

Χαραβαθάνη  
ελέγχοντος  
Δημητρίου Δούκα

# ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ Δημοτ. Σχολείου  
(Καὶ Β' ἔτος συνδιδασκαλίας Ε - ΣΤ')

Έγκεκριμένη διὰ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Υπουργείου  
Θρησκευμάτων καὶ Εθνικῆς Παιδείας



ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ  
“ΦΕΡΑΙΟΣ,,

ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Δ) ΣΙΣ ΔΙΔ. ΒΙΒΛΙΩΝ

Αριθ. Πρωτ. 68746

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 - 6 - 1956

Π ρ ὁ σ  
τὸν κ. Δ. Δούκαν  
Τυδέως 9 (Παγκράτι)

Ἐνταῦθα

Ἀνακοινοῦμεν ὅμιν, ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 67002/19 - 6 - 56 πράξεως τοῦ  
Ὑπουργείου μετά σύμφωνον γνωμοδότησιν τοῦ Κ.Γ.Δ.Σ.Ε. ἐνεκρίθη διὰ  
μίαν διετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους  
1956-57 τὸ ὑποβληθὲν εἰς τὸν διενεργηθέντα σχετικὸν διαγωνισμὸν βι-  
βλίον σας «ΙΣΤΟΡΙΑ» ὡς βοηθητικὸν τοῦ μαθήματος τῆς ‘Ιστορίας διὰ  
τὴν ΣΤ’ τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου.

Παρακαλοῦμεν ὅθεν, ὅπως προβῆτε εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ βιβλίου  
σας κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν οἰκείων Ἐπιτροπῶν καὶ μετὰ τὴν θεώρησιν  
αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου ἐκτυπώσητε τοῦτο,  
ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ἔγκρισις παρέχεται ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς διορθώσεως  
τῶν σφαλμάτων καὶ δύναται νὰ ἀνακληθῇ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν.

Πᾶν βιβλίον μὴ φέρον αὐτολεξεῖ τὴν παροῦσαν δὲν εἶναι ἔγκεκριμένον.

Ἐντολῇ ‘Υπουργοῦ  
‘Ο Διευθυντής  
Χ. ΜΟΥΣΤΡΗΣ

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

“Η ίστορία τῆς ΣΤ’ τάξεως λέγεται «**Ιστορία τῆς νεωτέρας Ελλάδος**». Έξετάζει τὴν ζωὴν τοῦ ”Εθνους μας ἀπὸ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν κατάλυσι τῆς Ελληνικῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔως σήμερα”

Οἱ “Ελληνες ἔμειναν πολὺν καιρὸν ὑπόδουλοι στοὺς Τούρκους, περίπου 370 χρόνια. Στὸ διάστημα αὐτὸν πολὺ ἐβασανίσθησαν καὶ πολλὰ ὑπέφεραν. Υπῆρξαν ωισμένοι ἔχθροι τῆς Ελλάδος οἱ δόποιοι ἐπίστευσαν, διτὶ τὸ Ελληνικὸ ”Εθνος ἔσβησε γιὰ πάντα.

Αλλὰ διεψεύσθησαν πανηγυρικώτατα! Τὸ ”Ελληνικὸ ”Εθνος ἔχει ἀνυπέρβλητη ζωτικότητα καὶ ἀκατάβλητες δυνάμεις. Ἐχει ἀδιάσειστη πίστη πρὸς τὸ Θεό καὶ ἀδιαφιλούκητη ἀγάπη πρὸς τὴν **Πατρίδα**. Ἀπὸ τὸ Θεό καὶ τὴν **Πατρίδα** καὶ ἀπὸ τὴν ἔνδοξη **Ιστορία τοῦ παρελθόντος** του ἥντλησε νέα ζωὴ καὶ νέο θάρρος. Ἐπάλαιισε καὶ ἡγωνίσθη, ἐταλαιπωρήθη καὶ εἰδε πικρὲς ἡμέρες, ἀλλ’ ὑπέμενε καὶ ἐνίκησε. Ἡλευθερώθη πάλι καὶ ἐθριάμβευσε. Καὶ καταβάλλει φιλότιμες προσπάθειες νὰ προκόψῃ ἐκ νέου καὶ νὰ καταλάβῃ ἀλλη μιὰ φορὰ ἔχωριστὴ θέσι μεταξὺ τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Αὗτὴ τὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσι, μαζὶ μὲ τὴν προσήλωσι τοῦ ”Ελληνος στὸ ἴδανικὸ τῆς **Ελευθερίας**, τοὺς τιμημένους ἀγῶνες καὶ τὶς εὐγενεῖς ἐπιδιώξεις τοῦ ”Ελληνικοῦ στοιχείου γιὰ μιὰ νέα γεμάτη ἀνωτερότητα Ζωὴ ἔξετάζει ἡ ίστορία τῆς ΣΤ’ τάξεως.



Βασιλεὺς Παῦλος Α'

## 1 Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟ 15<sup>ο</sup> ΑΙΩΝΑ

## Α' ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Καθώς έμάθαμε στήν Ιστορία τῆς Ε' τάξεως, οι Τοῦρκοι ἐκύριευσαν τὴν Κωνσταντινούπολι, τὴν πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὴν 29ην Μαΐου 1453. "Υστερα ἀπὸ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μέσα σὲ λίγα χρόνια, κατώρθωσαν νὰ κατακτήσουν καὶ νὰ ὑποδουλώσουν ὅλες τὶς Εὐρωπαϊκὲς ἐπαρχίες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τὴν Μακεδονία δηλαδή, τὴν Θεσσαλία, τὴν Στερεά Ελλάδα, τὴν Πελοπόννησο, τὰ νησιὰ κ.λ. καὶ νὰ γίνουν κύριοι ὁλοκλήρου τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου.



## Χάρτης της Τουρκικής Αύτοχρατογίας

“Οπως δὲ ἡσαν λαός πολεμικός, δὲν ἐσταμάτησαν ἔως ἐδώ τὰ κατακτητικά των σχέδια. Συνέχισαν, καθώς θὰ ἴδούμε, τοὺς ἀγῶνας των καὶ κατὰ τῶν γειτονικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, (τῶν Οὐγγρῶν δηλαδή, τῶν Αύστριακῶν κ.λ.) καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Βιέννης.

"Ετοι έγιναν δχι μόνον ό φόβος, ἀλλὰ καὶ ὁ πραγματικὸς κίνδυνος δλοκλήρου τῆς Εύρωπης. Καὶ κατόρθωσαν μέσα στὸ 15ο αἰῶνα νὰ ιδρύσουν μιὰ ἀπέραντη αὐτοκρατορία, ποὺ ἥρχιζε ἀπὸ τὴ Συρία καὶ Μεσοποταμία κι ἔφθανε ἔως τὰ Δυτικὰ παράλια τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ ἀπὸ τὸ Δούναβι ποταμὸ καὶ τὸν Εὔξεινο Πόντο ἔως τὰ παράλια τῆς Βορείου Ἀφρικῆς.

'Η Τουρκία δπως καταλαβαίνετε, τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο τὸ ίσχυρότερο στρατιωτικὸ κράτος τῆς Εύρωπης.

## Β' ΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΑΤΗ

'Η Εύρωπη κατὰ τὸ 15ο αἰῶνα δὲν ἦτο προωδευμένη καὶ ίσχυρή, δπως εἶναι σήμερα. Τότε δὲν εἶχαν ὀκόμη διαμορφωθῆ τὰ σημερινὰ ὡργανωμένα Εύρωπαϊκὰ κράτη. 'Η πρόοδος ἐπίσης, ποὺ παρατηρεῖται σήμερα στὶς ἐπιστῆμες, στὶς τέχνες καὶ γενικὰ στὸν πολιτισμὸν ἦτο ἄγνωστὴ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη. "Ολη ἡ Εύρωπαϊκὴ "Ηπειρος ἦτο χωρισμένη τότε σὲ μικρὰ βασίλεια, χριστιανικὰ βέβαια, ἀλλὰ ἀνοργάνωτα καὶ τὶς περισσότερες φορὲς ἔχθρικὰ μεταξύ των.

'Απὸ δλα τὰ Κράτη ἐκεῖνα, μόνον τέσσαρα ἥσαν κάπως ἀξιόλογα, μὰ καὶ ἐκεῖνα δχι ἵκανὰ ν' ἀντιτάξουν ἀποτελεσματικὴ ἄμυνα ἐναντίον τῆς ἀπειλῆς τοῦ Τουρκικοῦ κινδύνου.

Τὰ τέσσερα αὐτὰ Εύρωπαϊκὰ κράτη ἥσαν ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, ἡ Βενετία, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Γαλλία. 'Απ' αὐτά, τὰ τρία πρῶτα ἐγειτόνευαν τότε μὲ τὴν Τουρκικὴ αὐτοκρατορία.

**1. Γερμανικὴ αὐτοκρατορία.** 'Η Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἔξουσίαζε τότε τὴ Γερμανία, Αύστρια, Ούγγαρια καὶ ἄλλες μικρότερες γειτονικές χῶρες. Οἱ χῶρες αὐτὲς ἥσαν χωρισμένες σὲ μικρὰ κράτη. Τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ εἶχε ἴδιαίτερη διοίκησι καὶ ἴδιαίτερον ἡγεμόνα, κανένα ὅμως δὲν εἶχε μεγάλη δύναμι οὔτε ἀξιόμαχο στρατό. Καὶ, τὸ χειρότερο, δὲν εἶχαν δλαν ὅμονοια μεταξύ των. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ τῶν κρατῶν αὐτῶν ἥσαν συχνοὶ καὶ ἐπροκαλοῦντο ἴδιως γιὰ λόγους θρησκευτικούς. (Καθώς γνωρίζουμε ἀπὸ τὰ θρησκευτικά μας, οἱ Γερμανοὶ ἥσαν χωρισμένοι σὲ καθολικούς καὶ διαμαρτυρομένους, οἱ δποῖοι ἀλληλοεμπισοῦντο).

**2. Βενετία.** 'Η Βενετία ἦτο ἔνα ἀπὸ τὰ πολλὰ μικρὰ κράτη τῆς Ιταλίας. 'Ητο κράτος ναυτικὸ καὶ πλούσιο, χωρὶς ὅμως στρατιωτικὴ

δύναμι. "Οταν οἱ στραυροφόροι ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολις καὶ οἱ ἀρχηγοί τῶν διένειμαν μεταξύ των τις χώρες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, οἱ Βενετοὶ κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τοὺς σπουδαιοτέρους λιμένας καὶ τὰ νησιά τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, γιὰ νὰ ἔξυπηρετοῦν τὰ ἐμπορικά των συμφέροντα.

Καὶ μετὰ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ Ἐνετοὶ ἔξακολουθοῦσαν ἀκόμη νὰ κατέχουν πολλοὺς λιμένες καὶ πολλὰ νησιά τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

**3. Ρωσία.** 'Η Ρωσία ἥτο κράτος ἀπέραντο σ' ἔκτασι· δὲν εἶχε δῆμος καὶ αὐτὴ στὴν ἀρχὴ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ δργάνωσι.

'Η Ρωσία προώδευσε ἀργότερα, ὅταν εἶχε Τσάρο τὸ Μεγάλο Πέτρο. 'Ο Μ. Πέτρος διωργάνωσε τὴ χώρα καὶ τὴν ἔκαμε κραταιά δύναμι μὲ δυνατὸ στρατὸ καὶ ἴσχυρὸ στόλο. Καὶ ὕστερα πάλι ἀπὸ τὸν Μεγάλο Πέτρο ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β' εἰργάσθη ἐπίσης γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἀνάπτυξι τῆς Ρωσίας.

**4. Γαλλία.** 'Η Γαλλία ἥτο τὸ μόνον κράτος, τὸ δποῖο τὴν ἐποχὴ ἔκεινη εἶχε ὡργανωμένο δπωδήποτε στρατὸ καὶ ἰκανοποιητικὴ τὴν οἰκονομικὴ τῆς κατάστασι. 'Ήτο δῆμος καὶ τὸ μόνο κράτος τῆς Εύρωπης, ποὺ συνήθως εἶχε φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Τούρκους.

Τὴν ἐποχὴ λοιπόν, κατὰ τὴν δποία οἱ Τοῦρκοι ἴδρυσαν τὴ μεγάλη καὶ δυνατὴ αὐτοκρατορία των, κανένα κράτος τῆς Εύρωπης δὲν ἥτο εἰς θέσιν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ.

## Γ' ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΜΕ ΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΑΤΗ

**1. Πόλεμοι πρὸς τὰ Γερμανικὰ κράτη.** Οἱ Τοῦρκοι, ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάκτησι τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, ὑπεδούλωσαν καὶ τὶς ἄλλες βαλκανικὲς χώρες, Σερβία καὶ Ρουμανία. 'Ἐν συνεχείᾳ ἔξηκολούθησαν τοὺς ἀγῶνας των, γιὰ νὰ ἐπεκταθοῦν βορειότερα ἀπὸ τὸν Δούναβι καὶ νὰ ύποδουλώσουν τὶς παραδουνάβειες Εύρωπαϊκὲς χώρες Ούγγαρία, Αύστρια κ.λ.

'Η πρώτη Εύρωπαϊκὴ χώρα, ποὺ ἔδέχθη τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων ἥτο ἡ Ούγγαρια. "Οταν μάλιστα ἡ Τουρκία εἶχε σουλτάνο τὸν Σουλεϊμᾶν τὸν Μεγαλοπρεπῆ, οἱ Τοῦρκοι ἐνίκησαν σὲ πολλὲ μάχες τὸν Ούγγρικὸ στρατό. Τὸ ἔτος μάλιστα 1583 ἔφθασαν ώς τὴν πρω-

τεύουσα τῆς Αὐστρίας, τὴν Βιέννη, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιόρκησαν, "Αν τότε οἱ Τοῦρκοι ἔκυρίευον τὴν Βιέννη καὶ κατόπιν κατελάμβανον τὴν Οὐγγαρία καὶ τὴν Αὐστρία, ύπῆρχε ὁ κίνδυνος νὰ κατώρθωνον νὰ κατακτήσουν δλόκληρη τὴν Εύρωπη καὶ ἔτσι νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νὰ ἔξαπλωθῇ ὁ Ἰσλαμισμός.

Τότε ὅμως καὶ ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις τῶν Εύρωπαϊκῶν κρατῶν εἶχε ἀρχίσει νὰ βελτιώνεται. Εἶχε μεσολαβήσει ἡ ἐποχὴ τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων, ποὺ ἔδωσαν στοὺς εὐρωπαίους νέα σπλα καὶ νέα ὥθησι γιὰ τὴν ὄργανωσι καὶ τὴν ἄμυνά των καὶ ἔτσι τὴ δύναμι νὰ ἔξουδετερώσουν τὸν κίνδυνο.

**2. Πόλεμοι πρὸς τοὺς Ἐνετούς.** Οἱ Τοῦρκοι μὲ τὸ στόλο των, ὕστερα ἀπὸ μακροὺς καὶ σκληροὺς ἀγῶνας οἱ ὁποῖοι ἐκράτησαν διακόσια περίπου χρόνια, ἐπέτυχαν νὰ διώξουν τοὺς Ἐνετούς ἀπὸ τὰ παράλια. τὰ νησιὰ καὶ τοὺς λιμένας τὰ ὁποῖα κατεῖχαν. Ἀκόμη μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν κατώρθωσαν νὰ κυριαρχήσουν στὴ Μεσόγειο θάλασσα καὶ νὰ λεηλατοῦν ἀνενόχλητοι δλα τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας. Εἶχαν γίνει ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν κατοίκων τῶν παραλίων μερῶν.

Τὰ Εύρωπαϊκὰ κράτη ὕστερα ἀπὸ ἔντονη προτροπὴ τοῦ Πάπα, ἡνώθησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ ἡνωμένος Εύρωπαϊκὸς στόλος στὰ 1571 μ. Χ. κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὸν Τουρκικὸ στόλο στὴν περίφημη *Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου*. Ἀπὸ τότε οἱ Τοῦρκοι ἔχασαν τὴν κυριαρχία στὴ θάλασσα.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐνωσις αὐτὴ δὲν ἐκράτησε πολύ. Τὰ Εύρωπαϊκὰ κράτη διεφώνησαν ἀργότερα μεταξύ των. Οἱ Τοῦρκοι ἔδυνάμωσαν πάλι καὶ συνέχισαν τὶς κατακτητικές των ἐπιδρομές, ἀλλὰ τώρα μόνον στὴν ξηρά.

**3. Πόλεμος πρὸς τοὺς Ρώσους.** Ἡ Ρωσία ἦτο μόνον Εύρωπαϊκὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπολέμησε τοὺς Τούρκους περισσότερον ἀπ' δλα τ' ἄλλα Εύρωπαϊκὰ κράτη. "Οπως εἴπαμε, ἡ Ρωσία ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τσάρου Μέγαλου Πέτρου, ἤρχισε νὰ ὄργανώνεται καὶ νὰ προοδεύῃ καὶ ἔγινε κράτος ἴσχυρο μὲ ἀξιόμαχο στρατό.

Οἱ πόλεμοι τῶν Ρώσων ἐναντίον τῶν Τούρκων συνεχίζοντο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Πέτρου (1769 ἔως τὸ 1790 περίπου) καὶ εἶχαν σκοπὸ τὴν ἐκδίωξι τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν Εύρωπη, ἀλλὰ καὶ τὴν κατακτησι τῆς Κωσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ρώσων.

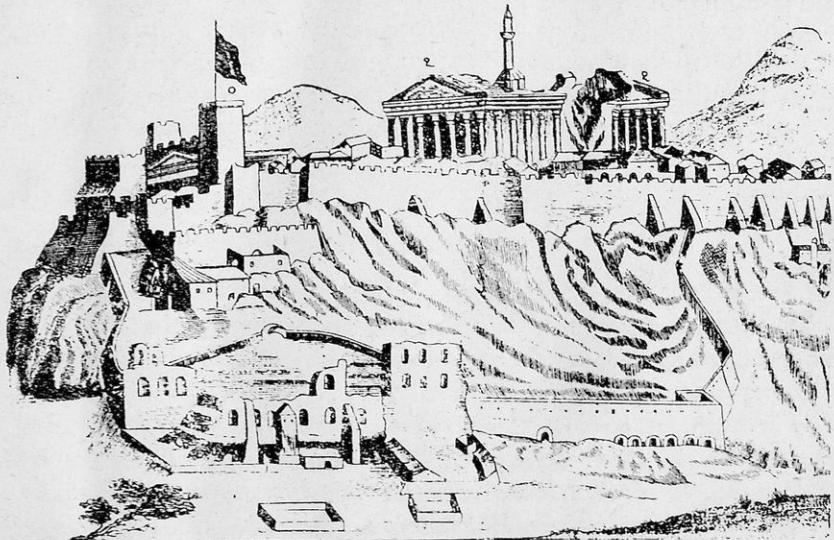
*Oι πόλεμοι τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα :*

α) τὴν βαθμιαία ἔξασθένησι καὶ παρακμὴ τῆς ἴσχυρᾶς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀπὸ στρατιωτικῆς καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως. Καὶ

β) τὴν στρατιωτικὴν ὁργάνωσι καὶ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν τῶν Εύρωπαϊκῶν κρατῶν πρὸ τῆς Τουρκικῆς ἀπεῖλῆς.

"Ετσι οἱ κατακτητικὲς προσπάθειες τῶν Τούρκων ἐπῆραν κάποτε τέλος. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μάλιστα τοῦ Μ. Πέτρου, ἡ Τουρκία ἡναγκά. σθηνὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ κατακτητικά της σχέδια καὶ νὰ ἀμύνεται, γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὶς χῶρες, ποὺ εἶχε προηγουμένως καταλάβει.

Περίληψις : Τὰ σπουδαιότερα εὐρωπαϊκὰ κράτη κατὰ τὸ 16ο αἰώνια: Τουρκικὴ αὐτοκρατορία—Γερμανικὴ αὐτοκρατορία—Ρωσία—Γαλλία—Βενετία. Πόλεμοι τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη—"Έκτασις τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.



Η Ἀκρόπολις κατὰ τὸ 1687

## II. ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ – ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

### Α' ΔΕΙΝΟΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

**α) Έξιλαμισμός.** Οι Τούρκοι τής ἐποχῆς ἐκείνης γιὰ νὰ στερεώσουν τὴν κυριαρχία των, ὑστερ' ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσι τῶν Ἑλληνῶν χωρῶν, ἡθέλησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἔξουθενώσουν καὶ νὰ ἔξαλείψουν τὸ Ἑλληνικὸν γένος.

Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν δὲ αὐτὸ μετεχειρίσθησαν τὴ βία καὶ τὸν τρόμο. Ἐφόνευαν χωρὶς σίτια, ἐβασάνιζαν καὶ ἐπωλοῦσσαν ὡς δούλους τοὺς Ἑλληνας, τοὺς δποίους ὡνόμαζαν **ραγιάδες** (εὔτελεῖς δούλους) ἢ **γκιασύρηδες** (ἀπίστους). Ἀκόμη τοὺς ὑπολοίπους ἐπροσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο καὶ μὲ τὴ βία ἀκόμη νὰ τοὺς κάμουν Μωαμεθανούς (ἔξιλαμισμός).

**β) Κεφαλικὸς φόρος.** Τὰ βάσανα δμως τῶν σκλαβωμένων δὲν περιωρίζοντο ἔως ἐδῶ. Ὅπεχρεώνοντο νὰ πληρώνουν βαρεῖς φόρους. Ἡ ἀδυναμία νὰ πληρώσουν τοὺς φόρους, τοὺς ἐστοίχιζε τὴ ζωῇ.

Μιὰ βαρυτάτη φορολογία ἦτο τὸ **χαράτσι** (κεφαλικὸς φόρος). Κάθε ύπόδουλος Ἑλλην ἦτο ύποχρεωμένος νὰ πληρώνῃ φόρο, γιὰ νὰ ζῇ.

'Αλλοιίμονο σ' ἐκεῖνον, δ ὅποῖς δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ τὸν Τούρκον εἰσπράκτορα.

**γ) Παιδομάζωμα—Γενίτσαροι.** Ἡ πιὸ φρικτὴ φορολογία ἦτο τὸ παιδομάζωμα — δ φόρος τοῦ αἵματος. Οἱ Τούρκοι ἥρπαζαν τὰ εύρωστότερα καὶ δυνατώτερα Ἑλληνόπουλα καὶ τὰ ἔκλειναν σὲ ίδιαίτερους τουρκικοὺς στρατῶνες.

Πιὸ σκληρὸ μέτρο γιὰ τὴν ἔξαφάνισι τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους δὲν ύπῆρχε. Κατὰ τοὺς ύπολογισμοὺς τῶν ἴστορικῶν, οἱ Τούρκοι ἀφήρεσαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν γένος περίπου ἔνα ἑκατομμύριο παιδιά!

'Η τραγικὴ θέσις τῶν Ἑλληνίδων μητέρων δὲν περιγράφεται. Ἡτο τόσο μεγάλη ἡ ἀπελπισία καὶ ἡ ἀπόγνωσίς τῶν, ὡστε συχνὰ τὶς ἔβλεπε κανεὶς νὰ ὑψώνουν τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ παρα-

καλοῦν τὸ Θεὸν νὰ πάρη κοντά Του τὰ παιδιά των, παρὰ νὰ τὰ βλέπουν στὰ τουρκικά χέρια.

Μέσα στοὺς τουρκικούς στρατῶνες ἐδίδασκαν στὰ Ἑλληνόπουλα τὴν τούρκικη γλῶσσα καὶ τὴ μωαμεθανική θρησκεία. Τοὺς ἐκαλλιεργοῦσαν ἀκόμη τὸ μῆσος ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν καὶ ἴδιαιτέρως ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἔξισλάμιζαν δηλαδή. Τὰ ἔκαναν νὰ λησμονήσουν πατρίδα, γονεῖς, συγγενεῖς καὶ φίλους. Γι' αὐτὰ πατέρας ᾖτο δ σουλτάνος καὶ δ Μωάμεθ.

"Οταν ἐμεγάλωναν, ἐγυμνάζοντο στρατιώται. Οἱ στρατιώται αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν ἴδιαιτερα στρατιωτικὰ τάγματα τὰ ὅποια ἐλέγοντο **τάγματα τῶν Γενιτσάρων** (τάγματα θυσίας καὶ θανάτου).



Γενίτσαροι

Γιὰ τὰ τάγματα αὐτὰ οἱ πιὸ μισητοὶ ἔχθροι ἦσαν οἱ "Ἑλληνες καὶ γενικῶς οἱ χριστιανοί. Φανατισμένα καὶ ἄγρια δπως τὰ εἰχαν κάμει, τὰ ἔξαπέλυαν κάθε φορά, δταν εἰχαν ἀνάγκες, ἐναντίον τῶν πατέρων, τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι ἀφάνταστες οἱ τρομερές καταστροφές, που ἔπαθε τὸ Ἑλληνικὸ γένος ἀπὸ τοὺς Γενιτσάρους.

**δ) Αρπαγές περιουσιῶν—Δεκάτη—Ἐρήμωσις τοῦ τόπου.** Ἀλλὰ μήπως τούλαχιστον ἀφησαν τοὺς Ἑλληνας ἡσύχους στὰ κτήματά των, στὶς περιουσίες, στὰ σχολεῖα καὶ τὶς ἐκκλησίες των;

Ἐκλεισαν τὰ σχολεῖα, γιὰ νὰ μὴ μαθαίνουν τὰ ἔλληνικὰ γράμματα. Τὴν ἀγία Σοφία κι' δλες τὶς μεγαλύτερες καὶ ὠραιότερες χριστιανικές ἐκκλησίες τὶς μετέτρεψαν σὲ μωάμεθανικούς ναούς (τζαμιά). Ἀπηγόρευσαν τὶς θρησκευτικές τελετές καὶ ἀφήρεσαν τὶς καμπάνες ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες.

Ἐπῆραν τὰ εὔφορα χωράφια τῶν σκλαβωμένων, τὰ καλὰ λειβάδια καὶ ὅμορφα σπίτια. Ἀπὸ τὰ κτήματα αὐτά, ἄλλα ἐκράτησαν οἱ Τούρκοι πασάδες καὶ ἀγάδες καὶ ἄλλα ἔχαρισθησαν στὰ τζαμιὰ (βακούφια). Στοὺς σκλαβωμένους ἀφησαν τὰ πτωχικὰ καὶ τ' ἄγονα. Καὶ ἀπ' αὐτὰ πάλι ἔπαιρναν γιὰ φορολογία τὸ δέκατον τῆς παραγωγῆς (δεκάτη).

Κάθε τι ὠραῖο καὶ πολύτιμο ἔπρεπε νὰ κρύβεται. "Ολα ἦταν στὴ διάθεσι τοῦ ὁπιούδήτοτε Τούρκου. Τὸ ὠραῖο ἄλογο, τὸ πολύτιμο κόσμημα, ἡ ὠραία κόρη ἥσαν κίνδυνος γι' αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι τὰ εἶχαν." Ἐπρεπε νὰ τὰ δώσουν σὲ πρώτη ζήτησι, ἀλλιῶς ἐκινδύνευαν. "Ἡ ξωὴ δηλαδή, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ραγιάδων ἥσαν στὴν διάθεσι τοῦ τελευταίου Τούρκου." Ἀλλὰ καὶ μ' αὐτὰ δὲν ἐγλύτωναν. "Οταν ἐπερνοῦσαν οἱ Τούρκοι, οἱ σκλαβωμένοι "Ελληνες ἔπρεπε νὰ σκύβουν τὸ κεφάλι. Κι' ἂν ἥσαν ἐπάνω σὲ ζῶο, ἔπρεπε νὰ εξεπεζεύσουν. Δὲν ὑπῆρχε, ὅπως βλέπετε, καμμιὰ ταπείνωσις ποὺ νὰ μὴν τὴν ἐπάθαιναν!"

"Ετσι ἐσταμάτησε στὴν Πατρίδα μας κάθε ἐργασία σχεδὸν καὶ κάθε πρόοδος. Ἡ γῆ ἡρημώθη. Τὰ καταστήματα ἐκλεισαν, τὸ ἐμπόριο ἐνεκρώθη. Φόβος καὶ τρόμος, πτώχεια καὶ δυστυχία ἐβασίλευαν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη.

Γι' αὐτὸ ἐξ ἀρχῆς οἱ "Ελληνες ἐμίσησαν τοὺς Τούρκους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ τοὺς ἐμίσησαν τρομερά. "Οσοι ἡμπόρεσαν νὰ φύγουν στὸ ἐξωτερικό, πλούσιοι, μορφωμένοι, ἀξιωματοῦχοι, ἔφυγαν. Κι' ὅσοι ἔμειναν, δὲ πολὺς λαός, οἱ κατώτεροι κληρικοὶ κλπ. κλπ., ἔζοῦσαν μὲ τὴν καρδιὰ σφιγμένη, ἀλλὰ μὲ μιὰ μόνον ἀπόφασι νὰ ξαναπάρουν τὴν ἐλευθερία τους. Ὑπέφεραν, ἐστέναξαν, ἐμαρτύρησαν ὀλλὰ ἐκράτησαν. Μοναδικὸ παράδειγμα στὴν οἰκουμένη.

Καὶ μόνον "Ελληνες ἡμποροῦσαν νὰ εἶναι οἱ ἡρωες τῆς σκλαβιᾶς ἐκείνης. Μὲ τὴ φλογερὴ ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα, τὸ θερμὸ πό-

Θο για τὴν ἑλευθερία, τὸ ἀκατάβλητο ψυχικὸ σθένος καὶ τὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσι στὴ θρησκεία τῶν πατέρων των, κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν ἀμόλυντη τὴν Ἑθνικὴ συνείδησι καὶ μαζὶ μ' ὁρτῆ, τὴν Ἑλλάδα, τὶς Ἑλληνικὲς παραδόσεις, τὴν Ἑλληνικὴ δόξα καὶ τὴν ἀθανατη Ἑλληνικὴ ἱστορία.

Περὶ ληγεις: Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων (Ἑξισλαμισμός, παιδομάζωμα, χαράτσι, δεκάτη, ζωὴ—τιμὴ—νπόληψις—περιουσία στὴ διάθεσι τοῦ τελευταίου Τούρκου).

Ἐρωτήσεις: Τί ἦτο ὁ ἴσλαμισμός; Τὶ σκοπὸ εἶχε τὸ παιδομάζωμα; Θυμηθῆτε τὸ παιδομάζωμα τῶν συμμοριτῶν κατὰ τὸ 1947 - 49. Τὶ ἀποτελέσματα ἔφεραν τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων;

Ἐργασία: Γράψετε ἐκθεσιν μὲ τὰ θέμα «τὸ σύγχρονο παιδομάζωμα»

## Β' ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

**1. Προνόμια:** Ό Σουλτάνος, παρ' ὅλα αὐτά, ἐπροσπάθησε, τουλάχιστον κατὰ τύπους, νὰ πολιτευθῇ ἀπέναντι τῶν σκλαβωμένων κατὰ τέτοιον τρόπο, ὃστε νὰ κάμη — ἀν ἦτο δυνατὸν — ὀλιγώτερο μισητὴ τὴν Τουρκικὴ τυραννία. Καὶ παρεχώρησε στοὺς Ἑλληνας μερικὰ προνόμια (ἑλευθερίες) **θρησκευτικὰ καὶ πολιτικά**.

### Α' Θρησκευτικά προνόμια

**α)** Ἐκλογὴ νέου Πατριάρχου. Ή Ἐκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἐποχὴ τῆς ἀλώσεως, δὲν εἶχε Πατριάρχη. Γιὰ νὰ μὴ μένη λοιπὸν ἡ ἐκκλησία ἀκέφαλη, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ εἰναι συγκεντρωμένη ἡ εὐθύνη τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνικοῦ λαοῦ σ' ἕνα πρόσωπο, ὁ Σουλτάνος ἔδωσε στοὺς Ἑλληνες τὴν ἄδεια νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχη.

Πατριάρχης τότε ἔγινε ὁ **Γεώργιος Σχολάριος** ἢ **Γεννάδιος** ὁ δόποιος εἶχε τὴν προτίμησι τοῦ Σουλτάνου, ἐπειδὴ ἦτο ἀντίθετος στὴν ἔνωσι τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας (ἀνθενωτικός). "Ἐτοι οἱ Τούρκοι δὲν ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἔνωθοιν· καὶ μαζὶ πολεμήσουν ἐναντίον τους.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου Πατριάρχου ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη (Τουρκικὴ Κυβέρνησι).

‘Η στέψίς του έγινε μὲν μεγάλη ἐπισημότητα καὶ μεγαλοπρέπεια “Υστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν τελετὴν τῆς σκέψεως, ὁ Πατριάρχης, ἐπειδὴ τὸν Σουλτάνο στὰ ἀνάκτορά του. Ἐκεῖ παρεκάθησε σὲ μεγαλοπρεπές γεῦμα, ποὺ ἐδόθη πρὸς τιμήν του.

“Οταν μετὰ τὸ γεῦμα ἀνεχώρησε ὁ Πατριάρχης ἀπὸ τὴν Σουλτανικὰ ἀνάκτορα, ὁ Σουλτάνος τοῦ ἐδώρησε χρυσὴ Βακτηρία (Πατερίτσα). Τὸν συνώδευσε ἔως τὴν αὐλή, τὸν ἐβοήθησε νὰ ἴππεύσῃ λευκὸν ἵππον, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη τὴν φιλίαν του. Ἀκόμη τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχῃ ὅλες τὶς ἔξουσίες, ποὺ εἶχαν οἱ Πατριάρχαι ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς αὐτοκράτορας. Ἔδωσε μάλιστα διαταγὴν νὰ τὸν συνοδεύσουν μέχρι τῶν Πατριαρχείων ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ καὶ μεγιστᾶνες.

**Β) Δικαιώματα τοῦ Πατριάρχου.** Τὰ προνόμια τὰ ὅποια ἐδόθησαν στὸν Πατριάρχη, ἥσαν τὰ ἀκόλουθα:

1) Ὁ Πατριάρχης νὰ εἶναι ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς σ' ὅλους τοὺς χριστιανούς “Ἐλληνες, Σέρβους, Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Ρουμάνους καὶ ὁ ἀνώτατος πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων.

2) Ὁ Πατριάρχης νὰ εἶναι ὁ ἀνώτατος δικαστής, ὁ ὅποιος θὰ ἐπιλύῃ τὶς διαφορές στὶς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν.

3) Ὁ Πατριάρχης νὰ διορίζῃ τοὺς ἐπισκόπους στὶς διάφορες περιφέρειες. (Οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς ἥσαν οἱ κυριώτεροι δόηγοι τοῦ Ἐθνους).

4) Οἱ ἐκκλησίες – δοσες δὲν εἶχαν μεταβληθῆ σὲ τζαμιά – τὰ μοναστήρια καὶ οἱ κληρικοὶ νὰ εἶναι ἀπηλαγμένα ἀπὸ τὶς φορολογίες.

Τὰ δλίγα αὐτά θρησκευτικὰ προνόμια ὠφέλησαν πρὸ παντὸς τοὺς σκλαβωμένους “Ἐλληνας, γιατὶ διετήρησαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ μὲ αὐτὴν διεφύλαξαν τὴν ἐνότητα μεταξύ των. Ὡφέλησαν ἀκόμη γιατὶ ἐβοήθησαν στὴν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων, στὴν ἀνάπτυξη τῆς φιλοπατρίας καὶ στὴ διατήρησι τοῦ Ἐθνικισμοῦ.

## B' Πολιτικὰ προνόμια

**Προεστοί—Αύτοδιοίκησις—Συνεταιριστικὴ ὄργάνωσις :** Οἱ Τοῦρκοι ἄφησαν ἐπίσης τὴν τοπικὴ διοίκησι τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων (κοινοτήτων) στοὺς “Ἐλληνας προκρίτους. Οἱ πρόκριτοι αὐτοὶ ὠνομάζοντο προεστοί ή δημογέροντες (κοτσαμπάσηδες).

Οἱ προεστοὶ ἥσαν ἀντιπρόσωποι τῆς ‘Υψηλῆς Πύλης καὶ ώς πρᾶ-

τον καθηκον είχαν νὰ μαζεύουν τοὺς φόρους, οἱ δποῖοι είχαν όρισθη γιὰ κάθε χωριὸ ἥ πόλι καὶ νὰ τοὺς παραδίδουν στὸν Τοῦρκο εἰσ- πράκτορα.

"Ετσι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ φροντίδες διοικητικές. Δὲν είχαν ἀνάγκη ἀπὸ πολλοὺς ύπαλλήλους καὶ τὴ δουλειά τῶν τὴν ἔκαμναν καλύτερα. Πολλὲς ὅμως φορὲς ὡρισμένοι Τοῦρκοι εἰσπρά- κτορες παραμέριζαν τοὺς προεστούς, ἔκαμαν δ,τι ἥθελαν καὶ ἐτυρα- νοῦσαν τὸν κόσμο.

'Αλλ' οἱ Προεστοὶ δὲν ἔξυπηρετοῦσαν πάντοτε καὶ μόνον τὰ Τουρκικὰ συμφέροντα. 'Ἐφρόντιζάν περισσότερο γιὰ τὰ δικά των, τὰ 'Εθνικὰ καὶ τὰ τοπικὰ συμφέροντα: γιὰ τὶς ἐκκλησίες, γιὰ τὰ σχο- λεῖα, γιὰ τὴν τάξι καὶ γιὰ κάθε ἄλλο ζήτημα. 'Ἐξυπηρετοῦσαν προ- παντὸς τὶς ἀτομικές ἀνάγκες τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ἔλυσαν συμβιβαστι- κῶς τὶς διαφορές των, γιὰ νὰ ἐπικρατῇ ὅμονοια καὶ ἀγάπη μεταξύ των, καὶ γιὰ νὰ μὴ καταφεύγουν στὰ Τουρκικὰ δικαστήρια.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐδημιουργήθη ἔνα εἶδος τοπικῆς αὐτο- διοικήσεως τῶν ύποδούλων 'Ελλήνων.

Αὔτὸ τὸ εἶδος τῆς αὐτοδιοικήσεως ὡφέλησε πολὺ τὸ σκλαβωμέ- νο ἔθνος. Γιατὶ πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὶς κοινότητες, ποὺ δὲν ἔχασαν τὴν αὐτοτέλειά των, κατώρθωσαν καὶ μέσα στὴν Τουρκικὴ σκλαβιὰ νὰ προκόψουν, νὰ πλουτίσουν καὶ ν' ἀποκτήσουν σημαντικὴν δύναμι, 'Ανεμείχθησαν στὸ ἐμπόριο καὶ ἐδημιούργησαν ἐπιχειρήσεις καὶ συ- ναλλαγές μὲ πολλὲς Εύρωπαικὲς πόλεις, στὶς δόποις ἔμεναν πολλοὶ πλούσιοι καὶ καλοὶ "Ἐλληνες πατριῶτες, δπως π.χ. μὲ τὴν 'Οδησσὸ τῆς Ρωσίας, μὲ τὴν Τεργέστη, μὲ τὴ Βενετία τῆς Ἰταλίας καὶ ἄλλες Οἱ κοινότητες αὐτὲς κατεσκεύασσαν ὡραῖα σχολεῖα, ἐκκλησίες, δρό- μους ὑδραγωγεῖα καὶ ἄλλα ἔργα. 'Αργότερα δὲ ὅταν ἐκηρύχθῃ ἥ ἐπα- νάστασι, ἐβοήθησαν καὶ εἰργάσθησαν μ' ἐνθουσιασμὸν γιὰ τὴν ἐπι- τυχίαν τῆς.

'Ονομαστὲς ἦσαν οἱ κοινότητες τῶν 'Αμπελακίων στὴ Θεσσαλία, τῆς Χαλκιδικῆς, τῶν 24 χωριῶν στὸ Πήλιο, τῆς "Υδράς, τῶν Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, τῆς Δημητσάνας καὶ ἄλλες. 'Απ' αὐτὲς πιὸ ὀνομαστὴ καὶ πλούσια ἀνεδείχθη ἥ κοινότης τῶν 'Αμπελακίων, ἥ δποια προώ- δευσε πολὺ στὴν καλλιέργεια τοῦ βάμβακος καὶ στὴ βαφικὴ τέχνη. 'Ἐπίσης καὶ τῆς νήσου "Υδρας, ἥ δποια ἐφήρμοσε ἔνα ἴδιαίτερο συνε- ταιριστικὸ τρόπο μεταξὺ τῶν πλοιοκτητῶν καὶ τῶν ναυτῶν. Οἱ ναῦ- τες ἔκει δὲν ἐπληρώνοντο μὲ ἡμερομίσθιον ἥ μηνιαῖο μισθό, ἀλλὰ μὲ ποσοστὰ στὰ γενικὰ κέρδη τοῦ πλοίου, στὸ δποῖο εἰργάζοντο.

Περί ίληψις: 'Ο Σουλτάνος παραχωρεῖ στοὺς ὑποδούλους "Ελληνας - θρησκευτικὰ καὶ πολιτικά προνόμια.

Ἐρωτήσεις: Γιατί ὁ Σουλτάνος ἥθελε νὰ ἔχῃ συγκεντρωμένη τὴν εὐθύνη σ' ἕνα μόνο πρόσωπο καὶ γιατὶ ὡς τέτοιο ἐπροτίμησε τὸν ἀρχηγὸ τῆς ἐκκλησίας;

Κατὰ τί ὠφέλησαν τὸ ὑπόδουλον γένος τὰ Θρησκευτικὰ προνόμια;

Γιατὶ οἱ τοῦροι παρεχώρησαν καὶ τὸ προνόμιον τῆς αὐτοδιοικήσεως; Ήφελήθησαν ἀπ' αὐτὸν ἡ ὅχι; Ποιος ὠφελήθη περισσότερον; οἱ Τοῦροι ἢ οἱ "Ελληνες καὶ γιατί;

## 2. Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

### α') Κλέφτες καὶ ἀρματολοὶ

**1. Κλέφτες.** Τὸ αἰσθημα τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἔμφυτο στὸν "Ελληνα. 'Ο "Ελλην εἶναι γεννημένος νὰ ζῇ καὶ νὰ ἀναπνέῃ ἐλεύθερα. Ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ κάτω ἀπὸ κατακτητὰς ἢ τυράννους.

Εἴδαμε πιὸ ἐπάνω ὅτι, πολλοὶ "Ελληνες καὶ πρὸ πάντων οἱ εὔποροι, οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ πολλοὶ διανοούμενοι, ὕστερα ἀπὸ τὴν ύποδούλωσι τῆς Ἐλλάδος, ἔφυγαν γιὰ τὶς χῶρες τῆς Εὐρώπης.

'Ο πολὺς ὅμως λαός ἔμεινε. Καὶ ἀπ' αὐτούς, ποὺ ἔμειναν, ἦσαν πολλοί, οἱ ὄποιοι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ζοῦν διωκόμενοι καὶ βασανιζόμενοι. Γι' αὐτό, μόλις συνῆλθαν ἀπὸ τὸ τρομερὸ κτύπημα τοῦ ἔθνους, ὠργάνωσαν τὴν πρώτην ἀντίστασι ἐναντίον τοῦ ἔχθροῦ.

"Αφηναν τὰ χωριά των, τὰ σπίτια των, τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς φίλους των καὶ ἀνέβαιναν στὰ βουνά (λημέρια).

'Εκεῖ ἀδέλφια εἶχαν τὰ βράχια καὶ συγγενεῖς των τὰ δένδρα. Οἱ πέρδικες τοὺς ἐκοίμιζαν καὶ τ' ἀδόνια τοὺς ἔξυπνούσαν. Προσκέφαλο εἶχαν τὸ χέρι των καὶ στρῶμα τὸ σπαθί των. 'Αχώριστος σύντροφος των τὸ ντουφέκι καὶ ἀπόφασίς των σταθερὴ νὰ ζήσουν ὀπωσδήποτε ἐλεύθεροι.

'Ἐπάνω στὰ βουνά «τὰ ψηλὰ καὶ τὰ δυσκολοζύγωτα» οἱ κλέφτες ἀποτελοῦσσαν ὠργανωμένες δύμάδες, κάθε μιὰ μὲ τὸ δικό της ἀρχηγὸ (καπετάνιο). Καὶ ἐγυμνάζοντο καθημερινῶς στὴ σκοποβολή, στὸ τρέξιμον, στὸ λιθάρι καὶ σὲ ἄλλα ἀγωνίσματα.

"Ἐτσι ἐγίνοντο ἄριστοι σκοπευταί, δρομεῖς, παλαισταὶ κ.λ. Διηγοῦνται μάλιστα πώς τόσο καλοὶ σκοπευταὶ ἐγίνοντο οἱ κλέφτες,

ώστε πολλοί μπορούσαν νά περάσουν τή σφαίρα τοῦ τουφεκιοῦ μέσ' ἀπό δακτυλίδι σὲ ἀπόστασι 50 μέτρων. Ἀλλοί μπορούσαν νά ζεπεράσουν τρέχοντες ταχύτατο ἄλογο καὶ ἄλλοι μπορούσαν νά ύπερπηδήσουν μ' ἔνα ἄλμα, ἀμάξι φορτωμένο μὲ χόρτο.

Ἐσυνήθιζαν ἀκόμη νά ύποφέρουν καὶ τὶς στερήσεις, τὴν πεῖνα, τὴ δίψα, τὸ κρύο, τὴν κούραση. Συχνὰ κατέβαιναν στοὺς κάμπους, γιὰ νά ἑκδικηθοῦν τοὺς Τούρκους, ποὺ ἐβασάνιζαν τοὺς σκλαβωμένους ἀδελφούς των, καθὼς καὶ γιὰ νά ἀρπάσουν τὶς περιουσίες των καὶ νά οἰκονομήσουν δσα τοὺς ἔχρειάζοντο, γιὰ νά ζήσουν στὰ λημέρια των. Τὰ παλληκάρια αὐτὰ ὠνομάσθησαν **κλέφτες**.

Τὸ ὄνομα «κλέφτης», στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, ὅπως ἐκαταλάβατε, δὲν εἶχε τὴν κακὴ σημασία ποὺ ἔχει σήμερα. Κλέφτης τότε ἐσήμαινε τιμὴ καὶ δόξα. Κλέφτες τότε ἐλέγοντο οἱ φιλελεύθεροι πολεμισταὶ τῶν βουνῶν, ποὺ ἡγωνίζοντο, γιὰ νά προστατεύσομε τοὺς ὁμοεθνεῖς των ἀπὸ τὴ βία καὶ αύθαιρεσίες τῶν Τούρκων. Μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ ὄνόματα περιφήμων κλεφτῶν, ὅπως τοῦ Κατσαντώνη, τοῦ Βλαχάβα, τοῦ Ἀνδρίτσου, τῶν Κολοκοτρωναίων καὶ ἄλλων.

**Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν.** Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν ἦτο ἔνας συνεχῆς πολεμος ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἡτο ζωὴ γεμάτη κινδύνους, στερήσεις καὶ βάπτανα, ἀλλὰ καὶ γεμάτη ἀπὸ ἡρωϊκὲς πράξεις καὶ κατορθώματα. Αὐτὲς δὲ οἱ ἡρωϊκὲς πράξεις τῶν κλεφτῶν ἔδιδαν θάρρος στὸ σκλαβωμένο ἔθνος κι' ἐκρατούσαν ζωηρὴ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ κλέφτες διεκρίνοντο γιὰ τὸ ζωηρότατο καὶ ἀγνὸ θρησκευτικὸν τῶν αἰσθημάτων. Ἡσαν εὔσεβέστατοι καὶ πιστοὶ στὴ θρησκείᾳ τῶν προγόνων τῶν. Ἐφρόντιζαν νά ἐκκλησιάζωνται στὶς μεγάλες χριστιανικὲς ἑορτές. Καὶ ἀν αὐτὸ δὲν ἦτο δυνατόν, ἔψαλλαν μόνοι τῶν δσα τροπάρια τῆς ἑορτῆς ἐγγνώριζαν. Κλέφτης ποτὲ δὲν ἀλλαξιούσησε. Τέτοιο πρᾶγμα δὲν ἀναφέρεται πουθενά στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία.

Οἱ κλέφτες ἦσαν λιτοδίαιτοι. Λίγο ξηρὸ ψωμί, λίγες ἐλιές, λίγο τυρὶ ἀποτελούσαν τὸ συνηθισμένο φαγητό τῶν. «Οταν ὅμως τοὺς ἔδιδοντο εύκαιριες ἡσυχίας καὶ ἀναπαύσεως, ιδίως στὶς μεγάλες ἑορτές, τότε ἔτρωγαν τὸν ὀβελία (ἀρνὶ στὴ σούβλα), ἔχόρευαν καὶ ἐτραγουγούσαν τὰ **κλέφτικα τραγούδια**, τὰ περισσότερα τῶν ὅποιων ἔξυμνούσαν τὴν παλληκαριὰ καὶ τὰ κατορθώματα παλαιοτέρων συντρόφων τῶν.

Οἱ κλέφτες, ἐπειδὴ ἦξεραν τί βάσανα τοὺς ἐπερίμεναν, ἀν ἔπε-



Κλέφτες και άρματολοί

φταν ζωντανοί στὰ χέρια τῶν Τούρκων, ηὕχοντο μεταξύ των «καλὸ μολύβι!» "Αν πάλι σὲ καμμιὰ μάχη μὲ τοὺς Τούρκους δὲ κλέφτης ἐτραυματίζετο βαρειὰ καὶ δὲν ἡμποροῦσε νὰ φύγῃ, ἐπαρακαλοῦσε τοὺς συντρόφους του νὰ τοῦ πάρουν τὸ κεφάλι.

Μέσα σὲ λίγα χρόνια μὲ τὴ σκληρὴ ζωὴ καὶ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας οἱ κλέφτες ἀπετέλεσαν τὴν ἔνοπλη δύναμι, ποὺ ἐσκόρπιζε τὴν ἀναρχία μέσα στὸ Τουρκικὸ κράτος. Καὶ ἀπέβησαν δὲ εὔεργετικὸς παραστάτης τῶν σκλαβωμένων Ἐλλήνων.

**2) Ἀρματολοί.** Οἱ Τούρκοι ἐπροσπαθοῦσαν μὲ δλα τὰ μέσα νὰ ἔξοντάσουν τοὺς κλέφτες. Στρατιωτικὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα ἐπεριτριγύριζαν κάμπους καὶ βουνά καὶ ἔκυνηγοῦσαν τοὺς κλέφτες. Δὲν ἐπετύχαιναν ὅμως τίποτε. Γιατὶ οἱ κλέφτες εἶχαν τὴν ὑποστήριξι δλων τῶν Ἐλλήνων, οἱ δποῖοι τοὺς ἐβοηθοῦσαν καὶ τοὺς ἔδιδαν δσες πληροφορίες ἔχρειάζοντο γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν. Οἱ "Ἐλληνες ἐπροστάτευαν τοὺς κλέφτες, ἄν καὶ ἔγνωριζαν καλὰ ποιὰ φοβερὰ βασανιστήρια τοὺς ἐπερίμεναν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ ἀστυνομία, ἄν ἐτύχαινε καὶ μάθαινε αὐτὴ τὴν προστασία τῶν.

"Ἐτσι τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα ἐγύριζαν πάντοτε ἀπρακτα. Ἡναγκάσθησαν λοιπόν, οἱ Τουρκικὲς ἀρχὲς νὰ διορίσουν "Ἐλληνας – ἄς ποῦμε ἀστυνομικούς – γιὰ νὰ κυνηγοῦν τοὺς κλέφτες. Αύτοὶ ὠνομάσθησαν **Ἀρματολοί**, ἐπειδὴ εἶχαν τὴν ἀδειανα νὰ φοροῦν ἄρματα 'Ο ἀρχηγὸς τῶν ὡνομάσθη **καπετάνιος**, δὲ βοηθός του πρωτοπαλλήκαρο καὶ οἱ ἄλλοι **παλληκάρια**.

Στοὺς ἄρματολούς οἱ Τουρκικὲς ἀρχὲς ἔδιδαν ὥρισμένα προνόμια καὶ τοὺς ἀνέθεταν τὴ φρούρησι διαφόρων περιοχῶν.

'Αλλὰ οἱ ἄρματολοι "Ἐλληνες δὲν ἔκυνηγοῦσαν καὶ δὲν ἐπρόδιδαν τοὺς ἀδελφούς τῶν; τοὺς κλέφτες. Μαζὶ ἔβγαιναν στὰ βουνά, μαζὶ ἐφύλαγαν **καραούλι**, μαζὶ ἐγυμνάζοντο, ἔτρωγαν, ἔπιναν καὶ ἐγλεντοῦσαν, καὶ μαζὶ κατέβαιναν καὶ ἐκούρσευαν τοὺς κάμπους. Πόσες φορές οἱ ἄρματολοι δὲν ἐφύλαγαν καὶ δὲν ἐπροστάτευαν τοὺς τούς κλέφτες ἀπὸ τούρκικους αἰφνιδιασμούς! Καὶ πόσες φορές οἱ ἄρματολοι ἄφηναν τὸ ἄρματολίκι τους κι' ἐγίνοντο κλέφτες!

"Ἐτσι σιγὰ – σιγὰ ἔφθασε, ὥστε κλέφτης καὶ ἄρματολὸς νὰ εἶναι τὸ ἴδιο. Ἀχώριστοι, μονιασμένοι, ἀδελφωμένοι "Ἐλληνες μὲ γεμάτη τὴν ψυχὴ ἀπὸ ἀσβεστη τὴ φλόγα γιὰ τὴν Ἐθνικὴ μας ἀπολύτρωσι.

Καὶ λέγει τὸ τραγούδι :

—Μὰ πλιὸ καλά ταν νάμουνα ἀρματολὸς καὶ κλέφτης,  
ἀρματολὸς μεσ' στὰ βουνά καὶ κλέφτης μεσ' στοὺς οὐκάπουν  
νᾶχα τὰ βράχι' ἀδέλφια μον, τὰ δέντρα συγγενάδια,  
νὰ μὲ κοιμᾶν' οἱ πέρδικες, νὰ μὲ ξυπνᾶν τ' ἀηδόνια,  
καὶ στὴν κορφῇ τῆς Λιάκουρας νὰ κάνω τὸ σταυρό μον,  
νὰ τρώγω τούρκικα κορμιά, ΣΚΛΑΒΟ ΝΑ ΜΗ ΜΕ ΛΕΝΕ!

## 6) Δημοτικὸ Τραγούδι

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοὶ ἐζοῦσαν ἐπάνω στὰ βουνά, ἐγυμάζοντο, ἔκούρσευαν κι' ἐγλεντοῦσαν. Κι' ἔλεγαν τραγούδια ποὺ τὰ ἔφτιαναν μόνοι τους—κάποιος ἀπ' ὅλους στὸ βουνὸν ἥ στὸ χωριό—καὶ ποὺ ύμνουσαν τὴ ζωὴ καὶ τὴν παλληκαριά των. Αύτὰ ἐνθουσίαζαν τοὺς νέους νὰ βγαίνουν στὸ κλαρί. Κι' ἐφανάτιζαν τοὺς σκλαβωμένους ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ (κλέφτικα τραγούδια) διεδίδοντο ἀπὸ βουνὸν σὲ βουνό, ἀπὸ χωριό σὲ χωριό, κι' ἐγίνοντο βάλσαμο καὶ παρηγοριά στοὺς θλιμμένους, ίκανοποίησις καὶ καμάρι στὰ παλληκάρια καὶ στοὺς λεβέντες.

Πόσα κλέφτικα τραγούδια δὲ ἐτραγουδοῦντο καὶ τότε καὶ τώρα καὶ δὲν θὰ τραγουγοῦνται δόσο ύπάρχει ή 'Ελληνική φμλή !

Εἶναι γνωστὰ τὰ Κολοκοτρωνέϊκα, τὰ Μωραΐτικα, τὰ Ρουμελιώτικα καὶ τ' ἄλλα κλέφτικα τραγούδια.

'Ιδετε ἔνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τραγούδια :

- Τῆς νύχτας οἱ ἀρματολοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες  
δλονυκτὶς κουρσεύουντε καὶ τὶς αὐγὲς κοιμοῦνται.  
Κοιμοῦνται στὰ δασὰ κλαοιὰ καὶ στοὺς παχιοὺς τοὺς ἵσκιους.  
Είχαν ἀρνιὰ καὶ φέναρε, κριάρια σουβλισμένα,  
μὰ είχαν κι' ἔνα γλυκὸ κρασὶ ποὺ πίν' τὰ παλληκάρια.  
Κι' ἔνας τὸν ἄλλον ἔλεγε κι' ἔνας τὸν ἄλλον λέει :  
«Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγούδᾶμε,  
δὲν κάνουμε κι' ἔνα καλό, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μας ;  
δὸ κόσμος φτιάνουν ἐκκλησιές, φτιάνουν καὶ μοναστήρια.  
Νὰ πάμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι.  
ποὺ θὰ περάσῃ ὁ βόιβοτας μὲ τοὺς ἀλυσωμένους,

νὰ κόψουμε τοὺς ἄλνσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,  
νὰ βγῆται τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδὶ δὲν ἔχει,  
π' αὐτὴ τῷχει μοναχοῖβο, στὸν κόσμο ξακουσμένο !

## γ) Σουλιώτες—Αγραφιώτες—Μανιάτες Σφακιανοί

Σὲ μερικὰ μέρη τῆς πατρίδος μας δὲν ἐπάτησε καθόλου Τούρκικο ποδάρι. Αὐτὰ εἶναι τὸ Σουλί στὴν "Ηπειρο, τὰ "Αγραφα στὴν Στερεά Ελλάδα, ἡ Μάνη στὸ Μωριά καὶ τὰ Σφακιά στὴ Κρήτη. Αὐτὰ ἦσαν μέρη μὲ βουνὰ ἀπότομα καὶ ψηλά, ποὺ δύσκολα ἡμποριῶσαν νὰ πατηθοῦν.

'Αλλὰ καὶ οἱ κάτοικοί των, βουνίσιοι, ύπερήφανοι, καὶ ἀνδρειώμενοι ἔβαζαν τὰ στήθη των μπροστὰ κάθε φορά, ποὺ οἱ Τούρκοι ἐπιχειροῦσαν νὰ τὰ σκλαβώσουν.

Τὰ μέρη αὐτὰ εἶχαν ἔνα εἶδος δικῆς των ἀνεξαρτησίας μὲ μόνη ὅποχρέωσι νὰ πληρώνουν μικρὸ φόρο στὸ Σουλτάνο. f

## δ) Τὸ Ελληνικὸ ναυτικὸ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πολεμικὲς δυνάμεις τῆς στεριᾶς (κλέφτες—ἀρματολοὶ—Σουλιώτες κ.λ.), οἱ "Ελληνες κατώρθωσαν στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς νὰ δημιουργήσουν καὶ νὰ διατηρήσουν ἀξιόλογη ναυτικὴ δύναμι.

Μὲ μικρὰ καραβάκια στὴν ἀρχή, μεγαλύτερα ἀργότερα, ἔκαμναν ἐμπόριο μέσα σ' ὅλοκληρη τὴ Μεσόγειο. Πρὸ παντὸς ἐφόρτωναν σιτάρι ἀπὸ τὴ Ρωσία καὶ τὸ μετέφεραν σ' ἄλλα λιμάνια τῆς Εὐρώπης. "Οταν μάλιστα οἱ "Αγγλοι ἀπέκλεισαν τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ μὴ τροφοδοτοῦνται οἱ Γάλλοι, ποὺ εἶχαν μαζί των πόλεμο (γι' αὐτὸ θὰ κάμωμε λόγο πιὸ κάτω), οἱ "Ελληνες ναυτικοί, ἀτρόμητοι, ἔσπαζαν τὸν ἀποκλεισμὸ κι ἐπωλοῦσαν τὰ σιτάρι καὶ ἄλλα τρόφιμα στοὺς Γάλλους σὲ ὑπέρογκες τιμές. "Ετοι ἐπλούτισαν πάρα πολύ. Λέγουν δτι πολλοὶ καραβοκύρηδες εἶχαν γεμίσει στέρνες ὀλόκληρες μὲ τὸ χρυσάφι.

Τὸ μεγαλύτερο ἐμπορικὸ ναυτικό, τὸ εἶχε ἡ "Υδρα, ἡ δποία· καὶ πρώτη εἶχε ἀρχίσει τὶς ναυτιλιακὲς ἐπιχειρήσεις.

Τὴν ἡκολούθησαν οἱ Σπέτσες, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος καὶ μερικὰ ἄλλα νησιά.

Στὴν ἀρχὴν οἱ "Ἐλληνες ἐσυναντοῦσαν δυσκόλίες. Δὲν τούς ἀφήναν οἱ Τοῦρκοι νὰ κινοῦνται, ὅπως ἥθελαν. "Υστεραὶ ὅμως ἀπὸ τὰ 1774, ποὺ ἔγινε ἡ συνθηκολόγησι Τουρκίας καὶ Ρωσίας, οἱ "Ἐλληνες ναυτικοὶ ἥσαν ἐλεύθεροι νὰ πηγαίνουν σ' ὅλα τὰ λιμάνια, ἐφ' ὅσον εἶχαν στὰ πλοῖα τῶν Ρωσικὴ σημαία.

'Απὸ τότε τὸ Ἐλληνικὸ ναυτικὸ καὶ τὸ ἐμπόριο προώδευσαν πάρα πολύ. Μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ γραφεῖα ἴδρυθησαν στὰ σπουδαιότερα λιμάνια καὶ τὶς ἐμπορικές πόλεις τῆς Εύρωπης, ὅπως στὴν Τεργέστη, στὴ Μασσαλία, στὴν Ὀδησσό κλπ. καὶ πολὺ πληθεῖς καὶ ἀνθηρές Ἐλληνικές κοινότητες ἐδημιουργήθησαν ἐκεῖ.

'Εκεῖνα ὅμως τὰ χρόνια οἱ θάλασσες ἥσαν γεμάτες ἀπὸ πειρατάς, ποὺ ἐκούρσευαν κι ἐλεηλατοῦσαν τὰ πλοῖα. Οἱ "Ἐλληνες ναυτικοὶ ἥσαν ύποχρεωμένοι νὰ πολεμοῦν ἐναντίον των. Γι' αὐτὸν εἶχαν ὀπλίσει τὰ καράβια των μὲ μικρὰ κανόνια, μέχρι δέκα τὸ καθένα καὶ ὅταν συναντοῦσαν κουρσάρους, ἔκαμναν ὀλόκληρες ναυμαχίες. "Ετσι ὅμως σιγά—σιγά ἐσυνήθιζαν στοὺς θαλασσινοὺς ἀγῶνες καὶ πολέμους.

Καὶ ὅταν ἡ πατρίς μας στὴν Ἐπανάστασι ἔχρειάσθη τὴ βοήθειά των, εύρεθη μιὰ ἔξαιρετικὴ ναυτικὴ δύναμις μὲ 600 περίπου πλοῖα καὶ μὲ ἐμπείρους καὶ ἀτρομήτους πολεμιστάς, οἱ ὅποιοι ἐτέθησαν στὴ διάθεσί της ἀπὸ τὴν πρώτη χρονιά, ὅπως θὰ ἰδούμε στὰ ἐπόμενα κεφάλαια.

ΙΙ ε φ ί λ η ψ i s : Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀψιωτολοὶ μαζὶ μὲ τοὺς Σουλιῶτες—Μανιᾶτες—Σφακιανοὺς καὶ μὲ τὸ ναυτικὸ τῶν νησιῶν ἀπετέλεσαν τὴν πρώτη ὠργανωμένη ἔνταξι καὶ στεριὰ καὶ θάλασσα.

Ἐρωτήσεις: Τί διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν; Ποιές ἥσαν οἱ ἀρετὲς τῶν κλεφτῶν; Τί προσέφεραν κλέφτες καὶ ἀρματολοὶ στὴν πατρίδα μας; Ποιά ἡ συμβολὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ στὴν ἵδεα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος μας; Τί ὠφέλησε τὴν Ἐλληνικὴ ἐπανάσταση ἡ ὑπαρξία ναυτικοῦ στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς;

Ἐργασίες: Κάμετε ἔκθεσιν μὲ θέμα «ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν». Φέρετε πληροφορίες γιὰ τὸν Κατσαντώνη. Μάθετε τὸ δημοτικὰ τραγούδια «δ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ κλεφτῆ» καὶ «δ γέρο - καπετάνιος» καὶ τοῦ Βαλαωρίτη «δ Κατσαντώνης».

**3. | Φαναριῶται.** **Φανάρι** ἐλέγετο μιὰ πτωχὴ καὶ ἀσήμαντη συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ σὲ μιὰ μικρὴ ἐκκλησία μετεφέρθη τὸ Πατριαρχεῖον στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. Καὶ κοντὰ στὸν Πατριάρχη συνεκεντρώθηκαν σιγά - σιγά καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς οἱ πιὸ γραμματισμένοι καὶ μορφωμένοι "Ἐλληνες, δοσοὶ δὲν μπόρεσαν νὰ φύγουν." Ἔτσι στὸ Φανάρι ἐδημιουργήθη μιὰ τάξις ἀπὸ διάνοιουμένους εὐγενεῖς καὶ ἀριστοκράτας "Ἐλληνας, οἱ ὅποιοι ὡνομάσθησαν **Φαναριῶται**.

Οἱ σπουδαιότερες Φαναριωτικές οἰκογένειες ἦσαν οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Μουρούζηδες, οἱ Μαυρογένηδες, οἱ 'Ψηλάντηδες, οἱ Σοῦτσοι κ.ἄ.

Σιγά - σιγά τὸ Φανάρι ἔγινε ἔθνικὸ κέντρον τοῦ Τουρκοκρατουμένου 'Ἐλληνισμοῦ. Πρὸς αὐτὸν ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των οἱ "Ἐλληνες καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπερίμεναν τὴν σωτηρία των. Καὶ δὲν ἤπατήθησαν

Οἱ Φαναριῶται προσέφεραν σημαντικές ύπηρεσίες στὸ σκλαβωμένο "Ἐθνος. Ἐπειδὴ τότε οἱ Τούρκοι δὲν ἦσαν ἑγγράμματοι, πολλοὶ Φαναριῶται ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, σὲ διάφορες ἐμπιστευτικὲς θέσεις, πρὸ παντὸς ὡς **πρέσβεις** στὰ διάφορα Εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ ὡς **διερμηνεῖς** μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἄλλων Κρατῶν. Στὶς θέσεις αὐτὲς ἐπληροφοροῦντο τὰ μυστικά, τὶς ἀδυναμίες καὶ δλες τὶς ύποθέσεις τῶν Τούρκων. "Άλλοι πάλιν διωρίζοντο **ἥγεμόνες** σὲ ύπόδουλες χῶρες κι' ἐκεῖ, ἐβοήθουσαν δοσοὶ τοὺς ἥτο δυνατὸν τοὺς "Ἐλληνας, δπως π.χ. στὴ Μολδαβία καὶ στὴ Βλαχία.

"Ολοὶ αὐτοί, διερμηνεῖς, πρέσβεις, ἡγεμόνες κλπ. εἰργάσθησαν καλῶς καὶ ἐβοήθησαν σημαντικῶτατα στὴν ἔξεγερσι τοῦ 'Ἐλληνικοῦ στοιχείου ἐναντίον τῶν Τούρκων. 'Ακόμη ἐπροσπάθησαν νὰ κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν λαῶν τῶν διαφόρων κρατῶν γιὰ τὰ δίκαια τοῦ 'Ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.

#### 4. Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

**α) Τὰ κρυψὰ σχολεῖα.** Μαζὶ μὲ τ' ἄλλα μέτρα, ποὺ ἔλαβον οἱ Τούρκοι γιὰ ν' ἀλλοιώσουν τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα καὶ τὴν ἔθνηκὴ συνείδησι τῶν ύποδούλων 'Ἐλλήνων, ἥτο τὸ κλείσιμο δλων τῶν 'Ἐλληνικῶν σχολείων. Τὸ κλείσιμο δηλαδὴ τῶν σχολείων εἶχε τοὺς παρακάτω συγκεκριμένους σκοπούς:

1) Νὰ παύσουν οἱ "Ἐλληνες νὰ μαθαίνουν τὰ 'Ἐλληνικὰ γράμματα κι' ἔτσι νὰ ξεχάσουν τὴν 'Ἐλληνικὴ γλῶσσα.

2) Νὰ μὴ μαθαίνουν τὰ 'Ελληνόπουλα τὴν ἔνδοξη ἱστορία τῶν πατέρων τῶν, ἡ ὅποια ἦτο γεμάτη ἀπὸ λαμπρὰ κατορθώματα κι' ἔδειχνε τοὺς ἀπαραμμίλους ἀγῶνας τῆς 'Ελληνικῆς Φυλῆς γιὰ τὴν 'Εθνικὴ ἐλευθερία τῆς ἐναντίον ὁποιουδήποτε κατακτητοῦ.

3) Νὰ μὴ διδάσκωνται τὰ 'Ελληνόπουλα τὴν χριστιανικὴ θρησκεία. "Ἐτσι ἐνόμιζαν, ὅτι ἦτο εὔκολώτερο :



Τὸ κρυφὸ Σχολεῖο

- 1) Νὰ συνηθίσουν οἱ "Ελληνες τὴν Τουρκικὴ γλῶσσα.
- 2) Νὰ ἀφομοιωθοῦν σιγά—σιγά οἱ "Ελληνες μὲ τοὺς Τούρκους.
- 3) Νὰ μὴ ἐνδιαφερθοῦν ποτὲ γιὰ τὴν 'Εθνικὴ τους ἀποκατάστασι.

Καὶ ἔτσι νὰ λησμονήσουν τὸν ἔθνισμό των καὶ νὰ γίνουν Μωαμεθανοί.

'Αλλὰ ἡ δίψα τῶν "Ελλήνων γιὰ τὰ γράμματα καὶ ἡ ἀγάπη τῶν πρὸς τὴν πατρίδα δὲν ἔσβηναν τόσο εὔκολα, ὅπως ἐνόμιζαν οἱ Τούρκοι. Κι' ἐνῶ ἐκεῖνοι ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα καὶ ἀπηγόρευσαν κάθε εἰ-

δους διδασκαλία στὰ σκλαβωμένα Ἐλληνόπουλα, οἱ Ἐλληνες εύρηκαν ἄλλο μέσον νὰ ποτίζουν τὰ παιδιά των μὲ τὴ φλόγα τῆς ἐλευθερίας, νὰ διατηροῦν καὶ νὰ μεταδίδουν ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ τὴν Ἐθνική ἰδέα καὶ νὰ θερμαίνουν τὶς ψυχές των μὲ τὸ ἐπαναστατικὸ δνειρό.

Εύρηκαν τὰ μοναστήρια, στὰ δποῖα ἐλειτουργοῦσαν τὰ περίφημα **κρυφὰ σχολεῖα**. Ἐκεῖ, στὸ νάρθηκα τῶν μοναστηρίων, κάτω ἀπὸ τὴν τρεμάμενη φλόγα τ' ἀκοίμητου κανδηλιοῦ, τὰ σκλαβωμένα Ἐλληνόπουλα, μὲ κτυποκάρδι φοβερό, ἐμάρθαιναν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν καλογήρων τὰ πρῶτα γράμματα. Ὡς ἀναγνωστικὰ ἔχρησιμοποιοῦσαν τὰ ἑκκλησιαστικὰ βιβλία Ὁκτώχο καὶ Ψαλτήριο. Ἄλλὰ μαζὶ μὲ τὰ λίγα αὐτὰ γράμματα ἤκουαν βγαλμένα ἀπὸ τὴ θερμὴ πίστι τῶν καλογήρων, ὅσα ἔπρεπε γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὴν ἐθνική των ιστορία, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν τὴν παρηγοριὰ καὶ τὴν ἐλπίδα στὴ θλιμμένη ψυχὴ των.

“Ἄς ἀκούσωμε δύμως τὸν ποιητή, ποὺ μᾶς τὰ ίστορεῖ :

### I. ΠΟΛΕΜΗ

#### *Tὸ κρυφὸ σχολεῖο*

*Ἄπ' ἔξω μαυροφόρα ἀπελπισιά,  
πικρῆς σκλαβιᾶς χειροπιαστὸ σκοτάδι  
καὶ μέσα στὴν θολόκτιστη ἐκκλησιά,  
—στὴν ἐκκλησιὰ ποὺ παίρνει κάθε βράδυ  
τὴν ὅψη τοῦ σχολειοῦ,  
τὸ φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ  
τρεμάμενα τὰ δνείρατ' ἀναδεύει  
καὶ γύρω τὰ σκλαβόπουλα μαζεύει*

*Ἐκεῖ καταδιωγμένη κατοικεῖ  
τοῦ σκλάβου ἡ ἀλυσόδετη πατρίδα  
βραχνὰ ὁ παπᾶς, ὁ δάσκαλος ἐκεῖ  
θεριώνει τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα  
μὲ λίγα λόγια μαγικά.  
Ἐκεῖ ἡ ψυχὴ πικρότερο ἀγροικᾶ  
τὸν πόνο τῆς σκλαβιᾶς ἐκεῖ βλέπει  
τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει.*

*Kι ἀπ' τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ψηλά,*

ποὺ ἔβούθανε τὰ στόματα τῶν πλάνων  
καὶ ωίχνει καὶ συντρίβει καὶ κυλᾶ  
στὴν ἄβυσσο τοὺς θρόνους τῶν τυράννων,  
κι ἀπὸ τὴ σιγαλιά,  
ποὺ δένει στὸ λαιμὸ πνιγμοῦ θηλειά,  
κι ἀπ’ τῶν προγόνων τ’ ἄφθαρτα βιβλία,  
ποὺ δείχνουν τὰ πανάρχαια μεγαλεῖα,

"Ἐνας φαλμὸς ἀκούεται βαθὺς  
σὲ μελωδίες ἐνὸς κόσμου ἀλλον  
κι ἀνατριχιάζει ἀκούοντας καθεὶς  
προφητικὰ τὰ λόγια τοῦ δασκάλου  
μὲ μιὰ φωνὴ βαριά.

—Μὴ σκιάζεστε στὰ σκότη ! ‘Η ἐλευθεριὰ  
σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι  
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρῃ !!!

Μὲ τὸ πέρασμα δύμως τοῦ χρόνου, δὲ Σουλτάνος μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες παραχωρήσεις, ἔδωσε καὶ τὴν ἄδεια στὶς Ἑλληνικὲς Κοινότητες νὰ ἴδρυσουν μέρικὰ σχολεῖα μὲ δικά των ἔξιδα καὶ μὲ δικές των φροντίδες. Τέτοια σχολεῖα ἴδρυθησαν παντοῦ, ὅπου ύπηρχαν πρωδευμένες κοινότητες. Στὴ Σμύρνη, στὶς Κυδωνίες, στὴ Χίο, στὰ Γιάννενα, στὴ Δημητσάνα κλπ. Τότε ἴδρυθη στὴν Κωνσταντινούπολι ἡ μεγάλη σχολὴ τοῦ γένους, ξακουστὴ γιὰ τὴ σπουδαία μορφωτικὴ καὶ ἐθνικὴ της δρᾶσι, στὴ Σμύρνη ἡ περίφημος *Ἐναγγελικὴ σχολή*, στὸ "Αγιον" Ὄρος ἡ *Ἀθωνιάς* καὶ πολλές ἄλλες.

**β) Οἱ μεγάλοι τοῦ γένους διδάσκαλοι.** Στὰ ἐπίσημα αὐτὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ἴδρυσαν οἱ Ἑλληνικὲς κοινότητες μὲ τὴν ἄδεια τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἐδίδαξαν λαμπροὶ διδάσκαλοι, φημισμένοι γιὰ τὴ σοφία καὶ τὴ φιλοπατρία των.

Αὐτοὶ μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὸ παράδειγμά των ὅχι μονάχα ἐμόρφωσαν γενεές δλόκληρες, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλιέργησαν στὶς ψυχές τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων τὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους.

Οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ ὠνομάσθησαν **διδάσκαλοι τοῦ γένους**. Τέτοιοι εἶναι δὲ Κύριλλος Λούκαρις, δὲ Εύγενιος Βούλγαρις, δὲ Νικηφόρος Θεοτόκης, δὲ Γεώργιος Γεννάδιος, δὲ Ἀνθιμος Γαζῆς, δὲ Κ. Οἰκονόμος, δὲ Δούκας καὶ ἄλλοι.

Σημ.—Θὰ ἡτο παράλειψις ἀν δὲν συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ γένους, ὅχι τόσο γιὰ τὴ μόρφωσί του, ὅσο γιὰ τὴν πολύτιμη συμβολή του στὴν παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὁ ἵεραπόστολος **Πάτερ Κοσμᾶς** ὁ **Αἰτωλός**. Ἐγεννήθη στὸ Μέγα Δένδρον τῆς Ναυπακτίας στὰ 1714 καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Βούλγαροι καὶ τοῦ περιφήμου σχολάρχη τοῦ Μεσολογγίου **Παναγιώτη Παλαμᾶ**, τοῦ ἴδρυτοῦ γνωστῆς Παλαμαϊκῆς σχολῆς. Τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ ἔκτιμησι πρὸς τὴν πίστι του πρὸς τὴν θρησκεία καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸ Ἑδνος καὶ τὰ γράμματα, τὸν δινόμασε «Γενικὸν Ἱεροκήρυκα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν ἀδειὰ νὰ περιοδεύῃ καὶ νὰ διδάσκῃ. (Ο τίτλος «Γενικὸς Ἱεροκήρυκος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κοσμᾶ, μόνον στὸν Οἰκονόμου εἶχε δοθῆ. Σὲ κανέναν ἄλλον!).

Ο Πάτερ Κοσμᾶς περιώδευσε στὴ Θεσσαλία — Μακεδονία — Ἡπειρο καὶ Αἰτωλία. Ἐχει στὸ ἐνεργητικό του τὴν ὥραν 200 γραμματοδιδασκαλείων γιὰ τὴν παροχὴ στὸ λαό τῆς στοιχειώδους μορφώσεως, καὶ 10 ἀνωτέρων σχολῶν, ὅπου ἀδιδάσκοντο ἡ ἀρχαία γλῶσσα καὶ Φιλοσοφία.

Συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν κοντὰ στὸ **Βεράτι** τῆς Β. Ἡπείρου στὰ 1779 καὶ ἀπέθανε μὲ μαρτυρικὸ θάνατο. Ἐτσι δ Ἀγιος Κοσμᾶς εἶναι καὶ ἔνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἐμαρτύρησαν γιὰ τὸ χριστιανικὸ Ἑλληνισμὸ τῆς Β. Ἡπείρου.

**γ) Ἀδαμάντιος Κοραῆς.** Μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ γένους συγκαταλέγεται ὁ μεγάλος παιτιώτης καὶ σοφὸς Ἐλληνιστής τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δ **Ἀδαμάντιος Κοραῆς**.

Ο Ἀδαμάντιος Κοραῆς ἐγεννήθη στὴ Σμύρνη τὸ ἔτος 1748 ἀπὸ εὔπορη οἰκογένεια. Ο πατέρας του ἦτο ἐμπόρος καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴ Χίο. Τὰ πρῶτα γράμματα ἀδιδάχθη στὴ Σμύρνη. Οταν ἐτελείωσε τὰ ἔγκυκλα μαθήματα, ὁ πατέρας του τὸν ἐκράτησε πλησίον του, γιὰ ν' ἀσκηθῇ στὶς ἐμπορικὲς ὑποθέσεις. Ἀργότερα τὸν ἔστειλε ἐμπορικὸ ἀντιπρόσωπό του στὸ Ἀμστελόδαμον τῆς Ολλανδίας. Ο Κοραῆς δῆμος δὲν εἶχε ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἐμπόριον. Ἡθελε νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰ γράμματα. Παραμέλησε λοιπὸν τὶς ἐμπορικὲς ἐργασίες καὶ ἐπεδόθη στὴν ἐκμάθησι ξένων γλωσσῶν καὶ στὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Ἀργότερα ἐπῆγε στὴ Γαλλία καὶ ἐσπούδασε στὴν Ἰατρικὴ Σχολὴ τοῦ Μομπελιέ, Ιατρός. Κατόπιν ἐγκατεστάθη στὸ Παρίσι, ὅχι γιὰ νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Ιατροῦ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀφοσιωθῇ στὴ μελέτη τῶν ἀγαπητῶν του ἀρχαίων συγγραφέων.

‘Ο Κοραῆς ἡσχολήθη μὲ τὴν ἔθνική μας ύποδεσι καὶ μὲ τὴν ‘Ελληνικὴ γλώσσα ὅσο κανένας ἄλλος. Ἐπίστευε δτι τὸ “Ἐθνος πρέπει πρῶτα νὰ μορφωθῇ, γιὰ νὰ δυνηθῇ ὕστερα νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐλευθερία του καὶ νὰ τὴ διατηρήσῃ.

Μένοντας λοιπόν στὴν Εὐρώπη ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα. Αὐτὰ τὰ ἐτύπωσε μὲ ἔξιδα ὁμογενῶν καὶ τὰ διέθεσε γιὰ τὴ μόρφωσι τῶν ὑποδούλων ‘Ελλήνων. Ἀκόμη ἔγραφε συμβουλευτικές ἐπιστολές σὲ διαφόρους προύχοντας καὶ ὀπλαρχηγοὺς τῆς πατρίδος μας.

‘Ο Κοραῆς δὲν ἐδίδαξε σὲ ‘Ελληνικές σχολές.

Μὲ τὰ συγγράμματά του ὅμως καὶ μὲ τὶς συμβουλευτικές του ἐπιστολές ἐβοήθησε τὴν πνευματικὴ ἐξύψωσι τοῦ ἔθνους μας καὶ τὴν ἀναζωπύρωσι τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος.

‘Απέθανε στὸ Παρίσι τὸ 1833 εὐχαριστημένος, γιατὶ εἶδε τὴν πατρίδα του ἐλευθέρα.

Καὶ ἡ ἐλευθέρα πατρίς ἐτίμησε τὸ σοφὸ πνευματικό της δάσκαλο. Γιὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνη της γιὰ δσα ἔκαμε γιὰ τὸ ἔθνος, ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ προπύλαια τοῦ ‘Εθνικοῦ Πανεπιστημίου.]

Περί ληψις: Τὸ Φανάρι, τὰ κρυφὰ σχολεῖα καὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους διετήρησαν ἀναλλοίωτη τὴν ἔθνικὴ συνείδησι καὶ τὴ χριστιανικὴ πίστι τῶν ὑποδούλων κι ἐκράτησαν ἀσβεστη τὴ φλόγα τοῦ πόθου γιὰ τὴν ἔθνική μας ἐλευθερία.

Ἐρωτήσεις: Γιατὶ ἔθνικὸ κέντρο τοῦ Τουρκοκρατουμένου ‘Ελληνισμοῦ ἔγινε τὸ Φανάρι;

Γιατὶ τὰ κρυφὰ σχολεῖα ἔγιναν στὰ μοναστήρια; Γιατὶ τὰ γράμματα ἐκρίθησαν ἀπαραίτητα, γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῆς ἐλευθερίας μας;



·Αδαμάντιος Κοραῆς

## Γ. Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων

### 1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὅποιο ἦσαν σκλαβωμένοι, οἱ "Ἐλληνες, δὲν ἔπαιυσαν νὰ κάμνουν ἐπαναστατικὰ κινήματα, γιὰ νὰ ἔλευθερωθοῦν. Οἱ στρατιωτικὲς ὅμως δυνάμεις, ποὺ διέθεταν κάθε φορὰ γιὰ τὰ κινήματα αὐτά, ἦσαν τόσο λίγες, ὥστε οἱ Τοῦρκοι εὔκολα τὰ κατέπινγαν. Ποτὲ ἀλλωστε δὲν ἐπαναστατοῦσαν ὅλοι μαζὶ ἢ τουλάχιστον μιὰ περιφέρεια ὀλόκληρη, ἀλλὰ σήμερα ἔνας δπλαρχηγὸς ἐδῶ, αὔριο ἀλλος ἔκεῖ κ.ο.κ.

Τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτὰ κινήματα δηλ. ἦσαν *τοπικὰ* καὶ μικρῆς ἑκτάσεως. Γι' αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι πολὺ εὔκολα κατώρθωναν νὰ τὰ καταστέλλουν.

'Η σπουδαιότερη τοπικὴ ἐπανάστασις ἔγινε τὸ 1770, τότε ποὺ ἡ Ρωσία εύρισκετο σὲ ἐμπόλεμο κατάστασι μὲ τὴν Τουρκία.

'Η περίφημη αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας *Αἰκατερίνη*, κατὰ τὸ ἔτος 1769, ἐκήρυξε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Οἱ "Ἐλληνες μὲ εὐχαρίστησι τὸ ἔμαθαν αὐτό, γιατὶ ἐπίστευσαν ὅτι ἡ νίκη τῶν Ρώσων θὰ ἔφερε καὶ τὴ δική των ἔλευθερία. "Ἐνας ἀκράτητος ἐνθουσιασμὸς τοὺς συνεπῆρε. 'Η Ρωσία τὰ τελευταῖα ἔκεīνα χρόνια εἶχε δεῖξει κάπιο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς "Ἐλληνας καὶ πολλὲς φορὲς ἐπροστάτευσε τὰ συμφέροντά των. 'Εκεī εὕρισκαν καταφύγιο καὶ προστασία πολλοὶ "Ἐλληνες διωγμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ πολλοὶ ἐπαιρναν ἀξιώματα στρατιωτικά.

'Η αὐτοκράτειρα ἔγνωριζε αὐτὴ τὴ συμπάθεια τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ρώσους καὶ ἡθέλησε νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῇ. Τοὺς παρεκίνησε λοιπὸν σὲ ἐπανάστασι κατὰ τῶν Τούρκων, γιὰ νὰ φέρῃ ἔτσι ἀντιπερισπασμὸ σ' αὐτοὺς καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπό της, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι θὰ ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ στείλουν μερικὰ ἀπὸ τὰ στρατεύματά των ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν Ἑλλήνων.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἡ Αἰκατερίνη ἔστελε στὴν "Ἐλλάδα τὸν "Ἐλληνα Γεώργιο Παπάζολη, ὁ ὁποῖος ὑπηρετοῦσε ὡς ἀξιωματικὸς στὸ Ρωσικὸ στρατό. 'Ο Παπάζολης ἐπέρασε ἀπὸ τὴν "Ηπειρο καὶ τὴ Στε-

ρεά 'Ελλάδα και ἔδιδε στοὺς καπεταναίους και κληρικούς τις ύποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης γιὰ τὴν προσεχῆ ἀπελευθέρωσι τῆς 'Ελλάδος και τὴν ἀνασύστασι τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Τελικῶς ἔφθασε στὴν Πελοπόννησο, δῆπο κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸ Μπέη τῆς Μάνης **Μανδομιχάλη** και τὸν πρόκριτο τῆς Μεσσηνίας **Μπενάκη** νὰ ἐπαναστατήσουν (1770).

'Εκείνη ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ἔφθασε στὸ Μεσσηνιακὸ κόλπο και μία μοῖρα Ρωσικοῦ στόλου μὲ ἀρχηγούς τοὺς ἀδελφούς **Θεόδωρο και Άλεξιο 'Ορλώφ.**

'Ο ἐνθουσιασμὸς τῶν Μανιατῶν και λοιπῶν Μωραϊτῶν ἦτο ἀπερίγραπτος. "Ἐβλεπαν χειροπιαστὴ τὴν Ἐλευθερία τῆς Πατρίδος. Στὰ βουνὰ και στοὺς κάμπους ἀντηχοῦσε τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι :

«Ἀκόμα τούτ' τὴν ἄνοιξη  
ριαγιάδες, ραγιάδες  
τοῦτο τὸ καλοκαίρι,  
δσο νὰ φθῆ ὁ Μόσκοβος  
νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι,  
Μωριᾶ, και Ρούμελη».

'Ο ἵδιος ἐνθουσιασμὸς και τὸ ἵδιο κίνημα παρετηρήθη τότε και στὴ Θεσσαλία, στὴ Πίνδο και στὴ Στερεά 'Ελλάδα, ἰδιαίτερα δὲ στὴ Δυτικὴ Ρούμελη. 'Εκεῖ ἔξεσήκωσαν τὸ λαὸς οἱ ἀνδρεῖοι κλέφτες τῶν 'Αγράφων και τοῦ Βάλτου Σταθᾶς, Γριβαΐοι κλπ. καθὼς και ὁ ξακουστὸς σχολάρχης τοῦ Μεσολογγίου Παναγιώτης Παλαμᾶς.

**Οι 'Αλβανοὶ καταπνίγουν τὴν 'Επανάστασι.** 'Ο Σουλτάνος δῆμος μόλις ἔμαθε τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτὰ κινήματα, δὲν ἥργησε νὰ στείλη λη ἴσχυρὸ και ἀξιόμαχο στρατὸ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν. Δέκα πέντε χιλιάδες 'Αλβανοὶ ἀπὸ τὴν "Ηπειρο, ἀφοῦ ἐπέρασαν τὴν 'Ακαρνανία και Αίτωλία και ἐσκόρπισαν τὴν ἐρήμωσι στὸ Βραχῶρι, ('Αγρίνιον), Αίτωλικό, Μεσολόγγι και Ναύπακτο, σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἔφθασαν στὴ Πελοπόννησο, ἐκυρίευσαν τὴν Πάτρα, ἔσφαξαν τρεῖς χιλ. κατοίκους της μαζὶ μὲ τὸν Ἐπίσκοπὸν τῶν κι ἐπτροχώρησαν πρὸς τὸ κέντρον και τὰ νότια. Σὲ μιὰ μάχη ποὺ ἔγινε κοντὰ στὴν Κορώνη, τὰ ἐπαναστατικὰ στρατεύματα ἐνικήθησαν και ἔπαθσαν τελεία καταστροφή. Τετρακόσιοι Μανιάτες ἐσκέπασαν τὸ πεδίον τῆς μάχης.

"Υστερα ἀπὸ τὴ μάχη αύτὴ ὁ Ρωσικὸς στόλος ἔφυγε. Λίγο ἀργό

τερα ή Αίκατερίνη ἔκαμε συνθήκη μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἄφησε τοὺς ἐπαναστάτας στὴν τύχη των.

‘Η ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο πλέον πλήρης. Οἱ Ἀλβανοὶ διέτρεχον τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀνενόχλητοι ἔσφαζαν καὶ ἔκαιαν. ‘Η χώρα ἔπαθε τελεία ἐρήμωσι.

Μετὰ τὴν κατάπνιξι τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ Ἀλβανοὶ ἔμειναν στὴν Πελοπόννησο δέκα περίου χρόνια. Τόσες ἦσαν οἱ καταστροφές, ποὺ ἔκαμαν. ὡστε ὁ Σουλτάνος ἡναγκάσθη στὸ τέλος νὰ στείλῃ τακτικὸ τουρκικὸ στρατό, γιὰ νὰ τοὺς διώξῃ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἔτσι γὰ σωθῆ ἡ χώρα ἀπὸ τὸν πλήρη ἀφανισμό.

‘Ο Τουρκικὸς στρατὸς μὲ τὴ βοήθεια τῶν κλεφτῶν τῆς Πελοποννήσου ἐπέτυχε τὴν ἐκδίωξι τῶν Ἀλβανῶν. Δυστυχῶς δύμας ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔξοντωσι τῶν Ἀλβανῶν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐστράφη ἐναντίον τῶν κλεφτῶν, οἱ δόποιοι τὸν εἶχαν βοηθήσει. Πολλοὶ κλέφτες Πελοποννήσιοι ἔχαθησαν τότε. Τὴν περισσότερη δίωξι τὴν ἐδοκίμασαν οἱ Κολοκοτρωναῖοι, ἀπὸ τοὺς δόποίους ἔξοντώθησαν ἀρκετοί. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ πατέρας τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

‘Η ἐπανάστασις τοῦ 1770 εἶχε γενικὴ ἀποτυχία καὶ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τοὺς “Ελληνες.”

‘Η χώρα ἡρημώθη, χιλιάδες ἔσφαγησαν καὶ, τὸ χειρότερο, ἡ ἀπογοήτευσις καὶ ἡ ἀπελπισία ποὺ ἐπλημμύρισαν τὶς Ἑλληνικές καρδιές, ἐμείωσαν γιὰ πολὺν καιρὸ τὴν **ἐπαναστατικὴ καὶ πολεμικὴ διάθεσι τῶν ρεαγιάδων.**

Περὶ ληγούσι: Οἱ “Ελληνες” τῆς Δυτικῆς Ρούμιελης καὶ τῆς Πελοποννήσου κατόπιν ὑποκινήσεως τῆς Ρωσίας στὰ 1770 ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ καταστρέφονται.

Ἐρωτήσεις: Γιατὶ ἀπετύγχαναν τὰ τοπικὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων; Πῶς χαρακτηρίζετε τὶς ὡμότητες τῶν Ἀλβανῶν;

## 2. **Η ἐπανάστασις τοῦ 1790**

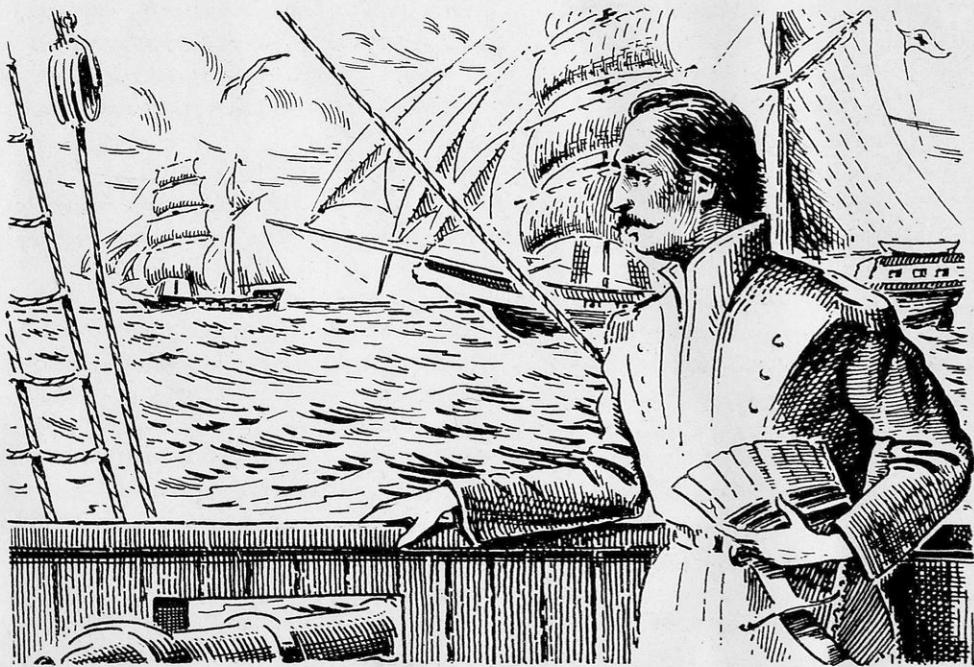
### **Λάμπρος Κατσώνης καὶ Γεώργιος Ἀνδρίτσος**

‘Η υποκίνησις τῆς Αίκατερίνης. ‘Η συνθήκη τῆς εἰρήνης, τὴν δόποιαν ἔκαμε ἡ αύτοκράτειρα Αίκατερίνη μὲ τοὺς Τούρκους, μὲ τὴ λήξι τοῦ πολέμου τοῦ 1769, δὲν κράτησε πολλὰ χρόνια.

‘Η Ρωσία τὸ 1788 ἐκήρυξε πάλι τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας μαζὶ μὲ τὸν φιλάνθρωπο αὐτοκράτορα τῆς Αύστριας Ἰωσήφ. Οἱ “Ἐλληνες ὅμως αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἔκινήθησαν, γιατὶ δὲν εἶχαν πιὰ ἐμπιστούνη στὶς ύποσχέσεις, ποὺ τώρα πάλι πλούσιες τοὺς ἐδίδοντο.’<sup>9</sup> Ήσαν ἀλλωστε πολὺ νωπές ἀκόμη στὴ μνήμη τῶν οἱ συμφορές, ποὺ ἔπαθαν στὴν προηγούμενη ἐπανάστασι καὶ τὸ ἄφθονο “Ἐλληνικὸ αἷμα, ποὺ ἔξ αἰτίας τῆς Ρωσίας τότε ἐχύθη.

**Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τοῦ Κατσώνη.** ‘Η Αἰκατερίνη ὅμως δὲν ἔπαισε τὶς ἐνέργειές της, γιὰ νὰ ξεσηκώσῃ τοὺς “Ἐλληνας σὲ ἐπανάστασι.

Στὸ Ρωσικὸ στρατὸ ὑπηρετοῦσε τότε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ **Δάμπρος Κατσώνης**, ὁ δόποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴ Λειβαδιὰ τῆς Βοιωτίας. ‘Η Αἰκατερίνη ἔστειλε τὸν Κατσώνη στὴν Ἐλλάδα μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἀρχίσῃ μὲ κάθε τρόπο ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Τούρκων. (1790).



Δάμπρος Κατσώνης

‘Ο Κατσώνης ἀπὸ τὴ Ρωσία κατέβη στὴν Τεργέστη. Ἔκεῖ, μὲ τὴν βοήθεια καὶ τὴ χρηματικὴ ἐνίσχυσι τῶν ὁμογενῶν, ἐξώπλισε τρία μι-

κρά πλοῖα καὶ μὲ αὐτὰ ἔξεκίνησε γιὰ τὶς Ἑλληνικές θάλασσες. Μέχρις ὅτου δὲ φθάση στὸ Αἴγατο πέλαγος, ἔκαμε διάφορες συμπλοκές μὲ τὰ Τουρκικὰ πλοῖα καὶ ἔτσι ηὕξησε τὰ πλοῖα του σὲ 18. Μὲ τὸν ὀλιγάριθμο αὐτὸ στόλο ἐγύριζε στὸ Αἴγατο πέλαγος καὶ κατεδίωκε τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ὅπου τὰ συναντοῦσε. "Ἐτσι εἶχε γίνει ὁ φόβος καὶ δὲ τρόμος τῶν Τούρκων ναυτῶν. Δὲν ἦσαν λίγες οἱ ναυμαχίες, ποὺ ἔκαμε μὲ μονάδες τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τὶς δόποιες πάντα ἐνικοῦσε καὶ ἔτρεπε εἰς φυγήν.

'Ο Σουλτάνος ἔζήτησε πολλές φορὲς νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του «τὸν ἀνδρειότατον ἥρωα», δπως ὡνόμαζε τὸν Κατσώνη σ' ἔνα γράμμα, τὸ δόποιον τοῦ ἔστειλε γι' αὐτὸν τὸν σκοπό. Πολλὰ τοῦ ὑπέσχετο. 'Αλλὰ δὲ Κατσώνης μὲ κανένα τρόπο ἐδέχετο ν' ἀφῆσῃ τὸν ἑθνικὸν του ὀγδόνα ἐναντίον τῶν ἔχθρων τῆς πατρίδος καὶ τῆς φυλῆς του.

**Γεώργιος Ἀνδρῖτσος.** Τὰ κατορθώματα τοῦ Κατσώνη ἔκαμαν τὸν Ρουμελιώτη ἀρματολὸ Γεώργιο Ἀνδρῖτσο νὰ σπεύσῃ καὶ ν' ἀγνισθῇ μαζί του μὲ 500 παλληκάρια. "Ἐτσι ἡ δύναμις τοῦ Κατσώνη ἔγινε ἀξιόλογη. 'Ο Σουλτάνος ἔβλεπε ὅτι δὲ κίνδυνος ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Κατσώνη στὸ Αἴγατο Πέλαγος ἦτο μεγάλος καὶ ἀπεφάσισε μὲ κάθε τρόπο νὰ ἔξοντάσῃ τὸ φοβερὸ θαλασσινὸ ἥρωα.

"Ἐστειλε λοιπὸν ἐναντίον του 30 πλοῖα καὶ ἀκόμη ἔζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερινῶν.

**Ναυμαχία στὸν Καφηρέα.** Κάποια ἡμέρα δὲ Κατσώνης μὲ 7 πλοῖα συνηντήθη μὲ τὸν τουρκικὸ στόλο μεταξὺ Εύβοίας καὶ "Ανδρου πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου «Καφηρεὺς» (Γκάβο - Ντόρος). 'Ο Κατσώνης δὲν ἀπέφυγε τὴ σύγκρουσι μὲ τὸν πολυάριθμο τουρκικὸ στόλο. 'Ενω δῆμως διαρκοῦσε ἡ ναυμαχία ἔφθασε πρὸς βοήθειαν τοῦ τουρκικοῦ στόλου δὲ στόλος τῶν Ἀλγερινῶν, δὲ δόποιος ἐκτύπησε τὸν Κατσώνη ἀπὸ τὰ νῶτα.

Τὸ τέλος τῆς Ναυμαχίας ἦτο καταστρεπτικὸ γιὰ τὸν Κατσώνη. Τὰ πλοῖα του κατεστράφησαν καὶ 650 παλληκάρια του ἐφονεύθησαν. Αὐτὸς μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ μὲ δύο πλοῖα καὶ ἐκεῖνα κατεστραμμένα.

Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς αὐτῆς μᾶς τὸ θυμίζει τὸ λαϊκὸ δίστιχο :

**«Σὰν σ' ἀρέση, μπάρμπα—Λάμπρο, ξαναπέρασε ἀπὸ τὴν "Αν-**

**δρο»** τὸ ὅποῖον σημαίνει ὅτι ὁ Κατσώνης ἔπρεπε νὰ ύπολογίσῃ καλὰ τὴ δύναμι τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ μὴ ναυμαχήσῃ, ἐφ' ὅσον ἔβλεπε ὅτι ἡτο πολὺ ἴσχυρότερη ἀπὸ τὴ δική του.

‘Ο Κατσώνης καὶ ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ αὐτή, δὲν ἐδειλίασε, οὕτε παρητήθη ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα ὠργάνωσε πάλι μικρὸ στόλο καὶ μὲ ὄρμητήριο τὰ παράλια τῆς Μάνης ἐξηκολούθησε νὰ κτυπᾷ τὰ τουρκικὰ πλοῖα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ρωσία ὑπέγραψε νέα εἰρήνη μὲ τὴν Τουρκία καὶ ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη τοῦ παρήγγειλε νὰ σταματήσῃ τὸν ἀγῶνα του. ‘Ο ἀνδρεῖος ὅμως πολεμιστὴς ἀπήντησε: «”Αν ἡ Αἰκατερίνη ὑπέγραψε τὴν εἰρήνη της, ὁ Κατσώνης δὲν ὑπογράφει τὴ δική του». Καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα μαζὶ μὲ τὸν φίλο του ἀρματολὸ ’Ανδρῖτσο.

**Τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως.** ‘Αλλ’ ἡ Τουρκία ἀπηλλαγμένη τώρα ἀπὸ τὴν πίεσι τῆς Ρωσίας συνεκέντρωσε περισσότερη δύναμι ἐναντίον τῶν δύο ἀρχηγῶν. ‘Ο Κατσώνης εἶδε τώρα πόσον μάταια ἦτο ἡ ἐπιμονή του. ‘Επιέζετο μάλιστα καὶ ἀπὸ τὸν Μπέη τῆς Μάνης νὰ φύγῃ ἀπ’ ἐκεῖ. Γιὰ νὰ προλάβῃ λοιπὸν μεγαλύτερες καταστροφές, ἡναγκάσθη νὰ παύση τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ φύγῃ γιὰ τὴ Ρωσία.

‘Ο συμπολεμιστῆς του ’Ανδρῖτσος, πολεμῶντας τοὺς Τούρκους, κατώρθωσε μὲ τὰ παλληκάρια του, δσα τοῦ εἶχαν ἀπομείνει, νὰ περάσῃ ὄλοκληρη τὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ φθάσῃ στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. ‘Απ’ ἐκεῖ μὲ πλοῖα ἐπέρασε στὰ Ἐπτάνησα. Οἱ ‘Ἐνετοὶ ὅμως, οἱ δποῖοι κατεῖχαν τότε τὰ Ἐπτάνησα καὶ εἶχαν φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Τούρκους, τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν παρέδωσαν σ’ αὐτούς. Οἱ Τούρκοι τὸν μετέφεραν στὴν Κωνσταντινούπολι, ὅπου τὸν ἐφυλάκισαν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθη νὰ ἀλλαξιοπιστήσῃ, ἐβασανίσθη σκληρὰ καὶ ἀπέθανε στὴ φυλακή.

Τὸ ὑπόδουλο ἔθνος, πού παρηκολούθησε τὴ δρᾶσι τῶν δύο γενναίων πολεμιστῶν, μὲ λαϊκὰ τραγούδια ὕμνησε τὰ ἱκατορθώματά των καὶ ἐθρήνησε τὰ παθήματά των.

Περίληψις: ‘Ο Λάμπρος Κατσώνης κατόπιν ὑποκινήσεως τῆς Ρωσίας ἐπαναστατεῖ ἐναντίον τῶν Τούρκων στὰ 1790. Σημειώνει πολλὲς ἐπιτυχίες, ἀλλὰ καὶ καταστρέφεται στὴν ’Ανδρο. Συνεχίζει τὸν ἀγῶνα μὲ τὸν Γ. ’Ανδρῖτσο. Ἐγκαταλείπεται ὅμως ἀπὸ τὴ Ρωσία καὶ διακόπτει τὸν ἀγῶνα. ‘Ο ’Ανδρῖτσος θανατώνεται.

Ἐρωτήσεις: Πῶς κρίνετε τὴ στάσι τῆς Ρωσίας καὶ τί συμπέρασμα βγάζετε σχετικῶς μὲ τὶς προθέσεις τῆς ἔναντι τῶν Ἑλλήνων; Ἐνδιαιρέστο γι' αὐτοὺς ἢ γιὰ τὸ συμφέρον της; Τί χαρακτηρίσμὸ δίδετε στὸν Κατσώνη;

Ἐργασίες: Φέρετε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι «Οἱ Ἀνδριτσαῖοι».

## Δ' **Διηγῶνες τοῦ Σουλίου ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ (1790—1803)**

### Τὸ Σούλι καὶ ὁ Ἀλῆ-πασᾶς

**1. Τὸ Σούλι.** Τὸ Σούλι, ὅπως εἴπαμε, ἥτο μιὰ μικρὴ ὄρεινὴ περιφέρεια στὰ Νοτια τῆς Ἡπείρου. Τὴν ἀποτελοῦσαν ἔνδεκα χωριά, κτισμένα ἐπάνω στὶς κορυφές καὶ στὶς χαμηλότερες πλαγιές τῶν Κασσωπείων ὄρέων. Ἀπὸ τὰ χωριὰ αὐτὰ τὰ σπουδαιότερα ἥσαν τὸ Σούλι καὶ ἡ Κιάφα.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν αὐτῶν λέγονται Σουλιώτες καὶ ἥσαν περίπου 7.000.

Οἱ Σουλιώτες ἀπὸ τὴ μικρὴ τῶν ἡλικία ἐγυμνάζοντο στὰ ὅπλα, τὰ ὅποια ἥσαν ὁ ἀχώριστος σύντροφός των. «Οπου κι' ἀν ἐπήγαινε ὁ Σουλιώτης ἔφερε πάντοτε μαζί του καὶ τὰ ὅπλα του. Μαζὶ μὲ τοὺς ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες, οἱ Σουλιώτισσες, συνήθιζαν νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ὅπλα καὶ πολλές φορὲς στοὺς ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐπῆραν μέρος καὶ ἐπολέμησαν σὰν ἄνδρες.

Ἐκεῖ λοιπὸν ἐπάνω στὰ ἀπόκρημνα ἐκεῖνα βουνά, ἔζοῦσαν οἱ Σουλιώτες ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι. Εἶχαν μόνον τὴν ύποχρέωσιν νὰ πληρώνουν μικρὸ φόρο στὸ Σουλτάνο.

Οἱ Τουρκαλβανοί, ποὺ ἐκατοικοῦσαν στὶς γειτονικές περιφέρειες τοῦ Σουλίου, ἔτρεμαν τοὺς Σουλιώτες, γιατί, δσες φορὲς ἐδοκίμασαν νὰ τοὺς ἐνοχλήσουν, ἐπαθαν μεγάλες συμφορές.

Ἐτοι τὸ Σούλι ἔγινε ὀνομαστὸ καὶ περίφημο καὶ οἱ Σουλιώτες ξακουστοὶ γιὰ τὴν παλληκαριὰ καὶ τὰ κατορθώματά των.

**2. Ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς.** Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἥτο Τουρκαλβανός. Ἐγεννήθη στὸ Τεπελένι τῆς Ἡπείρου, γι' αὐτὸ εἶχε καὶ τὸ παρώνυμον Τεπελενλῆς. Ἡ μητέρα του, ἡ Χάμκω, εἶχε σπείρει στὴν ψυχὴ τοῦ

Αλή, ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία, ὅλες τὶς κακίες, ποὺ μεταβάλλουν τὸν ἄνθρωπο σὲ ἀπάνθρωπο κτῆνος. Γι' αὐτὸ ἔγινε πλεονέκτης αίμοβόρος, πονηρός, δόλιος, τρομερός, ἐγωιστής καὶ τύρρανος. Κατώρθωσε γρήγορα μὲ τὰ πιὸ ὑπουρλα καὶ ἄτιμα μέσα νὰ γίνη πολὺ πλούσιος καὶ πασᾶς στὰ Γιάννενα.

Μὲ τὸ στρατό, ποὺ διωργάνωσε καὶ ποὺ τὸν ἀποτελοῦσαν πιστοὶ Τουρκαλβανοί, ἀκόμη δὲ καὶ μὲ συκοφαντίες, δολοφονίες κι' ἐνα σωρὸ ἄλλα ἐγκλήματα, ἀπεμάκρυνε τοὺς ἄλλους πασάδες ἀπὸ τὶς γειτονικές περιφέρειες. Καὶ μέσα σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα ἔξου-



Σουλιώτες

σίαζε αὐτός ὁλόκληρη τὴν "Ηπειρο, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Δυτικὴ Στερεά Ελλάδα.

'Ο Αλῆς δὲν ἡμποροῦσε μέσα στὴ σκλαβωμένη περιφέρεια ποὺ διοικοῦσε, νὰ βλέπῃ ἔνα μικρὸ Σούλι ύπερήφανο καὶ ἐλεύθερο. Δὲν ἡμποροῦσε ὅμως καὶ νὰ τὸ κτυπήσῃ, χωρὶς αἰτία. Γι' αὐτὸ ἐπερίμενε νὰ τοῦ δοθῇ ἀφορμή.

Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ τὴν εὕρῃ. "Οταν ἔγινε ὁ πόλεμος τῆς Ρωσίας ἐναντίον τῶν Τούρκων τὸ 1788, ἡ Αύτοκράτειρα Αϊκατερί-

νη ἔδωσε στοὺς "Ελληνας τὴν ύπόσχεσι ὅτι θὰ ίδρυσῃ πάλιν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορία, μὲν αὐτοκράτορα, τὸν ἔγγονό της Κωνσταντῖνο.

Οἱ Σουλιώτες ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό των ἔστειλαν πρεσβεία στὴν Πετρούπολι τῆς Ρωσίας ἡ ὁποία παρουσιάσθη στὴν αὐτοκράτειρα καὶ ἔχαιρέτησε τὸν ἔγγονό της.

**3. Πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου.** Οἱ Ἀλῆ-Πασᾶς ἔκαμε γνωστὴ τὴν πρᾶξι αὐτὴ τῶν Σουλιώτῶν στὸ Σουλτάνον κι ἔζήτησε ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἄδεια νὰ κτυπήσῃ τὸ Σούλι.

Καθώς ἦτο φυσικόν, ὁ Σουλτάνος χωρὶς δυσκολία τοῦ τὴν ἔδωσε. Κι ἔτσι τὸ 1791 ὁ αίμοβόρος τύραννος μὲ 3000 Τουρκαλβανούς, ἔξεστράτευσε κατὰ τοῦ Σουλίου. Ἡτο βέβαιος ὅτι σίγουρα καὶ γρήγορα θὰ τὸ ἔπαιρνε καὶ θὰ τὸ ὑπεδούλωνε.

Δὲν ἐπρόφθασε δῆμος οὕτε νὰ πλησιάσῃ. Οἱ Σουλιώτες καὶ οἱ Σουλιώτισσες, μὲ ἀρχηγό τῶν τὸν **Δάμπρον Τζαβέλλα** καὶ τὴ γυναῖκά του Μόσχω, εἶχαν λάβει τὰ μέτρα τῶν. Εἶχαν πιάσει ἐνωρίς δλατὰ στενά, ἀπὸ τὰ δποῖα θὰ ἐπερνοῦσε ὁ Ἀλῆς, γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ Σούλι, καὶ ἐπερίμεναν ἄγρυπνοι φρουροί.

Καὶ τὸν ἐπολέμησαν μὲ γενναιότητα, οἱ ἄνδρες μὲ τὰ ὅπλα καὶ οἱ γυναῖκες μὲ τὶς πέτρες, ποὺ ἐκυλοῦσαν ἀπὸ τοὺς ύψηλοὺς καὶ ἀπόκρημνους βράχους. Τὸν ἐνίκησαν καὶ τὸν ἐκυνήγησαν ἔως τὰ Γιάννενα. Δυὸς χιλιάδες Τουρκαλβανοὶ ἐφονεύθησαν στὴν πρώτη αὐτὴ ἐπιχείρησι τοῦ Ἀλῆ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. ✓

**4. Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου (1792).** Οἱ Ἀλῆς δὲν ἀπελπίσθη ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς πρώτης ἐκστρατείας. οὕτε ἐγκατέλειψε τὰ σχέδιά του γιὰ τὴν ύποταγὴ τοῦ Σουλίου. Τὸν ἄλλο χρόνο (1792) ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ πάλιν ἐναντίον του. Ἄλλα αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν τέχνη του, τὴν ἀπάτη δηλαδὴ καὶ τὸ δόλο.

Διέδωσε λοιπὸν ὅτι θὰ ἀρχιζε πολεμικές ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τοῦ πασᾶ τοῦ Ἀργυροκάστρου. Καί, γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν στρατὸ του, ἔζήτησε τὴ βοήθεια τῶν ἐμπειροπολέμων Σουλιώτῶν.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σουλιώτῶν ἐννόησαν τὸ δόλο καὶ δὲν τὸν ἐπίστευσαν. Ἐξηπατήθη δῆμος καὶ ἐπῆγε πρὸς βοήθειάν του ὁ **Δάμπρος Τζαβέλλας** μὲ 70 παλληκάρια καὶ μὲ τὸ γυιό του τὸν **Φῶτο**.

Ἐξεκίνησαν λοιπὸν γιὰ τὸ Ἀργυρόκαστρο. Στὸ δρόμο, καθὼς

ό Λάμπρος μὲ τὰ παλληκάρια τῶν ἐβάδιζαν ἀνύποπτοι, συνελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἀφωπλίσθησαν. Ἀμέσως δὲ Ἀλῆς ἐβάδισε· μὲ τὸ στρατό του ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ἐνόμιζε δὲ θὰ τὸ εύρισκε ἀπροφύλακτο καὶ ἀπροετοίμαστο καὶ θὰ τὸ ἐκυρίευε.

Ἄλλα οἱ Σουλιώτες ἦσαν στὴ θέσι των. Εἶχαν μάθει τὴν ἀτιμη πρᾶξι τοῦ Ἀλῆ ἀπὸ ἔναν πατριώτη των, δὲ ὅποιος κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ. Ἀπέκρουσαν καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ πεῖσμα τὶς ἐπιθέσεις τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοὺς ἤναγκασαν νὰ τὶς σταματήσουν. Οὐ τοῦ πασᾶς ἐφρύαξε γιὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ στρατοῦ του.

“Οταν δὲ Λάμπρος Τζαβέλλας εἶδε τὴ στενοχώρια τοῦ Ἀλῆ γιὰ τὴ διάψευσι τῶν ἐλπίδων του, παρουσιάσθη μπροστά του καὶ προσεποιήθη δὲ ἀπεφάσισε νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι, ἢν τὸν ἄφηνε ἐλεύθερον. Οὐ τοῦ Ἀλῆς ἐξεγελάσθη, ἐπίστευσε τὴν ύπόσχεσιν τοῦ Λάμπρου, καὶ τὸν ἄφησε. Ἐκράτησε δῆμος ὡς δόμηρους τὸ γυιὸ τοῦ Λάμπρου, τὸ Φῶτο καὶ τὸν ἄλλα παλληκάρια.

Οὐ Λάμπρος δταν ἔφθασε στὸ Σούλι καὶ ὠργάνωσε τὴν ἀμυνά του ἔστειλε στὸν Ἀλῆ· πασᾶ τὸ παρακάτω γράμμα:

*Βεζύρη Ἀλῆ· πασᾶ*

Χαίρομαι ὅπον ἐγέλαισα ἔνα δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντέψω τὴν πατρίδα μου ἐγαντίον εἰς ἔνα κλέφτη σᾶν ἐσένα. Οὐ νίός μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ δῆμος ἐλπίζω δὲ θέλω τὸν ἐκδικήσει πρὸν πεθάνω. Εὰν δὲ νίός μου, νέος καθὼς εἴναι, δὲν μένει εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ γιὰ τὴν Πατρίδα του, αὐτὸς δέν εἴναι ἀξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζεται ως νίός μου.

*Ἐγὼ δὲ ὠρκισμένος ἐχθρός σου  
Καπετάν Λάμπρος Τζαβέλλας.*

\* \* \*

Οὐ τοῦ Ἀλῆς ἐθύμωσε καὶ ἡγανάκτησε πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ γράμμα αὐτοῦ. Ἐκάλεσε ἐνώπιόν του τὸ Φῶτο καὶ τὸν ἡπείλησε δὲ θὰ τὸν φονεύσῃ. «Δὲν φοβοῦμαί δὲ πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῇ τὸ θάνατό μου»· ἀπήντησε τὸ γενναῖο Σουλιωτόπουλο.

Οὐ τοῦ Ἀλῆς διέταξε τότε νέα ἐπίθεσι μὲ καινούριο καὶ περισσότερο στρατό. Μανιασμένοι ὠρμησαν οἱ Ἀλβανοὶ, ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν. Ἀτρόμητοι ἐκεῖνοι ἐκρατοῦσαν τὶς θέσεις των καὶ ἐσκόρπιζαν γύρω τὸ θάνατο. Ματαίως δὲ Ἀλῆς ποὺ διήγυνε δὲ ἴδιος τὴ μάχη ἐπαρακινοῦσε τοὺς ἄνδρες του νὰ προχωρήσουν. Οἱ Σουλιώτες

έμεναν άκλόνητοι καὶ νικηταί. Στὴ μάχη αὐτὴ πολὺ ἐβοήθησαν καὶ οἱ Σουλιώτισσες μὲ ἀρχηγὸ τῇ γυναικα τοῦ Λάμπρου, τῇ **Μόσχω**.

Τέλος οἱ Ἀλβανοὶ ἐνικήθησαν καὶ ύπεχώρησαν καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Σουλιώτες. Γιὰ νὰ φεύγουν γρήγορα, ἐπετοῦσαν κάτω τὰ ὅπλα των. Λέγουν μάλιστα ὅτι ὁ Ἰδιος ὁ Ἀλῆ - πασᾶς, ἔσκασε τρία ἄλογα ὥσπου νὰ φθάσῃ στὰ Γιάννενα.

(Νὰ διαβασθῇ τὸ ποίημα τοῦ Ἀρ. Βαλαωρίτη ἡ «Φυγή»).

Ο Ἀλῆς μετὰ τὴν ἀποτυχία του ἡναγκάσθη νὰ κλείσῃ εἰρήνη μὲ τοὺς Σουλιώτες, ἀφοῦ ἄφησε ἐλεύθερο τὸ Φῶτο καὶ τ' ἄλλα παλληκάρια (1792).

Στὴ μάχη αὐτὴ ἐπληγώθη ὁ Λάμπρος Τζαβέλλας κι' ἀπέθανε ἀπὸ τὸ τραῦμά του. ✓

Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου. Ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν δὲν ἐκράτησε πολύ. Ἡτο ἀδύνατον νὰ ἡσυχάσῃ ὁ Ἀλῆς μὲ ἐλεύθερο τὸ Σούλι. Γι' αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ 8 χρόνια, μετὰ τὴν ύπογραφὴ τῆς συνθήκης, δηλαδὴ τὸ 1800, ὁ Ἀλῆς μὲ 10.000 Ἀλβανοὺς ἐπετέθη πάλι ἐναντίον τοῦ Σουλίου ξαφνικά.

Οἱ Σουλιώτες ὅμως μὲ τὸν νέο τῶν ἀρχηγό, τὸ **Φῶτο Τζαβέλλα**, εὑρέθησαν στὰ ταμπούρια τῶν καὶ τὶς θέσεις των. Ἔτσι ὁ αἰφνιδιασμὸς τοῦ Ἀλῆ καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπέτυχε.

Υστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τοῦ αἰφνιδιασμοῦ ὁ Ἀλῆς ἐπροσπάθησε μὲ ἄλλα δόλια μέσα, μὲ ύποσχέσεις καὶ δωριδοκίες νὰ πείσῃ τοὺς Σουλιώτες νὰ παραδοθοῦν. Οἱ Σουλιώτες ὅμως ύπερήφανα ἀπέρριπταν κάθε τέτοια πρότασι.

Ο γενναῖος ὀπλαρχηγὸς τῶν Σουλιωτῶν Τζήμας Ζέρβας σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλῆ, ποὺ τοῦ ύπόσχεται τιμές, δόξες καὶ χρήματα, ἀν τοῦ παρέδιδε τὸ Σούλι, τοῦ ἀπήντησε ἔτσι :

«Βεξύρη Ἀλῆ Πασᾶ,

Σ' εὐχαριστῶ πολὺ μὲ τὴν ἀγάπη, ποὺ ἔχεις γιὰ μένα, μόν' τὰ πονγγιά, ποὺ μοῦ γράφεις μὲ τὸν Μπέτσο νὰ μοῦ στείλης, παρακαλῶ νὰ μὴ μοῦ τὰ στείλης, γιατὶ δὲν ἔρω νὰ τὰ μετρήσω καὶ δὲν ἔρω τί νὰ τὰ κάμω. Μόν' κι ἀν ἥξερα, πάλι δὲν θὰ ἥμουν εὐχαριστημένος νὰ σου δίνω οὕτε ἔνα λιθάρι ἀπὸ τὸν βράχον τῆς πατρίδος μουν κι ὅχι νὰ φύγω ἀπὸ τὸ Σούλι, γιὰ τὰ πονγγιά σουν, καθὼς ὅπως φαντάζεσαι. Τιμές καὶ δόξες ποὺ μοῦ ύποσχεσαι νὰ μοῦ δίνης, δὲν μοῦ χρειάζονται, γιατὶ σ' ἐμένα πλοῦτος, δόξες καὶ

τιμές είναι τ' ἄρματά μου, ὅπου μ' ἔκεινα· φυλάω τὴν πατρίδα μου καὶ τι-  
μῶ τ' ὄνομα τοῦ Σουλιώτου καὶ ἀποθανατίζω καὶ τὸ δικό μου ὄνομα.

Σούλι 4 Μαΐου 1801

Τζήμας Ζέρβας

‘Ο ‘Αλῆς τότε διέταξε γενικὸ ἀποκλεισμὸ τοῦ Σουλίου ἀπ’ ὅλες  
τὶς γύρω περιφέρειες. “Ἐκοψε τὸ νερό.” Ετσι, ἐνόμιζε, δtti θὰ ἡναγ-  
κάζοντο οἱ Σουλιώτες νὰ παραδοθοῦν ἀπὸ τὴν πεῖνα καὶ τὴ δίψα.

Τίποτε ὅμως ἀπ’ αὐτὰ δὲν ἔφερε ἀποτέλεσμα. Οἱ Σουλιώτες  
ὑπέμειναν τὴν πεῖνα καὶ τὴ δίψα καὶ ὅλες τὶς ἄλλες στερήσεις ἐπὶ  
τρία διλόκληρα χρόνια.

Ἐτρωγαν ποντίκια, σαῦρες, βατράχους, ὅ,τι εὔρισκαν. Ἐκρε-  
μοῦσαν ἀπὸ τοὺς βράχους κάτω, σὲ καμμιὰ σχισμὴ ποὺ εἶχε νερό,  
πανιά, τὰ ἔβρεχαν κι ἐδρόσιζαν τὰ χείλη των. Εἶχαν γίνει σὰν φαν-  
τάσματα «κινούμενα». Καὶ ὅμως ἄντεχαν ἀκόμη. Σκέψις γιὰ παρά-  
δοσι δὲν ἐπέρασε οὕτε στιγμὴ ἀπὸ τὸ νοῦ των.

**6. Πτῶσις τοῦ Σουλίου.** ‘Αλλ’ ἦτο φαίνεται μοιραῖον νὰ πέσῃ  
τὸ Σούλι! “Οχι βέβαια μὲ τὰ ὅπλα. **Tὸ Σούλι ἔπεσε μὲ προδοσία.**  
“Ενας κακὸς καὶ περιφρονημένος γιὰ τὴ δειλία του Σουλιώτης, ὁ  
**Πήλιος Γουσῆς**, ἐπρόδωσε τὴν πατρίδα του. ‘Ωδήγησε κρυφὰ μέσα  
στὸ Σούλι 200 ‘Αλβανούς, ποὺ ἔκτύπησαν τοὺς Σουλιώτες ἀπὸ τὰ  
νῶτα καὶ τοὺς ἡνάγκασαν νὰ μαζευθοῦν στὸ όχυρὸ **Κιούγκι**.

‘Η κατάστασις τώρα πολὺ κρίσιμη. Σωτηρία δὲν ὑπῆρχε.  
Καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν. Ν’ ἀφήσουν τὸ Σούλι καὶ  
νὰ φύγουν γιὰ τὰ νησιά. Νὰ πάρουν ὅμως μαζὶ τὰ ὅπλα των, τὰ  
ὅστα τῶν προγόνων των καὶ δσα ἄλλα ἀπὸ τὰ πράγματά των ἡμπο-  
ροῦσαν. Οἱ ‘Αλβανοὶ δὲν θὰ ἐπείραζαν κανένα.

“Ετσι ὁ ‘Αλῆς ἐπῆρε τὸ Σούλι (1803), δὲν ὑπεδούλωσε ὅμως τοὺς  
γενναίους Σουλιώτες.

Οἱ Σουλιώτες χωρίσθησαν σὲ τρεῖς ὅμάδες καὶ ἔξεκίνησαν. Στὸ  
Κιούγκι ἔμεινε μόνον ὁ καλόγερος **Σαμουῆλ** καὶ πέντε ἄλλοι πολεμι-  
σταὶ νὰ ύπογράψουν τὴν συμφωνία καὶ νὰ τὸ παραδώσουν. Τὴν ὥρα  
ὅμως τῆς ύπογραφῆς ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ‘Αλῆ εἶπε στὸ Σαμουῆλ :  
«Καὶ τώρα Καλόγερε, τί τιμωρία νομίζεις δtti θὰ ἔχης ἀπὸ τὸ Βεζύ-  
ρη, ἀφοῦ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης ;».

— Καμμιὰ! ἀπήντησεν ὁ γενναῖος Ἱερωμένος καὶ ἄδειασε τὴν πι-  
στόλα του στὴν μπαρουταποθήκη τοῦ φρουρίου. Τὸ Κιούγκι μαζὶ μὲ τὸν  
Σαμουῆλ καὶ μ’ ὅλους τοὺς Τούρκους, ποὺ εύρισκοντο ἐκεῖ, ἀνετι-  
νάχθη στὸν ἀέρα.

‘Η ἀνατίναξις τοῦ φρουρίου ἐθεωρήθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ - Πασᾶ σὰν παραβίασις τῆς συμφωνίας. Γι’ αὐτὸ ἔδωσε διαταγὴ νὰ κτυπηθοῦν ἀλύπητα οἱ Σουλιώτες ποὺ ἔφευγαν.

‘Η καταστροφὴ ἦτο μεγάλη! ‘Η πρώτη ὁμάς τῶν Σουλιώτῶν μὲ ἀρχηγὸ τὸ Φῶτο Τζαβέλλα εἶχε προφθάσει νὰ σωθῇ στὴν Πάργα. Οἱ δυὸ ὅμιλοι ἄλλες ὁμάδες μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Κουτσονίκα καὶ τὸν Κίτσο Μπότσαρη εύρισκοντο καθ’ ὁδόν. Περιεκυκλώθησαν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἤρχισαν καινούργιες μάχες. Ἐλάχιστοι ἀπὸ τοὺς ἀνδρείους ἀγωνιστὰς κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν, 150 ἀπὸ τὴν ὁμά-



Χάρτης τοῦ Σουλίου

δα τοῦ Κουτσονίκα καὶ 45 ἀπὸ τὴν ὁμάδα τοῦ Κίτσου Μπότσαρη, οἱ ὅποιοι ἔφθασαν ἐπίσης στὴν Πάργα.

“Ολοι· δλοι οἱ Σουλιώτες ποὺ κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ φθάσουν στὴν Πάργα ἥσαν 1000. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασαν στὰ Ἐπτάνησα τὰ δποῖα τότε τὰ κατεῖχαν οἱ Ἀγγλοι. Οἱ ἄλλοι ἔφονεύθησαν πολεμοῦντες ξως τὸ τέλος περήφανα καὶ γενναῖα. (Νὰ διαβασθῇ τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη «δ Καλόγηρος Σαμουήλ»).

**7. Τὸ Ζάλογγο καὶ οἱ Σουλιώτισσες.** Οἱ Σουλιώτισσες μάλιστα τῶρα ἔδωσαν σ' ὅλο τὸ κόσμο ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ σπάνια παραδείγματα αὐτοθυσίας καὶ ἡρωϊσμοῦ: Εύρεθησαν περικυκλωμένες ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς στὸν ψηλὸ βράχο τοῦ **Ζαλόγγου** κι ἐκινδύνευσαν νὰ αἰχμαλωτισθῶν. Καὶ τότε ἐπροτίμησαν τὸν ἡρωϊκὸ καὶ τιμημένο θάνατο. "Ἐστησαν πρωτάκουστο χορὸ ἐπάνω στὴν κορυφὴ τοῦ βράχου. Κάθε μιὰ ἡ δοποίᾳ ἔσερνε πρώτη τὸ χορὸ καὶ ἔφθανε στὴν ἄκρη, ἐγκρεμίζετο κάτω στοὺς ἀπόκρημνους βράχους τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ, ἀφοῦ πρωτύτερα ἐπετούσε τὸ παιδί της, ἃν εἰχε.

"Ἡ αὐτοθυσία τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλίου ἔκλεισε τὴν ἔνδοξη ἱστορία τῶν ἀγώνων τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ τυράννου. "Ἐδειξε σ' ὅλο τὸν κόσμο κατὰ ποῖον τρόπο τὸ Ἑλληνικὸ "Ἐθνος αἰσθάνεται καὶ κατὰ ποῖον τρόπο πολεμᾶ γιὰ τὴν ἐλευθερία του. Ἔγέμισε ἀκόμη τὶς ψυχές τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν παλληκαριὰ καὶ τὴν αὐταπάρνησι τῶν συμπατριωτῶν των, καὶ ἀπὸ θάρρος, γιατὶ ἐπείσθησαν ὅτι ὁ ἔχθρὸς δὲν ἦτο ἀνίκητος ὅπως ἐνόμιζον ἔως τότε.

"Ἐτσι τὸ ἔθνικὸ φρόνημα ἀνεπτερώθη. Ἡ λαχτάρα γιὰ τὴν λευτεριά, ποὺ ἐσιγοθέρμαινε ὡς τότε τὰ στήθη των, ἥρχισε νὰ φλογίζῃ, νὰ καίῃ καὶ νὰ ζητᾶ τὴν ὥρα γιὰ νὰ φουντώσῃ καὶ νὰ ξεσπάσῃ. Νὰ διαβασθοῦν τὰ δημοτικὰ τραγούδια «"Ἐχε γειὰ καπμένε κόσμε...» καὶ ἡ «Δέσπω...»» ✓

**8. Τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ—Πασᾶ.** Ὁ Ἀλῆς, ἀπὸ τὴν πτῶσι τοῦ Σουλίου, στηριγμένος στὴ μεγάλη του δύναμι καὶ στὰ πλούτη του, ἐφαντάσθη ὅτι ἡμποροῦσε νὰ γίνη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ Σουλτάνο καὶ νὰ ἴδρυσῃ δικό του κράτος. "Ηρχισε λοιπὸν νὰ δείχνῃ ἀνυπακοὴ στὰ φιρμάνια τοῦ Σουλτάνου δὲν ἔστελνε τοὺς φόρους τοὺς ὅποιους εἰσέπρατε καὶ τελικῶς ἐπαναστάτησε φανερὰ ἐναντίον του.

"Ο Σουλτάνος, μόλις ἔμαθε τὴν ἀποστασία, ἔστειλε ἐναντίον του τὸν **Χουρσίτ**, τὸν πασᾶ τοῦ Μωριᾶ, μὲ ἀρκετὸ στρατὸ γιὰ νὰ τιμωρήσῃ καὶ ἔξοντάσῃ τὸν ἀποστάτη.

"Ο ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος μεταξὺ τῶν Τούρκων πασάδων ἐκράτησε δύο περίπου χρόνια.

"Ο αἰμοβόρος τύρρανος ἐνικήθη καὶ ἔφονεύθη.

"Ο θάνατός του ἔσωσε τὴν "Ηπειρο καὶ τὶς λοιπὲς χῶρες, ποὺ ἐκυβερνοῦσε, ἀπὸ τὴν τυραννία του καὶ ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ ὑπέφεραν.

Κατά τη διάρκεια αύτοῦ τοῦ πολέμου, οἱ Σουλιώτες εύρηκαν τὴν εύκαιρία νὰ ξαναγυρίσουν στὴν ἔνδοξη πατρίδα των, τὸ ἡρωϊκὸ Σούλι (1819 – 1820). /

Περὶ ληψις: 1791. Ὁ Ἀλῆς ἐπιτίθεται ἐναντίον τοῦ Σουλίου γιὰ πρώτη φορά. 1792. Ὁ Ἀλῆς ἐπιτίθεται γιὰ δευτέρα φορά (Λάμπρος, Μόσχω Τζαβέλλα). 1800. Ὁ Ἀλῆς ἐπιτίθεται γιὰ τρίτη φορά. Προδοσία Πιγλίου Γούση. Συμφωνία. Κιούνγκι. Σαμονήλ. Παραβίασις συμφωνίας. Καταστροφὴ Σουλιωτῶν. Ζάλογγος Σουλιώτισες (1803). Θάνατος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Ἐρωτήσεις: Γιατὶ δὲ Ἀλῆς ἐπεδίωκε μὲ κάθε τρόπο νὰ πάρῃ τὸ Σούλι; Πῶς κρίνετε τὸ χαρακτῆρα τοῦ Ἀλῆ, τοῦ Τζαβέλλα, καὶ τοῦ Ζέρβα; Τί ἐντύπωσι σᾶς ἔκαμε ἡ αὐτοδυνσία τῶν Σουλιωτισῶν στὸ Ζάλογγο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλεεινὴ προδοσία τοῦ Πιγλίου Γούση;

Ἐργασίες: Φέρετε τοπογραφικὲς καὶ γεωγραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὸ Σούλι, καθὼς καὶ εἰκόνες. Κάμετε ἐκθέσεις μὲ θέματα «τὸ Ζάλογγο», «δὲ προδότης» κλπ. Διαβάστε σχετικὰ ποιήματα, καθὼς καὶ διηγήματα τῶν Βλαχογιάννη (ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ σας).

## Εὐρωπαϊκὴ διακυβέρνησις τῶν λαῶν τῆς Εύρωπης κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα

1. **Απολυταρχικὰ πολιτεύματα:** Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, σ' ὅλα τὰ κράτη τῆς Εύρωπης, τὰ πολιτεύματα ἥσαν ἀπολυταρχικά. Ἐκυβερνοῦσαν δηλ. τοὺς λαοὺς οἱ βασιλεῖς ἐντελῶς ἀνεξέλεγκτα χωρὶς νὰ δίδουν λόγο σὲ κανένα.

Μὲ τὸ μέρος των εἰχαν καὶ τοὺς εὐγενεῖς, δηλαδὴ τὴν τάξι τῶν ἀριστοκρατῶν (πλουσίων), ἡ δποία μόνη ἐπαιρνε μέρος στὴ διακυβέρνησι τῆς χώρας καὶ ἐνέμετο ὅλα τὰ δημόσια ἀξιώματα.

Ο τέτοιος τρόπος τῆς διακυβερνήσεως λέγεται **ἀπολυταρχία** καὶ τὸ πολίτευμα **ἀπολυταρχικό**.

\*\*\*

“Υστερα ἀπὸ τὴν ἀναγέννησι τῆς Δύσεως, τὴ δημιουργία ἔξωτερικοῦ ἐμπορίου, πνευματικῆς κινήσεως καὶ προόδου καὶ τὴν ἀπόκτησι πλούτου, οἱ λαοὶ τῆς Εύρωπης ἤρχισαν νὰ ζητοῦν δικαιώματα στὴ διακυβέρνησι τῶν χωρῶν των.” Ηθελαν ν' ἀκούεται καὶ ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ στὰ δποιαδήποτε ζητήματα τοῦ κράτους.

Πρώτοι ἀπ' ὅλους οἱ Ἡγγλοι περιώρισαν τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως τῶν καὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ κυβερνᾶ σύμφωνα μὲ τὸ **Σύνταγμα**, δηλ. σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ποὺ ἐψήφισαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ.

Ἡ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων ὡνομάσθη **κοινοβούλιον** καὶ ἡ νέα μορφὴ τοῦ πολιτεύματος **κοινοβούλευτικὸν πολίτευμα**.

**2. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1789.** Στὴ Γαλλία οἱ βασιλεῖς μαζὶ μὲ τοὺς εὐγενεῖς ἔκυβερνοῦσαν περισσότερο ἀπολυταρχικά καὶ κατεδυνάστευαν τὸ λαὸ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη χώρα.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἤγακασε τὸ Γαλλικὸ λαὸ νὰ ἐπαναστατήσῃ στὰ 1789 μ. Χ. γιὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀπολυταρχία τῶν βασιλέων καὶ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσι τῶν εὐγενῶν. Καὶ ἀκόμη γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴ ζωὴ καὶ νὰ πάρῃ τὴ διοίκησι τοῦ κράτους στὰ χέρια του.

Διώρισε λοιπὸν ὁ λαὸς ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι συνεκρότησαν τὴ Γαλλικὴ λαϊκὴ ἔθνοσυνέλευσι, ἡ ὅποια ἐψήφισε τὸ Γαλλικὸ Σύνταγμα, τὸ ὅποιο περιώριζε σημαντικῶς τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως. Ἀκόμη ἡ ἔθνοσυνέλευσις ὑπεχρέωσε τοὺς εὐγενεῖς νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν κτημάτων καὶ νὰ τ' ἀφήσουν στοὺς γεωργούς οἱ ὅποιοι τὰ ἔκαλλιεργοῦσαν.

Οἱ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ 16ος ἐδέχθη τὶς ἀποφάσεις τῆς ἔθνοσυνελεύσεως καὶ ὠρκίσθη πίστι καὶ ἀφοσίωσι στὸ νέο πολίτευμα. Μυστικά ὅμως συνεννοήθη μὲ τὰ γειτονικὰ ἀπολυταρχικὰ κράτη νὰ κτυπήσουν καὶ νὰ καταπνίξουν τὴ φιλελευθέρα κίνησι τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ.

Ἡ διαγωγὴ αὐτὴ τοῦ Λουδοβίκου ἔξωργισε τὸ λαὸ καὶ τὴν ἔθνοσυνέλευσι. Μὲ τὴν κατηγορία δέ, δτὶ εἶναι βασιλεὺς ἐπίορκος καὶ ἔχθρὸς τοῦ λαοῦ, τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον.

Συγχρόνως μὲ ἀπόφασι τῆς Συνελεύσεως καὶ ἔγκρισι τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ κατηγορήθη ἡ βασιλεία καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ Δημοκρατία, ἡ **πρώτη Γαλλικὴ Δημοκρατία**.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ πρώτη Γαλλικὴ Δημοκρατία συνήντησαν μεγάλη ἀντίδρασι. Οἱ βασιλεῖς τῶν ἄλλων Εύρωπαϊκῶν κρατῶν ἐφοβήθησαν μήπως καὶ οἱ λαοί των μιμηθοῦν τοὺς Γάλλους καὶ ἐπαναστατήσουν ἐγαντίον των.

Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τοὺς Γάλλους εὐγενεῖς καὶ μὲ τοὺς διυσηρεστημένους ἀπὸ τὴ νέα τάξι τῶν πραγμάτων, γιὰ νὰ καταπνίξουν

τὴν ἐπανάστασι, νὰ καταλύσουν τὸ νέο πολίτευμα καὶ νὰ ἐπαναφέ-  
ρουν τὸ προηγούμενο καθεστώς.

Ἡκολούθησαν πολλοὶ ἀγῶνες καὶ περιπέτειες, μέχρις ὅτου ἡ Γαλ-  
λικὴ Δημοκρατία πάρη τὴν ὄριστική της μορφή.

Στοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς ἀνεφάνη ἡ ἔξαιρετικὴ φυσιογνωμία τοῦ αὐ-  
τοκράτορος τῆς Γαλλίας **Μεγάλου Ναπολέοντος**. Ὁ Μ. Ναπολέων  
στὴν ἀρχὴ κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ ὀλόκληρη σχεδὸν τὴν Εύρωπη.  
Ἐνικήθη ὅμως στὸ τέλος (1815) στὸ **Βατερλὼ** τοῦ Βελγίου ἀπὸ τὰ  
συνησπισμένα κράτη Ρωσίας, Ἀγγλίας, Πρωσίας καὶ Αὐστρίας.  
Συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἐξωρίσθη ἐνῷ ἡ Γαλλία ἐπανῆλθε στὰ  
παλιά της σύνορα. ~

**3. Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.** Ἡ Γαλλικὴ  
Ἐθνοσυνέλευσις. μὲ τὴν ἀνακήρυξι τῆς δημοκρατίας, ἐψήφισε τὴν  
περίφημη **διακήρυξι τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου**, ἡ ὁποία καθώ-  
ριζε τὶς ύποχρεώσεις καὶ τὰ δικαιώματα τῶν Γάλλων πολιτῶν.

Τὰ σπουδαιότερά της σημεῖα εἶναι :

1. “Ολοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι καὶ ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώ-  
ματα. “Ολοι ἐφ’ ὅσον εἶναι ίκανοι, δύνανται νὰ καταλαμβάνουν ὅλα  
τὰ δημόσια ἀξιώματα.

2. Κάθε πολίτης δύναται νὰ πιστεύῃ σὲ ὅποια θρησκεία θέλει.

3: Καθένας ἔχει δικαίωμα νὰ μιλῇ ἐλεύθερα, νὰ γράφῃ ὅ,τι θέ-  
λει καὶ νὰ ἐκφράζῃ τὴν γνώμη του.

4. Καθένας δὲν φυλακίζεται, χωρὶς νὰ παραβῇ τὸν νόμο καὶ χω-  
ρὶς προηγούμενη δικαστικὴ ἀπόφασι.

5. Κυρίαρχος στὴ χώρα εἶναι ὁ λαός. ‘Απ’ αὐτὸν ἀπορρέει κάθε  
ἔξουσία καὶ ἀπ’ αὐτὸν γίνονται ὅλοι οἱ νόμοι τοῦ Κράτους.

6. “Ολοι οἱ πολῖται ἔχουν ύποχρέωσι νὰ πληρώνουν φόρους στὸ  
κράτος· ἀπὸ τὴ φορολογία δὲν ἀπαλάσσεται κανείς.

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἐπροκάλεσε ἀναστάτωσι στοὺς ύπο-  
δούλους λαοὺς ὅλου τοῦ κόσμου. Παντοῦ οἱ λαοὶ ἐκινήθησαν κατὰ  
τῶν ἀπολυταρχικῶν βασιλέων των. Ἐζήτησαν νὰ ἀποκτήσουν δι-  
καιώματα καὶ στὴ ζωὴ των ὡς ἄνθρωποι καὶ στὴ διακυβέρνησι τῶν  
χωρῶν των ὡς πολίται.

Τὴν περισσότερη ὅμως ἀπήχησι ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις εἶχε  
στὴν Ἑλλάδα. Γιατὶ ἡ ύπόθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινή-  
ματος εἶχε Ἑθνικὸ χαρακτῆρα. Οἱ “Ἐλληνες ἐκεντρίσθησαν πιὸ πολὺ

στὸν πόθο γιὰ τὴ λευτεριά τους, τὴ δὲ νέα Γαλλικὴ τάξι τὴν ἔβλεπαν, ὡς ἔνα θερμὸ ὑποστηρικτὴ τῶν ἐθνικῶν δικαίων των.

Περὶ λῃψίας: Οἱ Ἀγγλοὶ καὶ κατόπιν οἱ Γάλλοι μὲ τὶς Ἐθνοσυνελεύσεις των περιώρισαν τὰ δικαιώματα τῶν ἀπολυταρχικῶν βασιλέων των καὶ τοὺς ὑπερχρέωσαν νὰ κυβερνοῦν σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα. Διακήρυξις δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Μέγας Ναπολέων—Βατερλώ.

Ἐρωτήσεις: Ποιὰ τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου τῆς Γαλλικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως: Ποιὰ ἐπίδρασι εἶχε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασι στὴν ὑπόδουλο Ἑλλάδα.

## ΣΤΥΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ (1757—1798)

α) Ἐθνικὴ δρᾶσις τοῦ Ρήγα. Ρήγας Φεραίος εἶναι τὸ ψευδώνυμο τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλευθερίας Ἀντώνη Κυριαζῆ, Ὁνομάσθη Φεραίος, γιατὶ κατήγετο ἀπὸ τὶς Φεραίας - Βελεστίνη τῆς Θεσσαλίας. Ἀκόμη λέγεται καὶ Βελεστινλῆς. Ἐγενήθη τὸ 1757.



Ρήγας Φεραίος

του φιλοτιμία καὶ ἡ ἀξιοπρέπειά του, ὥστε ἐκάκοποίησε τὸν Τούρκο στὴν πόλη τοῦ, ὥστε ἀπέθανε. Γιὰ ν' ἀποφύγη κατόπιν τὴ σύλληψή

‘Ο Ρήγας μικρὸς ἐσπούδασε στὸ σχολεῖο τῆς Ζαγορᾶς τοῦ Πηλίου. ‘Αμα ἐτελείωσε τὶς σπουδὲς ἐκεῖ, διωρίσθη διδάσκαλος στὸν Κισσό.

‘Ητο δύμας ἄνθρωπος, ποὺ ἀγαποῦσε πολὺ τὴν ἐλευθερία. ‘Η θερμὴ ψυχὴ του καὶ τὸ ὑφῆλο του φρόνημα δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ ζῇ κάτω ἀπὸ τὴ σκλαβιά. Γι' αὐτὸ πάντα τὸν ἐβασάνιζε ἡ σκέψις, κατὰ ποῖον τρόπο θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ ν' ἀποκτήσῃ ἡ πατρίς του τὴν ἐλευθερία της.

Κάποτε, ποὺ εύρισκετο στὴν πατρίδα του, ὑπεχρεώθη νὰ περάσῃ ἔναν Τούρκο στὴν πόλη του ἀπὸ ἔνα ποτάμι, γιὰ νὰ μὴ βραχῆ. Τόσο ἐθίγη ἡ Ἐθνική

του ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὴν θανατικὴν ποινήν, ποὺ τὸν ἐπερίμενε, ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ ἐπῆγε στὴν Κωνσταντινούπολι. Ἐπειδὴ δμως καὶ ἐκεῖ δὲν εύρισκετο ἐν ἀσφαλείᾳ, κατέφυγε στὸ Βουκουρέστι (Μολδαύα).

Ἐκεῖ ἐφοίτησε σὲ ἀνωτερα σχολεῖα, γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν μόρφωσί του, κι' ἔμαθε καὶ ζένες γλώσσες.

Ο "Ελλην ἡγεμῶν τῆς Βλαχίας Μαυρογένης ἀπὸ ἑκτίμησι πρὸς τὴν μόρφωσι τοῦ Ρήγα καὶ πρὸς τὸ θερμὸ καὶ ἄδολο πατριωτισμό του, τὸν προσέλαβε ὡς γραμματέα του.

\* \* \*

Τὸ ὅνειρο τοῦ Ρήγα, καθὼς εἴπαμε, ἦτο ἡ ἔξέγερσις τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους γιὰ τὴν ἐλευθερία του. Καὶ ὅχι μόνον τοῦ 'Ελληνικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ δλων τῶν ύποδούλων χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς. Γι' αὐτὸ δὲν ἔπαινε, τὸν καιρὸ ποὺ ἔμενε στὸ Βουκουρέστι, νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν πραγματοποίησι τοῦ ὀνείρου του.

"Ηρχετο σὲ συνεννόησι μὲ πολλούς προκρίτους, "Ελληνας, κληρικούς, δασκάλους, ἐμπόρους, καὶ τοὺς ἐπαρακινοῦσε νὰ τὸν βοηθήσουν.

Δὲν παρέλειπε νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος τῆς ἰδέας του καὶ τοὺς ἀλλούς Βαλκανικούς λαούς, καθὼς καὶ Τούρκους ἀκόμη, ποὺ ἥσαν δυσηρεστημένοι μὲ τὸν Σουλτάνο, δπως τὸν Τούρκο Πασᾶ τοῦ Βιδινίου, **Πασβάνογλου**. \*

Γιὰ νὰ κεντρίσῃ μάλιστα καὶ νὰ ἔξαψῃ πιὸ πολὺ τὸ 'Εθνικὸ αἰσθημα τῶν ύποδούλων 'Ελλήνων, ἔκαμε πατριωτικὰ ποιήματα, ποὺ τὰ ἔψαλε μυστικὰ στοὺς "Ελληνας. Ἐκεῖνοι τὰ μετέδιδαν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο· ἥκούντο μὲ ιερὴ συγκίνησι. "Ενα ἀπὸ τὰ καλύτερα ποιήματά του εἶναι ὁ Θούριος:

«Ως πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν στά στενὰ  
μονάχοι σᾶν λιοντάρια στὶς ράχες στὰ βουνά

. . . . .

Καὶ ποὺ τελειώνει μέ τὸ ὡραῖο δίστιχο:

«Καλύτερα μιᾶς ὕρας ἐλεύθερη ζωή,  
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή».

Σημ. : Τὸ Βιδίνιον εἶναι στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Δουνάβεως κοντά στὰ Β. Δ. σύνορα τῆς Ρουμανίας.

"Οταν μάλιστα ἔγινε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ὁ Ρήγας ἐνθουσιάσθη ἀπὸ τὸ κήρυγμα τῆς ἑλευθερίας τῶν λαῶν. Ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ σὲ συνεννόησι μὲ τὸ Μέγα Ναπολέοντα, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθειά του, γιὰ νὰ ξεσηκώσῃ τὴν 'Ἐλλάδα σ' ἐπανάστασι ἐναντίον τῆς Τουρκίας.

"Ἐφυγε λοιπόν ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι κι ἐπῆγε στὴ Βιέννη. Ἐξηκολούθησε ἔκει τίς συνεννοήσεις καὶ τὴν ἀλληλογραφία μὲ τοὺς προκρίτους 'Ἐλληνας. Συνέχισε τὰ πατριωτικὰ ποιήματά του. Ἐτύπωσε καὶ τὴ **Χάρτα** τῆς Μεγάλης Ἐλλάδος ποὺ περιελάμβανε τὶς χῶρες, τὶς ὁποῖες ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἡ νέα Ἐλλάς μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωσταντινούπολι. Τὴ χάρτα τὴν ἔστειλε παντοῦ, γιὰ νὰ φανατισθοῦν πιὸ πολὺ οἱ σκλαβωμένοι.

"Ἐπειτα ἐπέρασε στὴν Τεργέστη μὲ ἐπτὰ πιστοὺς συντρόφους του, γιὰ νὰ μπορέσῃ ἀπὸ ἔκει νὰ ἐπιτύχῃ μιὰ συνάντησι μὲ τὸ Ναπολέοντα. Μετὰ τὴ συνάντησι αὐτὴ ἔσκόπευε νὰ κατεβῇ στὴν Πελοπόνησο, νὰ κηρύξῃ ἔκει τὴν ἐπανάστασι καὶ νὰ ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Τούρκων.

**β) Θάνατος τοῦ Ρήγα.** 'Η Αύστριακὴ ὅμως κυβέρνησις ἐπληροφορήθη τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια καὶ τὶς ἐνέργειες τοῦ Ρήγα. Καὶ ἐπειδὴ εἶχε φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Τούρκους, διέταξε τὴν 'Αστυνομία τῆς Τεργέστης νὰ συλλάβῃ αὐτὸν καὶ τοὺς συντρόφους του καὶ νὰ κατασχέσῃ τὰ ἔντυπά του.

Αὐτὸ καὶ ἔγινε. 'Ο Ρήγας συνελήφθη καὶ σιδεροδέσμιος ὡδηγήθη μὲ τοὺς συντρόφους του στὴ Βιέννη.

Στὸν ἀνακριτή, ποὺ τὸν ἀνέκρινε, δὲν ἥρνήθη τὴν ἐπαναστατική του δρᾶσι.

"Υστερα ἀπὸ τὴν ἀνάκρισι, μὲ συνοδείᾳ Αύστριακῶν ἀστυνομικῶν, ὡδηγήθησαν στὸ Βελιγράδι καὶ παρεδόθησαν στὸν Τούρκο πασᾶ, ὁ ὄποιος τοὺς ἐφυλάκισε προσωρινῶς. Ὡσπου νὰ τοὺς στείλη στὴν Κωνσταντινούπολι.

"Οταν ὅμως ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ πασᾶς τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου, ὁ ὄποιος ἦταν φίλος τοῦ Ρήγα, θὰ τὸν ἑλευθέρωνε κατὰ τὴ μεταφορά του στὴν Κωνσταντινούπολι, ἐφόνευσε τὸ Ρήγα καὶ τοὺς συντρόφους τους «διὰ στραγγαλισμοῦ», τὰ δὲ πτώματά των ἔρριξε στὸ Δούναβι ποταμὸ (Μάϊος 1798).

'Ο Ρήγας καὶ στὸ θάνατό του ἀκόμη ἔδειξε τὴν ἀφοβία καὶ τὴν παλληκαριά του, ἀλλὰ καὶ τὴ θερμὴ ἀγάπη καὶ τὴν πίστι, ποὺ εἶχε γιὰ τὴν ἑλευθερία τῆς πατρίδος του,

«Ἐγώ ἀρκετὸ σπόρο ἔσπειρα, καὶ ἡ πατρίδα μου γρήγορα θὰ θερίσῃ τοὺς καρπούς του».

Ἡσαν τὰ τελευταῖα. ἀλλὰ καὶ προφητικά λόγια του.

Ο Ρήγας εἶναι δι πρωτομάρτυρος τῆς ἀναστάσεως τοῦ "Εθνους. Εἶναι ό βάρδος τραγουδιστής τοῦ γένους, Μὲ τὰ ποιήματά του ἀναψε στὶς καρδιὲς τῶν σκλαβωμένων Ἐλλήνων τὴ φλόγα τῆς λευτεριᾶς,

Ἡ ἐλευθέρα πατρίς, γιὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς καὶ νὰ τιμήσῃ τὸν πρωτομάρτυρα, ἔστησε τὸν μαρμάρινο ἀνδριάντα του ἐμπρός στὸ "Εθνικὸ Πανεπιστήμιο.

Νὰ διαβάσετε : 1) Τὸ Θούριο – P. Φεραίου. 2) Τὸ θάνατο τοῦ Ρήγα – Ιουλίου Τυπάλδου.

Περὶ ίληψις : Ο Ρήγας Φεραίος ἀφίγνεται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου στὸ Πήγλιο καὶ φεύγει γιὰ τὶς ἡγεμονίες, ὅπου μὲ ποιήματα, τραγούδια, γράμματα κλπ. προσπαθεῖ νὰ ἔστηκώσῃ τὸ "Εθνος σ' ἐπανάστασι. Συλλαμβάνεται, ἐνῶ ἐπεχείρησε νὰ συναντήσῃ τὸ Μέγα Ναπολέοντα καὶ θανατώνεται.

Ἐρωτήσεις : Γιατὶ δι Ρήγας ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του; Μὲ ποιὰ μέσα ἐφρόντιζε ν' ἀναστήσῃ τὸ "Ελληνικὸν γένος; "Εφερε ἀποτέλεσμα ἢ ὅχι; Πῶς κρίνετε τὸ Ρήγα καὶ τὸ ἔργον του;

Ἐργασίες : Γράψετε ἔκθεσιν μὲ θέμα «δι βάρδος τραγουδιστής τῆς Εθνικῆς μιας ἐλευθερίας» ;

## Ζ'. Η φιλικὴ ἑταιρεία (1814)

Ο καιρὸς γιὰ τὴν ἐπανάστασι, πλησιάζει. Ο πόθος καίει τὶς καρδιὲς τοῦ σκλαβωμένου "Εθνους. 'Αλλ' ἀκόμη πουθενὰ δὲν ἐφάνη ἡ ἀπαραίτητος 'Αρχή, ὁ ἀρχηγὸς δηλ. ὁ δόποιος θὰ διηγθυνε τὸν ἀγῶνα σ' ὄλοκληρη τὴν 'Ελλάδα, γιὰ νὰ ἐπιτυχη ἀσφαλῶς τὸ σκοπό του. Οἱ τοπικὲς ἔξεργασεις καὶ οἱ μεμονωμένες ἢ ἀσυνεννόητες ἐνέργειες πάντοτε κατέληξαν σὲ ἀποτυχία καὶ εἶχαν ἀποτελέσματα καταστροφικά.

Τὴν ἀνάγκη τῆς μιᾶς, 'Ανωτάτης 'Αρχῆς, τὴν ἡσθάνθη πρῶτος δι Νικόλαος Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν "Αρτα, ὁ ὁποῖος ἔμενε στὴν 'Οδησσό τῆς Ρωσίας. Συνεννοήθηκε μαζὶ μὲ τὸν 'Αθανάσιο Τσακάλωφ ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ τὸν 'Εμμανουὴλ Ξάνθο ἀπὸ τὴν Πάτμο τῆς Δωδεκανήσου καὶ ἴδρυσαν τὴν Φιλικὴ ἑταιρεία.

Σκοπὸς τῆς ἑταιρείας ἦτο νὰ προετοιμάσῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ τὴν

έπανάστασι. Νὰ συγκεντρώσῃ δηλ. χρῆμα, δπλα πολεμοφόδια, πλοῖα κλπ. νὰ παρασκευάσῃ καὶ νὰ ξεσηκώσῃ τοὺς "Ελληνας κι ἀκόμη νὰ ἔχῃ τὴν γενική ἐποπτεία γιὰ τὸν συντονισμὸ καὶ τὴν ἀποτελεσματικῶτερη ἀπόδοσι τοῦ ἀγῶνος.

Μὲ πολλὲς προφυλάξεις, γιὰ νὰ μὴ τὴν ἀντιληφθοῦν οἱ Τοῦρκοι, ἡ 'Ἐταιρεία ἥρχισε νὰ ἔξαπλωνεται. Ἐπῆρε μὲ τὸ μέρος της ἀρχηγούς κλεφτῶν καὶ καπετανέους ἀρματολῶν. Αὐτοὶ πάλι εἶχαν μαζὶ των ἄλλους μικροτέρους κληρικοὺς καὶ πολίτες, δλους ἔνα-ἔνα διαλεγμένους καὶ ὠρκισμένους στὸ Εὔαγγέλιο νὰ μὴ προδώσουν τὸ μυστικὸ τῆς 'Ἐταιρείας καὶ νὰ πολεμήσουν μ' ὅλες τὶς δυνάμεις των γιὰ τὴν 'Ανάστασι τοῦ γένους.

'Ιδιαιτέρως ἐπρόσεχαν νὰ μὴ μάθουν οἱ Τοῦρκοι ὅτι ὑπῆρχε μιὰ τέτοια 'Ἐταιρεία, γιατὶ αὐτὸ θὰ σήμαινε νέες καταστροφές, νέα δεινά, ἀλλὰ καὶ τ' ὅνειρο τῆς Φυλῆς θὰ ἔχάνετο δριστικῶς. Γι' αὐτὸ τὰ μέλη τῆς 'Ἐταιρείας εἶχαν ίδιαιτερα συνθήματα νὰ γνωρίζωνται μεταξὺ των καὶ ἐνεργοῦσαν πάντα μὲ προφύλαξι.

Κάθε ἔνας γιὰ νὰ γίνη μέλος της, ἐπρεπε νὰ ἔξετασθῇ καλά, νὰ παρακολουθηθῇ, νὰ δοκιμασθῇ καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία του καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη, ποὺ θὰ τοῦ εἶχαν, ἐπαιρνε τότε τὴν κατάλληλη θέσι ἡ βαθμὸ μέσα στὴν ὄργάνωσι. Οἱ βαθμοὶ τῆς ἐταιρείας ἦσαν 7. "Ηρχιζαν ἀπὸ τὰ ἀπλὰ μέλη καὶ ἔφθαναν τοὺς ἀρχηγοὺς = 'Αρχιποιμένες.

Τὰ μέσα τῆς Φιλικῆς 'Ἐταιρείας ἦσαν ὀλίγα καὶ πτωχά. Πολλοὶ πάλι ἐδίσταζαν νὰ τὴν ἀκολουθήσουν, γιατὶ δὲν ἔβλεπαν κανένα σπουδαῖο, πρόσωπο γιὰ ἀρχηγό της. Οἱ ίδρυται τῆς ἐπίσης ἦσαν ἄγνωστοι. Καὶ ἔμεναν ἐπίτηδες ἄγνωστοι. Διέδιδαν μάλιστα πῶς ἐπάνω ἀπ' αὐτοὺς εύρισκεται κάποιο μεγάλο πρόσωπο, σπουδαῖο καὶ ίκανο τὰ τεθῆ ἐπικεφαλῆς τοῦ "Εθνους. Κι ἀκόμη, ἐπάνω ἀπ' δλα, κάποια ἴσχυρὴ δύναμις εἶναι ἔτοιμη νὰ δώσῃ τὴ βοήθειά της. Καὶ ἄφηναν νὰ νομίζεται ὅτι ἀρχηγὸς ἦτο δ 'Ιωάννης Καποδίστριας καὶ ἴσχυρὴ δύναμις ἡ **Ρωσία**. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι, οἱ Φιλικοὶ προσέφεραν πράγματι τὴν ἀρχηγία τῆς 'Ἐταιρείας στὸν Καποδίστρια, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔδεχθη, γιατὶ δὲν ἐνόμιζε τὸ χρόνο κατάλληλο, γιὰ τὴν ἐπανάστασι.

"Ασχετα δμως μ' αὐτά, οἱ ρίζες τῆς Φιλικῆς 'Ἐταιρείας ἡπλώθησαν σ' δλόκληρη τὴν 'Ελλάδα καὶ προπαρεδκεύασαν τὶς ψυχές τῶν σκλαβωμένων 'Ελλήνων, οἱ δόποιοι ἐπερίμεναν πότε νὰ δοθῆ τὸ σύνθημα, γιὰ νὰ ἔξεγερθοῦν.

Περίληπτα ψιλούσια : "Η Φιλική Ἐταιρεία ίδρυεται μὲ σκοπὸ τὴν προπαραμ-  
σκευὴ καὶ τὸ συντονισμὸ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἐθνους γιὰ τὴν ἐπανάστασι.  
Χάρις στὴ μυστικότητά της ἔξαπλώνεται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς νὰ γίνη  
ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην.

"Ἐρωτήσεις : Ποιοι εἶναι οἱ ίδρυται τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ; Ποιοὺς  
σκοποὺς εἶχαν ; Γιατὶ οἱ ίδρυται ἔμεναν ἄγνωστοι ; Κατὰ ποῖον τρόπον ἐγί-  
νετο ἡ μύησις τῶν νέων μελῶν :

"Ἐργασίες : Φέρετε τὸν «δρόκον τῶν Φιλικῶν :»

### III. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

#### A. Ἐπανάστασις στὴ Μολδοβλαχία Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

(22 Φεβρουαρίου 1821)

α) Ἡ ἐπανάστασις ξεσπᾶ στὴ Μολδοβλαχία. "Υστερ' ἀπὸ την  
ἄρνησι τοῦ Καποδίστρια νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχηγία τῆς Φιλικῆς Ἐται-  
ρείας. οἱ Φιλικοὶ ἀπηθύνθησαν στὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη.

"Ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἦτο γόνος Φαναριωτικῆς οἰκογενείας  
ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Τσάρου.

"Ο Ὑψηλάντης ἦτο ἀνδρεῖος πολεμιστὴς καὶ ἴκανὸς στρατιωτικός.  
Ήτο μονόχειρ. Τὸ ἄλλο του χέρι τὸ εἶχε χάσει στὸν πόλεμο τῶν  
Ρώσων κατὰ τῶν Γάλλων. Τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀγαποῦσε πολύ. Γι' ἀύτῳ  
ἐδέχθη χωρὶς κανένα δισταγμὸ τὸν ἀρχηγία τῆς Ἐταιρείας, μὲ τὸν  
τίτλο Γενικὸς Ἐπίτροπος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους. Ἀμέσως, ἐζήτησε  
καὶ ἐπῆρε ἀδεια ἀπὸ τὸν Τσάρο γιὰ λόγους ὑγείας καὶ κατέβη στὴν  
Οδησσό, γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἐπανάστασι.

"Η Τουρκία τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε ἐσωτερικὲς ἀνωμαλίες. Ο  
Ἀλῆ πασᾶς εἶχε ἐπαναστατήσει ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου καὶ τὰ  
Τουρκικὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα εἶχαν συγκεντρωθῆ στὴν Ἡπει-  
ρο. Τὴν περίστασι αὐτὴ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τὴν ἐθεώρησε κατάλ-  
ληλη εὔκαιρία ὁ Ὑψηλάντης, γιὰ νὰ κηρύξῃ τὴν ἐπανάστασι.

"Στὶς 22 Φεβρουαρίου λοιπὸν τοῦ 1821 μὲ 200 παλληκάρια καὶ  
μὲ τοὺς 2 ἀδελφούς τοῦ Γεώργιο καὶ Νικόλαο περνᾶ τὸν Προόθιο πο  
ταμὸ καὶ φθάνει στὸ Ιάσιον τῆς Μολδοβλαχίας.

"Ἐκεῖ ύψωνει τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ καλεῖ τὸ λαὸ νὰ  
τὸν βοηθήσῃ μέ χρήματα καὶ πολεμιστάς.

«Εἶναι καιρὸς – ἔγραφε στὴν ἐπαναστατική του προκήρυξι – ν' ἀποτινάξωμεν τὸν ἀφόρητον ζυγόν, νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα, νὰ κρημνίσωμεν ἀπὸ τὰ νέφη τὴν ἡμισέληνον, διὰ νὰ ὑψώσωμεν τὸν σταυρόν, καὶ οὕτω νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν Πατρίδα καὶ τὴν ὁρθόδοξον ἡμῶν πίστιν, ἀπὸ τὴν ἀσεβῆ τῶν ἀσεβῶν καταφρόνησιν.

Πρὸ πολλοῦ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἀν καὶ ὀπωσδήποτε ἐλεύθεροι, πολεμοῦντες ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας των, μᾶς ἐπροσκάλεσαν εἰς μίμησιν.

“Ἄσ κινηθῶμεν λοιπὸν μὲν ἐν κοινῷ φρόνημα. Οἱ πλούσιοι ἄς καταβάλουν μέρος τῆς περιουσίας των (δ ἔδιος εἶχε διαθέσει ὀλόκληρη τὴ δική του καὶ τῆς οἰκογενείας του τὴν περιουσία). Οἱ ἰερεῖς ἄς ἐμψυχώσουν τὸν λαὸν καὶ οἱ πεπαιδευμένοι ἄς συμβούντες τὰ ὡφέλιμα. “Ἄσ ὀπλισθῶμεν δλοὶ ἀνευ ἀναβολῆς ὡς γενναῖοι μὲ τὸ ἀκαταμάχητον ὅπλον τῆς ἀνδρείας καὶ ὑπόσχομαι ἐντὸς δλίγον τὴν νίκην καὶ μετ' αὐτὴν πᾶν ἀγαθόν.

»Εἰς τὰ ὄπλα λοιπόν, φίλοι, ή πατρὶς μᾶς προσκαλεῖ».

Αφήνε δὲ καὶ αὐτὸς νὰ ύπονοηθῇ, πώς μιὰ μεγάλη δύναμις, εἶναι ἔτοιμη νὰ τρέξῃ, γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀγῶνα.



Αλέξανδρος Υψηλάντης

\* \*

Ο Αλ. Υψηλάντης δὲν ἐκήρυξε στὴν τύχη καὶ συμπτωματικῶς τὴν ἐπανάστασι στὴ Μολδοβιλαχία. (ἀλλοιῶς ἐλέγετο παραδουνάβειος Ήγεμονία). Εἶχε σοβαρούς λόγους γι' αὐτό. Κι' αὐτοὶ ἦσαν οἱ παρακάτω :

1. Οἱ ἡγεμόνες τῆς περιφερείας αὐτῆς ἦσαν “Ελληνες Φαναριώτες καὶ οἱ φρουρές των ‘Ελληνικές ἡ φιλικές πρόστις τούς “Ελληνας. ”Ηλπιζε λοιπόν, πώς στὴν κατάλληλη στιγμή, δλοὶ αὐτοὶ θὰ ἐτάσσοντο μὲ τὸ μέρος του καὶ θὰ τὸν ἐβοηθοῦσαν.

2. Στὴ Μολδοβλαχία δὲν ύπηρχαν Τουρκικὰ στρατεύματα καὶ, γιὰ νὰ εἰσβάλουν ἔκεῖ, ἐπρεπε νὰ πάρουν τὴν ἄδεια τῆς Ρωσίας.

3. Οἱ “Ελληνες τῆς κυρίως Ἐλλάδος, ὅταν ἔβλεπιαν νὰ ξεσπά ἔκεῖ ἡ ἐπανάστασις, θὰ ἐπίστευαν ἀσφαλῶς, πῶς αὐτὴ ἔγινε μὲ τὴ Ρωσικὴ συγκατάθεσι. Ἐπομένως θὰ ύπελόγιζαν στὴ Ρωσικὴ ἐπέμβασι κι’ ἔτσι δὲν θὰ ἔδισταζαν νὰ ξεσηκώσουν στὰ ὅπλα ὀλόκληρο τὸ “Ἐθνος.

**β) Οἱ ἐπαναστάται, πυκνώνουν τὶς φάλαγγες τοῦ ‘Ψηλάντη—Ιερὸς Λόχου.** Τὸ κίνημα καὶ τὴν ἐπαναστατικὴ προκήρυξι τοῦ ‘Ψηλάντη τὰ διεδέχθη ἔνας ἀκράτητος ἐνθουσιασμός, ποὺ ἔξεχύθη ἀπ’ ἄκρη σ’ ἄκρη στὴ χώρα. Οἱ “Ελληνες ὅπλαρχηγοὶ ἡγεμονιῶν τῆς Μολδοβλαχίας ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ ἐτέθησαν στὴ διάθεσι τοῦ ἀρχηγοῦ. **Ο Γεωργάκης Ὀλύμπιος, δ’ Ιωάννης Φαρμάκης, δ’ Αθανάσιος Καρπενησιώτης, δ’ Καραβιᾶς.** Καὶ μαζὶ μ’ αὐτούς, 500 νέοι, “Ελληνες σπουδασταὶ διαφόρων σχολῶν, Οὗτοι ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερο σῶμα, τὸν **Ιερὸ Δόχο** (κατ’ ἀπομίμησιν τοῦ ιεροῦ Λόχου τῶν ἀρχαίων Θηβῶν) καὶ ὥρκίσθησαν ἢ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα των ἢ νὰ πεθάνουν.

**γ) Ἀποκήρυξις τοῦ ‘Ψηλάντη—ἀφορισμὸς ἐπαναστατῶν.** Οἱ ἐπαναστάται ἐπροχώρησαν, χωρὶς ἀντίστασι, μέχρι τὴν πρωτεύουσα τῆς Ρουμανίας, τὸ **Βουκονούρεστι**. Ο Τσάρος τῆς Ρωσίας, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφασι τῆς συμμαχίας, ποὺ εἶχε μὲ τὴν Αὔστρια, Πρωσία, Ἀγγλία, ἀργότερα καὶ μὲ τὴ Γαλλία, ἀπεκήρυξε τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα καὶ διέγραψε τὸν ‘Ψηλάντη ἀπὸ τὶς τάξεις τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ. **Η Ιερὰ συμμαχία** ἢ πενταπλῆ ποὺ ἔγινε ἀργότερα, ἔγινε μὲ εἰσήγησι καὶ καθοδήγησι τοῦ μισέλληνος πρωθυπουργοῦ τῆς Αὔστριας **Μέττερνιχ**, καὶ εἶχε σκοπὸ νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἐκδήλωσι ἢ νὰ καταπνίγῃ κάθε ἐπαναστατικὸ κίνημα μ’ ὅποιαδήποτε μορφὴ καὶ σ’ ὅποιοδήποτε μέρος τῆς Εὐρώπης ἥθελε ἐμφανισθῆ.

Αλλὰ ἐκτὸς ἀπ’ αὐτό, δ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιέσθη ἀπὸ τὸν Σουλτάνο καὶ ἀφώρισε τοὺς ἐπαναστάτας, “Ετοι χωρὶς ἡθικὸ καὶ ύλικὸ στήριγμα, ἡ ἐπανάστασις ἥρχισε νὰ χάνῃ τὴν πρώτη της ζωηρὴ ἐκδήλωσι. **Ο ἀρχικὸς ἐνθουσιασμὸς ύπεχωρήσε.** Καὶ ἐν τῷ μεταξύ ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις (**‘Ψηλὴ Πύλη**) μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Τσάρου ἔστειλε ἀπὸ τρεῖς διευθύνσεις στρατεύματα στὶς

‘Η γεμονίες. Τὰ στρατεύματα αὐτὰ ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστάτας καὶ τοὺς ἡγάγκασαν νὰ ύποχωρήσουν.

### δ) Διάλυσις τῶν Ἐπαναστατῶν—Δραγατσάνι—Τέλος ‘Ψηλάντη.

‘Η σπουδαιότερη μεγάλη μάχη ἔγινε πλησίον τῶν συνόρων τῆς Αὔστριας, στὸ **Δραγατσάνι**. Ἔκεī ἐνικήθησαν οἱ “Ἐλληνες καὶ κατεστράφη ἐντελῶς ὁ Ἱερὸς λόχος, ἀφοῦ ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα καὶ ἄφησε στὸ πεδίον τῆς μάχης περισσοτέρους ἀπὸ 200 νεκρούς.

“Υστερ’ ἀπὸ τὴν ἀποτυχία αὐτὴ ὁ ‘Ψηλάντης ἐπέρασε στὴν Αὔστρια. Ἔκεī ὅμως συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Αὔστριακούς καὶ ἐφυλακίσθη στὶς φυλακές τοῦ Μποργκάτες. Στὰ 1827 ἀπεφυλακίσθη ὕστερ’ ἀπὸ ἐπέμβασι τοῦ Τσάρου. Σὲ λίγο ὅμως κατρό ἀπέθανε (31 Ἰανουαρίου 1828) γιατὶ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς φυλακίσεώς του εἶχε κλονισθῆ ἡ ύγεια του ἀπὸ σοβαρὸ καρδιακὸ νόσημα.

Οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ ἔξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸν συνεχίσουν.

‘Ο Καρπενησιώτης ἐφονεύθη μὲ τοὺς περισσοτέρους ἄνδρες του σὲ μιὰ μάχη ποὺ ἔγινε στὸ χωριὸν **Σκουλένι** κοντὰ στὸν **Προσύνθο** ποταμό.

‘Ο Γιωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνέχισαν τὸν ἀγῶνα χωρὶς καμμιὰ ἐλπίδα ἐπιτυχίας. Καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατέφυγον στὴ Μονὴ Σέκου... Καὶ ὁ μὲν Ὀλύμπιος ὡχυρώθηκε στὸ κωδωνοστάσιο τῆς Μονῆς, ὁ δὲ Φαρμάκης εἰς τὴν ἐκκλησία. ‘Ο Ὀλύμπιος ἀντεστάθη ὅσο τοῦ ἦτο δυνατόν. “Οταν ὅμως εἶδε ὅτι δέν ὑπῆρχε καμμία ἐλπίδα ἐπιτυχίας καὶ σωτηρίας ἔβαλε φωτιὰ στὸ μπαρούτι, ποὺ εἶχε ἀποθηκεύσει στὸ κωδωνοστάσιο καὶ ἀνετινάχθη στὸν ἀέρα μαζὶ μὲ 4000 Τούρκους, ποὺ τὸν ἐπολιορκοῦσαν.

‘Ο Φαρμάκης, ἀφοῦ ἐπολέμησε ἀπεγγνωσμένα, ἡγαγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τοὺς Τούρκους, μὲ τὴ συμφωνία νὰ φύγῃ ἐλεύθερος μὲ τὸν ὄπλισμὸ καὶ τοὺς συντρόφους του. Οἱ Τούρκοι ὅμως παρεβίασαν τὴ συμφωνία, τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἔστειλαν στὴν Κωνσταντινούπολι, ὅπου ἀπέθανε ὕστερ’ ἀπὸ φρικτὰ βασανιστήρια.

Αὐτὸ τὸ τέλος εἶχε ἡ ἐπανάστασις στὴ Μολδοβλαχία (Σεπτέμβριος 1821).

“Αν ἔξετάσῃ κανεὶς ἐκ πρώτης ὅψεως τὴν ἐπανάστασι στὴ Μολδοβλαχία μπορεῖ νὰ θεωρήσῃ. ὅτι ἐσημείωσε ἀποτυχία. ‘Αλλὰ ἀν τὴν ἔξετάσῃ βαθύτερα καὶ σὲ σχέσι μὲ τὴν ἐπανάστασι στὴν κυρίως Ἑλλάδα, εύρισκει ὅτι ἡ ἀρχικὴ αὐτὴ ἐπανάστασις ἐπροκάλεσε ἀμέσως

Ούτερα τὸ ξέσπασμα τῆς δευτέρας καὶ συνετέλεσε στὴν ἐπιτυχία της.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ἐπανάστασις στὴν κυρίως Ἑλλάδα δὲν ἦτο ἀκόμη τελείως ἐτοιμασμένη γιὰ νὰ ἐκραγῇ. Ἡναγκάσθη ὅμως νὰ ἐκραγῇ τότε, γιατὶ τὸ κίνημα τοῦ Ὅψηλάντη : πρῶτον εἶχε προκαλέσει τὴν συγκέντρωσι τολλῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων μακρὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ δεύτερον εἶχε ἀποκαλύψει στοὺς Τούρκους τὴν ὑπαρξία τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας καὶ τὸ γενικὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα, ποὺ ὑπέβοσκε σ' ὅλη τὴν χώρα. Ὅπηρχε λοιπὸν φόβος νὰ πάρουν σκληρὰ μέτρα οἱ Τούρκοι καὶ νὰ τὸ καταπνίξουν, πρὶν προφθάσῃ νὰ ἐκδηλωθῇ.

Νὰ διαβάσετε τὸ ποίημα τοῦ Κάλβου «εἰς τὸν Ἱερὸν λόχον» καὶ ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικό σας. «Ἡ μεγάλη ἀπόφασις»

Π ε ρ ς ο ρ ς ψ ρ ς : Ἡ ἐπανάστασις ὑπὸ τὸν Ἀλ. Ὅψηλάντην ξεσπᾶ στὴ Μολδοβλαχία. Οἱ ἐπαναστάται πυκνώνουν τὶς φάλαγγες τοῦ Ὅψηλάντη (διπλαρχηγοί, ἵερος λόχος). Ἀποκήρυξις Ὅψηλάντη καὶ ἀφορισμὸς ἐπαναστῶν. Διάλυσις καὶ καταστροφὴ (Δραγατσάνι). Σύλληψις—Φυλάκισις Ὅψηλάντη. Τέλος Καρπενησιώτη, Φαρμάκη, Ὄλυμπίου. Ἀποφυλάκισις—Θάνατος Ὅψηλάντη.

Ἐρωτήσεις : Ποῖος ἦτο ὁ Ἀλ. Ὅψηλάντης; Γιατὶ ἐπροτίμησε νὰ κάμη τὴν ἐπανάστασι στὴ Μολδοβλαχία; Τί ἦτο ὁ ἱερὸς λόχος; Τί γνωρίζετε περὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἴστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος; Τί ἔντιπωσι σᾶς ἔκαμε τὸ τέλος τοῦ Γ. Ὄλυμπίου; Ποῖα ἤσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀλέξανδρου Ὅψηλάντη;

## Β' ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ

### Πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως

#### I. Ἡ ἐπανάστασις στὴν Πελοπόννησο

Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα στὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα εἶχε φουντώσει.

Ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία εἶχε κατορθώσει νὰ δημιουργήσῃ συνομωτικὰ κέντρα σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς χώρας. Παντοῦ δπου ἐπήγαινε κανεὶς δὲν ἤκουε νὰ γίνεται συζήτησις ἄλλη ἀπὸ τὴ μελετωμένη ἑξέγερσι ὅλου τοῦ Ἐθνους γιὰ τὴν ἀποτίναξι τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας καὶ γιὰ τὴν Ἐθνικὴ ἀποκατάστασι.

Ἐφαίνετο πιά καθαρὰ ὅτι κάτι τὸ ἔκτακτο συνέβαινε. Καὶ ὅλοι ἐπερίμεναν τὸ σύνθημα νὰ ἔξεγερθοῦν. Ἐν τῷ μεταξὺ στὴν Ἑλλάδα εἶχε κατεβῇ ἀπὸ μέρος τοῦ Ἀλέξανδρου Ὅψηλάντη ὁ ἀρχιμανδρίτης **Γρηγόριος Παπαφλέσας** κι ἐπαρακινοῦσε τὰ πλήθη νὰ εἶναι ἔτοιμα.

Ο Γρηγόριος Παπαφλέσας ἐγεννήθη στὴν Πολιανὴ τῆς Μεσσηνίας τὸ 1788. Τὸ κοσμικό του ὄνομα ἦτο Νικήτας Δικαῖος. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε ἀπὸ κάποιο καλόγηρο. Κατόπιν ἐμαθήτευσε στὴ σχολὴ τῆς Δημητσάνας. “Οταν ἐνηλικιώθη, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ύποφέρῃ τὴν τυραννία τῆς σκλαβιᾶς, ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴν Μεσσηνία κι ἐπῆγε στὴν Κωνσταντινούπολι. Ἐκεῖ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἐξετίμησε τὴ μόρφωσι καὶ τὰ ἄλλα προτερήματά του καὶ τὸν ἔχειροτόνησε ἀρχιμανδρίτη. Στὴν Κωνσταντινούπολι ὁ Παπαφλέσας ἔγινε ἔμπιστο μέλος τῆς Φιλικῆς ἑταίρείας, καὶ ἀπὸ τότε ἀφωσιώθη στὴν ἔξυπηρέτησι τῆς Ἰδέας τῆς ἐλευθερίας τοῦ ”Ἐθνους.

Ο Παπαφλέσας ἦτο ἄνθρωπος μὲν μεγάλη φιλοπατρία καὶ πολὺν ἐνθουσιασμό. Γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ τὸ μεγάλο δὲν ἐδίσταζε νὰ διαδίδῃ ὅτι ὁ Ρωσικὸς στρατὸς εὑρίσκεται στὰ σύνορα καὶ ἐπερίμενε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος Ρωσίας—Τουρκίας, γιὰ νὰ εἰσβάλῃ στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ. Δραστήριος μάλιστα καὶ ὀρμητικός, καθὼς ἦτο, ἔτρεχε παντοῦ, χωρὶς νὰ κουράζεται καθόλου καὶ κατώρθωνε νὰ πείθῃ τὰ πλήθη.

Καὶ ἦτο εὔκολο τότε νὰ πεισθοῦν, χωρὶς πολλές προσπάθειες τὰ πλήθη, γιατὶ ὁ Παπαφλέσας τοὺς ὄμιλούς του γιὰ κάτι, ποὺ τόσα χρόνια ἐποθοῦσαν καὶ ἥλπιζαν. Τὸ ὄνειρο τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων ἦτο πάντα ἡ ἀπολύτρωσις, ἡ Ἐλευθερία.

Καθὼς λοιπὸν τώρα ἤκουαν νὰ τοὺς ὄμιλούν μὲ τόση πεποίθησι γι’ αὐτή, ἐνθουσιάζοντο ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ κι ἐδήλωναν ὅτι ἦσαν



Γρηγ. Παπαφλέσας

πρόθυμοι νὰ τεθοῦν στὴν ύπηρεσία τῆς Πατρίδος, μόλις τοὺς καλέση.

Μόνον οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ πιὸ μεγάλοι ἡσαν δύσπιτοι, γιατὶ εἶχαν διδαχθῆ νὰ μὴ στηρίζωνται στὶς ύποσχέσεις τῆς Ρωσίας.

Οἱ πρόκριτοι ἐνθυμοῦντο τὶς ύποσχέσεις τῆς Ρωσίας στὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἐλλήνων στὰ 1770. Τότε ὅπως ξέρουμε ὕστερα ἀπὸ ύπόδειξί της ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησος καὶ ἀφέθη κατόπιν ἀνυπεράσπιστη, γιὰ νὰ καταστραφῇ ἀπὸ τὶς δρδεῖς τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλὰ ἀργότερα στὰ 1790, ποὺ ἐνῶ καὶ τότε παρώθησε τὸ Λάμπρο Κατσώνη ν' ἀναλάβῃ ἀγῶνες κατὰ τῶν Τούρκων, τὸν ἐγκατέλειψε ὕστερα, δταν ύπεγραψε τὴ γνωστὴν εἰρήνη, μὲ τὴν Τουρκία. Εἶχε γίνει πεποίθησις πλέον στοὺς προκρίτους ὅτι ἡ Ρωσία μόνον ύποσχέσεις ἔδιδε ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἀπέβλεπε μονάχα στὸ ἀτομικόν της συμφέρον.

Ἀλλὰ τὸ ἴδιο καιρὸ κατέβη στὴ Μάνη ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ συνεννοήθη μὲ τοὺς προκρίτους καὶ ὀπλαρχηγοὺς τῆς Πελοποννήσου τὸν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, τὸν Ἀνδρέα Ζαΐμη, τὸ Λόντο καὶ τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ ἔτοιμάζωνται.

**‘Αγία Λαύρα—25 Μαρτίου 1821** : Στὰ μέσα τοῦ Μαρτίου τὰ γεγονότα ἥρχισαν νὰ ἔξελισσωνται ραγδαίως. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ζαΐμη στὴν Ἀχαΐα κυνηγοῦν τὸν Τούρκο εἰσπράκτορα, ποὺ ἐπήγαινε χρήματα στὴν Τρίπολι. Καὶ μερικές ἡμέρες ἀργότερα ἀναγκάζουν τοὺς Τούρκους τῶν Καλαβρύτων νὰ παραδοθοῦν.

‘Ο Κολοκοτρώνης μὲ τὸ Μαυρομιχάλη πολιορκοῦν καὶ κυριεύουν τὴν Καλαμάτα τὴν 23 Μαρτίου 1821.

‘Ο Ζαΐμης μὲ τὸν Λόντο πολιορκοῦν τὴν Πάτρα καὶ ἄλλοι ὀπλαρ-



Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

χηγοί περισφίγγουν τὴν Κόρινθο, τὸ Ἀργος καὶ τὸ Ναύπλιο καὶ ἀναγκάζουν τοὺς Τούρκους νὰ κλείνωνται στὰ φρούρια.

‘Ο Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν **Γερμανὸς** ὁ δόποῖος συνεκέντρωνε προσόντα γενναίου στρατιωτικοῦ καὶ ἵκανοῦ διπλωμάτη, μετὰ τὴ λειτουργία καὶ μὲ τὸ στίχο «’Αναστήτω ἡ Ἑλλὰς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἔχθροὶ αὐτῆς...» σηκώνει τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Μονὴ τῆς Ἅγιας Λαύρας – 25 Μαρτίου 1821 – καὶ καλεῖ τὸ λαὸ δ νὰ ὄρκισθῇ «’Ελευθερία ἡ θάνατος»!

Γιὰ σημαία μεταχειρίσθη τὴν πάνινη εἰκόνα τῆς Παναγίας, ποὺ ἦτο στὴν ώραία πύλη τοῦ Μοναστηρίου.

Καὶ δῆλος ὁ λαὸς ἔτρεξε ἀπ’ δῆλα τὰ γύρω μέρη γεμάτος ἀπὸ Ἑθνικὴ συγκίνησι, καὶ ώρκίσθη κάτω στὸν ἴστορικὸ πλάτανο. **«Νὰ μὴ μείνῃ Τούρκος στὸ Μωριά μηδὲ στὸν κόσμο δλο».**



‘Αγία Λαύρα 25 Μαρτίου 1821

Αὐτὸ ἦτο! Ἡ ἐπανάστασις ἄναψε. Οἱ Τούρκοι καταφοβισμένοι ἄφηναν τὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά κι ἐκοίταζαν νὰ συγκεντρωθοῦν στὴν

Τρίπολι, ή δόποια ἥτο ἔδρα τοῦ Πασᾶ καὶ εἶχε πολλὴ φρουρὰ καὶ ἀσφάλεια.

Ο Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ἐγεννήθη στὴ Δημητσάνα τὸ 1771, καὶ ἥτο συγγενῆς μὲ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο τὸν Ε'. Τὸ ἐπώνυμό του ἦτο Κόζιας. Τὴν πρώτη ἑκπαίδευσι τὴν πῆρε στὴ σχολὴ τῆς πατρίδος του. Ἀργότερα ἐπῆγε στὴ Σμύρνη κοντὰ στὸ θεῖο του Γρηγόριο τὸν Ε' ὁ όποιος ἥτο τότε Μητροπολίτης Σμύρνης. Ἐκεῖ συνεπλήρωσε τὶς σπουδές του. "Οταν ὁ Γρηγόριος ἔγινε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἡκολούθησε ἐκεῖ. Τὰ πολλὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικά του προτερήματα καὶ ἡ μόρφωσίς του τὸν ἔφεραν γρήγορα στὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου,

Ο Γερμανὸς εἶχε τὴν γνώμη ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπισπευθῇ ἐπανάστασις. "Οταν ὅμως ἥρχισε εἰργάσθη γιὰ τὴν ἐπιτυχία της μὲ δλητοῦ τὴν ψυχὴ καὶ δλες του τὶς δυναμεις. Ἀπέθανε τὸ 1824 στὸ Ναύπλιο ἀπὸ ἔξανθηματικὸ τύφο.

Νὰ διαβάσετε τὸ σκέτς. «Ἡ ἐπανάστασις στὴν Ἀγία Λαύρα» καὶ τὸ ποίημα. «Ο Γερμανὸς ύψωνει τὴ σημαία». Παράσχου.

Περίληψις: Ἡ ἐπανάστασις ἔεσπε στὴν Πελοπόννησο. (Παπαφλέσσας—Κολοκοτρώνης—Μαυρομιχάλης—Λόντος—Ζαΐμης. Ἀγία Λαύρα 25 Μαρτίου Ἐπίσκοπος Γερμανός).

Ἐργασίες: Φέρετε τοπογραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν Ἀγία Λαύρα. Ἐξάρετε τὴ σημασία τῆς 25ης Μαρτίου. Κρίνετε τὸ πρόσωπο τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐκτιμήσετε τὴ συμβολὴ στὴν κήρυξη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἐπισκόπου Γερμανοῦ.

### ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΦΑΡΜΟΖΟΥΝ ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ

α) Σφαγὲς καὶ φυλακίσεις σ' δλη τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις εἶχε ἀρχίσει νὰ παίρνη πληροφορίες, ἄλλοτε θετικὲς καὶ ἄλλοτε ἀόριστες, σχετικὰ μὲ τὴν ὑπαρξὶ καὶ τὴ δρᾶσι τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πρὶν ἀκόμη ἐκδηλωθῇ ἡ ἐπανάστασις.

Καί, γιὰ νὰ προλάβῃ μιὰ τέτοια ἐκδήλωσι, εἶχε συλλάβει πολλοὺς Ἑλληνας προκρίτους καὶ τοὺς ἐκρατοῦσε φυλακισμένους στὴν Κωνσταντινούπολι, καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Στὴν

Τρίπολι π.χ. μὲ πρόσχημα τάχα δτι ἥθελε δλους τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Μωριᾶ (προκρίτους – δημογέροντες – ἐπισκόπους) νὰ συσκεφθοῦν γιά τὰ τοπικὰ ζητήματα τῆς περιφερείας, συνέλαβε δλους δσους ἐπῆγαν καὶ τοὺς ἐφυλάκισε στὰ ύπόγεια. Κατόπιν τοὺς ἐπίεζε νὰ γράφουν γράμματα στὸν ‘Ελληνικὸ λαὸ καὶ νὰ συνιστοῦν νὰ πειθαρχῇ στὴν ‘Υψηλὴ Πύλη καὶ στὸ Σουλτάνο. ”Ετσι ἐνόμιζε πῶς ἐκρατοῦσε τὴν κατάστασι στὰ χέρια τῆς.

“Οταν, δμως ὁ Σουλτάνος ἐπληροφορήθη τὴν ἐπανάστασι στὴ Μολδοβλαχία καὶ ἀργότερα καὶ στὴν Πελοπόννησο καὶ στὴν ύπο-



‘Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε’ ὁδηγούμενος εἰς τὴν ἀγκόνην

λοιπη Ἑλλάδα, ἔγινε ἔξω φρενῶν καὶ διέταξε νὰ ἐφαρμοσθοῦν σκληρὰ ἀντίποινα.

\* \* \*

“Αγρια τρομοκρατία ἔξαπελύθη σ’ δλόκληρη τὴν Ἑλλάδα. Ἐδόθη ἐντολὴ στοὺς Τούρκους νὰ σφάξουν προκρίτους “Ἐλληνας, νὰ κάψουν, νὰ λεηλατήσουν σπίτια, νὰ καταστρέψουν δ,τι μποροῦν σ’ δλες τὶς πόλεις καὶ ἴδιαίτερα οτὴν Κωνσταντινούπολι. Ἐκεῖ μάλιστα ἔφεραν ἐπίτηδες ἄγριους Τούρκους ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, οἱ

δποῖοι στὶς βιαιοπραγμίες καὶ τὶς σφαγές ἔξεπέρασαν κάθε προ-  
ηγούμενο.

**β) Ό Πατριάρχης Γρηγόριος δέ παγχονίζεται.** Γι' ν' ἀποκε-  
φαλίση μάλιστα δέ Σουλτάνος ἐντελῶς στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ σκορπί-  
σῃ παντοῦ τὸν πανικό, διέταξε ν' ἀπαγχονισθῇ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ "Ἐ-  
θνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας, δέ πατριάρχης Γενγόριος δέ Ε', ἀφοῦ πρω-  
τα μὲ σουλτανικὸ φιρμάνι τὸν καθήρεσε ἀπὸ τὸ ἀξιώμα του. Τὸν  
συνέλαβαν μόλις ἐτελείωσε τὴν λειτουργία τοῦ Πάσχα στὶς 10 Ἀ-  
πριλίου καὶ τὸν ἐφυλάκισαν. Τ' ἀπόγευμα τὸν ἐκρέμασαν στὴν με-  
σαίᾳ Πύλῃ τοῦ Πατριαρχείου. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες τὸν παρέ-  
δωσαν στὸν ὄχλο, ὁ ὅποῖος ἀφοῦ μὲ πολλὴ μανία καὶ ὑβρεῖς τὸν πε-  
ριέφερε στοὺς δρόμους τῆς πόλεως. τελικῶς τὸν ἔρριξε στὴν θάλασ-  
σα μὲ μιὰ πέτρα δεμένη στὸ λαιμό του.

'Αλλ' ἡ θάλασσα δὲν ἡμπόρεσε νὰ κρατήσῃ στὸ βυθό της τὸ  
πτῶμα τοῦ Πατριάρχου. Τὸ σχοινὶ ἐκόπη καὶ τὸ λείψανο τοῦ μάρ-  
τυρος τοῦ "Ἐθνους καὶ τῆς Θρησκείας ἔπλεε ἐπάνω στὴν ἐπιφάνεια.  
'Ο Κεφαλλωνίτης πλοιάρχος **Σκλάβος**, ποὺ ἐπερνοῦσε μὲ τὸ πλοῖό  
του ἀπὸ ἐκεῖ κοντά, τὸ ἀνεγνώρισε, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἔκρυψε στὸ  
πλοῖό του καὶ τὸ ἔφερε στὴν Ρωσία. 'Εκεῖ ἐτάφη μὲ μεγάλες τιμές.  
'Αργότερα στὰ 1871 τὰ δόστα του μὲ φροντίδα τῆς Ἑλληνικῆς Κυ-  
βερνήσεως μετεφέρθησαν στὴν Πρωτεύουσα τοῦ Κράτους καὶ ἐτοπο-  
θετήθησαν στὴν Μητρόπολι τῶν Ἀθηνῶν μέσα σὲ μαρμάρινη λάρ-  
νακα. Μαζὶ μὲ τὸν Πατριάρχη οἱ Τούρκοι ἀπηγχόνισαν καὶ τὸ μεγά-  
λο διερμηνέα **Μουρούνζη** καὶ πολλοὺς ἄλλους προκρίτους.

'Αλλὰ τὰ σκληρὰ μέτρα τοῦ Σουλτάνου δὲν ἔφεραν τὸ ἀποτέλε-  
σμα, ποὺ ἐπερίμενε. 'Αντίθετα μάλιστα. 'Ο μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ  
Πατριάρχου, τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας  
καὶ τὰ ἄλλα ἀντίποινα, ποὺ ἐπηκολούθησαν. ἐφανάτισαν πιὸ πολὺ<sup>τὸν</sup>  
τὸ "Ἐθνος, Σύσσωμο λοιπὸν ὥρκίσθη γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τώρα νὰ  
πεθάνη δλόκληρο, ἀν δὲν δυνηθῇ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερία του.

'Ακόμη πολλὰ χριστιανικὰ κράτη καθὼς εἶδαν τὴν σκληρότητα  
τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσέβεια τοῦ Σουλτάνου μπροστὰ στὸ  
πρόσωπο τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἥρχισαν νὰ δυσα-  
νασχετοῦν ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ νὰ περιβάλουν μὲ κάποια  
συμπάθεια τὴν ἐλληνικὴ ύπόθεσι.

‘Ο Γρηγόριος δέ Ε΄ ἐγεννήθη στὴ Δημητσάνα τὸ 1745, Τὸ κοσμικόν του δνομα ἦτο Γεώργιος Ἀγγελόπουλος. Οἱ γονεῖς του ἦσαν πτωχοί. Κατώρθωσε δῆμως μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ διδασκάλου Ἀθανασίου Μπουσιοπούλου νὰ παρακολουθήσῃ τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς τῆς πατρίδος του. Ἀργότερα μὲ τὴ βοήθειά ἐνδὲς θείου του ἐφοίτησε στὶς σχολές τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Πάτμου καὶ ἔτσι ἐπῆρε τελεία θεολογικὴ μόρφωσι. Λόγω δὲ αὐτῆς τῆς εὔρείας μορφώσεώς του ἔγινε μητροπολίτης Σμύρνης καὶ ἀργότερα τὸ 1794 Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ως Πατριάρχης είργασθη ύπερ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους, καὶ τέλος εύρηκε καθὼς εἴδαμε μαρτυρικὸ θάνατο.

Νὰ διαβασθῇ τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη: Εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄.

Περὶ λῃψίας: ‘Ο Σουλτάνος, γιὰ νὰ προλάβῃ τὴν ἐξάπλωσι καὶ τὴν ἐπικράτησι τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων ἐξαπέλυσε ἄγρια τρομοκρατία σ’ ὅλη τὴν Ἑλλάδα (ἀπαγχονισμὸς Πατριάρχου—σφαγές—λεηλασίες—καταστροφές).

Ἐρωτήσεις: Τί ἐπεδίωκε δὲ Σουλτάνος μὲ τὸν ἀπαγχονισμὸ τοῦ Πατριάρχου; Ποιὰ ἡσαν τὸ ἀποτελέσματα τῆς πράξεως του αὐτῆς; Ἐπέτυχε αὐτὸ ποὺ ἥψελε ἢ ὅχι καὶ γιατί;

## Τὰ γεγονότα στὴν Πελοπόννησο

γ) **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης**: ‘Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀποτελεῖ τὴν πιὸ ξεχωριστὴ φυσιογνωμία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Κατήγετο ἀπὸ τὸ **Αρκουδόρεμα**—χωρὶς ἔξω ἀπὸ τὴν Τρίπολι—καὶ ἐγεννήθη κάτω ἀπὸ ἔνα δένδρο, στὰ 1770 ὅταν τὴν μητέρα του μαζὶ μ’ ὅλη τὴν οἰκογένειά του τὴν κατεδίωκον οἱ Τοῦρκοι.

‘Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τοῦ πατέρα του καὶ ὅλων τῶν συγγενῶν του, ἔγινε κλέφτης. Οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐκυνηγοῦσαν δόσο κανέναν ἄλλο. Γι’ αὐτὸ ἡναγκάσθη νὰ ξενιτευθῇ. Ἐπέρασε στὴ Ζάκυνθο καὶ κατετάχθη στὸν Ἀγγλικὸ στρατό, δῆπου ἔφθασε στὸ βαθμὸ τοῦ Ταγματάρχη. Τὴν ἐπιβλητικὴ περικεφαλαία ποὺ βλέπομε στὶς εἰκόνες νὰ φορῇ, τὴν εἶχε ἀπὸ τότε, ποὺ ὑπηρετοῦσε στοὺς Ἀγγλους.

‘Αλλὰ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα του δὲν ἄφησε ἡσυχο τὸν Κολοκοτρώνη. Πόσες φορὲς—λέει τὸ λαϊκό, τραγούδι—ἐκάθητο στοὺς

βράχους τῆς Ζακύνθου καὶ «ἀγνάντευε τὰ βουνά τοῦ Μωριᾶ!».

Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἦλθε ὁ καιρός παρητήθη ἀπὸ τὸν Ἀγγλικὸ στρατὸ καὶ ἐπέρασε ἀπ' τοὺς πρώτους στὴν Πελοπόννησο, ὅπου πολὺ γρήγορα κατώρθωσε νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀγῶνος.

\*  
\*

Οἱ ἵκανότητες καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ Κολοκοτρώνη ἦσαν σπάνια. Γερός στὸ σῶμα, μὲ ἀδρὰ χαρακτηριστικά, μὲ μάτι ἀτρόμητο καὶ φωνὴ βροντερή. Σοβαρὸς ἐπιβλητικός, ἔξυπνος μὲ στρατηγικὸ μυαλό, γενναῖος, ἐπίμονος, ὑπομονετικός. Εἶχε τέτοια εὐφράδεια καὶ τέτοια



Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

ἐπιχειρηματικότητα καὶ πειστικότητα, ποὺ πάντοτε ἐπετύχαινε ἐκεῖνο ποὺ ἔζητοῦσε. Κατώρθωνε νὰ συμβιβάζῃ ἀμέσως τοὺς διαφόρους ἀρχηγούς, ὅταν ἐμάλωναν καὶ νὰ φέρνῃ τὴν ἡρεμία καὶ τὴ γαλήνη σὲ κάθε ἀναταραχή.

Κατέβαλε ἔξαιρετικές προσπάθειες καὶ ἤγωνίσθη τρομερά, ὥσπου νὰ συγκροτήσῃ ἔνα στράτευμα ὡργανωμένο, πειθαρχημένο καὶ ὑπά-

κουο. Μή ξεχνοῦμε, πώς δταν ἔξέσπασε ἡ ἐπανάστασις ό λαός δὲν εἶχε ὄργανωθη. Οἱ μόνοι ποὺ ἤζεραν νὰ χρησιμοποιοῦν ὅπλα ἦσαν οἱ Μανιάτες.

”Ἐτρεξε ὅμως ό λαός γεμάτος ἐνθουσιασμὸν νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα του. “Οπλα δὲν εἶχε. ’Αντὶ γι’ αὐτὰ ὅμως εἶχε μαχαίρια, τσεκούρια, σφεντόνες καὶ χοντρὰ ραβδιά· εἶχε ἐνθουσιασμὸν καὶ φλόγα στὴν καρδιά. ’Αλλὰ τοῦ ἔλειπε ἡ πειθαρχία. Καὶ χωρὶς πειθαρχία πόλεμος δὲν γίνεται.

’Ακόμη ό σκλαβωμένος ‘Ελληνικὸς λαός δὲν εἶχε συνηθίσει σὲ μάχες. Δὲν εἶχε ἀντιμετωπίσει συγκεντρωμένη ἔχθρική δύναμι κι ἐφοβεῖτο. ”Ἐβλεπε ἀπὸ μακρυά Τούρκους, διελύετο καὶ ἀφηνε τὸν ἀρχηγὸν μονάχο. Αὐτὸ συνέβη πολλές φορές στὴν ἀρχῇ. Στὴν Καρύταινα π.χ. οἱ ‘Ελληνες εἶχαν πολιορκήσει τοὺς Τούρκους μέσα στὸ κάστρο. Μόλις ὅμως ἐφάνηκαν ἀπὸ μακρυά νὰ ἔρχωνται οἱ Τούρκοι, ἐκεῖνοι διελύθησαν ἀμέσως καὶ ἀφησαν τὸν Κολοκοτρώνη μὲ 2 – 3 ἄνδρες μόνον, ποὺ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος. ’Αλλὰ καὶ τότε ἐκεῖνος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. ’Εστρατολόγησε ἄλλους – ἔτρεχαν πολλοὶ στὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς του – κι «ἐβάλθηκε» νὰ τοὺς γυμνάζῃ.

**δ) Τὸ πολεμικὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη.** Τὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο νὰ κτυπήσουν καὶ νὰ κυριεύσουν ἀμέσως τὴν Τρίπολι, γιατί;

’Η Τρίπολις ἦτο τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Πασᾶ, ό όποιος ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἔλειπε (εἶχε πάει, ὅπως γνωρίζομε, νὰ πολεμήσῃ τὸν ’Αλῆ στὴν ”Ηπειρο”).

Μέσα στὴ Τρίπολι εἶχαν καταφύγει ὅλοι οἱ ἄρχοντες Τούρκοι ἀπὸ τὶς γύρω πόλεις.

Καὶ ἀκόμη μὲ τὴν ἄλωσι τῆς Τριπόλεως θὰ ἐχάνετο τὸ ἡθικὸ τῶν Τούρκων καὶ θὰ ἦτο πιὸ εὔκολη ἡ νίκη σ’ ὀλόκληρη τὴν Πελοπόννησο.

”Ομως οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ καὶ πρὸ παντὸς ό Μαυρομιχάλης δὲν ἔσυμφωνοῦσαν. ’Εθεωροῦσαν δύσκολη ἐπιχείρησι τὴν πορεία πρὸς τὴν Τρίπολι καὶ ἐνόμισαν πιὸ συμφέρον τοῦ ἀγῶνος νὰ ἐλευθερώσουν πρῶτα τὶς ἄκρες καὶ ὑστερα νὰ βαδίσουν γιὰ τὸ κέντρον.

Μὰ ό Κολοκοτρώνης ἐπέμεινε. Κι ἔμεινε μόνος του. ’Επροτίμησε καθὼς εἶπε, «νὰ τὸν φᾶνε καλύτερα τὰ κοράκια τοῦ τόπου

του», καὶ χωρὶς νὰ πτοηθῇ ἀπὸ τοὺς φόβους τοῦ Παπαφλέσα «μὴν τὸν φᾶν οἱ λύκοι».

Ἐμεινε μόνος του, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Ἐμπῆκε μέσα σὲ μιὰ ἐκκλησία καὶ προσευχήθη μπροστὰ στὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας. Τοῦ ἐφάνη ὅτι ἡ Παναγία τοῦ ἔχαμογέλασε. Ἐπῆρε καινούργιες δυνάμεις καὶ συνέχισε τὸ δρόμο του καὶ τὶς προσπάθειές του. Καὶ γιὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς ἄλλους πολλὲς φορὲς ἐδιηγεῖτο τὸ ὅραμά του αὐτὸ κι ἐπρόσθετε:

«Ο Θεὸς ὑπέγραψε τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Ἑλλάδος· δὲν μπορεῖ τώρα νὰ πάρῃ πίσω τὴν ὑπογραφή του».

Γι’ αὐτὸ ποτὲ δὲν ἀπογοητεύόταν. Ὑπέμενε, ἐπίμενε καὶ ἐπερίμενε.

Στὸ τέλος ἐπείσθησαν καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ καὶ τὸν ἥκολούθησαν.

Καὶ ἐπειδὴ ἐκαταλάβαιναν ὅτι μὲ **«κατὰ μέτωπον»** ἐπίθεσι ἐναντίον τῆς Τριπόλεως δὲν θὰ ἐπετύχαιναν τὸ σκοπό τους, ἀπεφάσισαν νὰ τὴν πολιορκήσουν ἀπ’ ὅλες τὶς μεριές. Ἔκοψαν ἔτσι ἀπ’ ἔξω τὶς προμήθειες καὶ σιγὰ - σιγὰ ὅσο ἐπλησίαζαν ἔκοψαν καὶ τὸ νερό. Ἔτσι κατέλαβαν τὶς γύρω θέσεις, Λεβίδι, Δολιανά, Βέρβενα, Βαλτέτσι, Πιάνα, Χρυσοβίτσι. Ἔκει ἔστησε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης τὸ στρατηγεῖτο του καὶ πάντοτε ἀεικίνητος ἐγύριζε παντοῦ, συνεβούλευε, ἐνεψύχωνε, διέτασσε.

Νὰ διαβασθοῦν τὰ γνωστὰ Κολοκοτρωνέϊκα δημοτικὰ τραγούδια, ἐπίσης καὶ τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Γέρο τοῦ Μωριάτοι Σπ. Μελᾶ» ἢ τὸ ὁμώνυμο βιβλίο τῆς Εἰρήνης Γαλανοῦ. ✓

Περίληψις: «Η προσωπικότης τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη—Τὸ στρατηγικό του σχέδιο καὶ ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως.

Ἐρωτήσεις: Ποιὰ ἦσαν τὰ προσόντα τοῦ Κολοκοτρώνη; Πῶς κρίνετε πὴ Θεοσέβειά του; Πῶς κρίνετε τὴν εὐφυΐαν του, ὡς πρὸς τὸ στρατηγικό του σχέδιο γιὰ τὴν ἄλωσι τῆς Τριπόλεως;

Ἐργασίες: Φέρετε ἀνέκδοτα ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κολοκοτρώνη (ἀπομνημονεύματα Φωτάκου—Τερσέτη).

ε) **Η μάχη στὸ Βαλτέτσι.** (Μάϊος 1821). Εἴδαμε προηγουμένως ὅτι Πασᾶς στὴν Τρίπολι ἦτο ὁ **Χουρσίτης**, ὁ ὅποῖος εύρισκετο στὴν «Ηπειρο κι ἐπολεμοῦσε ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ. Μόλις τώρα ὁ Χουρσίτης

ἔμαθε τὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε ἀπὸ ἐκεῖ τὸν **Μουσταφάμπεη** μὲ 3.500 Ἀλβανούς μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ καταπνίξῃ μὲ όποιονδήποτε τρόπον καὶ μέσον τὴν ἐπανάστασι.

‘Ο Μουσταφάμπεης ἐπέρασε ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα στὴν Πελοπόννησο. Διέλυσε τοὺς πολιορκητὰς τῶν Πατρῶν, τῆς Κορίνθου, τοῦ “Ἀργους” καὶ τοῦ Ναυπλίου. Ἐπὸ τὰ μέρη ποὺ διήρχετο ἐπροσπαθούσε μὲ κάθε τρόπο νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του τοὺς προκρίτους. Σὲ ἄλλους ὑπέσχετο χρήματα καὶ τιμές, σ’ ἄλλους ἐμοίραζε συγχωροχάρτια γιὰ τὴν ἀποστασία των. Κανένας ὅμως δὲν εὕρισκε πρόθυμο. Οἱ “Ἐλληνες εἶχαν πάρει πιὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐλευθερωθοῦν δριστικῶς.

Τέλος ἐφθασε στὴν Τρίπολι. Ἐπὸ ἐκεῖ ἐπῆρε καὶ ἄλλη δύναμι καὶ στὶς 12 Μαΐου ἐβάδισε ἐναντίον τῶν Ἐλλήνων, οἱ όποιοι κατεῖχον τὸ Βαλτέτσι. Ἡσαν 850 ὅλοι Μανιάτες, μὲ ἀρχηγοὺς τὸν **Ἡλία** καὶ **Κυριακούλη** **Μανδομιχάλη**.

\* \*

Πρώτη φορὰ οἱ “Ἐλληνες ἀντιμετώπιζαν συγκεντρωμένο τόσο ἔχθρικὸ στρατό, ποὺ εἶχε μαζί του πεζικό, ἵππικό, πυροβολικό. Καὶ ὁ ὕδιος διοίσις ἐπίστευε ὅτι μόλις τὸν ἔβλεπαν οἱ “Ἐλληνες θὰ ἐσκόρπιζαν. (“Ενα μέρος μάλιστα τοῦ στρατοῦ του τὸ προώριζε νὰ καταλάβῃ τὰ νῶτα τῶν Ἐλλήνων γιὰ νὰ τοὺς αἰχμαλωτίσῃ ὅταν θὰ ἔφευγαν). Ἀλλὰ ἐπεσαν ἔξω! Οἱ “Ἐλληνες μέσα ἀπὸ τὰ ταμπούρια, ποὺ εἶχαν ἐτοιμάσει, ὑπεδέχθησαν τοὺς Τούρκους μὲ πυκνὸ τουφεκοβολισμὸ ἀτρόμητοι. Πολλὲς ἐφόδους ἔκαμε διοίσις ἐπειδὴς καὶ ἀποτέλεσμα δὲν ἔφερε. Οἱ “Ἐλληνες ἐκράτησαν γερὰ τὶς θεσεις των ὅλη τὴν ἡμέρα. Ἐν τῷ μεταξὺ διοίσις Κολοκοτρώνης δὲν ἔμεινε ἀδρανῆς. ”Ετρεξε αὐτὸς πρὸς τὸ Χρυσοβίτσι κι διαπούτας ἀπὸ τὴν Πιάνα μὲ 1200 παλληκάρια. Τὴν νύκτα ἥλθαν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸ ἄλλα μέρη, κατώρθωσαν νὰ «μπάσουν» βοήθεια μέσα στὸ Βαλτέτσι κι αὐτοὶ ἔμειναν ἀπ’ ἔξω, ὥστε νὰ βάλουν τοὺς Τούρκους στὴ μέση.

Τὸ πρωῖ ἡ μάχη ἔξανάρχισε. ‘Ο Κολοκοτρώνης ἐπάνω ἀπὸ ἔνα ύψωμα ἐφώναζε δυνατὰ μὲ τὴ βροντερὴ φωνὴ του:

«Τούρκοι· ἔγω εἶμαι διοίσις Κολοκοτρώνης. Θὰ σᾶς πιάσω χωντανούς».

Οἱ Τούρκοι ἐπανικοβλήθησαν! ‘Ο Μουσταφάμπεης τὰ ἔχασε! Εἶδε τὴ δύσκολη θέσι στὴν ὁποία εύρισκέτο καὶ διέταξε ὑποχώρησι.

Πετιοῦνται ἀπὸ τὰ ταμπούρια οἱ Μανιάτες καὶ, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀπ’ ἔξω, δρμοῦν ἐναντίον των ἀκράτητοι. Οἱ Τούρκοι ύποχω-

ροῦν στὴν ἀρχὴν κανονικῶς, ὅμως ἡ ὑποχώρησις ἀπὸ τὴν πίεσι τῶν Ἐλλήνων παίρνει στὸ τέλος τὴν μορφὴν φυγῆς ἄτακτης. Φεύγουν πρὸς τὴν Τρίπολι. Σωρὸ πέφτουν οἱ νεκροί.

Πολλοὶ Τούρκοι, γιὰ νὰ γλυτώσουν, πετοῦν τὰ ὅπλα καὶ τὰ ρούχα των. Καὶ οἱ Ἐλληνες τοὺς ἀφήνουν νὰ φεύγουν καὶ κοιτάζουν νὰ μαζέψουν ὅπλα, ποὺ δὲν εἶχαν. "Ἐτσι πολλοὶ Τούρκοι ἐσώθησαν. Ἐξακόσιοι οἱ νεκροὶ Τούρκοι. Καὶ μόνον 4 ἀπὸ τοὺς Ἐλληνες.

\* \*

‘Η μάχη στὸ Βαλτέτσι εἶναι τὸ πρῶτο στήριγμα καὶ τὸ πιὸ γερό θεμέλιο τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ Βαλτέτσι ἔδωσε τὴν πρώτη νίκη στοὺς Ἐλληνας, οἱ δόποι οἱ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὅπλα, ποὺ ἔτεναν, ἐνισχύθησαν καὶ ἡθικῶς. Εἶδαν δηλ. πῶς ὁ Τουρκικὸς στρατός, ὃσο ὠργανωμένος καὶ ὡπλισμένος καὶ ἄν εἶναι, δὲν εἶναι ἀνίκητος.

‘Εδυνάμωσε λοιπὸν τὸ θάρρος των, κι' ἐνῶ πρῶτα μόλις ἀντίκρυζαν τοὺς Τούρκους ἐσκόρπιζαν, τώρα ἐλαχταροῦσαν πότε νὰ συναντήσουν Τούρκους, γιὰ νὰ τοὺς κτυπήσουν.

στ) ‘Η μάχη στὰ Βέρβαινα καὶ Δολιανά. ‘Ο Μουσταφάμπεης, ὕστερα ἀπὸ λίγο ἔδοκίμασε νὰ κτυπήσῃ τοὺς Ἐλληνας, ποὺ ἥσαν ὡχυρωμένοι στὰ Βέρβαινα καὶ τὰ Δολιανά. Τώρα μάλιστα μὲ περισσότερο στρατὸς ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ ἔχρησιμοποίησε στὸ Βαλτέτσι.

‘Αλλὰ κι' ἔτσι τὴν ἴδια τύχη εἶχε. Οἱ Ἐλληνες στὴν ἀρχὴν ἥμυνθησαν, μέχρι ὅτου εύρηκαν καιρὸν νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον των. Οἱ Τούρκοι γιὰ δεύτερη φορὰ ἐνικήθησαν κι ἔγυρισαν στὴν Τρίπολι.

Στὰ Δολιανὰ ἔπαθαν τὴν μεγαλύτερη καταστροφὴν ἀπὸ τὸν ἀνεψιὸ τοῦ Κολοκοτρώνη **Νικηταρᾶ**, ὁ δόποιος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς Τούρκους, ποὺ ἐφόνευσε, ὡνομάσθη **Τουρκοφάγος Νικηταρᾶς**.

Νὰ διαβασθῇ τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ ἴδια βιβλία «Μελά καὶ Γαλανοῦ».

Π ερ ίλη ψεις: Οἱ Ἐλληνες στὸ Βαλτέτσι κερδίζουν τὴν πρώτη νίκη. Παίρνουν πολλὰ ὅπλα καὶ τονώνονται ἥθικά. Ἡ τόνωσις τοῦ ἥθικοῦ δυναμώνει μὲ τὶς νίκες στὰ Βέρβαινα καὶ Δολιανά.

‘Ερωτήσεις: Ποία ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Βαλτετσίου στὴν ὅλη τὸπθεσι τῆς Ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως; Πῶς κρίνετε τὸν Νικηταρᾶ;

ζ) ‘Η ἄλωσις τῆς Τριπόλεως (23 Σεπτεμβρίου 1821). Τὸ σχέδιο

τοῦ Κολοκοτρώνη, ύστερα ἀπὸ τὶς νίκες τῶν Ἑλλήνων, βαδίζει πρὸς τὴν πραγματοποίησίν του. Ἡ Τρίπολις σφίγγεται περισσότερο. Οἱ πολιορκηταὶ ὅλο καὶ πλησιάζουν πιὸ κοντά. Σὲ μερικὰ μάλιστα μέρη ἔφθασαν σὲ ἀπόστασι μιᾶς καὶ μιάμισης ὥρας ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως. Ἔκοψαν τὸ ὑδραγωγεῖο καὶ ἀπέκλεισαν νὰ περάσῃ στὴν πόλι κάθε εἶδος τροφῆς ἢ ζωατροφῆς.

Οἱ Τοῦρκοι ἥρχισαν νὰ στενοχωροῦνται καὶ νὰ φοβοῦνται σοβαρά. Ἐδοκίμασαν νὰ κάμουν μερικάς ἐξόδους μὲ τὸ ἵππικόν των, γιὰ νὰ σπάσουν τὸν ἀποκλεισμό. Ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον τίποτε. Πεῖνα, φόβος καὶ τρόμος ἐκυρίευσαν τὴν πόλι κι ἐπιδημίες ἀπὸ ἀρρώστειες ἐσυμπλήρωναν τὸ κακό. Γιατὶ μέσα στὴν Τρίπολι ἐμαζεύθησαν ἐπάνω ἀπὸ 30.000 ἄτυμα, χωρὶς ἀπὸ πρὶν νὰ ἔχουν γίνει φροντίδες γιὰ ἀποθήκευσι τροφίμων.

\* \* \*

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπανάστασις ἔπαιρνε περισσότερη ἔκτασι, ἀλλὰ καὶ ἐσυστηματοποιεῖτο. Τὴ γενικὴ ἀρχηγία εἶχε ἀναλάβει τώρα ὁ Δημήτριος Υψηλάντης, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου. Νέος ὁ Δημήτριος, μὲ ἀγνὴ φιλοπατρία, γενναιότητα καὶ θέλησι, ἔνα εἶχε σκοπὸ τῆς ζωῆς του: **Νῦν ἀγωνισθῆ καὶ νὰ πεθάνη γιὰ τὴν Ἑλλάδα.**

Ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως, δοσο ἐπερνοῦσε ὁ καιρός, ἐσφίγγετο καὶ πιὸ πολύ. Οἱ Τοῦρκοι ἥρχισαν ν' ἀπελπίζωνται, γιατὶ κι ἀπὸ τ' ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου οἱ εἰδήσεις ἔφθανον πολὺ δυσάρεστες. Τὰ Τουρκικὰ κάστρα, τὸ ἔνα ύστερ' ἀπὸ τ' ἄλλο, ἔπεφταν. Ἡ Μονεμβασία, τὸ Ναυαρίνο, ἡ Ἀκροκόρινθος εἶχαν ἐλευθερωθῆ.

Κι ἐνῶ πρωτύτερα οἱ πολιορκημένοι δὲν ἐδέχοντο συζήτησι γιὰ παράδοσι, τώρα ἥρχισαν μόνοι των νὰ ζητοῦν διαπραγματεύσεις.

\* \* \*

Ο Κολοκοτρώνης ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε ἔλθει σὲ συμφωνία μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς τῆς Τριπόλεως νὰ φύγουν αὐτοὶ ἀπὸ μέσα μὲ τὰ ὅπλα των, τὶς γυναῖκες, τὰ πράγματά των, ἐλεύθεροι, χωρὶς νὰ τοὺς πειράξῃ κανεῖς.

“Οσο γι' αὐτὸ ἥσαν ἀπολύτως βέβαιοι, γιατὶ μέσα στ' ἄλλα χαρίσματα ὁ Κολοκότρώνης εἶχε κι αὐτό: **Νὰ τηρῇ δπωσδήποτε τὸ λόγο του.** Καὶ τὸ ἀπέδειξε δταν μερικοὶ “Ἐλληνες ἡθέλησαν νὰ πειράξουν τοὺς Ἀλβανούς, καθὼς ἔφευγαν, ὁ Κολοκοτρώνης ἐμπῆκε μπρο-

στὰ καὶ ἡπείλησε ὅτι θὰ φονεύσῃ ἐπὶ τόπου ἐκεῖνον, ποὺ θὰ κακοποιήσῃ Ἀλβανό.

Στὴν ἕδια συμφωνία ἐπρόκειτο νὰ καταλήξῃ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ μὲ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβε. Μερικοὶ "Ελληνες οἱ δποῖοι εἶχαν προχωρήσει ἔως τὰ τείχη, πατῶντες ὁ ἔνας ἐπάνω στὸν ὅμο τοῦ ἄλλου, ἔφθασαν στὴν κορυφή, ἔστησαν ἐκεῖ τὴ σημαία, κατέβηκαν μέσα καὶ ἤνοιξαν μιὰ πόρτα τοῦ τείχους στοὺς ἄλλους. Τὸ τουφεκίδι ἥρχισε. "Οταν δὲ οἱ "Ελληνες ἀπ' ἔξω εἶδαν τὴ σημαία στὰ τείχη, ὥρμησαν ἀπ' δλες τὶς μεριές καὶ ὑστερ' ἀπὸ λίγο ἐπλημμύρισαν τὴν πόλιν. Ἡ καταστροφή, ποὺ ἔγινε τότε ἐκεῖ ξεπερνᾶ κάθε περιγραφή. Μέχρι δέκα χιλιάδες ύπολογίζονται οἱ φονευθέντες Τούρκοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι.

"Οι "Ελληνες—λέγει ὁ ἱστορικὸς—ἐφαίνοντο ὅτι ἥθελαν νὰ ἐκδικηθοῦν μέσα σὲ μιὰ ἡμέρα τ' ἀδικήματα τεσσάρων αἰώνων".

\* \* \*

Τὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπέτυχε πέρα γιὰ πέρα. Καὶ ἡ ἡγετικὴ του φυσιογνωμία ἐπεβλήθη μεταξὺ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἐπαναστάσεως.

Τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Πελοποννήσου ἡλευθερώθη καὶ ἡ ἐπανάστασις ἀπέκτησε ἴσχυρὴ δύναμι. Οἱ "Ελληνες ἐπῆραν δλοι ὅπλα, ἐπῆραν ἀκόμη καὶ τὰ κανόνια τῶν Τούρκων καὶ τώρα πιὸ θαρραλέοι καὶ πιὸ πειθαρχημένοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ριχθοῦν σὲ καινούριους ἀγῶνες.

Νὰ διαβασθῇ ἀπὸ τὸν "Υμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν τοῦ Σολωμοῦ" «"Υμνος εἰς τὴν Τριπολιτσά». Ἐπίσης ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ βιβλία Μελᾶ καὶ Γαλανοῦ.

Π ε φίλη ψις: Πραγματοποίησις τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως. Σφαγὴ καὶ καταστροφὴ τῶν Τούρκων.

"Ἐρωτήσεις: Πῶς ἐκυρίευσαν οἱ "Ελληνες τὴν Τρίπολιν; Εἶναι δικαιολογημένη ἡ σφαγὴ τῶν Τούρκων; "Ἐρεψε ὁ Κολοκοτρώνης νὰ κρατῇ τὸ λόγο του; "Ωφέλησε τὴν ἐπανάστασι ἡ ἀνάδειξις ἀπὸ τὴν ἄλωσι τῆς Τριπόλεως τῆς ἡγετικῆς φυσιογνωμίας τοῦ Κολοκοτρώνη;

## 2. **Ἡ ἐπανάστασις στὴ Στερεά Ελλάδα**

α) **Αθανάσιος Διάκος—Αλαμάνα (Απρίλιος 1821).** Μαζὶ μὲ τὴν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάστασις ἐφούντωσε καὶ στὴ Στερεά Ελλάδα. Ό Διάκος στὴ Λειβαδειά, δ Πανούριας στὴν "Αμφισσα, δ Δυοβου-

νιώτης στή Βουδωνίτσα, ό Γκούρας καὶ ἄλλοι ἐσηκώθησαν ἀπὸ τοὺς πρώτους κι ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους. Μόνον ἡ Δυτικὴ Ρούμελη ἦτο στὴν ἀρχὴ διστακτικὴ ἐξ αἰτίας τῶν καταστροφῶν, ποὺ εἶχε πάθει κατὰ τὰ Ὁρλωφικά. Τὰ γεγονότα ὅμως τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἄλλης Στερεάς δὲ ἀκράτητος ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ τὴν παρέσυραν καὶ ἔξεσηκώθη.

Στὶς 24 Μαΐου ύψωνεται ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας στὸ Ἀγρίνιο. Κι ἀμέσως δῆλος δὲ τόπος ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ Αἰτωλικὸ μέχρι τὸ Μακρυνόρος, τὸ Καρπε νῆσοι τῇ Βόνιτσα καὶ τὸ Ξηρόμερο ἄναψε μὲ τοὺς ἡρωῖκοὺς ἀρματολοὺς Δημ. Μακρῆ, Βαρνικιώτη, Βλαχόπουλο καὶ ἄλλους.

‘Ο Χουροίτ Πασᾶς ἀπὸ τὴν “Ηπειρο, Ὅστερ” ἀπὸ τὸ Μουσταφάμπεη, ἔστειλε καὶ ἄλλα στρατεύματα μ’ ἀρχηγοὺς τὸν Ὁμέλε Βρυνώνη καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασι στὴ Στερεά Ἐλλάδα καὶ νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸ Μουσταφάμπεη.

Οἱ στιγμὲς ἥσαν κρίσιμες γιὰ τοὺς Ἐλληνες. “Αν τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἐπερνοῦσαν στὴν Πελοπόννησο, ἡ ἐπανάστασις ἐκινδύνευε.

Γι’ αὐτὸ δὲ οἱ διπλαρχηγοὶ τῆς Στερεάς ἀπεφάσισαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὰ ἐμποδίσουν. “Ἐπιασαν τὸ δρόμο, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴ Λαμία στὴν Ἀμφισα. ‘Ο Πανουριᾶς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης ὡχυρώθησαν στὶς πλαγιές τῆς Οἴτης, δὲ Διάκος ἔπιασε τὸ γεφύρι τοῦ ποταμοῦ Σπερχιοῦ, ποὺ ἐλέγετο γέφυρα τῆς Ἀλαμάνας.

‘Ο Ἀθανάσιος Διάκος, ἐγεννήθη στὴ Μουσουνίτσα τῆς Παρνασσίδος. Ἀπὸ τὴ νεανικὴ του ἡλικία ἔγινε μοναχὸς σὲ μοναστήρι, δῆπου ἀργότερα ἔγινε Διάκος. Δὲν ἔμεινε ὅμως πολὺν καιρὸ στὸ μοναστήρι. Τὸν τραβοῦσε ἡ κλέφτικη ζωὴ καὶ ἔφυγε. Στὴν ἀρχὴ ἐμπῆκε στὴν



‘Αθανάσιος Διάκος

ύπηρεσία τοῦ Ἀλῆ ώς ἀρματολές τῆς Λειβαδειᾶς, ἀργότερα ἔγινε Κλέφτης, μέλος τῆς φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ φίλος πιστὸς τοῦ Ὁδοσ- σέως Ἀνδρούτσου. Ἡτο γερὸς παλληκάρι καὶ μεγάλος πατριώτης.

\* \* \*

“Οταν δὲ Ὁμέρος Βρυώνης ἐφάνη στὰ μέρη, ποὺ ἐκρατοῦσαν οἱ “Ἐλ- ληνες, αὐτοὶ ποὺ κατεῖχον τὰ πλάγια ἐφοβήθησαν κι ἔφυγαν. ”Ἐτοι ἔμεινε δὲ Διάκος μοναχὸς μὲ λίγα παλληκάρια διαλεκτά, γιατὶ καὶ ἀπὸ ἑκείνους ποὺ εἶχε στὴν ἀρχή, πολλοὶ ἔφυγαν.

Ἐπολέμησε μὲ παραδειγματικὴ γενναιότητα καὶ πραγματικὸ ἡρωϊ- σμό. Ἐκεῖ τὴν ἡμέρα ἑκείνη ἔξαναζοῦσε δὲ παλαιὸς Λεωνίδας μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτες, δὲ ὅποιος πρὶν ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες ἐκοίτετο πιὸ πέ- ρα στὶς Θερμοπύλες. Τὰ παλληκάρια του ἐφονεύοντο ἔνα ἔνα καὶ δψυχογυιός του ἔφερε τὴν φοράδα του καὶ τὸν ἐπαρακινοῦσε νὰ φύγῃ.

«**Ο Διάκος δὲν φεύγει**» ἀπήντησεν ἑκεῖνος κι ἔξηκολούθησε νὰ μάχεται σὰν πραγματικὸ παλληκάρι.

Τοῦ εἶχαν ἀπομείνει δέκα παλληκάρια, ἀλλὰ καὶ μ' αὐτὰ μόνον ἔξακολουθεῖ τὸν ἀγῶνα, ἀποτραβηγμένος στὶς τραχιές πέτρες ἐνὸς μοναστηριοῦ. Οἱ σύντροφοί του φονεύονται καὶ μένει αὐτὸς καὶ δψυχογυιός του. “Ομως δὲ Διάκος ἔξακολουθεῖ νὰ μάχεται. Σπάζει τὸ ντουφέκι του καὶ ὄρμα μὲ σπαθί, ἀλλὰ κι ἑκεῖνο κομματιάζεται. Πληγώνεται στὸν δῶμο τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ καὶ συλλαμβάνεται ζω- τανός.

Οἱ Τούρκοι σιδεροδέσμιο τὸν ὀδηγοῦν στὸν Ὁμέρο Βρυώνη. Ο Τούρκος πασᾶς θαμπτώνεται ἀπὸ τὴν λεβεντιά του, θαυμάζει τὴν παλληκαριά του καὶ τοῦ προτείνει τιμές καὶ δόξες, πλούτη καὶ ἀξιώ- ματα, ἀν ἀρνηθῆ τὴν πίστι του καὶ δεχθῆ νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ.

«Πάτε καὶ σεῖς καὶ πίστι σας,  
μονοράτας νὰ χαθῆτε.  
Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα,  
Γραικὸς καὶ θ' ἀποθάρω».

ἥτο ἦ ἀπάντησί του.

Τὰ ύπερήφανα λόγια τοῦ Διάκου, ἔξωργισαν τὸν Ὁμέρο Βρυώ- νη, δὲ ὅποιος ἔδωσε διαταγὴ νὰ τὸν σουβλίσουν ζωντανό.

“Οταν οἱ Τούρκοι στρατιώται τὸν ὀδηγοῦσαν πρὸς τὸν τόπο τοῦ φρικτοῦ μαρτυρίου του (23 Ἀπρίλη) δὲ Διάκος, καθὼς ἐκοίταξε τὴν γύρω του ἀνθισμένη φύσι, εἶπε :

«Γιὰ δὲς καιρὸν ποὺ διάλεξε  
δ χάρος νὰ μὲ πάρη,  
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιά  
καὶ βγάζει ή γῆ χορτάρι».

Ο Διάκος ύπεφερε τὸ φρικτὸ μαρτύριο μὲ ύπεράνθρωπη ύπομονὴ καὶ ἀξιοθαύμαστη καρτερία.

Απέθανε σὰν ἥρωας!

Στὴν δμώνυμη πλατεῖα τῆς Λαμίας ἔχει στηθῆ δ μαρμάρινος ἀνδριάς τοῦ Διάκου.

Νὰ διαβασθοῦν : Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ 'Αθ. Διάκου, τὸ εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ 'Αθ. Διάκου.—'Αχ. Παράσχου καὶ τὸ δοξασμένο ποτάμι—Κοντογιάννη.

Περὶ ληψις : 'Η Στερεὰ Ἑλλὰς ἐπαναστατεῖ. Ο 'Αθ. Διάκος θυσιάζεται στὴν 'Αλαμάνα.

Ἐρωτήσεις : Ποιὸς ἦτο δ 'Αθανάσιος Διάκος ; Ποιὰ ἡ σημασία τῆς θυσίας του ; (Κάμετε σύγχροισιν μὲ τὸν Λεωνίδα τῆς Σπάρτης).

Ἐργασίες : Γράψετε ἔκθεσιν μὲ θέμα «δ Λεωνίδας τῆς Σπάρτης ξαναζῆ».

**β). Ὁδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος — Χάνι τῆς Γραβιᾶς.** Τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Διάκου ἔξεδικήθη σὲ λίγες ἡμέρες ὁ φίλος του Ὅδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος.

Ο Ἀνδροῦτσος ἦτο γυιός τοῦ ἀρματολοῦ Γεωργίου Ἀνδρίτσου δ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος στὸν ἀγῶνα τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Εἶχε μέτριο ἀνάστημα, ἀρρενωπὴ μορφή, πλατὺ καὶ δασύτριχο στῆθος, πυκνὰ φρύδια, ζωηρὸ βλέμμα καὶ εύκινησία καὶ ταχύτητα στὰ πόδια. Ήμποροῦσε δταν ἔτρεχε, νὰ περάσῃ τὸ γρηγορώτερο ἄλογο.

Απὸ μικρὸς ύπηρέτησε στὸ στρατὸ τοῦ 'Αλῆ - πασᾶ, δ ὁποῖος τοῦ ἔδειχνε πολλὴ ἀγάπη καὶ ἐκτίμησι, ἐπειδὴ ἦτο ἀνδρεῖος καὶ γενναῖος. Γι' αὐτὸ τὸν διώρισε ἀρματολὸ στὴν περιφέρεια τῆς Λειβαδειᾶς τὴν ὁποία τότε ἔξουσίαζε.

Ο Ἀνδροῦτσος, δταν ἦτο ἀρματολός, εἶχε πρωτοπαλλήκαρό του τὸν 'Αθανάσιο Διάκο, τὸν ὁποῖον ύπεραγαποῦσε γιὰ τὴν παλληκαριά του καὶ τὸν ἐπαναστατικό του ἐνθουσιασμό του.

Ο Ἀνδροῦτσος ἔγινε μέλος τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας, καὶ δταν ἐδόθη τὸ σύνθημα τοῦ ξεσηκωμοῦ τοῦ γένους, ἐκήρυξε πρῶτος τὴν ἐπανάστασι στὴν περιφέρεια τῆς Λειβαδειᾶς.

\* \*

Μετὰ τὴ μάχη τῆς 'Αλαμάνας καὶ τὸν ἥρωϊκὸ θάνατο τοῦ Διά-

κου, δ 'Ομέρ Βρυώνης ἀπὸ τὴν Φθιώτιδα θὰ κατέβαινε στὴν ἐπαναστατημένη "Αμφίσα.

'Απὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ κατέπνιγε τὴν ἐπανάστασι, θὰ ἐπερνοῦσε στὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ Μουσταφάμπεη.

'Ο 'Οδυσσεὺς 'Ανδροῦτσος ἔμαθε τὸ σχέδιο τῆς πορείας τοῦ 'Ομέρ καὶ ἀπεφάσισε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸ ματαιώσῃ.

Συνεννοήθη λοιπὸν μὲ τοὺς ὅλους ὀπλαρχηγούς, τὸν Πανουριᾶ καὶ Δυοβουνιώτη, νὰ καταλάβουν τὶς ὁχυρές θέσεις στὸ δρόμο, ποὺ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν Λαμία στὴν "Αμφίσα.

'Ο Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Πανουριᾶς κατέλαβαν τὶς πλαγιές τοῦ στενοῦ, ποὺ σχηματίζεται ἀνάμεσα στὰ βουνά Γκιώνα καὶ Παρνασσού. 'Ο 'Ανδροῦτσος μὲ τὰ παλληκάρια του κατέλαβε τὸ πιὸ δύσκολο σημεῖο, ἔνα πλιθόκτιστο χάνι, τὸ ὀνομαστὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς, ποὺ εύρισκετο ἀκριβῶς στὴ μέση τοῦ δρόμου, ἀπὸ τὸν δποῖο θὰ ἐπερνοῦσαν τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα. "Οταν ἔφθασε κοντὰ στὸ χάνι, ἀνεκοίνωσε στὰ παλληκάρια του δ, τι ὅσοι θὰ μείνουν μαζί μου, θὰ κλεισθοῦν μέσα στὸ χάνι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ θὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους, ποὺ ἥρχοντο, καὶ ἀμέσως ἔπιασε χορὸ καὶ τοὺς εἶπε :

«"Οποιος θέλει νὰ πολεμήσῃ μαζί μου, ἄς πιαστῇ στὸ χορό». Εκατὸν εἴκοσι ἀπὸ τὰ παλληκάρια του τὸν ἐμιμήθησαν.

Μὲ χορὸ λοιπὸν καὶ μὲ τραγούδι :

«Κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριά.

"Αγραφα καὶ Ξηρόμερο  
καὶ στὰ πέντε Βιλαέτια»...

Φᾶτε, πιέτε μωρ' 'Αδέλφια...

ἔφθασαν στὸ χάνι.

Καὶ λέγει ὁ ποιητής :

\*Εκεῖ δὲ τὸν χορὸν διαλύει, κλεῖ τὴν μάνδραν, καὶ οὕτω λαλεῖ :



'Οδυσσεὺς 'Ανδροῦτσος

«*H πατρίς μας ἐδῶ μᾶς καλεῖ,  
στρατιώται ἀνδρεῖοι»...*

Καὶ χωρὶς νὰ χάσουν καιρό, ἐκλείσθησαν μέσα, ἥνοιξαν πολε. μίστρες πρὸς ὅλες τὶς διευθύνσεις καὶ ἐπερίμεναν. Ἀπὸ μσκρυὰ ἡ- κούετο ἡ ὁχλοβοή, ποὺ ἔκαμναν τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια ἐπλησίαζαν.

Οἱ πολεμισταὶ τῶν ἄλλων δύο δπλαρχηγῶν τοῦ Δυοβουνιώτη καὶ Πανουργιά δὲν κατώρθωσαν νὰ κρατηθοῦν στὴν ἐπίθεσι τῶν Τούρκων καὶ γρήγορα ἐσκόρπισαν. "Ετσι οἱ Τούρκοι ἀνενόχλητοι ἐ- βάδιζαν πρὸς τὸ Χάνι.

Ἐμπρὸς ἤρχετο ἔνας Δερβίσης, ὁ ὅποιος σὲ ἐρώτησι τοῦ 'Αν- δρούτου «ποῦ πηγαίνει;» ἀπῆντησε «νὰ σφάξῃ ἔχθροὺς τοῦ Προ- φήτη καὶ νὰ δοξάσῃ τὸν 'Αλάχ».

«*Ἄλλ' ἐδῶ, ω̄ υἱὲ τοῦ Προφήτου,  
μιναρὲν δὲν θὰ βρῆς ὑψηλὸν  
παρὰ μόνο τουφέκι καλὸν  
καὶ ἵδον ἡ φωνή του».*

τοῦ ἀπῆντησε κατὰ τὸν Ποιητὴ – ὁ 'Ανδρούτος καὶ μὲ ἔνα πυροβο- λισμὸ τὸν ἔρριξε ἀπὸ τὸ ἄλογο νεκρό.

Οἱ Τούρκοι ὁρμοῦν ἀκράτητοι καὶ μανιασμένοι. Οἱ πρῶτοι σω- ριάζονται κάτω νεκροί. 'Ορμοῦν γιὰ δευτέρα φορά, μὰ παθαίνουν τὰ ἴδια. Γεμίζει ἡ περιοχὴ τοῦ Χανιοῦ ἀπὸ Τουρκικὰ πτώματα. 'Ο 'Ομέρ Βρυώνης ἀφρίζει ἀπὸ τὸ θυμό του. Φωνάζει, ἐνθαρρύνει, ἀπειλεῖ.

Ξαναορμοῦν οἱ Τούρκοι καὶ φθάνουν μέχρι στοὺς τοίχους τοῦ Χανιοῦ καὶ προσπαθοῦν, ἀν ἥτο δυνατόν, νὰ τὸ γκρεμίσουν μὲ τοὺς ὕμους των. 'Αλλὰ τίποτε δὲν κατωρθώνουν. 'Ο θάνατος τοὺς ἐπε- ρίμενε.

Τὸ βράδυ ἡ μάχη ἔπαυσε. 'Ο 'Ομέρ Βρυώνης στενοχωρημένος γιὰ τὴ συμφορὰ ποὺ ἔπαθε, ἔστειλε νὰ φέρουν ἀπὸ τὴ Λαμία κανό- νια, γιὰ νὰ γκρεμίσῃ μ' αὐτὰ τὸ χάνι καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ δρόμο. 'Αλλὰ τὴ νύκτα, ἐνῶ οἱ Τούρκοι κατακουρασμένοι ἐκοιμῶντο βαθειὰ καὶ ἀνύποπτα, ὁ 'Οδυσσεὺς μὲ τὰ παλληκάρια του ἥνοιξαν τὶς θύρες τοῦ Χανιοῦ καὶ μέσα στὸ σκοτάδι τῆς νύκτας «ἔξεγλύστρησαν» σιγὰ καὶ ἀθόρυβα πρὸς τὰ γειτονικὰ βουνά, ἀγνώριστοι καὶ κατάμαυροι ἀπὸ τὸν καπνὸ τοῦ μπαρουτιοῦ.

Ἐκεῖ ἐμετρήθησαν καὶ ἔλειπαν μόνον δύο, οἱ ὅποιοι εἶχαν σκοτωθῆ μέσα στὸ Χάνι.

Αὐτὸ ήτο τὸ τέλος τῆς μάχης τῆς Γραβιᾶς, ἡ ὅποια ἔγινε στὶς 8 Μαΐου τοῦ 1821. Ἡ ἀντίστασις τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ ἤναγκασε τὸν Ὁμέρο Βρυώνη νὰ μὴ προχωρήσῃ στὴν "Ἀμφισσα κι ἔτσι νὰ μὴ περάσῃ στὴν Πελοπόννησο, καθὼς ἐσκόπευε.

Νὰ διαβασθῇ τὸ ποίημα «τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς» τοῦ Ζαλοκώστα.

Περίληψις : Ὁ ἀνδρεῖος Ὅδος Ἀνδροῦτσος στὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς ἀδικεῖται τὸ θάνατο τοῦ φίλου του Ἀθ. Διάκου.

Ἐρωτήσεις : Ποῦ ενδίσκεται τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς; Κατὰ ποῖον τρόπο ὁ Ὅδος Ἀνδροῦτσος ἐπροκάλεσε τὰ παλληκάρια του νὰ πολεμήσουν στὸ χάνι; Πῶς ἥρχισε ἡ μάχη; Τί ἀποτέλεσμα εἶχε;

Ἐργασίες : Κάμετε τὸ σχεδιάγραμμα τῆς τοποθεσίας τοῦ χανιοῦ καὶ τῶν γύρω ὑψώματων.

γ) **Η μάχη στὰ Βασιλικά. (26 Αύγουστου 1821).** Ο Σουλτάνος, για νὰ ἐνισχύσῃ τὰ στρατεύματα τοῦ Ὁμέρο Βρυώνη καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ, ἔστειλε καὶ ἄλλη βοήθεια ἀπὸ τὴν Μακεδονία ἀπὸ 12.000 στρατὸ καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸ **Μπαύράμ πασά**.

Ἡ ἐντολὴ, ποὺ ἐδόθη στὸ Μπαύράμ ἦτο νὰ εκαθαρίσῃ τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Θεσσαλία ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας, νὰ ἐνωθῇ ἔπειτα μὲ τοὺς δύο πρώτους (Ὁμέρο καὶ Κιοσὲ) καὶ οἱ τρεῖς μαζὶ νὰ φθάσουν κατόπιν στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ καταπνίξουν καὶ ἐκεῖ τὴν Ἐπανάστασι.

Ο Μπαύράμ ἐπέρασε ἀπὸ τὴν Μακεδονία καὶ Θεσσαλία κι' ἔφθασε στὴ Στερεά Ελλάδα. Μαζὶ του εἶχε πεζικό, ἵππικό, πυροβολικό, μεταγωγικὰ μὲ τροφές καὶ πολεμοφόδια ἄφθονα.

Οἱ ὀπλαρχῆγοι τῆς Στερεάς Ἐλλάδος ἐννόησαν τὸν κίνδυνο, ποὺ διέτρεχε ἡ ἐπανάστασις, ἀντὶ οἵ τοι Τούρκοι κι ἐπαποῦσαν τὴν Πελοπόννησο. Συνεννοήθησαν λοιπὸν οἱ Δυοβουνιώτης, Πανουργιάς, Γκούρας, Παπανδρέας καὶ ἄλλοι ἀκόμη καὶ κατέλαβαν τὸ δρόμο, ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴν Λαμία στὴν Ἀταλάντη, στὴ θέσι της **Βασιλικά**.

"Υστερ" ἀπὸ λίγο ἐφάνη ἡ πρωτοπορεία τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν διακόσιοι ἵππεῖς. Οἱ "Ἐλληνες τοὺς ἐκτύπησαν κι ἐφόνευσαν 40. Οἱ ἄλλοι Τούρκοι ὤρμησαν ἀκράτητοι. Κι ἔγινε

τότε έκει μιά άπό τις πιὸ πεισματώδεις καὶ τὶς πιὸ φονικές μάχες.

Τὰ Τουρκικὰ τμήματα διεδέχοντο ἀκαταπαύστως τὸ ἔνα τ' ἄλλο καὶ οἱ "Ελληνες κολλημένοι στὰ ταμπούρια τους, ἡμύνοντο παλλη-καρίσια. Σὲ μιὰ στιγμὴ δὲ Μπαύράμ ἔρριξε στὴ μάχη ὅλες του τὶς δυνάμεις. Ἡτο τὸ πιὸ κρίσιμο σημεῖο γιὰ τοὺς "Ελληνας. "Ηρκεσε δύμως ἡ φωνὴ «ἔρχεται δὲ ὁ Ὀδυσσέας» γιὰ ν' ἀναπτερωθῆ τὸ ἡθικό των. Ἐξεχύθησαν ἀπὸ τὰ ταμπούρια, ὥρμησαν κατεπάνω στοὺς Τούρκους ἀπ' ὅλες τὶς μεριές καὶ τοὺς ἐλύγισαν.

"Ο Γκούρας ἐδῶ ἐθριάμβευσε! Ἀπὸ τὸ πολὺ κτύπημα ἐπρήσθη τὸ χέρι του καὶ δὲν ἡμποροῦσε νὰ τὸ βγάλῃ ἀπὸ τὴ λαβὴ τοῦ σπαθιοῦ του. Κοντὰ στὶς 2.000 ύπολογίζονται οἱ ἔχθροι, ποὺ ἐφονεύθησαν κι ἐτραυματίσθησαν.

\* \*

"Ο Μαύραμ διέταξε ὑποχώρησι. Τὸ στράτευμά του διελύθη. Ο γυιός του ἐφονεύθη. Καὶ ὁ Ἰδιος ἀπέθανε ἀπὸ τὴ στενοχώρια του.

"Η καταστροφὴ τοῦ Μπαύράμ στὰ Βασιλικὰ ἡνάγκασε τὸν Κιοσὲ – Μεχμέτ καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνη νὰ μὴ προχωρήσουν, ἀλλὰ νὰ γυρίσουν πίσω.

"Η χαρὰ τῶν Ἑλλήνων τώρα εἶναι ἀπερίγραπτη. Ἐπήραν ὅπλα, κανόνια, τρόφιμα, σημαῖες ἔχθρικές, ώς καὶ αὐτὴ τὴ σημαία τῆς ἐφόδου τῶν Τούρκων (γιουρούς μπαϊράκ). Τὸ ἡθικὸ ἐστερεώθη. Ο Δυο-βουνιώτης καὶ ὁ Πανουργιᾶς σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἔκαμαν τὸ χρέος των πρὸς τὴν Πατρίδα μὲ τὸ παρὰ πάνω.

\* \*

"Η μάχη στὰ Βασιλικὰ ἔχει σχεδὸν τὴν Ἰδια ἀξία μὲ τὴ μάχη τοῦ Βαλτετσιοῦ. "Αν οἱ Τούρκοι ἐπερνοῦσαν κάτω καὶ ἡγώνοντο μὲ τὸν Ὁμέρ Βρυώνη, κανεὶς πιὰ δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ τοὺς συγκρατήσῃ. Καὶ ἡ Τρίπολις δὲν θὰ ἔπειφτε τὸν ἐπόμενον μῆνα, δπως εἰδαμε, στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων. "Η ἐπανάστασις θὰ κατεπνίγετο. Καὶ ἡ καταστροφὴ ποὺ θὰ ἥρχετο ώς συνέπεια εἶναι γνωστή.

Περὶ ληψιες: Οἱ "Ελληνες καταστρέφουν τοὺς Τούρκους στὰ Βασιλικὰ τῆς Λοκρίδος καὶ συντελοῦν στὴν ἄλωσι τῆς Τριπόλεως καὶ στὴ στερέωσι τῆς ἐπαναστάσεως.

"Ἐρωτήσεις: Πῶς ἔκειδήθη ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν; Ποία ἡ σημασία διὰ τὴν ὅλη ἔκβασι τῆς ἐπαναστάσεως;

"Ἐργασίες: Κάμετε τὸ σχεδιάγραμμα τῆς τοποθεσίας τῶν Βασιλικῶν

### 3. Η πρώτη 'Εθνοσυνέλευσις στήν 'Επίδαυρο (Δεκέμβριος 1821)

'Η έπανάστασις ἐπροχωρούσε μ' ἔπιτυχία. 'Η μιὰ ὑστερ' ἀπὸ τὴν ἄλλη πολλές πόλεις τῆς 'Ελλάδος ἤλευθερώνοντο. 'Ο στρατὸς ἔπαψε νὰ εἶναι ἄτακτος. "Ηρχισε νὰ συνηθίζῃ στὴν πειθαρχία καὶ στὴν στρατιωτικὴ τάξι. Εἶχε ὅμως ἀνάγκη ἀπὸ **ἐπιμελητεία**, κυρίως ἀπὸ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια. "Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ύπαρχη κάποια κεντρικὴ διοίκησις ἡ ὅποια θὰ ἐφρόντιζε γι αὐτά.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου, καθὼς καὶ τῆς 'Ανατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς 'Ελλάδος, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀκόμη, μόνοι τῶν ἐσχημάτισαν ἔνα εἰδος τοπικῶν κυβερνήσεων, ποὺ εἰσέπρατταν τοὺς φόρους, ἐπρομήθευαν στὸ στρατὸ τροφές καὶ ὅπλα.

Τὴ Στερεὰ 'Ελλάδα εἶχαν ἀναλάβει νὰ ὁργανώσουν καλύτερα δυὸς "Ελληνες Φαναριώται, μορφωμένοι πολιτικῶς, ὁ 'Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (Δυτικὴ Στερεὰ 'Ελλάδα) καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης ('Ανατολικὴ Στερεὰ 'Ελλάδα). "Ἐτσι λοιπὸν τὶς ἐλεύθερες περιοχὲς τὶς ἐκυβερνοῦσαν οἱ πρόκριτοι—πολιτικοὶ ἄνδρες. 'Αλλὰ τώρα στὴ διοίκησις ἥθελαν νὰ λάβουν μέρος καὶ οἱ στρατιωτικοί, γιατὶ αὐτοὶ ἐβάστασαν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐγνώριζον πιὸ καλὰ τὶς ἀνάγκες καὶ τὴ νοοτροπία τοῦ στρατεύματος. 'Απεφασίσθη λοιπὸν νὰ μείνουν οἱ τρεῖς τοπικὲς διοικήσεις ἀπὸ τοὺς προκρίτους (πολιτικούς) ὡσπου νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Τρίπολις. Τότε κάθε τόπος θὰ ἔστελνε τοὺς ἀντιπρόσωπους του, γιὰ νὰ σχηματισθῇ μιὰ κεντρικὴ κυβέρνησις ἀπ' δλοὺς μαζί, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς. Αύτὴ ἡ Κεντρικὴ Κυβέρνησις ὡς πρῶτο καθῆκον θὰ εἴχε νὰ συντονίσῃ διετοῖς τὶς δυνάμεις τοῦ "Ἐθνους γιὰ τὴ γρήγορη ἀποτίναξι τοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δημιουργία Κράτους, τὸ ὅποιον θὰ εἶχε τοὺς νόμους του καὶ θὰ ἐρρύθμιζε τὶς σχέσεις μεταξὺ δλων τῶν 'Ελλήνων ἀρχηγῶν καὶ τοῦ λαοῦ μὲ δικαιοσύνη. Γιατὶ χωρὶς τὴ δικαιοσύνη, ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας θὰ ἦτο ψεύτικη.

\* \* \*

"Υστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωσι τῆς Τριπόλεως δ 'Ψηλάντης ἐπροκήρυξε ἐκλογὲς καὶ στὶς 20 Δεκεμβρίου τοῦ ιδίου ἔτους—1821—έμαζεύθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν στὸ "Αργος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγαν στὴν **'Επίδαυρο** (μικρὴ πόλι κοντὰ στὸ "Αργος), γιὰ νὰ δρίσουν τὸ πολίτευμα καὶ νὰ διορίσουν μιὰ κεντρικὴ κυβέρνησι.

‘Η συγκέντρωσις αύτή λέγεται **Πρώτη Εθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλήνων.**

‘Από τις πρώτες ἀκόμη ἡμέρες τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως ἔξεχώρισαν οἱ πολιτικοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς. Οἱ πρώτοι δὲν ἤθελαν στὴ διοίκησι τοὺς δευτέρους καὶ οἱ δεύτεροι μὲ κανένα τρόπο ἔδέχοντο νὰ ύποταχθοῦν στοὺς πρώτους.

‘Υπερίσχυσαν οἱ πολιτικοὶ μὲ ἀρχηγὸς τὸ Μαυροκορδάτο. Ἐστενοχωρήθησαν κι ἔθυμωσαν οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολὺ περισσότερο ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ δὲν ἤκουετο καθόλου δ λόγος του. “Ισως νὰ ὠξύνοντο μάλιστα τὰ πράγματα πιὸ πολὺ, ἂν δὲν ἐσυγκρατοῦσε τὴν κατάστασι ὁ Υψηλάντης, ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν, στὸν δοποῖο ὑπήκουε πιστῶς ὁ Κολοκοτρώνης. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι, τὸ μικρόβιο τῆς διχονοίας ἀναφαίνεται ἀνάμεσα στοὺς “Ἐλληνας ἀπὸ τὸν πρῶτο χρόνο τῆς ἐπαναστάσεως.

\* \* \*

‘Η Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου ὥρισε τὸ προσωρινὸ πολίτευμα τῆς Ἐλλάδος.

Σύμφωνα μ’ αὐτὸ δῆλοι οἱ “Ἐλληνες ἔχουν ἵσα δικαιώματα. “Ολοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγωνται ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ.

‘Η διοίκησι ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο σώματα: ’Απὸ τὸ **Βουλευτικό**, ποὺ θὰ ψηφίζῃ τοὺς νόμους (βουλὴ) καὶ ἀπὸ τὸ **Ἐκτελεστικό**, ποὺ θὰ τοὺς ἐκτελῇ (κυβέρνησις).

Πρόεδρος τῆς βουλῆς ἔξελέγη ὁ Υψηλάντης καὶ τῆς Κυβερνήσεως ὁ Μαυροκορδάτος. Ἐδρα τῆς Κυβερνήσεως ὠρίσθη προσωρινῶς ἡ Κόρινθος.

Τέλος ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐκανόνισε τὴ σημαία τοῦ ”Ἐθνους—τὴ σημερινὴ κυανόλευκο—καὶ συνέταξε τὴ διακήρυξι τῆς **Ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἐλληνικοῦ Ἐθνους**, ἡ δόποια ἐδικαιολογοῦσε τὴν ἐπανάστασι.

«... δ πόλεμος κατὰ τῶν Τούρκων ἔλεγε ἡ διακήρυξις — δὲν στηρίζεται εἰς δημαγωγικὰς ἀρχάς. . . ἀλλ’ εἶναι πόλεμος ἐθνικός, μὲ μόνην αἰτίαν τὴν ἀνάτησιν τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς μας» καὶ συνέχιζε, τονίζοντας τὴ σταθερὴ ἀπόφασι τοῦ Ἐλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὴν πλήρη ἐπιτυχία τῆς.

Στὴ σύνταξι τῆς διακηρύξεως αύτῆς ἡ Ἐλληνικὴ Ἐθνοσυνέ-

λευσις ἐμιμήθη τὴν Γαλλική, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀμερικανική Ἐθνοσυνέλευσιν, ἡ ὁποία λίγο πιὸ πρὸν εἶχε ἐπαναστατῆσει ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας καὶ εἶχε κερδίσει τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀνεξαρτησία της.

Νὰ διαβασθῇ ἡ διακήρυξις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὀλόκληρη, καθὼς καὶ τὸ ποίημα τοῦ Νέγρου «Πῶς γίνηκε ἡ σημαία μας».

Περὶ ληψις: Στὴν πρώτη Ἐθνοσυνέλευσι δρίσθη τὸ προσωρινὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, συνετάχθη ἡ διακήρυξις τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους καὶ ἔκανον ίσθη ἡ σημαία. Στὴν συνέλευσι ὑπερισχυσαν οἱ πολιτικοί.

Ἐρωτήσεις: Τί σκοπὸ εἶχε ἡ Ἐθνοσυνέλευσι; Ποιές διαφορὲς ἔχων τοὺς στρατιωτικοὺς ἀπὸ τοὺς πολιτικούς; Ποιές ήσαν οἱ κυριώτερες ἀποφάσεις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως;

## 4. **Η ἐπανάστασις στὴ Θεσσαλία καὶ Βόρειο Ἑλλάδα**

α) **Ἐπανάστασις στὴ Θεσσαλία.** Συγχρόνως μὲ τὴν ἐπανάστασι τῆς Πελοποννήσου, καθὼς εἴδαμε, ἥρχισε ἡ ἐπανάστασις καὶ στὴ Θεσσαλία. Ψυχὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκεῖ ἦσαν δὲ Ἀνθιμος Γαζῆς, μορφωμένος, θερμὸς πατριώτης καὶ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, καὶ ὁ γενναῖος δόπλαρχηγός τοῦ Βελεστίνου Δομοκοῦ καὶ Ἀλμυροῦ, **Κυριᾶκος Μπασδέκης**.

Ἡ ἐπανάστασις ἐκηρύχθη πρῶτα στὴν περιφέρεια τοῦ Πηλίου. Ἀπ' ἐκεῖ ἐξηπλώθη σ' ὅλη τὴν Νότιο Θεσσαλία.

Δυστυχῶς ἡ ἐδαφικὴ διαμόρφωσις τῆς Θεσσαλίας δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ καὶ κατάλληλη γιὰ τὴ διάρκεια καὶ ἐπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ἐκτὸς τούτου ἡ Λάρισα, ἡ μεγαλύτερη πόλις τῆς Θεσσαλίας ἦτο στρατιωτικὸ κέντρο τῶν Τούρκων· ἔμενε λοιπὸν πάντοτε ἐκεῖ ἰσχυρὴ στρατιωτικὴ δύναμις.

Ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν Θεσσαλῶν καὶ Πηλιορειτῶν ἐκινήθη μὲ ἀρκετὸ στρατό, δ στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Λαρίσης **Μαχμούτ Πασᾶς** καὶ μέσα σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα κατώρθωσε νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασι.

## β) **Ἐπανάστασις στὴν Βόρειο Ἑλλάδα**

Ἡ ἐπανάστασις στὴ **Χαλκιδική**. Στὴ Βόρειο Ἑλλάδα εἶχε γίνει ἀπὸ τὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία σοβαρὴ προεργασία γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς

έπαναστάσεως. Καὶ ἐκεῖ ὅμως οἱ συνθῆκες δὲν ἦσαν εύνοϊκές γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως, γιατὶ οἱ μεγαλύτερες πόλεις τῆς Μακεδονίας ἦσαν στρατιωτικά κέντρα.

‘Η ἐπανάστασις ἐκεῖ ἥρχισε ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴ μὲν ἀρχηγὸ τὸ Σερραῖο **Ἐμμανουὴλ Παπᾶ**.

Τὸ Μάρτιο τοῦ 1821 ὁ Παπᾶς ἀπεβιβάσθη μὲν ὅπλα καὶ πολεμοφόδια στὴ χερσόνησο τοῦ ‘Αγίου’ Ορους. Ἐκεῖ ἔγινε δεκτὸς μ’ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τοῦ ‘Αγίου’ Ορους, ποὺ οἱ περισσότεροι ἦσαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Μὲ τὴ βοήθεια τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἐντοπίων προεστῶν ἥρχισε τὴ στρατολογία πολεμιστῶν καὶ τὶς ἀπαραίτητες ἑτοιμασίες γιὰ τὴν ἔναρξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος.

‘Ο Τούρκος διοικητὴς Θεσσαλονίκης ἀντελήθη τὴν ἐπαναστατικὴ κίνησι καὶ ἔστειλε ἀμέσως στὴ Χαλκιδικὴ στρατό, γιὰ νὰ τὴν προλάβῃ. Οἱ ἀπειλές ὅμως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, πρὸς τοὺς κατοίκους καὶ οἱ βιαιότητες καὶ διαρπαγὲς ἀντὶ νὰ προλάβουν, ἐπετάχυναν τὴν ἔναρξη τῆς ἐπαναστάσεως.

‘Ετσι τὸν Μάϊο τοῦ 1821 πρῶτοι οἱ κάτοικοι τοῦ Πολυγύρου κηρύσσουν τὴν ἐπανάστασι. Ἐξοντώνουν τὴν Τουρκικὴ φρουρὰ καὶ ἐπιτίθενται ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸν δόπιον ἡνάγκασαν νὰ ύποχωρήσῃ.

‘Απὸ τὸν Πολύγυρο ἡ ἐπανάστασις ἔξηπλώθη σ’ ὀλόκληρη τὴ Χαλκιδικὴ.

‘Ο Σουλτάνος, δταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασι τῆς Μακεδονίας διώρισε διοικητὴ τῆς Θεσσαλονίκης τὸν Ἰκανώτατο στρατηγὸ του **Ἀμπιτούλ – Αμπούτ** (Γενίτσαρος), μὲ τὴ διαταγὴ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασι, χωρὶς οἶκτο.

‘Ο Αμπιτούλ ἔξεστράτευσε κατὰ τῆς Χαλκιδικῆς τὸν Ὁκτώβριο τοῦ 1821. Σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα ἔσπασε τὴν ἀντίστασι τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τοὺς διεσκόρπισε. Ἡκολούθησε λεηλασία καὶ χιλιάδες ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ ἰδίως γυναικόπαιδα ἐσφάγησαν καὶ ἀρχηγοῖς δοῦλοι. Οἱ πόλεις καὶ τὰ χωριά παρεδόθησαν στὴ φωτιά. ‘Ο ἀρχηγὸς τῆς ἐπαγαστάσεως Παπᾶς μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ μ’ ἔνα Ψαριανὸ πλοῖο. Κατέβαινε στὴ Νότιο Ελλάδα, γιὰ νὰ ἑτοιμασθῇ γιὰ νέους ἀγῶνες. Ἐνῶ ὅμως ἔπλεε πρὸς τὴν ‘Υδρα, ἀπέθανε ξαφνικά. ‘Ο νεκρός του ἐτάφη στὴν ‘Υδρα.

**‘Η ἐπανάστασι στὴ Νάουσα.** ‘Η ἐπανάστασι στὴ Δυτικὴ Μακεδο-

νία ἥρχισε τὸ 1822 μὲ κέντρο τὴν ἡρωικὴ πόλι **Νάουσα**. Αρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦσαν **δ Ζαφειράκης**, **δ Καρατάσος** καὶ **δ Γάτσος**.

Τὸν Ἱανουάριο τοῦ 1822 οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἀρχηγοὶ συνηντήθησαν μὲ πολλοὺς διπλαρχηγούς ἀπὸ τὸν "Ολυμπο" καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας στὴ Δοβρά, ποὺ εὑρίσκεται μεταξὺ Βεροίας καὶ Ναούσης. Ἐκεῖ ἀπεφάσισαν ν' ἀρχίσουν ἀμέσως τὸν ἄγωνα.

Τὸν ἄλλο μῆνα δ Ζαφειράκης ὑψώσε τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως στὴ Νάουσα.

Ἡ μικρὴ Τουρκικὴ φρουρὰ ποὺ εὑρίσκετο ἐκεῖ ἔδωντάθη. Οἱ Τούρκοι τῆς Βεροίας ἔστειλαν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν 4.000 στρατό. Στὴ μονὴ τῆς Δοβρᾶς, ποὺ κατεῖχαν οἱ ἐπαναστάται, ἔγινε μάχη σκληρή, οἱ Τούρκοι ἐνικήθησαν καὶ ὅπισθιχωρησαν στὴ Βέροια, ἀφοῦ ἔχασαν 15.000 ἄνδρες περίπου.

Ο διοικητὴς Θεσσαλονίκης Ἀμπτούλ, ὅταν ἔμαθε τὴ νίκη τῶν ἐπαναστατῶν στὴ Δοβρά, ἔξεστράτευσε ἀμέσως ἐναντίον τῆς Ναούσης μὲ 16.000 στρατὸ καὶ 10 κανόνια. Σὲ δυὸ ήμέρες ἔφθασε κάτω ἀπὸ τοὺς προμαχῶνες τῆς πόλεως καὶ ἥρχισε δρμητικές ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς.

Ἡ πόλις ἀντεστάθη ἔνα μῆνα περίπου. Τὰ κατορθώματα τῶν ὑπερασπιστῶν ἦσαν ἴσαξια μὲ τὰ ἡρωικὰ κατορθώματα τῶν Σουλιωτῶν. Τέλος οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν πόλι. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἐσφάγησαν. "Οσοι δὲν κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν, ἤχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὧς δοῦλοι."

Μερικὲς γυναῖκες, ποὺ δὲν ἐπρόλαβαν νὰ σωθοῦν, ἐπροτίμησαν νὰ γκρεμισθοῦν, ὅπως οἱ Σουλιώτισσες τοῦ Ζαλόγγου κάτω στὸν καταρράκτη τοῦ ποταμοῦ **Άράπιτσα** καὶ νὰ πνιγοῦν, παρὰ νὰ συλληφθοῦν ζωντανὲς ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Μὲ τὴν πτῶσι καὶ τὴν καταστροφὴ τῆς Ναούσης, τελειώνει ὁ ἐπαναστατικὸς ἄγων στὴ Μακεδονία.

Μὲ δλη τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν αὐτοθυσία τῶν Μακεδόνων, ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εύδοκιμήσῃ, γιατὶ ὑπῆρχαν ἐκεῖ μεγάλες Τουρκικὲς δυνάμεις.

Πολλοὶ δύμας Μακεδόνες ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία κατέβηκαν στὴ Νότιο Ελλάδα καὶ ἐπολέμησαν μέχρι τέλους τοῦ ἄγωνος τῆς ἐλευθερίας.

Περὶ ληψις: 'Ἡ Θεσσαλία ἐπαναστατεῖ συγχρόνως μὲ τὶς ἄλλες χώρες. ("Ανθιμος Γαζῆς καὶ Κυριάκος Μπασέκης. Ἡ ἐπανάστασις σθήνει ἐνω-

ρίς). Ή επανάστασις στή Μακεδονία ἀρχίζει τὸ 1821. (Χαλκιδικὴ—Ἐμμανουὴλ Παπᾶς—μοναχὸι Ἀγίου Ὄρους). Ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως—Λεηλασία τῆς χώρας, σφαγὴ καὶ ἔξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων. Ἀκολουθεῖ ἡ Νάουσα 1822, Ζαφειράκης—Καρατάσος—Γάτσος. Μάχη Δοβρᾶς—Πολιορκία Ναούσης, κατάληψις ἀπὸ τὸν Ἀμπτούλ—Ἀμπούτ, σφαγὴ, λεηλασία. Γυναικεῖς—Ἀράπιτσα—τέλος τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐρωτήσεις: Πῶς ἐπαναστάτησε ἡ Θεσσαλία καὶ πῶς κατεπνίγη ἡ ἐπανάστασις; Πῶς ἐπαναστάτησε ἡ Μακεδονία. Τί ἦταν ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς; Τί ἔγινε στή Νάουσα καὶ τί στὴν Ἀράπιτσα;

Ἐργασίες: Νὰ διαβασθῇ τὸ δραματικὸ ξόγο «Ἐμμανουὴλ Παπᾶς—Γ. Παρασκευούλου».

## 5. *Η ἐπανάστασις στὰ νησιά*

**α) Αρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως.** Εἰδαμε στὰ προηγούμενα ὅτι τὰ νησιά ἐβγῆκαν στὴν ἐπανάστασι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς· οἱ Σπέτσες, τὰ Ψαρά, ἡ "Υδρα καὶ ἀργότερα ἡ Κάσος, Μύκονος, Σάμος, Χίος, Κρήτη. Τὰ τρία πρῶτα ἐσχημάτισαν μιὰ ἀξιόλογη ναυτικὴ δύναμι ἀπὸ 176 πολεμικὰ πλοῖα μαζὶ μὲ τὰ πληρώματά των.

"Αλλὰ τὰ νησιά δὲν προσέφεραν μόνον τὰ πλοῖα των στὸ "Εθνος. Προσέφεραν καὶ πολλὰ χρήματα. Νησιά καὶ καραβοκύρηδες ἔδιδαν ὅ,τι μποροῦσαν.

'Ο "Υδραῖος καραβοκύρης **Δάξαρος Κουντουριώτης**" ἔδωσε ἀπὸ τὴν ίδιαίτερή του περιουσία περίπου τὰ 5% ἀπ' δλα τὰ ἔξιδα τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τὴν ἀπελευθέρωσι.

'Η ήρωικὴ Σπετσιώτισα χήρα **Λασκαρίνα Μπουμπούλινα**, σύζυγος τοῦ καραβοκύρη Μπουμπούλη, ἔζωπλισε 4 καράβια της, ἔβαλε μέσα τὰ 6 ἀδέλφια της καὶ τὰ παιδιά της καὶ αὐτὴ ἐπι-



Λασκαρίνα Μπουμπούλινα

κεφαλῆς ἐδόθη ὀλοψύχως στὸν ἄγῶνα.

Αὐτὴ ἐποιούρκησε τὴ Μονεμβασία, ἀπέκλεισε τὸ Ναύπλιο, δὲν ἄφηνε τὰ Τουρκικὰ πλοῖα νὰ βοηθήσουν τοὺς Τούρκους πολιορκουμένους, καὶ ἀκόμη ἔλαβε μέρος, μολονότι ἦτο στεριά στὴν ἄλωσι τῆς Τριπόλεως.

‘**Ἡ Μαντὼ Μαυρογένους** ἦλθε ἀπὸ τὸν Τεργέστη μαζὶ μὲ τὸν πατέρα τῆς στὴ Μύκονο, ἐξώπλιπε μὲ χρήματά των δύο πλοῖα κι ἔλαβε μέρος σὲ ἀρκετὲς ναυμαχίες. ‘**Ἡ “Υδρα, οἱ Σπέτσες καὶ τὰ Ψαρὰ συνεννοήθησαν καὶ ἡνωσαν μαζὶ σ’ ἔνα στόλο ὅλα τὰ πλοῖα των.** Κάθε νησὶ εἶχε δικό του ναύαρχο, ἀρχιναύαρχος δύμως ὠρίσθη ὁ **Ἀνδρέας Μιαούλης** καὶ γενικός ἀρχηγὸς τῶν ἐπιχειρήσεων ὁ **Λάζαρος Κουντουριώτης**.

‘Ο **Ἀνδρέας Μιαούλης** ἐγεννήθη στὴν Εῦβοια. ‘Ο πατέρας του ἦτο ναυτικός καὶ εἶχε δικά του καράβια. Σὲ ἡλικία 17 ἐτῶν ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ἐνὸς πλοίου ἐμπορικοῦ. ‘**Ητο ἄφοβος καὶ ἄτρομος ναυτικός.** «Ο καλὸς καπετάνιος» ἔλεγε «δὲν ἀλλάζει τὸ δρόμο τοῦ καραβιοῦ του, δῆση φουρτούνα κι ἀν βρῆ μπροστά του». ‘**Η τόλμη του τὸν ἔκαμε ν’ ἀποκτήσῃ μεγάλη περιουσία.** ‘**Ητο ἀπὸ τοὺς λίγους, ποὺ παρεβίαζαν συχνὰ τὸν ἀποκλεισμὸ τῆς Ἀγγλίας, δταν ἐπολεμοῦσε μὲ τὸ Μέγα Ναπολέοντα κι ἐπρομήθευαν τρόφιμα στὴν Γαλλία.**

Μιὰ φορὰ συνελήφθη ἀπὸ τοὺς “Ἀγγλους, καθὼς εἶχε εἰσχωρήσει στὰ Γάδειρα τῆς Ἰσπανίας μὲ σιτοφορτίο. ‘**Η τιμωρία ἦτο θάνατος.** ‘**Αλλ’** δ ναύαρχος Νέλσων, γοητευμένος ἀπὸ τὴν λεβεντιά, τὴν ψυχραιμία καὶ τὴν τόλμη τοῦ **Μιαούλη**, τοῦ ἐχάρισε τὴ ζωή.

‘**Ο Μιαούλης στὴν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως** ἦτο διστακτικός. ‘**Ἐπείσθη δύμως νὰ λάβῃ μέρος στὸν ἄγῶνα, ὕστερ’** ἀπὸ προσωπικὴ καὶ ἐπίμονη ἐπέμβασι τοῦ **Λαζάρου Κουντουριώτη**, ποὺ πρῶτος ἀπ’ ὅλους



Λάζαρος Κουντουριώτης

εἶχε νοιώσει τὴν ἀξία τοῦ ἀνδρείου θαλασσινοῦ. Κι δταν ἐμπῆκε στὴν ἐπανάστασι, ἔδωσε σ' αὐτὴν δλη τὴν παλληκαριὰ καὶ τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του.

"Ετρεχε παντοῦ στ' ἀποκλεισμένα μέρη, διεσκόρπιζε τὸν ἔχθρο κι ἐνίσχυε τοὺς πολιορκουμένους. Οἱ Τούρκοι ἔτρεμαν στ' ἄκουσμα τοῦ ὀνόματός του.

Χαρακτηριστικὸ ἀκόμη τῆς θελήσεως καὶ τῆς φρονιμάδας τοῦ ἥρωος εἰναι καὶ τοῦτο: Ἐνῶ πρῶτα ἔπινε καὶ ἐκάπνιζε φοβερά, δταν ἐμπῆκε στὴν ἐπανάστασι τὰ ἔκοψε δλα. Ἀφιερώθη ἀποκλειστικῶς σ' αὐτὴ καὶ ἀνεδείχθη ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξια τέκνα τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

'Ἐπίσης ὁ Μιαούλης, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἔτρεφε βαθεῖα πίστι πρὸς τὴ θρησκεία μας. Λέγουν δτι ποτὲ στὸ πλοῖο του δὲν ἔσβηνε τὸ κανδὴλι ἐμπρὸς στὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας καὶ δτι δταν ἔξεκινούσαν γιὰ μιὰ πολεμικὴ ἐπιχείρησι, αὐτὸς καὶ τὸ πλήρωμά του, προσηγόρισε πρῶτα στὸ Θεό.

\* \* \*

Τὸ ἔργο τοῦ ναυτικοῦ ἦτο σπουδαῖο καὶ δύσκολο. "Ἐπρεπε νὰ περιπολῇ τὶς θάλασσες γιὰ νὰ καταστρέψῃ, δπου εύρισκε τὸν ἔχθρικὸ στόλο. "Ἐπρεπε δηλαδὴ μὲ κάθε τρόπο νὰ ἐμποδίζῃ τὴ μεταφορὰ στρατευμάτων, τροφίμων καὶ πολεμοφοδίων ἀπὸ τὴν Ἀσίαν στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἔξασθενίζῃ τὴν Τουρκικὴ δύναμι.

Καὶ εἶχε νὰ παλέψῃ ἐναντίον ἴσχυροῦ ἔχθροῦ τὸ Ἑλληνικὸ ναυτικό. Τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ἦσαν ἐπίτηδες φτιαγμένα γιὰ πολεμικά. "Ησαν μεγάλα μὲ 70—80—100 κανόνια καὶ μὲ πλήρωμα ἀπὸ 1000 ναῦτες περίπου τὸ καθένα. Ἐνῶ τὰ Ἑλληνικὰ ἦσαν τὰ πρὶν ἐμπορικά, πού τὰ μετέτρεψαν τώρα σὲ πολεμικά. Μικρὰ δηλαδὴ μὲ λίγα κι ἀδύνατα κανόνια καὶ μὲ λίγο πλήρωμα. Ἄλλὰ τὰ μειονεκτήματα



Ανδρόγεας Μιαούλης

αύτά τὰ ἀνεπλήρωσαν: ἡ παλληκαριά καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν, καὶ τὰ πυρπολικά (μπουρλότα).

Νὰ διαβασθῇ τὸ ποίημα τῆς Μυρτιώτισσας «ἡ Μπουμπουλίνα».

**β) Πυρπολικά.** Οἱ Ἑλληνες μὲ τὶς ὁδηγίες τοῦ Ψαριανοῦ Γιάννη Παπατούκου, ἔπαιρναν μικρὰ πλοῖα κι ἐτοποθετοῦσαν μέσα σ' αύτὰ διάφορες εὔφλεκτες ὕλες· βαρέλια μὲ μπαρούτι, πίσσα, ρετσίνι, νέφτι. οἰνόπνευμα. Μέσα καὶ ἔξω τὰ ἄλειφαν μὲ πίσσα καὶ σ' ἐνα βαρέλι ἔβαζαν τὸ φυτίλι, ποὺ θά τ' ἄναβαν. Δεμένη στὸ πυρπολικό εἶχαν μιὰ βάρκα. Ἐπλησίαζαν λοιπὸν κρυφὰ τὰ Τούρκικα καράβια, ἐκολλοῦσαν σ' ἐνα ἀπ' αύτὰ τὸ πυρπολικό μὲ γάνιζους, ἔβαζαν φωτιά, ἐπηδοῦσαν στὴ βάρκα κι ἔφευγαν.

Τὸ πυρπολικό ἄναβε. Οἱ φλόγες καὶ τὰ εὔφλεκτα ὄλικὰ ἔξεπετιοῦντο ἐπάνω στὸ ἔχθρικὸ πλοῖο κι ἐκεῖνο ἄναβε κι ἐκαίετο.

**γ) Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς φρεγάδας στὴν Ἐρεσσὸ (26 Μαΐου 1821).** Τὸ πρῶτο ναυτικὸ κατόρθωμα μὲ τὰ πυρπολικὰ εἶναι ἔργον τοῦ Ψαριανοῦ Παπανικολῆ. Στὶς ἀρχές Μαΐου 1821 ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔξῆλθε ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο καὶ ἔπλεε πρὸς τὸ Αἴγατο πέλαγος. Τὴν πρωτοπορεία τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀποτελοῦσε μιὰ μεγάλη φρεγάδα (ταχὺ πολεμικὸ πλοῖο, ἀρματωμένη μὲ 74 κανόνια καὶ μὲ πλήρωμα 1100 ναῦτες).

Οἱ Ἑλληνικὸς στόλος κατεδίωκε τὴ φρεγάδα. Ἐκείνη, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴ ναυμαχία, κατέφυγε στὸ λιμάνι τῆς Ἐρεσσοῦ, τῆς νήσου Λέσβου καὶ ἔτσι εύρισκετο ἐν ἀσφαλείᾳ.

Οἱ Ἑλληνες ἀφοῦ μάταια ἐπερίμεναν ἀρκετὲς ἡμέρες τὴν ἔξοδο τῆς φρεγάδας, ἀπεφάσισαν νὰ τὴν καταστρέψουν τὰ πυρπολικά.

Τὴ ριψοκίνδυνη αὐτὴ ἐπιχείρησι ἀνέλαβαν νὰ τὴν φέρουν σὲ πέρας δυὸς ἀτρόμητοι ναυτικοί, ὁ Παπανικολῆς καὶ ὁ Καλαφάτης μὲ δυὸς πυρπολικά.

Ωδήγησαν λοιπὸν τὰ πυρπολικά τῶν στὸ λιμάνι τῆς Ἐρεσσοῦ καὶ κατώρθωσαν νὰ τὰ προσκολλήσουν στὴ φρεγάδα καὶ νὰ τοὺς βάλουν φωτιά, ἀν καὶ οἱ Τούρκοι ἐπροσπάθησαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν μὲ φοβερὸ τουφεκίδι.

Αλλὰ τὸ πυρπολικὸ τοῦ Καλαφάτη δὲν εἶχε ἀγκιστρωθῆ καλὰ στὴ φρεγάδα, ἀπεμακρύνθη ἀπ' αὐτὴν μὲ τὴν πνοὴ τοῦ ἀνέμου, καὶ ἐκάη, χωρὶς νὰ τῆς προξενήσῃ ζημία.

Τὸ πυρπολικὸ δύμως τοῦ Παπανικολῆ ἐπέτυχε. Σὲ λίγη ὥρα ἡ

φρεγάδα ἄναψε. 'Ο δέρας, ποὺ ἐφυσοῦσε, ἐβοήθησε νὰ ἔξαπλωθῇ ἡ φωτιὰ σὲ ὅλο τὸποῦ. Τελικῶς ἔφθασε καὶ στὴν ἀποθήκη τῶν πυρομαχικῶν καὶ τὸ σκάφος τότε μὲ ὅλο τὸ πλήρωμα ἀνετινάχθη στὸν ἀέρα. 'Οκτὼ μόνον ἄνδρες ἐσώθησαν.

Τὸ κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἐρεσσό, τόσο φόβῳ ἐπροξένησε στὸν ἄλλο Τουρκικὸ στόλο, ὥστε ἐσπεύσε νὰ κρυφθῇ γιὰ ἀσφάλεια στὰ στενὰ τοῦ Ἑλλήσποντου. 'Αντίθετα πάλι ἔδωσε θάρρος στοὺς Ἑλληνας ναυτικούς, γιατὶ ἐπεισθῆσαν δτὶ τὰ πυρπολικὰ στὰ χέρια τους ἡσαν τὸ καλύτερο ὅπλο, τὸ ὁποῖον, μαζὶ μὲ τὴν ἀνδρείαν τῶν, διέθεταν ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ Τουρκικοῦ στόλου.

Περὶ ληψις: Τὰ νησιὰ ἐπαναστατοῦν (Λ. Κουντουριώτης—Μιαούλης—Μπουμπουλίνα). Οἱ Ἑλληνες κατασκευάζουν πυροποιικά. 'Ο Παπανικολῆς ἀνατινάσσει στὴν Ἐρεσσό μιὰ Τουρκικὴ φρεγάδα.

'Ἐρωτήσεις: Πῶς ἐπανεστάτησαν τὰ νησιά; Ποιός ἦτο ὁ Μιαούλης; Τί ἤσαν τὰ πυροποιικά; Πῶς ὁ Παπανικολῆς ἀνετίναξε τὴν τουρκικὴ φρεγάδα;

'Ἐργασίες: Κάμετε πίνακα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τοῦ α' ἑτούς τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ χρονολογικὴν σειράν.

## ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

### Γενικὴ κινητοποίησις τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων

'Ο πρῶτος χρόνος τῆς ἐπαναστάσεως ἔκλεισε. Τὸ ἑθνικὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων ἔξεσπασε μὲ μεγάλη ὀρμῇ. "Ηρχισε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἔφθασε στὴ Μακεδονία. Καὶ εἶχε πολλὲς ἐπιτυχίες. Οἱ Ἑλληνες ἡμπόδισαν τὸν Τουρκικὸ στρατὸ νὰ περάσῃ στὴν Πελοπόννησο, ἐκτύπησαν τὸν Τουρκικὸ στόλο, ἐνίκησαν σὲ πολλὲς μάχες τοὺς Τούρκους καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Τρίπολι καὶ ἄλλα φρούρια στὴν Πελοπόννησο. 'Αρχίζει ὁ δεύτερος χρόνος.

'Ο Σουλτάνος, ἀπηλλαγμένος τῷρα ἀπὸ τὴν ἀποστασία τοῦ 'Αλῆ—Πασᾶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες τῆς Θεσσαλίας, καὶ τῆς Μακεδονίας, διέταξε γενικὴ κινητοποίησι τῶν δυνάμεων του κι ἐπίθεσι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα, ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα. Τὸ σχέδιό του ἦτο τὸ ἔξῆς: Εἶχε ἔτοιμα δύο σώματα στρατοῦ. Τὸ ἔνα τῆς Ἡπείρου διετάχθη νὰ κατεβῇ ἀπὸ τὰ Γιάννενα στὴ δυτικὴ Ἑλλάδα, νὰ κτυπήσῃ ἐκεῖ τὴν ἐπανάστασι, καὶ ἀπὸ τὴν Ναύ-

πακτο νὰ περάση μὲ πλοϊα στὴν Πελοπόννησο. Τὸ ἄλλο τῆς Β. 'Ελλάδος διετάχθη νὰ κατεβῇ ἀπὸ τὴ Λάρισα στὴν 'Ανατολικὴ Στερεὰ 'Ελλάδα καὶ ἀπὸ τὸν 'Ισθμὸ τῆς Κορίνθου νὰ περάσῃ στὴν Πελοπόννησο'. Εκεῖ θὰ ἡνώνοντο οἱ δυὸ στρατοὶ καὶ μαζὶ θὰ ἐκτυποῦσαν καὶ θὰ κατέπνιγαν τελειωτικῶς τὴν ἐπανάστασι. 'Ο στόλος ἐπίσης ἦτο ἔτοιμος νὰ βοηθήσῃ τὸ στρατὸ τῆς στεριᾶς.

### Καταστροφὴ τῆς Χίου. Μάρτιος 1822

Εἰς ἑκτέλεσιν τοῦ σχεδίου καὶ τῶν διαταγῶν τοῦ Σουλτάνου ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθε ἀπὸ τὰ Δαρδανέλλαια, ἀλλὰ δὲν ἐτολμοῦσε νὰ κτυπήσῃ τὰ τρία νησιά, τὰ ὅποια εἶχαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπαναστατήσει. Πρὸ παντὸς δὲν ἐτολμοῦσε νὰ κτυπήσῃ τὰ Ψαρά, ποὺ ἦσαν καὶ πιὸ κοντὰ στὶς τουρκικές ἀκτές. 'Επῆρε δῆμος ἐντολὴ νὰ κτυπήσῃ τὴ Χίο, ἡ ὅποια μόλις εἶχε ἐπαναστατήσει, ύστερα ἀπὸ ἐπέμβασι τοῦ Σαμιώτη *Λυκούργου Λογοθέτη*.

'Η Χίος δὲν ἐπαναστάτησε στὴν ἀρχὴ μαζὶ μὲ τ' ἄλλα νησιά. 'Εδίστασε, γιατὶ ἦταν πολὺ κοντὰ στὴ Μικρὰ 'Ασία κι ἐφοβεῖτο τὴν καταστροφή. "Αλλωστε δὲν ἦτο καὶ πολὺ δυσηρεστημένη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, γιατὶ εἶχε κάποια ιδιαίτερη μεταχείρισι. 'Επειδὴ ἡ Χίος παρῆγε μαστίχι, ποὺ τὸ ἔχρησιμοποιοῦσαν στὴν Τουρκικὴ αὐλὴ, ὁ Σουλτάνος εἶχε παραχωρήσει στοὺς κατοίκους τῆς περισσότερα προνόμια ἀπὸ τ' ἄλλα μέρη.

'Αλλ' ὁ ἐπαναστάτης τῆς Σάμου *Λυκούργος Λογοθέτης* ἀπεβιβάσθη ἐκεῖ μὲ 2500 στρατο. 'Ηνάγκασε τὴν Τουρκικὴ φρουρὰ νὰ κλεισθῇ στὸ Κάστρο κι ἔξεσήκωσε τὴ Χίο σὲ ἐπανάστασι.

'Ο Σουλτάνος, δταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασι τῆς Χίου, τότε ἔξωργίσθη, ὥστε διέταξε τὸν ναύαρχο τοῦ στόλου *Καρά—Αλῆ* νὰ σπεύσῃ στὴ Χίο μὲ τὸ στόλο καὶ νὰ τὴν καταστρέψῃ ἐντελῶς. "Ετοι κι ἔγινε.

'Ο Καρά—Αλῆς ἀπεβιβάσει στὴν Χίο 7.000 Τούρκους. Συγχρόνως ἐπέρασαν καὶ πολλοὶ Τούρκοι μόνοι τῶν ἀπὸ τὶς ἀπέναντι ἀκτὲς τῆς Μ. 'Ασίας καὶ μαζὶ καὶ μ' αὐτούς, ποὺ ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸ Κάστρο, μέσα στὸ δόποιο ἦσαν κλεισμένοι. ἤρχισαν τὴν σφαγὴ, τὴ φωτιά, τὴν λεηλασία.

Οἱ Σαμιώτες μὲ τὸν ἀρχηγὸ τῶν Λυκούργο Λογοθέτη καὶ μερικούς κατοίκους τῆς νήσου ἐμπῆκαν στὰ πλοῖα καὶ ἔφυγαν.

Οἱ δυστυχεῖς ἔτρεχαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ, γιὰ νὰ

σωθοῦν. Καὶ πολλοὶ κατώρθωσαν νὰ κρυφθοῦν. Τότε δὲ Καρά – Ἀλῆς ἔβγαλε μιὰ ψεύτικη προκήρυξι διτί δῆθεν ὁ Σουλτάνος δίδει σὲ δλους ἀμνηστεία. Οἱ Χιῶτες κατόπιν βεβαιώσεως καὶ τῶν προξένων Γαλλίας καὶ Αὐστρίας τὸ πίστεψαν καὶ ἀφῆκαν τὶς κρυψῶντες τῶν. Οἱ Τούρκοι τότε τοὺς ἐκτύπησαν μὲ περισσότερη μανία. Διέτρεχαν τὸ νησὶ καὶ ἔσφαζαν, ἐλεηλατοῦσαν κι ἔκαιαν. Ἀπὸ τοὺς 100 χιλιάδες κατοίκους μόνον δύο χιλιάδες ἐσώθησαν, τριάντα χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ οἱ υπόλοιποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι στὶς ἀγορὲς τῶν μαύρων στῆς Ἀφρικῆς. "Ετσι τὸ δυμορφό νησί, ποὺ ἔως τότε ἀνθοῦσε, μετεβλήθη σὲ ἔνα ἐρημόνησο.

"Η καταστραφὴ τῆς Χίου ἐπροξένησε ἀλγεινὴ ἐντύπωσι στοὺς Εὐρωπαῖκους λαούς, οἱ δποῖοι ἐπληροφορήθησαν τὶς λεπτομέρειες τῆς καταστροφῆς ἀπὸ Εὐρωπαίους δημοσιογράφους.

Νὸ διαβασθῆ τὴ ποίημα Οὐγκώ – Παλαμᾶ «Τὸ Ἑλληνόπουλο».

Περὶ ληψις: Οἱ Τουρκικὲς δυνάμεις κινητοποιοῦνται. Ἡ Χίος ἐπαναστατεῖ κατόπιν ὑποκινήσεως τοῦ Σαμίου Λυκούργου Λογοθέτη. Ἐργά μώνεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους μὲ πρωτοφανῆ σκληρότητα.

Ἐρωτήσεις: Ποϊὸ ἦτο τὸ σχέδιο τοῦ Σουλτάνου γιὰ τὴν κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως: Γιατὶ ἡ Χίος δὲν ἐπανεστάησε ἀμέσως; Τί εἶναι τὸ μαστίχι; Γιατὶ οἱ Τούρκοι ἔδειξαν τέτοια σκληρότητα στοὺς Χιῶτες;

Ἐργασίες: Φέρετε γεωγραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ Χίο.

## 6' Πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος στὴ Χίο.

### Κωσταντίνος Κανάρης (Ιούνιος 1822)

"Οταν δὲ Καρά – Ἀλῆς ἐσκόρπιζε τὴν ἐρήμωσι στὴ Χίο, δὲ Ελληνικὸς στόλος δὲν κατώρθωσε νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν δυστυχισμένων κατοίκων. Ἐπέρασε σχεδὸν χρονικὸ διάστημα ἐνὸς μηνός, γιὰ νὰ συγκεντρωθοῦν στὰ Ψαρὰ 58 Ἑλληνικὰ πλοῖα μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀνδρέα Μιαούλη. Ἀλλὰ καὶ δταν συνεκεντρώθη ἔκει δ στόλος, δὲν ἤδυνηθη νὰ πλησιάσῃ οὔτε στὰ δυτικὰ παράλια τῆς Χίου, γιὰ νὰ δῶσῃ βοήθεια στοὺς Χιῶτες, οἱ δποῖοι εἶχαν καταφύγει ἔκει καὶ νὰ τοὺς σώσῃ. Γιατὶ τὰ Τουρκικὰ πλοῖα τὰ δποῖα ἐπεριπολοῦσαν τὰ παράλια, ἥσαν ἔξωπλισμενα μὲ μεγάλια κανόνια καὶ ἐκτυποῦσαν τὰ Ἑλληνικὰ ἀπὸ μακρυά.

‘Η καταστροφή δύμως τοῦ ώραίου νησιού καὶ ὁ χαμός καὶ ἔξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων δὲν ἔπειτε νὰ μείνουν ἀτιμώρητα. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων ἀπεφάσισαν νὰ καταστρέψουν τὸν Τουρκικὸ στόλο μὲ πυρπολικὰ μέσα στὸ λιμάνι τῆς Χίου.

Τὴ δύσκολη αὐτὴ ἐπιχείρησι ἀνέλαβαν νὰ τὴν πραγματοποιήσουν δύο γενναῖοι καὶ ἔμπειροι ναυτικοί, ὁ Ψαριανὸς **Κωνσταντῖνος Κανάρης** καὶ ὁ ‘Υδραῖος **Ανδρέας Πιπίνος**.

Οἱ δύο τολμηροὶ ναυτικοὶ ἐπῆραν ἐντολὴν νὰ κάψουν μὲ τὰ πυρπολικά τῶν τὴν ναυαρχίδα καὶ ὑποναυαρχίδα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ποὺ ἦσαν ἀγκυροβολημένες μέσα στὸ λιμάνι τῆς Χίου.

‘Ο Κανάρης ἀνέλαβε νὰ κάψῃ τὴν ναυαρχίδα, ὁ δὲ Πιπίνος τὴν ὑποναυαρχίδα. Τὰ πυρπολικὰ ἦσαν ἕτοιμα. Πρὶν δύμως ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὰ Ψαρὰ οἱ δύο πυρποληταὶ μὲ τοὺς συντρόφους των, ἐπῆγαν στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῶν Ψαρῶν προσηυχήθησαν, ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἐζήτησαν τὴ βοήθεια τῆς Παναγίας γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἔργου των.

Ἐξεκίνησαν στὶς 4 Ιουνίου καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὴ Χίο. ‘Ο καιρὸς ἦτο εὔνοϊκὸς καὶ ἡ νύκτα χωρὶς φεγγάρι.

Λίγα Τουρκικὰ πλοῖα μὲ τὴ ναυαρχίδα καὶ ὑποναυαρχίδα εύρισκοντο στὸ λιμάνι τῆς Χίου καὶ ἐώρταζαν τὸ ραμαζάνι.

“Ολα τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ἦσαν σημαιοστόλιστα καὶ φωταγωγημένα καὶ περισσότερο ἡ ναυαρχὶς καὶ ὑποναυαρχὶς.

‘Ο Ναύαρχος Καρὰ – Αλῆς εἶχε προσκαλέσει στὴ ναυαρχίδα δλους τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς τοῦ στόλου, γιὰ νὰ ἔορτάσουν τὸ Μπαϊράμι.

‘Απ’ ὅλα τὰ πλοῖα ἀκούονται μουσικὰ ὄργανα καὶ τὰ τραγούδια καὶ οἱ χοροὶ τῶν ναυτῶν.

Τὰ δύο Ἑλληνικὰ πυρπολικά, βοηθούμενα καὶ ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς νύκτας, εἰσῆλθον μὲ πολλὰς προφυλάξεις στὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γίνουν ἀντιληπτά.

‘Ο Κανάρης διευθύνει τὸ πυρπολικό του στὴ ναυαρχίδα, ὁ δὲ Πιπίνος στὴν ὑποναυαρχίδα. Χωρὶς νὰ χάσουν οὕτε λεπτὸ τὰ ἐκόλλησαν, τοὺς ἔβαλαν φωτιὰ καὶ μὲ τὶς δυού μικρὲς βάρκες, ποὺ ἀκολου

Σημ. (Τὸ Ραμαζάνι εἶναι θρησκευτικὴ ἔορτὴ τῶν Τούρκων καὶ διαιρεῖ ἓνα μῆνα: Σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ Τούρκοι τὴν ἡμέρα νηστεύουν, τὴ δὲ νίκτα τε ωγούν καὶ διασκεδάζουν. ‘Η τελευταία νύκτα τοῦ Ραμαζανιοῦ λέγεται Μπαϊράμι καὶ ἔορτάζεται ἐπισημότερα).

θοῦσαν τὰ πυρπολικά τους, ἀπεμακρύνθησαν γρήγορα καὶ ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸ λιμάνι.

Τὸ πλήρωμα τῆς ύποναυαρχίδος ἀντελήφθη ἐνωρὶς τὸ πυρπολικό τοῦ Πιπίνου καὶ κατώρθωσε νὰ τὸ ξεκολήσῃ καὶ νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ.

Ἐτσι ἡ ύποναυαρχὶς ἐσώθη καὶ τὸ πυρπολικὸ ἐκάη, χωρὶς νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα.

Τὸ πυρπολικὸ δῆμας τοῦ Κανάρη, πρὶν προφθάσουν οἱ Τοῦρκοι νὰ τὸ ἀπομακρύνουν, μετέδωσε τὴ φωτιὰ στὴν ναυαρχίδα. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ δυτικοῦ ἀνέμου ἐξηπλώθη σὲ ὅλο τὸ πλοῖο. Σὲ λίγες στιγμὲς οἱ φλόγες περιτριγύρισαν τὸ σκάφος. "Ολες οἱ προσπάθειες τοῦ πληρώματος, γιὰ νὰ σβήσῃ ἡ νὰ περιορίσῃ τὴ φωτιὰ, ἐπήγαιναν χαμένες. Ἡ φωτιὰ ὅλο καὶ ἐδυνάμωνε.



Κωνσταντῖνος Κανάρης

Τότε ἥκολούθησε ἀπεριγραπτὸς πανικός. Οἱ Τοῦρκοι γιὰ νὰ σωθοῦν, ἔμπαιναν βιαστικοὶ στὶς βάρκες τοῦ πλοίου. Μὰ αὐτὲς ἀπὸ τὸ πολὺ βάρος ἀναποδογύριζαν καὶ ἔτσι εύρισκοντο στὴ θάλασσα. "Αλλοι ἐπηδοῦσαν ἀπὸ τὸ πλοῖο στὴ θάλασσα γιὰ νὰ σωθοῦν.

‘Ο Ναύαρχος Καρά – ’Αλης ἐπήδησε καὶ αὐτὸς σὲ μιὰ βάρκα, γιὰ νὰ βγῆ στὴν ξηρά. Ἐκτυπήθη δμως τόσο βαρειὰ στὸ κεφάλι ἀπὸ ἔνα ἀναμένο ξύλο, ποὺ ἔπεσε ἀπὸ τὸ καράβι, ὥστε δταν ἔφθασε στὴν παραλία, ἐπέθανε.

Ἡ φωτιὰ ἔφθασε στὴν ἀποθήκη τῶν πολεμοφοδίων. Τὰ πυρομαχικὰ ἄναψαν καὶ ὀλόκληρο τὸ σκάφος ἀνετινάχθη στὸν ἀέρα μὲ δσους εύρισκοντο μέσα σ’ αὐτό.

Δύο χιλιάδες Τούμκοι ἐφονεύθησαν. Καὶ ἐκεῖ ὅπου πρὸ δλίγου ἐστέκετο ἔνα πελώριο πολεμικὸ σκάφος, ἔπλεον τώρα τὰ συντρίμμια του.

Οἱ δυὸ πυρποληταὶ ἐγύρισαν μὲ τοὺς δλίγους συντρόφους των στὰ Ψαρά. “Ολος ὁ πληθυσμὸς τοὺς ὑπεδέχθη μὲ χαρὰ καὶ ἀγαλλίασι.

Μόλις ἐπάτησαν στὴν ξηρά, ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι, διηυθύνθησαν πάλι στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας, γιὰ νὰ εύχαριστήσουν τὸν Θεὸν γιὰ τὴν ἐπιτυχία των.

‘Ο Τουρκικὸς στόλος, ὕστερα ἀπὸ τὸ κατόρθωμα τοῦ Κανάρη, ἐφοβήθη τόσο πολύ, ὥστε ἔφυγε βιαστικὰ κι ἐγύρισε στὰ Δαρδανέλλια. ”Ἐτσι ἐσταμάτησε τὸν ἀγῶνα, γιὰ νὰ σβήσῃ τὴν ἐπανάστασι στὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ νησιά, καὶ νὰ τὰ ἐρημώσῃ, δπως ἐρήμωσε τὴ Χίο.

(‘Ο Κωσταντῖνος Κανάρης ἐγεννήθη στὰ Ψαρά τὸ 1790. ’Απὸ μικρὸς ἔγινε ναυτικὸς καὶ δταν ἡρχισε ἡ ἐπανάστασις ἥτο κυβερνήτης τοῦ ἴδιοκτήτου ἐμπορικοῦ πλοίου του. Ἡτο τολμηρὸς καὶ ἰκανὸς ναυτικός. Μὲ τὴν ἐναρξη τῆς ἐπαναστάσεως ἀφησε τὶς ἐμπορικές του ναυτικές ἐπιχειρήσεις, ἐτάχθη στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀγῶνος τοῦ ‘Εθνους καὶ ἔγινε δ περιφημότερος πυρπολητὴς καὶ δ τρόμος τοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ. “Οταν ἡλευθερώθη ἡ πατρὶς πάλι προσέφερε τὶς ὑπηρεσίες του στὸ ‘Εθνος ὡς Πρωθυπουργὸς καὶ ‘Υπουργός).

Νὰ διαβασθοῦν τὸ ποίημα «Τὸ Τάμα τοῦ Κανάρη» τοῦ Γ. Δροσίνη, τὸ πεζὸ «Τὸ ‘Εθνος θὰ σὲ πληγώσῃ» (Ἀπολογία Βλαχογιάννη) Και ἀνέκδοτα ὅπὸ τη ζωὴ του (Περιοδ. Παιδικὸς κόσμος).

Περὶ ίληψις: ‘Ο Κανάρης ἔκδικεῖται τὴν καταστροφὴ τῆς Χίου. Ήρπολεῖ τὴν Τουρκικὴ ναυαρχίδα καὶ ἀναγκάζει τὸν ἔχθρικὸ στόλο νὰ κλεισθῇ πάλι στὰ Δαρδανέλλια.

Ἐρωτήσεις: Ποιός ἦτο δ Κανάρης; (Περισσότερες βιογραφικὲς πληροφορίες) Πῶς ἐπυρηπόλησε τὴν ναυαρχίδα; Πῶς κρίνετε τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὴ θεοσέβεια του;

## 6. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ ('Ιούλιος 1822)

**α) 'Η μάχη του Πέτρα.** "Οταν ἐτελείωσε δὲ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρκων καὶ ἐνικήθη ὁ Ἀλῆς, ὁ Χουρσίτ Πασᾶς, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς Ἡπείρου, καθὼς εἴδαμε, ἔλαβε διαταγὴ ἀπὸ τὸ Σουλτάνον νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασι στὴ Δυτικὴ Στερεά 'Ελλάδα.

'Εκεῖ ἡ ἐπανάστασις τελευταίως εἶχε δυναμώσει πιὸ πολὺ μὲ τὴ βοήθεια τῶν νέων ἀγώνων τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Οἱ Σουλιώτες, καθὼς εἴπαμε στὰ προηγούμενα, εύρηκαν εύκαιρίᾳ ὑστερὸν ἀπὸ 20 ἐτῶν πικρὴ ξενητειά, ἔξαναγύρισαν στὴν πατρίδα των. Στὴν ἀρχὴ παρουσιάσθησαν στὸ Τουρκικὸ στρατόπεδο γιὰ νὰ κτυπήσουν τὸν προσιώνιο ἔχθρο τους τὸν Ἀλῆ. Πολὺ ἐνωρίς ὅμως ἀντελήθησαν ὅτι ἡ γρήγορη συντριβὴ του δὲν συνέφερε οὕτε αὐτούς, οὕτε τὸ "Ἐθνος των, γιατὶ οἱ Τουρκικές δυνάμεις οἱ ὄποιες ἐπολεμοῦσαν τὸν Ἀλῆ θὰ ἔμεναν ἐλεύθερες γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὅπουδήποτε παρουσιάζετο ἀνάγκη. Κι αὐτὸ δὲν ἦτο συμφέρον στὸ 'Ελληνικὸ "Ἐθνος." Επρεπε Τούρκοι καὶ Ἀλβανοὶ νὰ ἀληλοποιεμοῦνται γιὰ νὰ ἀδυνατίζουν. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν Ἀλῆ—πασᾶ ὅτι τάχα θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν. Ἄφησαν τὸ Τουρκικὸ στρατόπεδο κι ἐγκαταστάθησαν στὴν παληὰ των πατρίδα, τὸ ἀγαπημένο των Σούλι.

'Απὸ τὸ Σούλι κατόπιν ὡς ὄρμητήριο, εἶχαν σκοπὸ νὰ πολεμήσουν τὸν προσιώνιο ἔχθρο των, κι ἔτσι νὰ βοηθήσουν στὸ γενικὸ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ "Ἐθνους."

'Ο Χουρσίτ—πασᾶς ἔστειλε ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν τὸν Ὁμέρο Βρυώνη. Οἱ Σουλιώτες πιεζόμενοι ἀπὸ τὶς ύπερτερες Τουρκικές δυνάμεις, ἔζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τὴν προσωρινὴ 'Ελληνικὴ κυβέρνησι.

'Ο Μαυροκορδᾶτος ὁ ὄποιος ἦτο Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εύρισκετο στὸ Μεσολόγγι. Ἐτοίμασε λοιπὸν 5000 στρατὸ ἀπὸ "Ἐλληνας καὶ Φιλέλληνας μαζὶ καὶ ἀνέλαβε δὲ ἵδιος τὴν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας.

'Αλλὰ δὲ Μαυροκορδᾶτος δὲν ἦτο στρατιωτικός. "Εκαμε μάλιστα τὸ σφάλμα νὰ μοιράσῃ τὸ στρατό του σὲ μικρὰ τμῆματα. "Ἐνα τμῆμα μὲ ὀρχηγὸ τὸν ἥρωα τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, τὸ ἔστειλε πρὸς βοήθειαν τοῦ Σουλίου μὲ πλοῖα. Τὸ τμῆμα αὐτὸ μόλις ἐβγῆκε στὸ λιμάνι τῆς Ἡπείρου Φανάρι, ἐκτυπήθη ἀπὸ τὰ στρατεύ-

ματα του Ὁμέρ Βρυώνη και ἐπαθεί μεγάλη συμφορά, δπως ήτο ὄλιγάριθμο. Ὁ ἀρχηγός του Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ἐφονεύθη στὴ μάχη.

Τὸ τμῆμα ποὺ ὠδηγοῦσε ὁ Μαυροκορδᾶτος, συνηντήθη μὲ τὰ στρατεύματα του Κιουταχῆ στὸ χωρὶὸ Πέτα, ποὺ εύρισκεται ἐπάνω ἀπὸ τὴν Ἀρτα. Οἱ Ἑλληνες και φιλέλληνες ἐπολέμησαν μὲ ἀνδρεία και γενναιοτήτα. Ἐπαθαν ὅμως μεγάλη συμφορά, ἀληθινὴ πανωλεθρία, γιατὶ οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν νὰ τοὺς κυκλώσουν.

Παρὰ πολλοὶ Ἑλληνες ἐφονεύθησαν και ὅλοι σχεδὸν οἱ Φιλέλληνες, μεταξὺ τῶν δποίων ὁ Τορέλλης, ὁ Μιρυευσκῆς, ὁ Δάννιας, ὁ Μενιάκ Ταΐχμαν. Ἐλάχιστοι φιλέλληνες μὲ τὸν ἀρχηγό των **Νόρμαν** και μὲ δσους Ἑλληνας ἀπέμειναν, ἔγυρισαν μαζὶ μὲ τὸν Μαυροκορδᾶτο στὸ Μεσολόγγι.

"Ετοι τὸ Σούλι ἔμεινε χωρὶς βοήθεια. Οἱ Σουλιώτες ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τὸν Ὁμέρ Βρυώνη. Γιὰ δεύτερη φορὰ ἐγκαταλείπουν τὴν δοξασμένη πατρίδα των και ἔσαφεύγουν στὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Οἱ πολεμισταὶ ὅμως Σουλιώτες μὲ τὸν ἀρχηγό των Μάρκο Μπότσαρη κατέβηκαν στὸ Μεσολόγγι, γιὰ νὰ συνεχίσουν ἀπ' ἑκεῖ τὸν τίμιο ἔθνικὸ ἄγωνα.

**β)** **Η πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.** "Υστερα ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Πέτα και τὴ δευτέρα πτῶσι τοῦ Σουλίου, ὁ Χουρσίτ – πασᾶς ἔδωσε διαταγὴ στοὺς δυὸ πασάδες, τὸν Ὁμέρ Βρυώνη και τὸν Κιουταχῆ νὰ προχωρήσουν στὴ Δυτικὴ Στερεά Ἐλλάδα και, ἀφοῦ καταλάβουν τὸ Μεσολόγγι, νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο και νὰ καταπνίξουν και ἑκεῖ τὴν ἐπανάστασι.

Οἱ δυὸ πασάδες ἐπέρασαν τὴ Δυτικὴ Στερεά Ἐλλάδα, χωρὶς νὰ συναντήσουν καμμιὰ ἀντίστασι." Εφθασαν στὸ Μεσολόγγι τὸν Ὁκτώβριο τοῦ 1822 και τὸ ἐπολιόρκησαν.

Τὴν ἵδια ἐποχὴ ὁ Τουρκικὸς στόλος μὲ ναύαρχο τὸν Χοσρέφ πασᾶ, ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Στὸ Μεσολόγγι εύρισκοντο ὀλίγοι πολεμισταὶ και δσοι φιλέλληνες εἶχαν σωθῆ στὴ μάχη τοῦ Πέτα και ἀκόμη ἐλάχιστοι Σουλιώτες. Αὐτοὶ και μόνοι ἦσαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Μεσολογγίου και, τὸ χειρότερο, χωρὶς τροφές και πολεμοφόδια.

"Αν τότε ἀμέσως οἱ Τοῦρκοι ἐπιχειροῦσαν νὰ τὸ καταλάβουν θὰ τὸ ἐπετύχαιναν ἀσφαλῶς. "Εκαμαν ὅμως τὸ λάθος νὰ ἀρχίσουν διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς πολιορκουμένους γιὰ παράδοσι των.

‘Ο Μαυροκορδάτος παρέτεινε σκόπιμα τις διαπραγματεύσεις για  
νὰ κερδίσῃ χρόνο, ώσπου νὰ φθάσουν οἱ τροφές, πολεμοφόδια καὶ ἡ  
στρατιωτικὴ βοήθεια ποὺ ἐπερίμενε.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ναύαρχος Μιαούλης ἔσπασε τὸν ἀποκλεισμὸν  
ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ κατώρθωσε νὰ φέρη στὸ Μεσολόγγι 1000 ἄν-  
δρες, τροφές ἀρκετὲς καὶ πυρομαχικά.

Μὲ τὴν βοήθεια ποὺ ἔφθασε, ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῶν πολιορ-  
κουμένων ηὔξησε καὶ ἡ διατροφὴ των ἥτο ἔξησφαλισμένη γιὰ πολὺν  
καιρό.

Ἐπῆραν τότε τόσο θάρρος, ὡστε διέκοψαν τὶς διαπραγματεύσεις  
μὲ τοὺς Τούρκους καὶ παρήγγειλαν στὸν Ὁμέρο Βρυώνη.

«Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς»

‘Ο Ὁμέρος Βρυώνης ὡργισμένος ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ μιὰ ἐπί<sup>1</sup>  
θεσι ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου πρὶν ἀναγκασθῆ ἀπὸ τὸ χειμῶνα ν'  
ἀποτραβηχθῆ. ‘Ως κατάλληλη ἡμέρα ἔθεωρησε τὴν νύκτα τῆς παρα-  
μονῆς τῶν Χριστουγέννων (24 Δεκεμβρίου 1822) καὶ αὐτὴν ὅρισε γιὰ  
τὴν πραγματοποίησι τοῦ σκοποῦ του.

Ἐπίστευε δτὶ οἱ “Ἐλληνες τὴν νύκτα ἑκείνη θὰ εύρισκοντο στὶς  
ἐκκλησίες γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ Χριστιανικὴ ἔօρτὴ καὶ ἡ ἐπιτήρησις  
τοῦ φρουρίου θὰ ἥτο παραμελημένη.

‘Αλλ’ ὁ Θεός προστατεύει τοὺς “Ἐλληνας, Γιὰ καλὴ τύχη οἱ  
πολιορκούμενοι ἔμαθαν ἔγκαίρως τὸ σχέδιο τοῦ Ὁμέρου, ἀπὸ τὸν “Ἐλ-  
ληνα κυνηγό του *Γούναρη*».

Ἐνῶ δέ, τὴν νύκτα, ποὺ ἔξημέρωναν τὰ Χριστούγεννα, οἱ καμπά-  
νες τῶν ἐκκλησιῶν σκοπίμως ἤχοισαν χαρμόσυνα καὶ συνεχῶς, οἱ  
πολιορκούμενοι πολεμισταί, ἀντὶ νὰ σπεύσουν στὶς ἐκκλησίες, ἔμει-  
ναν δλοὶ στοὺς προμαχῶνες.

Οἱ Τούρκοι ἤκουαν εύχαριστημένοι τὶς κωδωνοκρουσίες καὶ ἀνυ-  
πόμονοι ἐπερίμεναν τὴν διαταγὴ τῆς ἐπιθέσεως. Ἡσαν βέβαιοι δτὶ θὰ  
εῦρουν τὰ τείχη ἀφύλακτα.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἐδόθη ἡ διαταγὴ καὶ οἱ Τούρκοι ἤρχισαν  
τὴν ἐπίθεσι.

Οἱ πολιορκούμενοι τοὺς ἀντελήφθησαν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐκτύπη-  
σαν ἀμέσως. Τοὺς ἀφησαν νὰ πλησιάσουν. Καὶ τότε τοὺς ὑποδέχθη-  
σαν μὲ σφοδρότατο τουφεκισμό. Ἡ φθορὰ ποὺ ἔπαθαν τότε οἱ ἔχθροὶ<sup>2</sup>  
ἥτο ἀνυπολόγιστη. Τὰ τουρκικὰ πτώματα ἐσκέπασαν τὸν γύρω χῶρο  
τοῦ Μεσολογγίου.

Οι Τούρκοι, ύστερα ἀπὸ τὶς φοβερὲς ὀπώλειες, ποὺ ἔπαθαν ὡ-  
πισθιώρησαν χωρὶς νὰ κατορθώσουν τίποτε.

Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπιθέσεως οἱ Τούρκοι ἔλυσαν τὴν  
πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἀνεχώρησαν γιὰ τὴν Ἡπειρό. Οἱ  
γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τοῦ Μεσολογγίου τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τὸν  
Ἀχελῶο ποταμό.

Ἡ πρώτη λοιπόν προσπάθεια τῶν Τούρκων νὰ πάρουν τὸ Με-  
σολόγγι ἀπέτυχε. Ἡ ἔνδοξη πόλις ἔμεινε ἐλευθέρα καὶ οἱ δυὸς πασά-  
δες δέν ἐπέρασαν στὴν Πελοπόννησο, ὅπως ὑπελόγιζαν.

Νὰ διαβασθῇ τοῦ Καρκαβίτσα «Ἡ θυσία»

Περὶ οἴληψις: Ὁ Ἐλληνικὸς στρατὸς ἀπὸ σφάλμα τοῦ Μαυροκορδά-  
του καταστρέφεται στὸ Πέτα. Οἱ Τούρκοι πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι, ἀλλ᾽  
ἀποτυγχάνουν στοὺς σκοπούς των καὶ ἀποσύρονται.

Ἐρωτήσεις: Πῶς οἱ Σουλιῶτες ἐπανῆλθον στὴν πατρίδα των; Ποιό  
ἡτο τὸ σφάλμα τοῦ Μαυροκορδάτου; Πῶς ἐποιορκήθη καὶ πῶς ἀνθεῖται  
Μεσολόγγι; Ποιά ἦ σημασία τῆς ἀποτυχίας τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ  
Μεσολογγίου;

Ἐργασίες: Κάμετε σχεδιάγραμμα τοῦ Μεσολογγίου. (Λιμνοθάλασ-  
σα—νησιὰ—Ζυγός).

## 7. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

### ✓ Μάχη στὰ Δερβενάκια (Ἰούλιος 1822)

Ο Σουλτάνος ἀνησυχοῦσε πολὺ γιὰ τὴν Ἐπανάστασι στὴν Πε-  
λοπόννησο. Γι' αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Χουρσίτ ποὺ  
διετάχθησαν νὰ κατεβοῦν ἐκεῖ ἀπὸ τὰ Γιάννενα, εἴδαμε ὅτι εἶχε δώ-  
σει ἐντολὴ νὰ συγκεντρωθῇ καὶ ἄλλος στρατὸς στὴ Βόρειο Ἐλλάδα.

Τὸ κύριο σῶμα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ συνεκεντρώθη στὴ Λάρισα.  
Ἀπετελεῖτο ἀπὸ 24 περίπου χιλιάδες πεζικὸ στρατὸ καὶ 8 χιλιάδες  
ἵππεῖς. Τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ διώρισε ἀρχηγὸ τὸν **Μεχμέτ Πασᾶ Δρά-  
μαλη**, μὲ τὴ διαταγὴ νὰ φθάσῃ στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ βοηθήσῃ  
στὴν κατάπνιξι τῆς ἐπαναστάσεως.

Ο Δράμαλης ἔξεκίνησε ἀπὸ τὴν Λάρισα τὸν Ἰούνιο τοῦ 1822 χω-  
ρὶς νὰ εὕρῃ καμμιὰ ἀπολύτως ἀντίστασι, ἐπέρασε τὴν ἀνατολικὴ  
Στερεὰ Ἐλλάδα καὶ ἔφθασε στὴν Ἀθήνα. Ἐρήμωσε τὴν πόλι καὶ

κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεάς Ἐλλάδος τότε ἐφίλονικοῦσαν γιὰ τὴ γενικὴ ἀρχηγία καὶ ἡδράνησαν.

Ἄπὸ τὴν Ἀθήνα ὁ Δράμαλης ἐπροχώρησε στὸν Ἰσθμό καὶ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1822 ἔφθασε στὴν Κόρινθο. Ἀπ’ ἐκεῖ ἐπροχώρησε καὶ ἔφθασε στὴν πεδιάδα τοῦ "Ἀργους. Ἐπολιόρκησε τὴν Ἀκρόπολι τοῦ Ἀργους, Λάρισα, τὴν ὅποιαν ὑπερήσπιζαν ὀλίγοι πολεμισταὶ καὶ διεσπόρπισε τοὺς Ἐλληνες, ποὺ ἐπολιορκοῦσαν τὸ Ναύπλιον. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε λαό καὶ κυβέρνησι. Ἡ βουλὴ καὶ ἡ Κυβέρνησις γιὰ νὰ σωθοῦν κατέφυγαν μέσα σὲ δυό πλοῖα, ποὺ εὑρίσκοντο στὸν Ἀργολικό κόλπο, ὁ δὲ λαός ἔντρομος ἔφυγε πρὸς τὴν Τρίπολι.

Στὴ δύσκολη αὐτὴ περίστασι δυό ἀνδρες διετήρησαν τὴν ψυχραιμία των καὶ τὸ θάρρος των, ὁ Θεοδ. Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Δημ. Ὑψηλάντης.

Ο Ὑψηλάντης κατὰ σύστασιν τοῦ Κολοκοτρώνη, μπῆκε μὲ 700 παλληκάρια στὸ φρούριο τοῦ "Ἀργους καὶ ἐνίσχυσε τὴν ὀλιγάριθμη φρουρά, ποὺ τὸ ὑπερήσπιζε.

Ο Κολοκοτρώνης ἥρθε στοὺς Μύλους. ἔστησε ἐκεῖ τὸ στρατηγεῖο του καὶ κατέλαβε τὶς γύρω ὀχυρὲς θέσεις. Κατέστρωσε δὲ συντομώτατα τὸ πολεμικὸ του σχέδιο: Νὰ καθυστερήσῃ μὲ κάθε τρόπο τὰ στρατεύματα τοῦ Δράμαλη στὴν πεδιάδα τοῦ "Ἀργους, μέχρις ὅτου προφθάσουν οἱ Ἐλληνες νὰ ἔτοιμασθοῦν δσο χρειάζεται, γιὰ νὰ εἰναι εἰς θέσιν νὰ ἐμποδίσουν τὸ Δράμαλη νὰ φθάσῃ στὴ Τρίπολι. Αὐτὸ τὸ σχέδιον ἦτο καὶ ὁ τελικὸς σκοπός του.

Ἄπὸ τοὺς Μύλους ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἔντονη διαταγὴ ἐκάλεσε δλους, ὃσους ἡμποροῦσαν νὰ φέρουν ἄρματα, νὰ παρουσιασθοῦν, χωρὶς χρονοτριβὴ στὸ στρατόπεδο τῶν Μύλων. Δὲν ἔπρεπε, σύμφωνα μὲ τὴν διαταγὴ του, νὰ μείνῃ κανεὶς σὲ δλα τὰ μέρη τοῦ Μωριᾶ ἀδιάφορος. Ἀκόμη, γιὰ νὰ δυσκολέψῃ τὸν ἐπισιτισμὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Δράμαλη, διέταξε νὰ καοῦν δλες οἱ τροφὲς καὶ οἱ ζωοτροφὲς τοῦ κάμπου, δσες δὲν ἡμποροῦσαν νὰ μεταφερθοῦν στὰ βουνά. "Ετσι δὲν θὰ εὕρισκαν τίποτε οἱ Τοῦρκοι.

Δὲν ἐπέρασαν πολλὲς ἡμέρες καὶ οἱ πολεμισταὶ ἀπὸ δλες τὶς ἐπαρχίες τοῦ Μωριᾶ ἤρχισαν νὰ φθάνουν στὸ Ἐλληνικὸ στρατόπεδο. "Ολοι συνεμορφώθησαν στὴ διαταγὴ τοῦ ἀρχηγοῦ. Σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα τὰ Ἐλληνικὰ στρατεύματα ἐξεπέρασαν τὶς 10 χιλιάδες.

Ο Δράμαλης ἐν τῷ μεταξὺ ἐπροσπαθοῦσε μὲ ἐπιθέσεις νὰ κυριεύσῃ τὸ Φρούριο τοῦ "Ἀργους, τὸ ὅποιο ὑπερήσπιζε τῶρα γερά ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. "Ετσι ἔχανε πολύτιμο χρόνο.

‘Ο Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ συνεκέντρωσε ἀρκετὸ στρατὸ στοὺς Μύλους καὶ ὡχύρωσε καλὰ τὶς γύρω θέσεις, ἐβοήθησε τὸ Δημάτιριο ‘Υψηλάντη νὰ ἔξελθῃ ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολι τοῦ Ἀργους Λάρισα μὲ τὰ παλληκάρια του. Ἐπρεπε νὰ φθάσῃ καὶ αὐτὸς στοὺς Μύλους, γιατὶ ἦτο περιττὴ πιὰ ἢ παραμονὴ του ἔκει.

‘Ο σκοπὸς καὶ τὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη εἶχαν τελεία ἐπιτυχία. ‘Ο Δράμαλης ἔμεινε χωρὶς σοβαρὸ λόγο στὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργους. Ἐτσι ἔδωσε στὸν Κολοκοτρώνη τὸν καιρό, ποὺ τοῦ ἔχρειάζετο, γιὰ νὰ ἑτοιμασθῇ καὶ νὰ ὁχυρώσῃ τοὺς Μύλους καὶ ἔτσι νὰ τοῦ κλείσῃ τὸ δρόμο πρὸς τὴν Τρίπολι.

Σιγὰ-σιγὰ ἢ παραμομὴ τοῦ Δράμαλη στὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργους ἔγινε προβληματικὴ καὶ δύσκολη. Οἱ ζωατροφές ἔλειψαν καὶ τὰ ζῶα ἐψοφοῦσαν ἀπὸ τὴν πεῖνα. Οἱ τροφές τῶν στρατιωτῶν ὠλιγόστευσαν τόσο πολύ, ώστε, ἐτρέφοντο μὲ δι, τι εύρισκαν, ἀπὸ τὴν κακὴ δὲ διατροφὴ προσεβλήθησαν ἀπὸ θανατηφόρες ἐπιδημικὲς ἀσθένειες. Καὶ ἐπάνω ἀπ’ αὐτὰ δὲν ἔπαυαν οἱ ἐνοχλητικὲς ἐπιδρομὲς τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

Δύο λύσεις ἔμειναν τώρα στὸ Δράμαλη. ‘Η νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολι ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Κόρινθο. Τὸ πρῶτο ἦταν ἀδύνατον, γιατὶ ὁ στρατός του εἶχε παύσει νὰ εἰναι ἀξιόμαχος καὶ διδρόμος ἦτο πλέον κλειστὸς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Τοῦ ἀπέμενε τὸ δεύτερο, νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Κόρινθο. Ἐπρεπε δῆμος νὰ μὴ τὸ ἀντιληφθοῦν ἔγκαιρως οἱ Ἑλληνες. Γιὰ νὰ τοὺς ἔξαπατήσῃ λοιπὸν ἔστειλε τὸ χριστιανὸ γραμματέα του στὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων, νὰ εἴπῃ στοὺς δόπλαρχηγοὺς ἐμπιστευτικῶς δῆθεν, διτὶ δ Δράμαλης σκέπτεται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολι.

‘Ολοι σχεδὸν οἱ δόπλαρχηγοὶ ἐπίστευσαν στὰ λόγια τοῦ γραμματέως ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη.

‘Ο εὔφυής ἀρχηγὸς ἀντελήφθη τὸ δόλο καὶ στὸ πολεμικὸ του συμβούλιο, ποὺ ἔγινε, ὑπεστήριξε διτὶ δ Δράμαλης θὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Κόρινθο καὶ διτὶ πρέπει, χωρὶς νὰ χάνουν καιρό, νὰ καταλάβουν δλεες τὶς θέσεις, ἀπὸ τὶς δόποιες ἦτο δυνατὸν νὰ περάσῃ. Παρουσιάζεται μοναδικὴ εύκαιρία, τοὺς ἔτονισε, νὰ καταστραφῇ δλοσχερῶς ἡ μεγάλη αὐτὴ Τουρκικὴ δύναμις.

‘Η πρότασις τοῦ Κολοκοτρώνη δὲν ἔγινε ἀμέσως δεκτή. ‘Ο Κολοκοτρώνης δῆμος μὲ 2500 παλληκάρια ἐπῆγε καὶ ἔπιασε τὰ Δερβενάκια, ἔνα στενὸ κοντὰ στὴ Νεμέα, ἀνάμεσα στὸ ὄποιο ἐπερνοῦσε

ό δρόμος άπό τό "Αργος πρὸς τὴν Κόρινθο. Ἀκόμη ἔπιασε καὶ τὶς δυὸ ἄλλες διόδους ἀνατολικῶτερα τῶν Δερβενακίων, τὸ στενὸ δηλαδή τοῦ **Άγιου Σάωστη** καὶ τὸ στενὸ τοῦ **Άγινορίου**.

'Η πρόβλεψις τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπαλήθευσε. Ὁ Δράμαλης ύπεχώρησε πρὸς τὴν Κόρινθο.



·Η μάχη τῶν Δερβενακίων

"Υστερα ἀπὸ λίγες δᾶρες οἱ προφυλακές τοῦ στρατοῦ ἔμπαιναν στὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. Οἱ "Ἐλληνες τὶς ἄφησαν νὰ προχωρῆσουν ἀρκετὰ μέσα στὰ στενὰ καὶ κατόπιν μὲ δμοβροντίες τὶς ἐθέρισαν. Πανικὸς καὶ σύγχυσις ἐπηκολούθησε στὶς τάξεις τῶν Τούρκων, γιατὶ καὶ ἡ ὑποχώρησίς των ἦτο ἀδύνατη. Τὴν εἶχαν ἀποκόψει ὁ Νικηταρᾶς μὲ τὸν "Ψυλλάντη καὶ τὸν Παπαφλέσα, οἱ δόποιοι εἶχαν φθάσει ἐπικαίρως. "Ανθρωποι, ἄλογα, καμῆλες, ἀποσκευές, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιώτες ἀνακατεύθησαν στὴ ρεματιά. Τρεῖς χιλιάδες Τούρκοι ἐφονεύθησαν.

Οἱ ύπόλοιποι Τούρκοι διηγθύνθησαν πρὸς τὶς διόδους τοῦ **Άγιου Σάωστη** καὶ τοῦ **Άγινορίου**. Ἀλλὰ καὶ αὐτὲς τὶς εύρηκαν πιασμέ-

νες καὶ, στὴν προσπάθεια νὰ περάσουν, ἀπεδεκατίσθησαν. Ὁ Δράμαλης μόλις κατώρθωσε νὰ φθάσῃ στὴν Κόρινθο μὲ τὰ ύπολείμματα τοῦ στρατοῦ του σὲ ἐλεεινὴ κατάστασι. Ἐκεῖ ἀπέθανε ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὴ στενοχώρια του.

Οἱ Τούρκοι, ποὺ ἀπέμειναν, ἔφυγαν πρὸς τὴν Πάτρα. Κοντὰ δῆμως στὴν Ἀκράτα τοῦ Αἰγίου ἐκτυπήθησαν ἀπὸ τὸ Ζαΐμη καὶ τοὺς ἄλλους δπλαρχηγούς τῆς Ἀχαΐας. Ἐλάχιστοι ἐσώθησαν, περίπου 2000, οἱ δόποιοι μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Γιουσούφ Πασᾶ τῆς Πάτρας κατώρθωσαν νὰ περάσουν στὴ Δυτικὴ Στερεά Ελλάδα.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη ἐσωσε κυριολεκτικῶς τὴν ἐπανάστασι τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ σεβαστὸς γέρος τοῦ Μωριᾶ, ἀπεθεώθη καὶ κατόπιν ἀπαιτήσεως δλῶν τῶν δπλαρχηγῶν διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου. Λίγο ἀργότερα οἱ "Ελληνες ἐπῆραν τὸ Ναύπλιο.

"Ἐτσι δὲ Ἐλληνικὸς ἄγων ἐστερεώθη μετὰ τὴν ἀποτυχία τῶν Τουρκικῶν ἐπιθέσεων τοῦ ἔτους 1822. ✓

Νὰ διαβασθοῦν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Γέρο τοῦ Μωριᾶ» τοῦ Σπ. Μελᾶ, ἥ τῆς Εἰρήνης Γαλανοῦ.

Νὰ γίνη τὸ σχεδιάγραμμα Δερβενακίων—Αγ. Σόστη—Αγινορίου.

Περὶ ληψίς: Ὁ Δράμαλης ἔρχεται στὴν Πελοπόννησο. Ἡ Κυβέρνησις ἐπιβιβάζεται στὰ πλοῖα, γιὰ νὰ σωθῇ. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸ Δημ. "Ψυηλάντη δργανώνουν τὴν ἄμυνα καὶ προπαρασκευάζουν τὴν καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. Ὁ Δράμαλης δπισθοχωρεῖ καὶ καταστρέφεται στὰ Δερβενάκια. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀρχιστράτηγος.

Ἐρωτήσεις: Πῶς ἔφθασε δράμαλης στὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργούς; Ποιά μέτρα ἔλαβε δοκολοκοτρώνης γιὰ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃ; Πῶς κρίνετε τὸ Δημ. "Ψυηλάντη; Ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη; "Ητο πράγματι εὐφυῆς δοκολοκοτρώνης;

Ἐρωτήσεις: Κάμετε πίνακα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ χρονολογικὴν σειράν.

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

## Μάρκος Μπότσαρης. Μάχη στὸ Κεφαλόβρυσο κλπ. (Αὔγουστος 1823)

Οἱ προσπάθειες τοῦ Σουλτάνου στὰ δύο πρῶτα χρόνια γιὰ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασι, δὲν ἔφεραν γι' αὐτὸν κανένα εύνοϊκὸ

ἀποτέλεσμα. Οἱ στρατιές του κατεστρέφοντο ἡ μία ὑστερα ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Στὰ 1823 ἔστειλε ἀπὸ τὴν "Ηπειρο νέες δυνάμεις ἀπὸ 16.000 ἄνδρες μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Ὁμέρο Βρυώνη καὶ τὸν Μουσταφᾶ μπέη, γιὰ νὰ καταλάβουν τὸ Μεσολόγγι.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνη στὴ Δυτικὴ Στερεὴ Ἐλλάδα δὲν ὑπῆρχε ἀξιόλογη Ἐλληνικὴ δύναμις. Ἀκόμη οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐφιλονίκουν μεταξὺ τῶν γιὰ ἀρχιστρατηγία. Ἡ Κυβέρνησις γιὰ νὰ προλάβῃ τὶς τρομερές συνέπειες, ποὺ θὰ εἶχε ἡ Τουρκικὴ προέλασις πρὸς τὰ νότια, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ ἔνα τέλος στὶς φιλονικίες τῶν ὀπλαρχηγῶν μὲ τὸ διορισμὸ δρχιστρατήγου.

Διώρισε λοιπὸν ἀρχιστράτηγο τὸ Σουλιώτη Μάρκο Μπότσαρη, γενναῖο πολεμιστή, φλογερὸ πατριώτη, ἀνιδιοτελῆ, ταπεινὸ καὶ χωρὶς φιλοδοξίες· «ἄρνι μὲ καρδιὰ λεονταριοῦ», δπως τὸν ἔλεγαν.

Οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἔθυμωσαν καὶ δὲν ἥθελαν νὰ ὑπακούσουν στὶς διαταγὲς τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Ἐκεῖνος τότε ἔσχισε ἐνώπιόν των τὸ δίπλωμα τῆς ἀρχιστρατηγίας καὶ εἶπε:

«Οποιος εἶναι ἀξιος, τὸ δίπλωμα τὸ παίρνει στὴ μάχη».

Οἱ Τούρκοι ἔν τῷ μεταξὺ εἶχαν φθάσει στὸ Καρπενῆσι. Ὁ Μπότσαρης ἐζήτησε τὴ βοήθεια καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, γιὰ νὰ τοὺς σταματήσουν, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἦλθε. Παίρνει τότε μόνος τὰ δικά του παλληκάρια, 350 ἀνδρείους Σουλιώτες, καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ Καρπενῆσι. "Οταν ἔφθασε στὸ Κεφαλόβρυσο, δπου εἶχαν στρατοπεδεύσει οἱ Τούρκοι, ἐσταμάτησε.

Ἐκεῖ τὰ παλληκάρια ἐλούσθησαν στὸ παρακείμενο ποτάμι, ἐκτενίσθησαν καὶ ἐσυμφώνησαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ ἔχθροῦ τὴ νύκτα αἱφνιδιαστικῶς. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίζωνται μεταξὺ τῶν, ἐπειδὴ ἐφοροῦσαν καὶ αὐτοὶ Ἀρβανίτικα ροῦχα καὶ δὲν θὰ ἔξεχώριζαν μέσα στὸ σκοτάδι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὕρισαν ὡς σύνθημα τὴν λέξι «στουρνάρι». "Ετοι δὲν ὑπῆρχε φόβος νὰ κτυπήσῃ ὁ ἔνας τὸν ἄλλον,

Ο Μάρκος Μπότσαρης εἶχε σκοπὸ νὰ συλλάβῃ ζωντανοὺς τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τοὺς κυριωτέρους Τούρκους ἀξιωματικούς. Καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου τὰ κατάφερε. Κατώρθωσε τὴ νύκτα νὰ περάσῃ μὲ τὰ παλληκάρια ἔως τὸ μέσον περίπου τῆς ἔχθρικῆς κατασκηνώσεως, χωρὶς νὰ τὸν ἀντιληφθοῦν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς σκοπούς, οἱ ὅποιοι ἐφονεύθησαν δλοι.

Ἐφθασε στὶς σκηνὲς μερικῶν ἀξιωματικῶν καὶ τοὺς ἐφόνευσε.

Οι Τούρκοι έξυπνησαν τρομαγμένοι. Φοβερή σύγχυσις ήκολούθησε. Δὲν έγνωριζε ότι ένας τὸν ἄλλο, οἱ Τούρκοι ἐφονεύοντο μεταξύ των. "Επαθαν μεγάλη πανωλεθρία (Αὔγουστος 1823). Ἀλλὰ ὁ Μάρκος ἤθελε νὰ εὕρῃ τὴ σκηνὴ τοῦ ἀρχηγοῦ Τζελαλεδὶν μπέη, γιὰ νὰ τὸν συλλάβῃ μὲ τὰ χέρια του ζωντανό. "Οταν ὅμως τὴν εύρηκε κι ἐπροσπαθοῦσε ν' ἀνεβῇ τὸν μανδρότοιχο, ποὺ ἐπειτριγύριζε τὸ μέρος τῆς σκηνῆς, ἐκτυπήθη ἀπὸ μιὰ σφαῖρα στὸ μέτωπο κι ἔπεσε.

«Νικήσαμε;» ἐρώτησε.

«Ναι!» τοῦ ἀπήντησαν τὰ παλληκάρια του καταλυπημένα.

«Καιρὸς νὰ πάψῃ τὸν τουφεκίδι... πεθαίνω ἥσαν!» τὰ τελευταῖα λόγια του καὶ ἔξεψύχησε.

Τὰ παλληκάρια του ἐπῆραν τὸ πτῶμα του, ἐπέρασσαν μὲ πολλὴ δυσκολία ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπεμακρύνθησαν. "Εφεραν τὸν νεκρὸ ἀρχηγό των στὸ Μεσολόγγι, δπου τὸν ἔθαψαν μέσα σὲ γενικό πένθος. Κανεὶς δὲν ἤμπορούσε νὰ ξεχάσῃ τὴν παλληκαριὰ καὶ αὐτοθυσία τοῦ **ἀτρομήτου ἀρχηγοῦ!**

Παρὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ ἐκλεκτοῦ τέκνου τῆς Φυλῆς οἱ "Ἐλληνες καὶ ἀπὸ τὴ μάχη αὐτὴ ἐβγῆκαν ἔξαιρετικά κερδισμένοι.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τρομερὴ καταστροφή, ποὺ ἐπροξένησαν στοὺς Τούρκους, ἐπῆραν καὶ πολλὰ λάφυρα: 700 ντουφέκια, 1000 πιστόλια, σηματεῖς, ζῶα καὶ ἄλλα εἴδη.

Οἱ Τούρκοι ἐπροχώρησαν ἔως ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι στὸ Αίτωλικό, τὸ δόποιο καὶ ἐποιιόρκησαν. Ἡναγκάσθησαν ὅμως γρήγορα νὰ φύγουν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν πάλι στὴν "Ηπειρο.

Νὰ διαβαστοῦν τὰ λαϊκὰ τραγούδια τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τὸ ποίημα τοῦ Σολωμοῦ «Στὸ Μάρκο Μπότσαρη» καὶ ἀπὸ τὸ Μπαρμπαδῆμο Γ. Δροσίνη «ὁ Μ. Μπότσαρης».

Περὶ ληψίς: "Ο Μάρκος Μπότσαρης ἀρχιστράτηγος τῆς Δυτικῆς



Μάρκος Μπότσαρης

Στερεᾶς Ἐλλάδος, αἰφνιδιάζει τοὺς Τούρκους στὸ Κεφαλόβρυσο, τοὺς προ-  
ξενεῖ μεγάλη καταστροφὴ καὶ φονεύεται.

Ἐρωτήσεις: Ποῦ συναντήσαμε μέχρι τώρα τὸ Μ. Μπότσαρη; Τί προσόντα εἶχε ὡς ἀρχηγός; Πῶς ἐπολέμησαν οἱ Σουλιῶτες στὸ Κεφαλόβρυσο; Ὡφελήθησαν ἢ ὅχι οἱ Ἐλληνες ἀπὸ τὴν μάχη αὐτῆς;

## Εμφύλιος πόλεμος τῶν Ἐλλήνων Φυλάκισις Κολοκοτρώνη

Τὸ μικρόβιο τῆς διχονοίας ἔγεννηθη μεταξὺ τῶν ἐπαναστατημένων Ἐλλήνων ὅπως εἰδαμε στὰ προηγούμενα, ἀπὸ τὴν πρώτη ἔθνοςυνέλευσι. Καί, μολονότι ἔξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχῃ, ἡ ἐπανάστασις προώδευε καὶ τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν Ἐλλήνων διεδέχοντο τὸ ἔνα τὸ ἄλλο.

Οἱ πολιτικοὶ ἐκυβερνοῦσαν, χωρὶς νὰ δίδουν λόγο σὲ κανένα. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῶν πολιτικῶν δυσηρεστοῦσε καὶ ἔξωργιζε τοὺς στρατιωτικούς. Ὁ θυμός των μάλιστα ἐκορυφώθη, τότε ποὺ ἡ Κυβέρνησις, δταν ἥρχετο δ Δράμαλης στὴν Πελοπόννησο, ἐμπῆκε στὰ πλοῖα, ποὺ ἦσαν στὸν Ἀργολικὸ κόλπο, γιὰ νὰ εύρισκεται ἐν ἀσφαλείᾳ.

Στὰ 1823 ἔγινε ἡ δευτέρα Ἐθνοσυνέλευσις στὸ Ἀστρος τῆς Κυνουρίας. Στὴ συνέλευσι αὐτῇ ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ πολιτικοί. Ὁ Γέρος τοῦ Μωριᾶ ἔξελέγη μέλος τοῦ ἐκτελεστικοῦ, τοῦ ἀφηρέθη ὅμως τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου.

Στὴν Ἄδια συνέλευσι, δι γέρος, ποὺ ἀντιπροσώπευε τοὺς στρατιωτικούς ἐφιλονίκησε τόσο μὲ τὸν Μαυροκορδάτο, ποὺ ἀντιπροσώπευε τοὺς πολιτικούς, ἐπάνω στὸν τρόπο τῆς διοικήσεως τῆς χώρας, ὥστε μὲ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἀπεχώρησε. Ἐπῆγε στὴν Τρίπολι καὶ ἐσχημάτισε δικῇ του κυβέρνησι.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησι τοῦ ἐκτελεστικοῦ, τὸ βουλευτικὸ διώρισε ἄλλο ἐκτελεστικὸ μὲ πρόεδρο τὸν Γεώργιο Κουντουριώτη καὶ μὲ ἔδρα κυβερνήσεως τὸ Κεανίδι.

Τὰ πράγματα λοιπὸν ὀξύνθησαν. Μιὰ κυβέρνησις ἐδῶ καὶ μιὰ ἐκεῖ.

Ἡτο βέβαιον ὅτι τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως κατεστρέφετο. Ὁ Κολοκοτρώνης εὔτυχῶς ἔνιωσε τίς δλέθριες συνέπειες τῆς διχόνοιας.

έζήτησε ἀμνηστεία, διέλυσε τὴν κυβέρνησί του καὶ ὑπετάχθη στοὺς πολιτικούς.

\* \*

Δυστυχώς δμως οἱ διχόνοιες δὲν ἔσταμάτησαν ἔως ἐδῶ. Ἀντίθετα μάλιστα, δσο ἐπερνοῦσε ὁ καιρός, ἔξελίχθησαν σ' ἀνοικτὸ ἐμφύλιο πόλεμο. Οἱ Πελοποννήσιοι, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ἡνωμένοι τώρα, εἶχαν δυσαρεστηθῆ ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως, ἐπειδὴ δλες τὶς θέσεις καὶ τ' ἀξιώματα στὴ διοίκησι τὰ ἐίχε δώσει σὲ Στερεοελλαδίτες καὶ νησιώτες. Γι' αὐτὸ καὶ ἔξεσήκωσαν τὸ λαὸ σὲ τοπικές ἐπαναστάσεις.

Ἡ κυβέρνησις γιὰ νὰ καταστείῃ τὶς ἐπαναστάσεις αὐτές, ἔφερε στρατεύματα ἀπὸ τὴ Στερεά Ἐλλάδα μὲ τὸ Γκούρα καὶ τὸν Καραϊσκάκη. Πολλές φονικὲς μάχες ἔγιναν τότε μεταξὺ Ἐλλήνων καὶ Ἐλλήνων καὶ οἱ ἔξεγέρσεις πράγματι κατεπνίγησαν.

Ο γυιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη **Πάνος** ἐφονεύθη, ὁ ἵδιος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης μαζὶ μὲ 14 ἄλλους ἐφυλακίσθη στὴν "Υδρα, στὸ μοναστῆρι τοῦ Προφήτη Ἡλία ("Ιανουάριος 1824).

\* \*

Τὰ ἵδια ἔγιναν καὶ στὴ Στερεά Ἐλλάδα. Ο Ὁδυσσεύς Ἀνδροῦτσος, στενὸς φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπαναστάτησε στὸν τόπο του. Κατηγορήθη κατόπιν ἀπὸ τὴν κυβέρνησι, δτι ἥρχετο δῆθεν σὲ συνεννοήσεις καὶ μὲ τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῆς. Συνελήφθη τότε κι αὐτὸς ἀπὸ τὸ Γκούρα καὶ ἐφυλακίσθη στὴν Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἔνα πρωὶ εὑρέθη γκρεμισμένος κάτω ἀπὸ ἔνα βράχο ('Ιούλιος 1825.) Τὸ πῶς εὑρέθη ἔκεī εἰναι ἄγνωστον ἀκόμη.

Περὶ ληψις: Στὴ δευτέρᾳ Ἐθνοσυνέλευσι τῶν Ἐλλήνων ἡ ἐμφύλιος διαμάχη ὁδύνεται. Ο Κολοκοτρώνης σχηματίζει δική του κυβέρνησι, τὴ διαλύει ὅμως γρήγορα καὶ ἀμνηστεύεται. Ἡ ἐμφύλιος διαμάχη παίρνει τὴ μιροφὴ ἐνόπλου πολέμου. Οπλαρχηγοὶ ἀπὸ τὴ Στερεά Ἐλλάδα καταστέλλουν τὴν ἔξεγερσι τῆς Πελοποννήσου.

Ἐρωτήσεις: Γιατὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐσχημάτισε δική του Κυβέρνησι; Πῶς κατεστάλη ἡ ἔξεγερσι τῆς Πελοποννήσου; Πῶς κρίνετε τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Ἐλλήνων—ποῖα τ' ἀποτελέσματά των, (ἀνατρέξατε καὶ στὶς προηγούμενες ἴστορικὲς περιόδους).

# 9. ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ – ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ

(Δεκέμβριος 1823 – Απρίλιος 1824)

Εϊδαμε στήν άρχη, δτι οί ἀπολυταρχικές κυβερνήσεις τῆς Εύρωπης – ίερή συμμαχία Αύστριας, Ρωσσίας, Αγγλίας, Γαλλίας – κατεδίκασαν τὸ ἔθνικὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῆς Ἐλλάδος, δπως κατεδίκαζαν καὶ κάθε ἄλλο κίνημα, ποὺ εἶχε σκοπὸ νὰ καταλύσῃ τ' ἀπολυταρχικὰ πολιτεύματά των.

Δὲν συνέβαινε τὸ ἵδιο δῆμος καὶ μὲ τοὺς λαοὺς τῶν Κρατῶν τῆς Εύρωπης· ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐλλάδος. "Ἐκαμαν συλλόγους, ἐμάζευον χρήματα, καὶ ἐνεργοῦσαν προπαγάνδα, διὰ τῆς δποίας ἔξεθειαζαν τὰ ἡρωικὰ κατορθώματα τῶν Ἐλλήνων καὶ κατέκριναν τὴν ἀγριότητα τῶν Τούρκων. Ἔστρατολόγουν ἀκόμη ἐθελοντὰς καὶ ἐπίεζαν καὶ αὐτές τὶς κυβερνήσεις τῶν ν' ἀλλάξουν πολιτικὴ καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ Ἐλληνικὰ δίκαια.

'Η κίνησις αὐτῆ, γιὰ τὴν ὑπεράσπισι τοῦ Ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Εύρωπης, λέγεται **Φιλελληνισμός**.

Οἱ Φιλέλληνες, ὕστερ' ἀπὸ πολλὲς πιέσεις, κατώρθωσαν νὰ πείσουν τὶς κυβερνήσεις, γιὰ ν' ἀλλάξουν πολιτικὴ. Πρῶτα τὴν Αγγλία μὲ τὸν Φιλέλληνα 'Υπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν **Κάννιγγ**, καὶ κατόπιν τὴν Ρωσία καὶ τὴ Γαλλία.

\* \* \*

Πιὸ δραστήριος ἀπ' δῆμος τοὺς Φιλελληνικοὺς συλλόγους ἦτο δύσλλογος τοῦ Λονδίνου. 'Ο σύλλογος αὐτὸς ἐμάζευε πολλὰ χρήματα καὶ ἔστειλε στήν Ἐλλάδα τὸ **Λόρδο Βύρωνα**, γιὰ νὰ βοηθήσῃ προσωπικῶς τὴν ἐπανάστασι (Δεκέμβριος 1823).

'Ο **Λόρδος Βύρων**, ἦτο νέος ἀπὸ πλούσια καὶ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια, φιλελεύθερος, θερμὸς ποιητὴς καὶ πνεῦμα ἀνήσυχο. Εἶχε ταξιδέψει σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου καὶ εἶχε ἰδεῖ μὲ τὰ μάτια του τὴν καταπίεσι τῶν ὑποδούλων λαῶν ἀπὸ μέρους τῶν κατακτητῶν ἢ τῶν ἀπολυταρχικῶν πολιτευμάτων των.

'Ο Βύρων εἶχε ἐπισκεφθῆ καὶ τὴν Ἐλλάδα. Κάτω ἀπὸ τὰ ἔνδοξα μνημεῖα τοῦ παρελθόντος ἐπόνεσε ἡ ψυχὴ του σκεπτόμενος τὸ ἀρχαῖον καὶ βυζαντινὸν μεγαλεῖον καὶ τὴν κατάντια τῶν Ἐλλήνων μέσα στὴν Τουρκικὴ σκλαβιά. "Ἐγραψε φλογερά ποιήματα κι ἐπερίμενε μὲ λαχτάρα τὴν ἐπαναστατικὴ κίνησι, ποὺ θὰ τῆς ἔδιδε πάλι

τήν έλευθερία της. Κι όταν εἶδε νὰ γίνεται τοῦτο πραγματικότης, ἐνθουσιάσθη τόσο πολύ, ὥστε ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ ὁ Ἰδιος ἐδῶ, γιὰ νὰ βοηθήσῃ, δσο ἡμποροῦσε.

Στὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1823 ἀπεβιβάσθη στὸ Μεσολόγγι. Οἱ "Ἐλληνες τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ ἀληθινὴ χαρὰ καὶ συγκίνησι «Σὲ περιμένομε, δπως τὰ χελιδόνια τῇ μητέρᾳ των» τοῦ εἶπαν καθώς ἀπεβιβάζετο ἀπὸ τὸ πλοῖο.

'Ο Βύρων ἀφιέρωσε στὴν ἐ- πανάστασι δ,τι εἶχε. 'Εχάρισε τὴν περιουσία του στὴν Ἐλλάδα καὶ ὁ Ἰδιος συνεκρότησε ἔνα ἴδιαίτερο στρατιωτικὸ σῶμα ἀπὸ Σουλιώτες, τὸ δποῖον ἐγύμναζε καὶ ἐσυντηροῦσε μὲ δικά του ἔξοδα. 'Επροσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς "Ἐλληνας καὶ ἔγραψε πολλὰ ποιήματα, γι' αὐτὸ τὸ σκοπό.

Δυστυχῶς ὅμως τὸ σῶμα του δὲν ἄνθεξε στὸ βαρὺ κλῖμα τοῦ Μεσολαγγίου. 'Αρρώστησε ὕστερ' ἀπὸ 2<sup>1</sup>/<sub>2</sub>, μῆνες ἀπὸ πνευμονία, καὶ στὶς 19 Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε. Πρὶν ἀποθάνη εἶπε αὐτὰ τὰ ὡραῖα λόγια: «'Ἐλλάδα σοῦ ἔδωσα, δ,τι μπορεῖ νὰ δώσῃ ἄνθρωπος, τὰ πλούτη μου, τὴν ύγεια μου, καὶ τώρα αὐτὴ τὴ ζωὴ μου. Εἴθε οἱ θυσίες μου νὰ εἰναι γιὰ τὴν εύτυχία σου!»

Οἱ "Ἐλληνες ἤσαν ἀπαρηγόρητοι μὲ τὸ θάνατό του. Εἶχαν θεωρήσει τὸ Λόρδο Βύρωνα ως σωτῆρα καὶ τὸν ἔχασαν στὶς πιὸ δύσκολες στιγμές, ποὺ ἐπερνοῦσαν.

'Η ἔλευθέρα πατρὶς ἐτίμησε τὸν μεγάλο φιλέλληνα. Στὸ ἡρῶον τοῦ Μεσολογγίου τοῦ ἔκαμε μνημεῖο. 'Επίσης τοῦ ἔστησε μαρμάρινον ἀνδριάντα στὴ μεσημβρινὴ πλευρὰ τοῦ Ζαππείου κήπου 'Αθηνῶν.

Νὸ διαβασθῆ τὸ ποίημα τοῦ Σολωμοῦ «Εἰς τὸν Λόρδον Μπάϋρον».



Λόρδος Βύρων

Περίληψις: Ό Φιλελληνισμός ἀναπτύσσεται στὴν Εὐρώπη. Η Ἀγγλία μεταβάλλει πολιτική ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

Ο Λόρδος Βύρων ἔχεται στὸ Μεσολόγγι, ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐπικράτησι τοῦ ἀγῶνος, ἀσθενεῖ καὶ πεθαίνει μέσα σὲ γενικό πένθος.

Ἐρωτήσεις: Τί σημαίνει Φιλελληνισμός; Πῶς οἱ Φιλέλληνες ἐβοήθησαν τὴν ἐπανάστασι; Πῶς ὁ Βύρων ἐβοήθησε τὴν ἐπανάστασι; Ποιὲς οἱ συνέπειες τοῦ θανάτου του;

Ἐργασίες: Κάμετε πίνακα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως.

#### ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

### 10/ Τουρκοαιγυπτιακοὶ ἀγῶνες γιὰ τὴν κατάπνιξι τῆς ἐπαναστάσεως—'Ιμβραήμ Πασᾶς

Ο Σουλτάνος εἶδε ὅτι μόνος του ἦτο δδύνατον νὰ καταπνίξῃ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάστασι. Γι' αὐτὸ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴ τοῦ **Μεχμέτ—Ἀλῆ**, πασᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὁ δόποῖος, ἐνῷ ἦτο ύπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Τουρκίας, διατηροῦσε δῆμος καὶ τὴν ἀνεξαρτήσια του. Ο Μεχμέτ Ἀλῆς εἶχε δικό του στρατὸ καὶ δικό του στόλο ἀρκετὰ ἰκανό, γυμνασμένο ἀπὸ Γάλλους καὶ Εύρωπαίους ἀξιωματικούς.

Μεταξὺ Σουλτάνου καὶ Μεχμέτ Ἀλῆ ἔγινε ἡ ἔξῆς συμφωνία. Ο Μεχμέτ Ἀλῆς νὰ ἐνισχύσῃ τὸ στρατὸ καὶ στόλο τοῦ Σουλτάνου γιὰ νὰ καταστρέψουν μαζὶ πρῶτα τὰ νησιά. "Ἐπειτα οἱ Αἰγύπτιοι ν' ἀναλάβουν μὲ δικό τους στρατὸ τὴν κατάκτησι τῆς Πελοποννήσου καὶ οἱ Τούρκοι τῆς Στερεάς Ἐλλάδος. Εἰς ἀντάλλαγμα ἡ Τουρκία θὰ ἐπαραχωροῦσε στὴν Αἴγυπτον τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κύπρο καὶ θὰ διώριζε διοικητὴ τῆς Πελοποννήσου τὸ θετὸ γυιὸ τοῦ Μεχμέτ, **'Ιμβραήμ Πασᾶ**, ὁ δόποῖος ἦτο ἰκανὸς καὶ γενναῖος στρατιωτικός.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ κατάστασις στὴν Ἐλλάδα ἦτο ἀπελπιστική. Οι ἀρχηγοὶ ἔξακολουθοῦσαν νὰ φιλονικοῦν. Τὰ χρήματα τῆς Κυβερνήσεως, μαζὶ μὲ τὸ δάνειο, ποὺ εἶχε πάρει ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, εἶχαν σπαταληθῆ ἄσκοπα καὶ στρατὸς δὲν ύπῆρχε. Ο στόλος, χωρὶς χρήματα, δὲν ἤμποροῦσε νὰ κινηθῇ. Καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἔμενε φυλακισμένος στὴν "Υδρα.

α) **Καταστροφὴ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου (Ιανουάριος 1824).** Ο Αἰγυπτιακὸς στόλος, εἰς ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας Σουλτάνου —

Μεχμέτ, έξεκίνησε γιά τὴν 'Ελλάδα μ' ἀρχιστράτηγο τὸν Ἰμβραήμ.

"Ἐφθασε στὴν Κρήτη καὶ ἀπεβίβασε ἐκεῖ στρατεύματα, τὰ δόποια ἥρχισαν ἀμέσως τὴν ἐρήμωσι καὶ τὴν καταστροφήν.

'Αλλὰ οἱ Κρῆτες ἡμύνοντο μὲν γενναιότητα καὶ ἐπιμονὴ καὶ ὁ ἔχθρὸς μὲν δυσκολία προχωροῦσε στὸ ἑσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ. Παντοῦ δημῶς ἀπ' ὅπου ἐπερνοῦσε δὲν ἄφηνε τίποτε ὅρθιο. Χαρακτηριστικὸ μάλιστα τῆς θηριωδίας τοῦ Ἰμβραήμ εἶναι τὸ ὅτι ἔκαψε 370 γυναικόπαιδα μὲν λίγους Κρῆτες πολεμιστὰς σὲ μιὰ σπηλιά – **Μελιδόνι** – δπου εἶχαν κλεισθῆ καὶ δὲν ἦθέλησαν νὰ παραδοθοῦν.

'Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Κρῆτες ἀγωνισταὶ εἰδοτοιοῦσαν κι ἐπαρακαλοῦσαν τὴν Κυβέρνησι, γιὰ νὰ τοὺς στείλῃ μιὰ ἐλάχιστη βοήθεια, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐφρόντιζε γι' αὐτό. "Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες, ἡ Κρήτη ἔπεσε.

Κατόπιν οἱ Αἰγύπτιοι ἐκτύπησαν τὴν **Κάσο**, ἔνα μικρὸ νησάκι, ποὺ εύρισκεται στὰ βορειοανατολικὰ τῆς Κρήτης. Τὴν ἐβομβάρδισαν πρῶτα καὶ ὅστερα ἔκαμαν ἀπόβασι. Οἱ κάτοικοι τῆς ἐπολέμησαν ἥρωϊκῶς, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ κρατήσουν. Οἱ περισσότεροι ἐφεύθησαν. Οἱ ύπόλοιποι ἀνδρες, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἐπωλήθησαν σκλάβοι στὴν Αἴγυπτο.

**β) Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν (Ιούλιος 1824).** "Οταν ὁ Αἴγυπτιακὸς στρατὸς καὶ στόλος ἐπιχειροῦσε τὴν κατάκτησι τῆς Κρήτης καὶ Κάσου, ὁ Τουρκικὸς στόλος μὲν δύναμι 250 πλοίων καὶ 15 χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ ναύαρχο τὸ Χοσρέφ – πασᾶ ἔπλευσε ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντο στὸ Αἴγατο πέλαγος. Ἡ διαταγὴ, ποὺ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ Σουλτάνο, ἦτο νὰ καταστρέψῃ τὰ τρία νησιά, τὰ Ψαρά, τὴν "Υδρα καὶ τὶς Σπέτσες, τὰ δόποια ἐπρωτοβγῆκαν στὴν ἐπανάστασι κι ἔβάσταζαν τὸ μεγαλύτερο βάρος τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνος.

Τὸ πρῶτο νησί, ποὺ ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσι τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἦσαν τὰ Ψαρά. Τὸν Ιούνιο τοῦ 1824 ἔνα μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ 170 πλοῖα ἔφθασε ἐκεῖ καὶ τὰ ἐπολιόρκησε.

Στὰ Ψαρά τότε ύπηρχαν 15 χιλιάδες πρόσφυγες ἀπὸ τὴ Χίο καὶ τὰ ἄλλα νησιά, ίδιως γυναικόπαιδα, ἐπτὰ χιλιάδες Ψαριανοὶ καὶ μερικοὶ Θεσσαλοὶ καὶ Στερεολαδίτες πολεμισταί.

Οἱ Στερεολαδίτες οἱ δόποιοι δὲν εἶχαν ἰδέα ἀπὸ θαλασσινὸ ἀγῶνα, ἔπεισαν καὶ τοὺς Ψαριανοὺς νὰ μὴ ἀντιμετωπίσουν τοὺς Τούρκους μὲ τὰ πλοῖα, ἀλλὰ νὰ μείνουν καὶ νὰ πολεμήσουν μέσα στὸ νησί, στὴν ξηρά. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς, ὅτι ἔτσι θὰ γίνη καὶ δὲν

Θὰ τοὺς γελάσουν οἱ Ψαριανοί, ἀφήρεσαν ἀπὸ τὰ πλοῖα τὰ πηδάλια καὶ ἔτσι τὰ ἀχρήστευσαν. Αὐτὸ δῆτο ἡ καταστροφὴ καὶ αὐτῶν καὶ τῶν Ψαριανῶν.

Ο Τουρκικὸς στόλος, ἀφοῦ δὲν εύρηκε καμμιὰ ἀντίστασι ἀπὸ τὴν θάλασσα, ἐπλησίασε ἀφοβίᾳ τὶς ἀκτὲς τοῦ νησιοῦ καὶ ἥρχισε σφοδρὸ κανονιοβολισμό. Κατόπιν ἀπεβίβασε ὀρκετὸ στρατὸ σὲ ἔνα ἀφύλακτο μέρος τοῦ νησιοῦ. Ή τύχη τῶν Ψαρῶν εἶχε πλέον κριθῆ. Οἱ Τούρκοι ἐσκορπίσθησαν πρὸς δλες τὶς διευθύνσεις καὶ ἥρχισαν ἀγρία σφαγὴ καὶ λεηλασία, χωρὶς καμμιὰ διάκρισι.

Οσοι πολεμισταὶ ἀπέμειναν, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀντώνη Βρατσάνο, ἐτραβήχθησαν πρὸς τὸ Παλαιόκαστρο καὶ ἀπὸ ἑκεῖ ἐξηκολούθησαν τὸν ἄγωνα. Οταν δμως περιεκυκλώθησαν καὶ δὲν ὑπῆρχε πιὰ καμμιὰ ἐλπίδα σωτηρίας, ὁ Βρατσάνος ἔβαλε φωτιὰ στὴν Πυριτιδαπο-



Η καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν (Γύζη)

Θήκη καὶ ἀνετινάχθησαν στὸν ἀέρα μαζὶ μὲ 2000 Τούρκους, ποὺ εἶχαν πλησιάσει.

Τὰ Ψαρὰ κατεστράφησαν ἐντελῶς. Ο τόπος ἐμαύρισε ἀπὸ τὴ

φωτιά καὶ ἡ θάλασσα ἐκοκκίνισε ἀπὸ τὸ αἷμα. Ἀπὸ τοὺς κατοίκους περὶ τις 20 χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ ἐπωλήθησαν δοῦλοι. Μόνον τρεῖς χιλιάδες ἐσώθησαν πρόσφυγες, σὲ ἄλλα μέρη. Μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ ἡ γυναικα καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Κανάρη. Ἀπὸ τὰ πλοῖα μόνον 16 καὶ 7 πυρπολικὰ κατώρθωσαν νὰ ξεφύγουν.

‘Ο Ἐθνικός μας ποιητὴς Σολωμός ἔχει ἀπεικονίσει τὴ φοβερὴ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν μὲ αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα:

«Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμανῳραχι,  
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη,  
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια  
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,  
γινομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια.  
πονχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ».

Περί ληψίς: Τουρκοαιγυπτιακὴ σύμπραξις γιὰ τὴν κατάπνιξι τῆς ἐπαναστάσεως. (‘Ο Ἰμπραήμ καταστρέφει τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κάσο—‘Ο Χοσρέφ καταστρέφει ἐντελῶς τὰ Ψαρά).

‘Ερωτήσεις: Ποία ἦτο ἡ συμφωνία Σουλτάνου—Μεχμέτ Ἀλῆ; Πῶς κατεστράφη ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κάσος; Τί λάθος ἔκαμαν οἱ Ἑλληνες στὰ Ψαρά; Πῶς κρίνετε τὸν Ἀντώνη Βρατσάνο;

γ) Ναυμαχία τοῦ Γέροντος. (Αὔγουστος—Σεπτέμβριος 1824). “Υστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν δ Τουρκικὸς στόλος μὲ τὸν Χορσέφ πασᾶ ἐπλευσε ἐναντίον τῆς Σάμου. Ἐπίστευσε ὅτι θὰ τὴν εύρῃ ἀνυπεράσπιστη. Ἐν τῷ μεταξὺ δμως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχε δώσει χρήματα καὶ εἶχε ἑτοιμασθῆ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, δ δποῖος ἐσπευσε στὴ Σάμο, γιὰ νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια τοῦ Χορσέφ. ‘Αν αὐτὸ ἐγίνετο πρωτύτερα ἀσφαλῶς θὰ ἐσώζοντο καὶ τὰ Ψαρά.

‘Ο Ἑλληνικὸς στόλος συνήντησε τὸν Τουρκικὸ στὸ στενό, ποὺ σχηματίζεται μεταξὺ Σάμου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας. Στὶς μικροναυμαχίες, ποὺ ἔγιναν, δ Τουρκικὸς στόλος ἔχασε μερικὰ σκάφη ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ πυρπολικά. Γι’ αὐτὸ ἡναγκάσθη γιὰ ἀσφάλεια νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Αίγυπτιακὸ στόλο ποὺ εύρισκετο στὴ νῆσο Κω. “Ἐτσι ἐσχηματίσθη ἔνας μικρὸς Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἀπὸ 400 πλοῖα μὲ τεραστία δύναμι. Ἀπέναντι στὸν ἐπιβλητικὸ σὲ ὅγκο καὶ σὲ δύναμι Τουρκοαιγυπτικὸ στόλο ἀντιπαρετάχθη ὁ μικρὸς, ἀλλὰ θαρραλέος Ἑλληνικὸς στόλος μὲ 80 μόνον πλοῖα, ἀπὸ τὰ δποῖα μερικὰ ἥσαν πυρπολικά, καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀνδρέα Μιαούλη.

Στὶς 28 Αύγούστου οἱ δυὸ ἀντίπαλοι στόλοι συναντήθησαν στὸν κόλπο τοῦ Γέροντα, κοντὰ στὴν Ἀλικαρνασσό. Ἐκεῖ ἔγινε μεγάλη ναυμαχία, ἡ σπουδαιότερη ἀπ' ὅσες ἔγιναν στὴ διάρκεια τῆς ἐπαναστάσεως μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.

Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι καὶ ίδιως οἱ Αἰγύπτιοι ἐπολέμησαν μὲ φαντασμὸν καὶ θάρρος καὶ ἔδειχναν περιφρόνησι στὰ μικρὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα. Ἀλλὰ δταν οἱ πυρποληταὶ Παπανικολῆς καὶ Βατικιώτης ἀνετίναξαν μὲ τὰ πυρπολικά τῶν στὸν ἀέρα ἔνα μεγάλο Αἰγυπτιακὸ πλοῖο, ἔχασαν τὴν ὄρμή των. Οἱ Ἰμβραῆμ ἀνησύχησε γιὰ τὴν τύχη τοῦ στόλου του. Ἐσταμάτησε τὴν ναυμαχία καὶ ὑπεχώρησε στὴ νῆσο Κῷ. Τὸ ἵδιο ἔκαμε καὶ ὁ Χοσρέφ πασᾶς. Αὐτὸς ὑπεχώρησε στὴν Ἀλικαρνασσό. Ἔτσι ἐκερδήθη ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος.

‘Ο Ἑλληνικὸς δῆμος στόλος ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα.

Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι, δταν ἀντελήφθησαν δτὶ δὲν ἦτο εὔκόλο νὰ καταλάβουν τὴν Σάμο, γιὰ νὰ μὴ πάθουν μεγαλύτερες ζημιές, ὑπεχώρησαν. Ο Χοσρέφ ἐπέστρεψε στὰ Δαρδανέλια, δὲν Ἰμβραῆμ ἔφυγε γιὰ τὴν Κρήτη.

‘Ο Μιαούλης κατεδίωξε τὸν Ἰμβραῆμ ἔως ἔξω ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης καὶ τοῦ ἐπροξένησε μεγάλες ζημιές, τὶς ὅποιες συνεπλήρωσε μιὰ τρομερὴ τρικυμία. /

Νὰ διαβασθοῦν: τὸ σχετικὸν δημοτικὸ τραγούδι, ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ δημώνυμο βιβλίο τοῦ Σπ. Μελᾶ, «αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ Μιαούλη—Ν. Κοντοπούλου», καθὼς καὶ ἀνέκdotα ἀπὸ διάφορα περιοδικά.

‘Απέναντι στὸν ἐπιβλητικὸ σὲ δύκο καὶ σὲ δύναμι Τουρκοαιγύπτιακὸ στόλο ἀντιπαρετάχθη δ μικρός, ἀλλὰ θαρραλέος Ἑλληνικὸς στόλος μὲ 80 μόνον πλοῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια μερικὰ ἦσαν πυρπολικά.

Περὶ ληψίς: ‘Ο Ἑλληνικὸς στόλος κινητοποιεῖται. Ναυμαχεῖ καὶ νικᾷ τὸν Τουρκοαιγύπτιακὸ στὸν κόλπο τοῦ Γέροντα. Οἱ Ἰμβραῆμ καταφεύγει στὴν Κρήτη.

‘Ερωτήσεις: Πῶς ἐνίκησαν οἱ Ἑλληνες στὴ ναυμαχία τοῦ Γέροντος; Τί ἀλλή ζημία ἔπαθε δ Ἰμβραῆμ;

‘Εργασίες: Κάμετε πίνακα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τοῦ τετάρτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ χρονολογικὴν σειράν.

**δ) Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ στὴν Πελοπόννησο  
(Φεβρουάριος 1825)**

**Μάχη στὸ Κρεμμύδι.** Τὰ πληρώματα τοῦ στόλου τοῦ Μιαούλη εἶχαν ἀνάγκη γιὰ ἀνάπτωσι καὶ τὰ πλοῖα γιὰ ἐπισκευή. Ἐγύρισαν λοιπὸν στὴν "Υδρα, χωρὶς νὰ ύποπτευθοῦν ὅτι ἦτο δυνατόν μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ χειμῶνος νὰ συνεχίσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις του δὲ Ἰμβραήμ. Ἄλλὰ ἐκεῖνος θυμωμένος ἀπὸ τὴν ἀποτυχία, ἐκλείσθη μέσα στὸ πλοῖο του καὶ ὡρκίσθη νὰ μὴ πατήσῃ τὸ πόδι του στὴν ξηρά, ἢν δὲν καταλάβῃ πρῶτα τὴν Πελοπόννησο.

Τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1825 δὲ Ἰμβραήμ, ἀφοῦ ἔλαβε ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἔπλευσε στὴ Μεσσηνιακὴ χερσόνησο καὶ ἀπεβίβασε στὴ Μεσθώνη 6 χιλιάδες πεζοὺς καὶ 1000 ἵππεῖς.

Χωρὶς νὰ συναντήσῃ σπουδαία ἀντίστασι, ἐκυρίευσε καὶ τὴν Κορώνη καὶ ἔτοι κατέλαβε ὅλη τὴν νότιο Μεσσηνιακὴ χερσόνησο. Κατόπιν ἐπροχώρησε βορειότερα, γιὰ νὰ καταλάβῃ τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου, τὸ **Νεόκαστρο** καὶ τὸ **Ναυαρίνο**.

Στὴν Πελοπόννησο δὲν εἶχε γίνει καμμιὰ προετοιμασία, γιὰ ν' ἀντικρύσουν τὸν ἔχθρο.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις τῆς δροσίας πρόεδρος ἦτο δὲ Γεώργιος Κουντουριώτης, κατεθορυβήθη. Τὰ χρήματα τοῦ δανείου, τὸ δροσίον εἶχε πάρει, εἶχαν σπαταληθῆ γιὰ ἄλλους σκοπούς. Καὶ ἐνῶ ὑπεστήριζε ὅτι εἶχε ἐτοιμάσει πολλὰ ἐμπειροπόλεμα στρατεύματα, δὲν κατώρθωσε τώρα νὰ συγκεντρώσῃ, γιὰ νὰ στείλη ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ παρὰ μόνον 2000 ἄνδρες.

Τὴν ἀρχηγία τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἀνέλαβε ὁ Ἰδιος ὁ Κουντουριώτης. Δὲν ἡμπόρεσε δόμως νὰ ύποφέρῃ τὶς κακουχίες τῆς ἐκστρατείας — ἦτο ἄλλωστε ἀσυνήθιστος — καὶ ἀπὸ τὴν Τρίπολι ἐγύρισε πάλι στὴν "Υδρα. Πρὶν φύγῃ ἀφῆσε ἀρχηγὸ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τὸν ὑπασπιστὴ του πλοίαρχο **Σκούρτη**, δὲ δροσίος, ὡς ναυτικός, ἐλαχίστη ἰδέα εἶχε ἀπὸ τοὺς πολέμους τῆς στεριάς.

Ο Σκούρτης ἔφθασε στὴν Πυλία καὶ ὠχυρώθη στὴ θέσι **Κρεμμύδι**, γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασι τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ πρὸς τὴν Πύλο. Ο στρατός του δόμως μόλις ἐδέχθη τὴν πρώτη ἐπίθεσι τῶν Αἰγυπτίων διεσκορπίσθη καὶ ὑπεχώρησε.

‘Ο Ἰμβραήμ, ὕστερα ἀπὸ τὴν μάχη τοῦ Κρεμμυδιοῦ, προχωρεῖ ἀνενόχλητος, φθάνει στὴν Πύλο καὶ πολιορκεῖ τὰ κάστρα τῆς.

**Μάχη στὴ Σφακτηρία.** Περισσότερο δύμας ἐνδιεφέρθη νὰ καταλάβῃ πρῶτα τὸ μικρὸν νησὶ **Σφακτηρία**, τὸ δόποῖον φράζει τὸ λιμάνι τῆς Πύλου, ἀνέθεσε δὲ τὴν ἐπίθεσι στὸ στρατηγό του Χούσεΐν. Στὴ Σφακτηρία εἶχαν ὀχυρωθῆ 800 πολεμισταὶ μὲ ἀρχηγοὺς τὸ Μαυροκορδᾶτος, Σαχτούρη, Τσαμαδό, Ἀναγνωσταρᾶ, τὸν φιλέλληνα Ἰταλὸ Σανταρόζα καὶ ἄλλους.

‘Ο Χούσεΐν, ὕστερ’ ἀπὸ ἴσχυρὸν βομβαρδισμὸν τοῦ Αίγυπτιακοῦ στόλου, κατώρθωσε ν’ ἀποβιβάσῃ στὸ νησὶ ἀρκετὴ δύναμι.

Οἱ ύπερασπισταὶ τῆς Σφακτηρίας ἀντεστάθησαν μὲ ἀφάνταστο ἡρωϊσμό. Ὑπέκυψαν δύμας στὶς ὑπέρτερες δυνάμεις τοῦ ἔχθροῦ. Οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν καὶ οἱ λοιποὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ἐλάχιστοι μόνον ἐσώθησαν μὲ τὸ Μαυροκορδᾶτο καὶ τὸ Σαχτούρη μὲ τὸ μικρὸν πλοῖο τοῦ Τσαμαδοῦ «Ἀρης», τὸ δόποῖον μὲ χίλιους κινδύνους κατώρθωσε νὰ περάσῃ μέσα ἀπὸ τὰ Αίγυπτιακὰ πλοῖα καὶ νὰ φύγῃ κατακτυπημένο καὶ κατακομματιασμένο.

Στὴ μάχη τῆς Σφακτηρίας ἐφονεύθησαν οἱ δόπλαρχηγοὶ Τσαμαδός, Ἀναγνωσταρᾶς καθὼς καὶ διοικητὴς Σανταρόζα.

Μετὰ τὴν κατάληψι τῆς Σφακτηρίας τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Νεόκαστρον καὶ Ναυαρίνο παρεδόθησαν στὸν Ἰμβραήμ.

Περὶ ληψίς: ‘Ο Ἰμβραήμ ἀποβιβάζεται στὴν Πελοπόννησο (Μεθώνη—Κορώνη). Οἱ Ἑλληνες νικῶνται στὸ Κρεμμύδι καὶ παθαίνουν πανωλεθρία στὴ Σφακτηρία.



A. Μαυροκορδάτος

**Μάχη στὸ Μανιάκι—Θάνατος Παπαφλέσσα.** Ὁ Ἰμβραήμ, ἀφοῦ ἐστερεώθη στὴ Μεσσηνιακὴ χερσόνησο, ἐπροχώρησε πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Πελοποννήσου. Παντοῦ, ἀπ’ ὅπου ἐπερνοῦσε, ἐσκόρπιζε τὴν καταστροφή. «Σὰν τὸν Ἰμβραήμ» λέγει ὁ λαός, δταν θέλη νὰ παραστήσῃ τῇ γενικῇ ἑρήμωσι ἐνὸς τόπου. Ὁ Ἰμβραήμ μὲ κάθε τρόπο καὶ μέσον ἥθελε νὰ ἔκεκαθαρίσῃ τελείως τὰ μέρη ποὺ ἐπερνοῦσε, γιὰ νὰ μὴ ἔχῃ κινδύνους ἀπὸ τὰ νῶτα του.

Ἐν τῷ μεταξὺ φόβος μεγάλος κατέλαβε τοὺς “Ελληνας. Πολλοὶ ἄφησαν τὰ χωριά των κι ἐτραβοῦσαν πρὸς τὸ κέντρον τῆς χώρας· ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ζωα, πράγματα, εἶχαν γεμίσει τοὺς δρόμους.

Οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἔδισταζαν ν’ ἀντιμετωπίσουν τὸν Ἰμβραήμ ‘Ο ἕιδος δ Πιετρόμπεης σ’ ἔνα γράμμα του πρὸς τὸν Παπαφλέσσα, ἔχαρακτήριζε τὸν Ἰμβραήμ ὡς ἀνίκητο καὶ τὸν παρομοίαζε μὲ τὸν Μέγα Ναπολέοντα. ‘Ο μόνος ποὺ θὰ ἥδυνατο νὰ βελτιώσῃ τὴν κατάστασι, ἥτο δ Κολοκοτρώνης, ἀλλ’ ἡ κυβέρνησι ἔξακολουθοῦσε νὰ τὸν κρατῇ φυλακισμένο στὸ μοναστήρι τῆς “Υδρας.

‘Ο Παπαφλέσσας, δ ὁποῖος τότε ἥτο ‘Υπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ὑπέδειξε στὴν Κυβέρνησι ν’ ἀποφυλακίσῃ τὸν Κολοκοτρώνη, ἀλλὰ δὲν εἰσακούσθη. Καὶ τότε ἀνέλαβε αὐτὸς μόνος του νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ.

Μὲ χίλιους ἄνδρες ἔφθασε στὴν Πυλία καὶ κατέλαβε στὴ θέσι **Μανιάκι** τὰ γύρω ύψωματα. Ἀπὸ ἑκεῖ θὰ ἐπερνοῦσαν τὰ Αίγυπτια· καὶ στρατεύματα, ποὺ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὴν Πυλία.

Στὶς 20 Μαΐου τὰ Αίγυπτιακὰ στατεύματα ἐπλησίασαν στὸ Μανιάκι. Οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα, μόλις ἀντίκρυσαν τὸ πλήθος τῶν ἔχθρικῶν στρατευμάτων μὲ τὸ τέλειο εύρωπαϊκὸ ἔξοπλισμό των, ἐδειλίασαν καὶ ἐσκόρπισαν.

Μόλις 300 παλληκάρια ἔμειναν στὴ θέσι των μὲ τὴν ἀπόφασι νὰ πεθάνουν ἐπάνω στὴ μάχη μαζὶ μὲ τὸν ἀρχηγὸ των. Ἡ ἀντίστασις τῶν ὀλίγων αὐτῶν μαχητῶν ἥτο τόσο σθεναρή, ὡστε ἡ μάχη ἐκράτησε δῆλη τὴν ἡμέρα.

Μὲ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου ἡ μάχη ἐτελείωσε. Κανεὶς δμως ἀπὸ τοὺς ἡρωϊκοὺς αὐτοὺς μαχητὰς δὲν υπῆρχε ζωντανός. “Ολοι μαζὶ μὲ τὸν ἀρχηγὸ των ἐκείτοντο ἑκεῖ νεκροί.

‘Ο Ἰμβραήμ ἔμεινε κατάπληκτος μπροστὰ στὸν ἡρωϊσμό των. Τὸ ἄλλο πρωτὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας ἐπιθεώρησε τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ τὰ δχυρώματα τῶν ὀλίγων πολεμιστῶν. Καὶ δταν εἶδε δτι γιὰ

δχυρώματα είχαν χρησιμοποιήσει δλίγες πέτρες, ξστησε δρθιο τὸ νεκρὸ Παπαφλέσσα, τὸν ἐφίλησε καὶ εἶπε.

«Αλήθεια, ήτο ίκανός καὶ γενναῖος αὐτός. Τέτοιοι ἥρωες καὶ πατριῶται εἰναι κρῖμα νὰ χάνωνται».

Νὰ διαβασθοῦν: τὸ δημοτικὸ τραγούδι «ὁ Παπαφλέσσας». Περικοπὲς ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Σ. Μελᾶ «τὰ ματωμένα φάσα» καὶ «ὁ Παπαφλέσσας», «ὁ Παπαφλέσσας καὶ τὸ Μανιάκι» Χρ. Παρασκευοπόλου. Τὸ φίλημα—Μητσάκη κλπ. κλπ.

Περὶ ληψις: Ο Ἰμβραῆμ προχωρεῖ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔρημώνει τὴν χώρα. Ο Παπαφλέσσας μὲ τὰ παλληκάρια του θυσιάζονται στὸ Μανιάκι.

Ἐργασίες: Κάμετε σχεδιάγραμμα τοῦ Μανιακοῦ.

Αποφυλάκισις τοῦ Κολοκοτρώνη. Η Κυβέρνησις κάτω ἀπὸ τὴν Ισχυρὴ πίεσι τοῦ λαοῦ, ἡναγκάσθη ν' ἀποφυλακίσῃ τὸν Κολοκοτρώνη ἀκριβῶς δυὸς ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Παπαφλέσσα 'Ο λαὸς ἡσθάνθη πραγματικὴ ὀνακούφισι. Πολλοὶ ἔτρεξαν πάλι χαρούμενοι καὶ ζητωκραυγάζοντες νὰ πολεμήσουν μαζί του, ἀλλ' ήτο ἀργά.

\* \*

Ο Ἰμβραῆμ δὲν ἔμοιαζε σὰν τοὺς Τούρκους. Ἐπροχωροῦσε μὲ φρονιμάδα καὶ σιγουριά, ἀλλὰ καὶ μὲ γρηγοράδα. "Ωσπου νὰ σκεφθῇ δ Κολοκοτρώνης νὰ κάψῃ ώρισμένα μέρη, γιὰ νὰ μὴ εύρισκουν τίποτε τὰ ἔχθρικὰ στρατεύματα, δ Ἰμβραῆμ εἶχε φθάσει στὴν Τρίπολι κι επροχωροῦσε πρὸς τὸ Ναύπλιο. Η μανία του ήτο νὰ περάσῃ καὶ καταστρέψῃ τὴν "Υδρα εἰς ἐκδίκησιν τῆς καταστροφῆς, τὴν δποίαγ εἶχε πάθει ἀπὸ τὸ Μιασούλη καὶ τὸν "Υδραϊκὸ στόλο. Λέγεται δὲ δτι, δταν ἀπὸ τὰ ύψωματα τοῦ 'Αρτεμησίου ἀντίκρυσε τὴν "Υδρα, εἶπεν.

«Ἄχ, πότε, μικρὴ Ἀγγλία, θὰ σὲ βάλω στὸ χέρι μου».

Τὴν προέλασί του δμως γιὰ τὸ Ναύπλιο τὴν ἡμπόδισε δ 'Υψηλάντης, δ γενναῖος καὶ ἀνιδιοτελῆς αὐτὸς ἥρως, δ ὅποῖς παρὰ τὴν κακὴ μεταχείρησι, ποὺ τοῦ ἐκαμαν οἱ πολιτικοί, ἔξακολουθοῦσε νὰ πολεμᾶ γιὰ τὴν πατρίδα μ' ὅλη του τὴν ψυχὴ καὶ τὴν δύναμι, ἀφήνοντας στὶς ἐπερχόμενες γενεές ἔξαίρετο παράδειγμα φιλοπατρίας. Ο 'Υψηλάντης ἤναγκασε τὸν Ἰμβραῆμ νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν Τρίπολι.

Ο Κολοκοτρώνης ἀντελήθη δτι δὲν θὰ ἡμποροῦσε ν' ἀντιπαραταχθῇ καὶ νὰ συνάψῃ τακτικὴ μάχη μὲ Αίγυπτιακὰ στρατεύματα.

Γι' αὐτὸ ἔπιασε τὰ βουνὰ—παληὰ του τέχνη—καὶ ἥρχισε τὸν

κλεφτοπόλεμο. Κατέβαινε συχνά, ἐπροξενοῦσε ζημιές στὸν ἔχθρο κι ἔξαναγύριζε. Ματαίως πολλὲς φορὲς τὸν ἐπροκαλοῦσε δὲ Ἰμβραῆμ, γιὰ νὰ πολεμήσουν, «ἐκ τοῦ συστάδην». Ἀκόμη καὶ δειλὸ τὸν εἶπε, ἀλλὰ δὲν τὸν ἔξεγέλασε. ‘Ο γέρος τοῦ Μωριᾶ ἦτο πιὸ ἔξυπνος ἀπ’ αὐτόν.

Περὶ ληψις: ‘Ο Κολοκοτρώνης ἀποφυλακίζεται κι ἀρχίζει τὸν κλεφτοπόλεμο. ‘Ο Ἰμβραῆμ φθάνει στὴν Τρίπολι, προχωρεῖ γιὰ τὸ Ναύπλιο, ἀλλ’ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸν ‘Υψηλάντη.

Ἐρωτήσεις: Τί σφάλμα διέπραξε δὲ Ἐλληνικὴ Κυβέρνησις μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰμβραῆμ στὴν Πελοπόννησον; Γιατὶ κατεστράφησαν οἱ Ἐλληνες στὸ Κρεμμύδι; Ποῖοι ἐφονεύθησαν στὴ Σφακτηρία; Πῶς ἐπολέμησαν οἱ Ἐλληνες στὸ Μανιάκι; Ποία γενικῶς ἡ συμβολὴ τοῦ Παπαφλέσσα στὴν ἔπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως;

## Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (1825)

Οι πρῶτες προσπάθειες τοῦ Κιουταχῆ. Ἐνῶ δὲ Ἰμβραῆμ πασᾶς, σκόρπιζε τὴν ἐρήμωσι στὴν Πελοπόννησο καὶ εἶχε σχεδὸν καταπνίξει τὴν ἐπανάστασι ἐκεῖ, δὲ Σουλτάνος διώριζε ἀρχιστράτηγο τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων τῆς Δυτικῆς Στερεάς Ἐλλάδος καὶ Ἡπείρου τὸν περιβόητο Κιουταχῆ - πασᾶ. Στὸ σουλτανικὸ φιρμάνι, ποὺ τοῦ ἐστείλε, τοῦ ἔδιδε τὴν ἐντολὴ νὰ κυριεύσῃ μὲ κάθε θυσίᾳ τὸ Μεσολόγγι.

«Ἡ τὸ Μεσολόγγι ἦ τὸ κεφάλι σου» τοῦ παρήγγειλε.

Ο Κιουταχῆς συνεμορφώθη πρὸς τὴ Σουλτανικὴ διαταγὴ. Παρεσκεύασε 39 χιλιάδες στρατὸ κι ἔξεκίνησε ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Ἐπέρασε τὴ Δυτικὴ Στερεά Ἐλλάδα, χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμμιὰ ἀντίστασι, ἔφθασε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1825 στὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ ἐπολιόρκησε.

Τὴν ὥδια ἐποχὴ δὲ Τουρκικὸς στόλος μὲ ναύαρχο τὸ Χοσρέφ πασᾶ ἔφθασε στὸν Πατραϊκὸ κόλπο, γιὰ νὰ ἀποκόψῃ τὴ θαλασσία συγκοινωνία τοῦ Μεσολογγίου καὶ νὰ ἐμποδίσῃ ἔτσι τὴν ἀποστολὴ στοὺς πολιορκουμένους, τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων ἀπὸ τὴν ἀλληλὴ Ἐλλάδα.

Στὸ Μεσολόγγι εύρισκοντο τέσσερες χιλιάδες μαχηταὶ καὶ 12 χιλιάδες γυναικόπαιδα μὲ δύπλαρχηγοὺς τὸ Νότη Μπότσαρη, τὸν Κίτσο Τζαβέλλα καὶ τὸ Μακρῆ. Τὴ γενικὴ ἐπίβλεψι τῆς ἀμύνης τοῦ

Μεσολογγίου είχε διοικητής δὲ τῆς πόλεως ἥτο διπρόκριτος Πατρών **Παπαδιαμαντόπουλος**. "Αμεσος κίνδυνος γιὰ τὴν πτῶσι τοῦ Μεσολογγίου δὲν ύπηρχε, γιατὶ εἶχαν γίνει ἀρκετὰ δχυρωματικὰ ἔργα, τὰ δποῖα τὸ ἐπροστάτευσαν, Γύρω του εἶχε κατασκευασθῆ βαθειὰ τάφρος καὶ πίσω ἀπ' αὐτὴν ύψηλὸ ἀνάχωμα, τὰ δποῖα ἡμπόδιζαν τοὺς Τούρκους νὰ πλησιάσουν στὴν πόλι. Ἀκόμη δὲ σὲ ἐπίκαιρα σημεῖα πίσω ἀπὸ τὴν τάφρο καὶ τὸ ἀνάχωμα ύπηρχαν τέσσερες προμαχῶνες (τάπιες), στοὺς δποίους εἶχαν τοποθετηθῆ 50 κανόνια.

'Απὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης πάλι δὲν ύπηρχε ἄμεσος κίνδυνος, γιατὶ καὶ τὰ νερὰ ἥσαν ρηχὰ κι ἔτσι δὲν ἡμποροῦσαν νὰ πλησιάζουν πολεμικὰ πλοῖα, ἀλλὰ καὶ τὰ τρία νησάκια, ποὺ ἔφραζαν τὴν εἰσόδο τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου, ἡ Κλείσοβα δηλαδὴ, δ Ντολμάς καὶ τὸ Βασιλάδι, κατείχοντο ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνας".

'Ο Κιουταχῆς εἶδε δtti δὲν ἦτο εὔκολη ἡ ἀλωσις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐπροσπάθησε στὴν ἀρχὴ νὰ πείσῃ τοὺς ύπερασπιστὰς τῆς πόλεως νὰ παραδοθοῦν. Στὴν προσπάθειά του αὐτὴ ἀπέτυχε, γιατὶ οἱ "Ἐλληνες ἀπέρριψαν τὶς προτάσεις του. "Ἔτσι ἡναγκάσθη ν' ἀρχίσῃ ἐφόδους κατὰ τῆς πόλεως, οἱ δποῖες δμως ἀπετύγχαναν. Οἱ ύπερασπισταὶ τοῦ Μεσολογγίου τὸν ἐκρατοῦσαν μακρυὰ ἀπὸ τὴν πόλι καὶ τοῦ ἐπροξενοῦσαν βαρείες ἀπώλειες.

Τὰ 'Ἐλληνικὰ πλοῖα εὔκολα ἔσπαζαν τὸν ἀποκλεισμό τοῦ Χοσρέφ πασᾶ, κι ἐπρομήθευαν στοὺς πολιορκουμένους τροφές καὶ πολεμοφόδια.

'Ο Κιουταχῆς ἀντελήφθη δtti, ἐφ' ὅσον οἱ πολιορκούμενοι ἐφοδιάζονται ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἥτο ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλι. Συνεννοήθη λοιπὸν μὲ τὸ ναύαρχο Χοσρέφ πασᾶ νὰ εὑρεθῇ τρόπος, ποὺ ν' ἀποκλεισθῇ τὸ Μεσολόγγι τελείως ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Κατεσκεύασαν λοιπὸν μικρὰ πλοῖα τὰ δποῖα ἡμποροῦσαν νὰ πλέουν στὰ ρηχὰ νερά. Τὰ ὥπλισαν μὲ κανόνια καὶ τὰ ἔφεραν στὴ ρηχὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου. "Ἔτσι δ ἐφοδιασμὸς τῶν πολιορκουμένων ἀπὸ τὴ θάλασσα δὲν ἦτο τώρα δπως πρῶτα εὔκολος.

Σιγὰ - σιγὰ τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμοφόδια ἤρχισαν νὰ λιγοστεύουν. 'Η θέσις τῶν πολιορκουμένων ἥτο τότε δύσκολη. Εύτυχῶς δ τολμηρὸς ἀρχηγὸς τῶν 'Ἐλληνικῶν πλοίων Ἀνδρέας Μιαούλης, ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὸν ἐφοδιασμὸ τοῦ Μεσολογγίου, κατώρθωσε νὰ σπάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸ καὶ νὰ φέρῃ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια, ἀφοῦ προηγουμένως ἔτρεψε εἰς φυγὴν τὸ στόλο τοῦ Χοσρέφ πασᾶ.

Οι πολιορκημένοι έπήραν θάρρος καὶ ὅχι μόνον ἀπέκρουσαν τὴν  
νέα ἐπίθεσι τοῦ Κιουταχῆ, ἀλλὰ καὶ κατεδίωξαν τὰ στρατεύματά  
του ἔως τὸ στρατόπεδό του περίπου καὶ τοὺς ἐπροξένησαν μεγά-  
λες ἀπώλειες.

Ἐπλησίαζε δῆμος ὁ χειμῶν, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τίποτε δι Κιου-  
ταχῆς. Καὶ οἱ ἀπώλειες, ποὺ εἶχε πάθει ἦσαν τεράστιες. Εἶχε χάσει  
ἔως τότε 13 χιλιάδες ἄνδρες. Τὰ τρόφιμά του ἥρχισαν νὰ λιγοστεύ-  
ουν καὶ ἀσθένειες ἐβασάνιζαν τοὺς στρατιώτας του. Τόσο εἶχαν κα-  
κοπαθήσει ὡστε πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐλιποτακτοῦσαν. "Ολα αὐτὰ τὸν  
ἡνάγκασαν, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τελεία καταστροφή, νὰ ἀπομακρυνθῆ  
ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι.

Γιὰ ἀσφάλεια καὶ ξεχειμώνιασμα κατέφυγε στὶς ὑπώρειες τοῦ  
βουνοῦ Ζυγοῦ, μὲ τὴν ἀπόφασι νὰ ξαναρχίσῃ τὸν ἀγῶνα τὴν ἐπο-  
μένη ἀνοιξι.

Περὶ ληψίς: "Ο Κιουταχῆς ἀπὸ τὴν στεριὰ καὶ δι Χοσρὲφ ἀπὸ τὴν θά-  
λασσα πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι. "Ο Μιαούλης σπάζει τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ  
ἐφοδιάζει τοὺς πολιορκημένους. "Ο Κιουταχῆς ἀποσύρεται στὶς ὑπώρειες τοῦ  
Ζυγοῦ.

Ἐρωτήσεις: Πῶς ἐπροστατεύετο τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὴν ἔηρά καὶ  
πῶς ἀπὸ τὴν θάλασσα; Πῶς ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὴν θάλασσα; Τί ζημίες ἔπαθε  
ὁ Κιουταχῆς;

Ἐργασίες: Κάμετε πίνακα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τοῦ  
πέμπτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ χρονολογικὴν σειράν.

## ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

### Τρίτη πολιορκία καὶ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου

Ο Σουλτάνος ἔβλεπε ὅτι ἐβράδυνε νὰ πέσῃ τὸ Μεσολόγγι. Καὶ  
ἐπειδὴ ἔφοβεῖτο τελεία καταστροφὴ τοῦ στρατοῦ τοῦ Κιουταχῆ, ἐζή-  
τησε τὴν βοήθεια τοῦ συμμάχου του Μεχμέτ 'Αλῆ τῆς Αιγύπτου. 'Ο  
Μεχμέτ 'Αλῆς ἔδωσε διαταγὴ τότε στὸν Ἰμβραῆμ πασᾶ νὰ σπεύσῃ  
εἰς βοήθειαν του Κιουταχῆ.

'Ο Ἰμβραῆμ μὲ 10 χιλιάδες "Αραβεῖς ἐπέρασε ἀπὸ τὴν Πελοπόν-  
νησο στὴ Στερεὰ Έλλάδα καὶ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1825 εἶχε φθάσει  
ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, Δὲν ἔκρυψε ἀπὸ τὸν Κιουταχῆ τὴν ἀπο-

ρία του, πώς τόσον καιρό δὲν ήμπόρεσε νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ τὸ μικρὸ φράκτη.

«Ἐγώ, τοῦ εἶπε, σὲ δυὸ ἐβδομάδες θὰ τὸν πάρω».

Ο Κιουταχῆς ἔχολώθη ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἰμβραῆμ καὶ τὸν ἄφησε μόνο του νὰ ἐνεργήσῃ.

Ο Ἰμβραῆμ ἤρχισε τὶς ἐπιθέσεις μὲ ἴσχυρό βομβαρδισμὸ κατὰ τοῦ φράκτη. Ἀλλὰ ἔβλεπε δὴ δὲν εἶχε ὑπολογίσει καλά. Ἐπέρασαν οἱ δύο ἐβδομάδες καὶ ὁ φράκτης δὲν ἔπεφτε.

Ἡναγκάσθη τότε νὰ καλέσῃ τὸν Κιουταχῆ νὰ καταστρώσουν κοινὰ σχέδια ἐπιχειρήσεων καὶ νὰ ἐνεργήσουν μαζὶ γιὰ τὴν πτῶσι τοῦ Μεσολογγίου.

Οἱ δύο πασάδες ἀπεφάσισαν: πρῶτον, νὰ ἐντείνουν τὸν ἀποκλεισμὸ τοῦ Μεσολογγίου ἀπὸ ξηρὰ καὶ ἀπὸ θάλασσα ἔτσι, ποὺ νὰ μὴ ἡμποροῦν οἱ πολιορκημένοι νὰ πάρουν ἀπ' ἔξω οὕτε μιὰ σφαῖρα, οὔτε ἕνα ψωμί, καὶ δεύτερον, νὰ ἐξακολουθήσουν τὸ βομβαρδισμὸ καὶ τὶς ἐπιθέσεις, μέχρις δύτου γονατίσουν τοὺς πολιορκουμένους,

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸν τέλειο ἀποκλεισμὸ τῆς πόλεως ἀπὸ τὴ θάλασσα, ὕστερα ἀπὸ σκληρὸ καὶ αἰματηρὸ ἀγῶνα, κατέλαβαν τὰ τρία νησάκια Κλείσοβα, Ντολμὰ καὶ Βασιλάδι, τὰ δυοῖς διπλαῖς εἴπαμε ἔφραζαν τὴν εἰσοδο τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου. Ἀφησαν ἐπάνω σ' αὐτὰ ἴσχυρὲς φρουρὲς καὶ ἔτοποθέτησαν κανόνια, τὰ δυοῖς ἡμποροῦσαν νὰ κτυποῦν καὶ τὴν πόλι, καὶ τὰ πλοῖα, ποὺ θὰ ἐπιχειροῦσαν νὰ πλησιάσουν. Ἐπέρασαν ἐπίσης στὴν λιμναθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἄλλα πλοιάρια ὠπλισμένα μὲ κανόνια. Τὰ δὲ μεγάλα πολεμικὰ τοῦ Χοσρέφ πασᾶ ἄγρυπνα ἐπεριπολοῦσαν στὰ ἀνοικτὰ τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου. Ἔτσι ἦτο ἀδύνατος δ ἐφοδιασμὸς τῶν πολιορκουμένων μὲ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια.

Ολες οἱ προσπάθειες, ποὺ ἔκαμε δ ἀτρόμητος Μιαούλης, γιὰ νὰ σπάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸ καὶ νὰ ἐφοδιάσῃ τὴν πόλι, ἀπέτυχαν αὐτὴ τὴ φορά. Τὸ νερὸ ποὺ ὕδρευε τὴν πόλι ἀπ' ἔξω ἐκόπη. Οἱ πολιορκημένοι ἔπιναν νερὸ ἀπὸ ἀβαθῆ πηγάδια, τὸ δυοῖο ἦτο θολό, κακῆς γεύσεως καὶ βλαβερό.

Οι ἐπιθέσεις τῶν Τουρκοαιγυπτιακῶν στρατευμάτων ἔγιναν τῷρα σφοδρότερες καὶ συχνότερες, δ δὲ βομβαρδισμὸς ἀδιάκοπος καὶ σφοδρός. Ο Ἐθνικὸς ποιητῆς Σολωμὸς καθὼς ἥκουε ἀπὸ τὸ νησὶ Ζάκυνθο τὸ σφοδρὸ βομβαρδισμό, ἐμονολογοῦσε θλιμμένα:

«Βάστα, καημένο Μεσολόγγι»

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἀπέβαινε ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα πιὸ

δύσκολη καὶ ἀπελπιστική. Τὰ τρόφιμα δὲ ιγόστευαν καὶ τελικῶς ἐσώθησαν ἐντελῶς. "Ετρωγαν δτι εὕρισκαν, ζῶα ἀκάθαρτα, σκύλους καὶ γάτες, φύκια, σκουλήκια, δέρματα κλπ. Τόσο οἱ ἄνθρωποι ἔξηντλήθησαν ἀπό τὴν πεῖνα, τις στερήσεις καὶ τις ἀρρώστιες ὥστε εἶχαν καταντήσει σὰν φαντάσματα. Καὶ δμως ἡμύνοντο. Ἐπροτιμοῦσαν νὰ πεθάνουν ἢ νὰ πέσουν ἀπὸ τὰ ἔχθρικὰ βόλια, παρὰ νὰ παραδοθοῦν.

**Ηρωϊκὴ ἔξοδος τῶν πολιορκουμένων.** 'Ωστόσο ἐλπὶς σωτηρίας δὲν υπῆρχε. Γι' αὐτὸ οἱ ἔλευθεροι πολιορκημένοι ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν ἡρωϊκὴ ἔξοδο κοὶ δσοι σωθοῦν. 'Ημέρα ἔξόδου ὥρισαν τὴν 10 Απριλίου 1826. Συνεννοήθησαν μὲ τὸν Καραϊσκάκη καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ὁπλαρχηγούς τῆς Ρούμελης, γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσουν ἀπ' ἔξω κατὰ τὴν ἡμέρα ἑκείνη.

Τὴν ὥρισμένη ἡμέρα εἶχαν ἐτοιμασθῆ. Ἐχωρίσθησαν σὲ τρεῖς δμάδες. Τὴν μιὰ δμάδα διηύθυνε ὁ Νότης Μπότσαρης, τὴ δεύτερη ὁ Κίτσος Τζαβέλλας καὶ τὴν τρίτη ὁ Δημήτριος Μακρῆς. Στὸ μέσον κάθε δμάδος ἐπῆραν θέσι οἱ γεροντότεροι, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Οἱ ἔνοπλοι πολεμισταὶ ἐπλαισίωναν τὶς δμάδες.

Τὰ ἔξημερώματα τῆς 10 Απριλίου ἐβγῆκαν ἀπὸ τὰ τείχη. Δυστυχῶς οἱ Τούρκοι εἶχαν μάθει καὶ τὴν ἀπόφασι καὶ τὴν ἡμερομηνία τῆς ἔξόδου ἀπὸ κάποιο Βούλγαρο, αὐτόμολο ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, καὶ εἶχαν λάβει τὰ μέτρα τῶν. Εἶχαν στείλει ἀρκετὸ στρατὸ πρὸς τὸ μέρος τοῦ βουνοῦ Ζυγός, ἀπ' ὃπου θὰ ἔκαμαν τὴν ἐπίθεσι οἱ Στερεολαδίτες ὁπλαρχηγοί, γιὰ ν' ἀπασχολήσουν τοὺς Τούρκους. Ἀκόμη εἶχαν ἐνισχύσει τὰ χαρακώματά των ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ δχυρὰ τῆς πόλεως. Γι' αὐτό, δταν οἱ Στερεολαδίτες ὁπλαρχηγοὶ ἐκινήθησαν πρὸς τὸ Μεσολόγγι, συνήντησαν τὴν ἄγρια ἀντίστασι τῶν Ἀλβανῶν. Ἡναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ ὀπισθοχωρήσουν κι ἔτσι δὲν ἤμπόρεσαν νὰ βοηθήσουν τὴν ἔξοδο τῶν πολιορκουμένων.

Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι, μόλις ἐπλησίασαν οἱ ἔξερχόμενοι στὰ χαρακώματά των, ἤρχισαν σφοδρὸ τουφεκοβολισμὸ ἐναντίον τῶν. "Ομως αὐτοὶ δὲν ἐσταμάτησαν. Μὲ τὰ σπαθιὰ καὶ τὰ πιστόλια στὸ χέρια ἐπροχωροῦσαν ἀπτόητοι καὶ ἀτρόμητοι.

Στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμὴ ἄγνωστον ἀπὸ ποῦ, ἡκούσθη ἡ φωνὴ.

«Πίσω, πίσω στὴν πόλι». 'Η φωνὴ αὐτὴ ἔσπειρε πανικὸ στὰ γυναικόπαιδα, τὰ δποῖτα ἔντρομα ἤρχισαν νὰ ὀπισθοχωροῦν καὶ νὰ παρασύρουν μαζί τῶν καὶ πολλοὺς πολεμιστάς.



\*Εξόδος Μεσολογγίου

Τι ξεγίνε τότε δέν περιγράφεται. Οι Τούρκοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὴ σύγχυσι ἐκείνη κατεδίωξαν τὰ πλήθη ἔως τὴν πόλι. Ἐκεῖ ἥρχισαν τὴ σφαγή. Κανεὶς δέν ἐσώθη. Ἡ πόλις ἐγέμισε ἀπὸ πτώματα φονευμένων γερόντων, παιδιών, γυναικῶν.

"Οσοι ἀπὸ τοὺς "Ελληνας δέν ἐγύρισαν πίσω, ἀλλὰ ἐπροχώρησαν, μέχρις δτου ξεπεράσουν τὰ Τουρκικὰ χαρακώματα, ἀπεδεκατίσθησαν. Μόλις 2000 πολεμισταὶ καὶ γυναικόπαιδα ἐσώθησαν καὶ ἔφθασαν ἄλλοι στὸ βουνὸ Ζυγὸ καὶ ἄλλοι στὴ Ναύπακτο.

"Οσοι πολεμισταὶ ἐγύρισαν στὴν πόλι, ἐτρεξαν στοὺς προμαχῶνες καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐξηκολούθησαν τὴν ἅμυνα, ὡς ποὺ δλοι ἐφονεύθησαν.

'Αλησμόνητη μένει ἡ πρᾶξις τοῦ ἥρωος γέρου **Χρήστου Καψάλη**. Εἶχε κλεισθῆ μὲ πολλὰ γυναικόπαιδα σ' ἔνα μύλο, ποὺ ἐχρησίμευε ὡς πυριτιδαποθήκη. Καὶ δταν ἐπλησίασαν οἱ Τούρκοι, γιὰ νὰ μὴν πέσουν τὰ γυναικόπαιδα στὰ χέρια των, ἀφοῦ ἔκαμε τὸ σταυρὸ του κι ἐψιθύρισε τό: Μνήσθητί μου, Κύριε, ἔβαλε φωτιὰ στὸ μπαροῦτι καὶ ἀνετινάχθησαν δλοι στὸν ἀέρα, "Ελληνες μαζὶ καὶ δσοι Τούρκοι είχαν πλησιάσει.

Σημείωσις: 'Αλλὰ θὰ ἡτο ἐδῶ παράλειψις, ἐὰν παράλληλα μὲ τὴν θυσία τοῦ Καψάλη, δέν ἔμνημονεύετο καὶ ἡ θυσία τοῦ ἐπισκόπου Ρωγῶν **Ιωσήφ**. 'Ο συνετώτατος καὶ γενναιοτάτος, αὐτὸς ποιμενάρχης, πανταχοῦ καὶ πάντοτε παρὼν στὴν δργάνωσι τοῦ ἀγῶνος τῶν πολιορκουμένων, ἐβάδιζε τελευταῖος στὰ τάγματα τῶν «ἔξερχομένων» μὲ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι. Ἡ ἀπασία φωνὴ **«πίσω»** τὸν εὐρῆκε ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὁπισθοχώρησε καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸν ἀνεμόμυλο μὲ τὸ Τζαβέλλα. Ἀφοῦ ἐπολέμησαν ἔως τὴν ἄλλη ἡμέρα, ἔβαλε φωτιὰ στὸ μπαροῦτι τοῦ ἀνεμομύλου καὶ τὸν ἀνετίναξε: ἀλλὰ δὲν ἀπέθανε. Ἐτραυματίσθη μόνον καὶ τὴν ἐπομένη ἀπηγχονίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων.

"Ἐτσι τὸ Μεσολόγγι ἐπεσε καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ ἐσβῆσε δλόκηρη σχεδὸν ἦ ἐπανάστασις στὴ Στερεά Ελλάδα. 'Αλλ' ὁ θαυμασμὸς τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴ γενναιότητα καὶ τὴν αὐτοθυσία τῶν κατοίκων του καὶ τῶν ἥρωικῶν ὑπερασπιστῶν των ὠφέλησε σημαντικά τὰ τέλη Ελλάδα. Γιατὶ τὰ Εὐρωπαϊκὰ Κράτη ἥρχισαν νὰ σκέπτωνται σοβαρῶς ὅτι ἐπρεπε νὰ πάρουν ἐνεργότερον μέρος ὑπὲρ τῶν Ελλήνων καὶ νὰ μὴ ἀφήσουν νὰ καταστραφῆ μιὰ τόσον γενναία καὶ ἥρωϊκὴ φυλή.

## **Η κατάστασις στὴν Ελλάδα ύστερα ἀπὸ τὴν πτῶσι τοῦ Μεσολογγίου**

Μετὰ τὴν πτῶσι τοῦ Μεσολογγίου δ' Ἰμβραῆμ ἐγύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς. Ἐπέρασε δλη τὴ

Δυτική Πελοπόννησο καὶ ἔφθασε στὴν Μεσσηνία. "Οπου ἐπερνοῦσε ἔκαιε κι ἐλεηλατοῦσε τὰ πάντα. 'Απὸ τὴν Μεσσηνία ἐπεχείρησε πολλὲς φορὲς νὰ καταλάβῃ τὴν Μάνη, ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὸ ἐπέτυχε. "Επαθε μάλιστα καὶ μεγάλες συμφορές.

Σ' Ο Κολοκοτρώνης ἔξακολουθοῦσε ἀπὸ τὰ βουνὰ τὸν κλεφτοπόλεμον. Επροξενοῦσε φθορὲς κι' ἐκρατοῦσε τὸν Ἰμβραῆμ σὲ διαρκῆ ἀνησυχία. "Αλλο ὅμως ἀποτέλεσμα δὲν ἔφερε.

Σ' Ο Μιαούλης μὲ τὸν Ἐλληνικὸ στόλο κατώρθωσε νὰ διώξῃ τὸν Χοσρέφ πασᾶ ἀπὸ τὰ Ἐλληνικὰ ὄδστα καὶ τὸν ἡγάγκασε νὰ κλεισθῇ στὰ Δαρδανέλλια.

\* \*

Ο Κιουταχῆς ἀπὸ τὴν Δυτικὴ Στερεά Ἐλλάδα ἐπροχώρησε στὴν Ἀνατολικὴ καὶ τὴν ὑπέταξε δλόκληρη. "Εφθασε στὴν Ἀττικὴ καὶ, ἀφοῦ ἐβομβάρδισε τὴν πόλι τῶν Ἀθηνῶν, τὴν κατέλαβε.

Οι πολεμισταὶ τῶν Ἀθηνῶν, 400 περίπου μὲ τὸν δπλαρχηγὸ Γκούρα, ἐκλείσθησαν στὴν Ἀκρόπολι, τὴν ὅποια δι Κιουταχῆς ἐποιιόρκησε. Ή Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἦτο τότε τὸ μόνον φρούριο τῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος, τὸ δποῖο ἔμεινε στὰ χέρια τῶν Ἐλλήνων.

Ο Κιουταχῆς ἔκαμε πολλὲς ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ δλες ἀπέτυχαν. "Ομως ή θέσις τῶν πολιορκουμένων γίνεται καὶ πιὸ δύσκολη:

Τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμοφόδια ἥμέρα μὲ τὴν ἥμέρα λιγοστεύουν καὶ δι πλαρχηγὸς Γκούρας, ποὺ τὴν ὑπερήσπιζε, ἐφονεύθη. Ή Ἀκρόπολις δμως ἀντέχει ἀκόμη.

Ο δπλαρχηγὸς Κριεζώτης μὲ 300 πολεμιστὰς κατώρθωσε νὰ σπάσῃ τὴν πολιορκία καὶ νὰ φέρη στοὺς πολιορκουμένους μαχητὰς ἀρκετὲς τροφὲς καὶ πολεμοφόδια.



A. Ζαΐμης

Έν τῷ μεταξὺ οἱ Ἔλληνες ἔξακολουθοῦσαν τίς φιλονικίες. Τὰ οἰκονομικὰ εἶχαν παρασλύσει. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη ἐφαί- νετο ἀνίκανη νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασι καὶ γι' αὐτὸ ἐίχε χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ.

Τότε ἔγινε ἡ τρίτη Ἐθνοσυνέλευσις στὴν Ἐπίδαυρο τοῦ Ναυ- πλίου. Ὁ Κουντουριώτης παρητήθη ἀπὸ πρωθυπουργὸς καὶ ἀνέλαβε δὲ Ἀνδρέας Ζαΐμης.

Οἱ Φιλέλληνες ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἥρχισαν νὰ κινοῦνται δρα- στηριότερα. Ἐστειλαν χρήματα στὴ νέα κυβέρνησι καὶ τῆς συνέστη- σαν νὰ κρατήσουν οἱ Ἔλληνες τὸν ἀγῶνα, δσο ἡμποροῦν γιατί, κα- τὰ τὴ γνώμη τῶν, ἐπλησίαζε δὲ καιρός, κατὰ τὸν ὅποῖον τὰ κράτη τῆς Εύρωπης θὰ ἐνδιαφερθοῦν ἐνεργῶς καὶ θὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἀνεξαρ- τησία τῆς Ἑλλάδος. Γι' αὐτό, τοὺς παρήγγειλαν, δτι πρέπει νὰ κρα- τηθῇ ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν μὲ κάθε τρόπο μὲ κάθε θυσία.

## Γεώργιος Καραϊσκάκης Μάχες στὴν Ἀράχωβα καὶ στὸ Δίστομο (1826)

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη διώρισε ἀρχηστράτηγο τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιο Καραϊσκάκη.

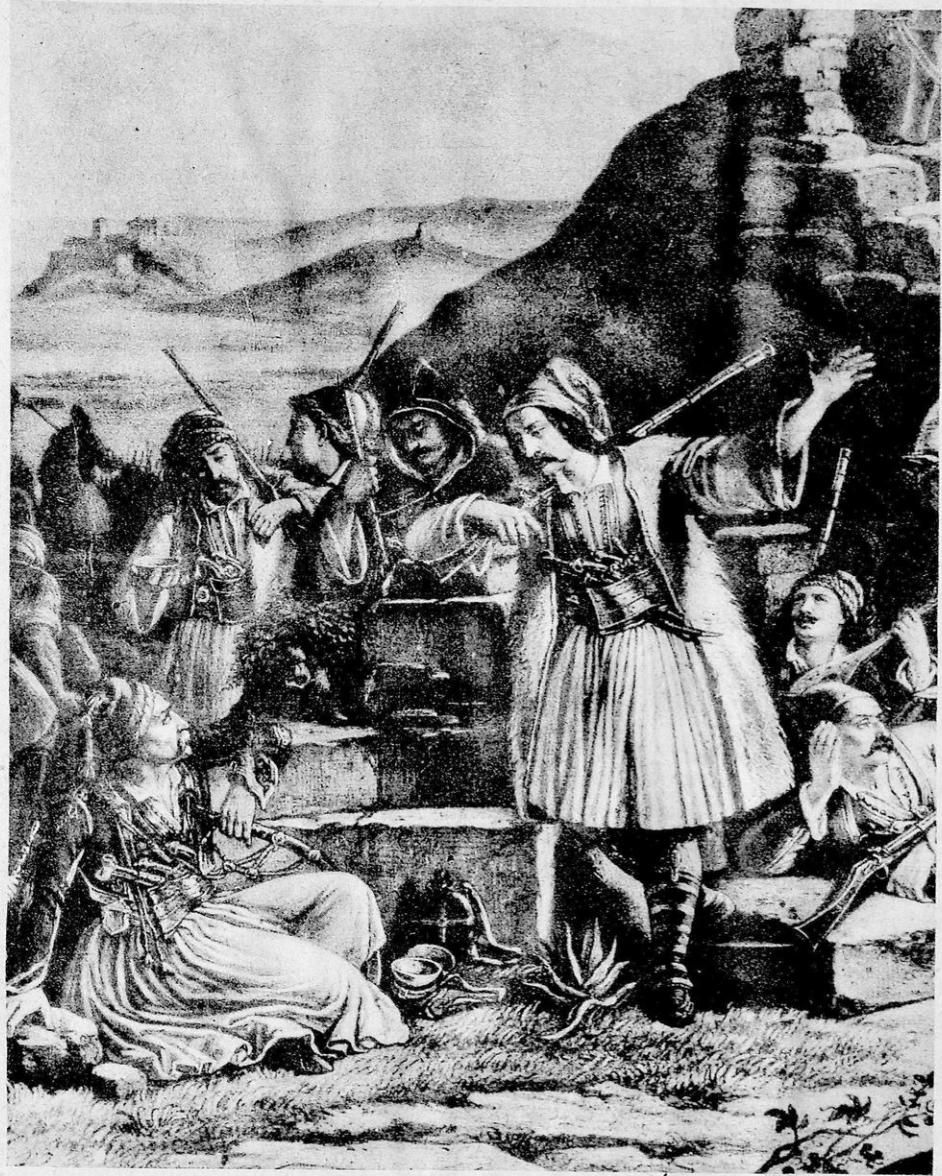
Ο Καραϊσκάκης κατήγετο ἀπὸ τὸ χωριὸ Μαυρομάτι τῆς Καρδί- τσας. Ἡτο κοντός, ἀδύνατος καὶ καχεκτικός, ἀλλὰ γενναῖος, ἔξυ- πνος, δραστήριος, ισαὶ θεοσεβῆς. Πρὶν διορισθῆ ἀρχιστράτηγος ἦτο πολὺ ἄτακτος, ἐλευθερόστομος καὶ ἀπείθαρχος. Ἄλλ' ὅταν ἐπῆρε τὸ διορισμὸ καὶ τοῦ συνέστησαν οἱ ἀρχηγοὶ ν' ἀλλάξῃ συμπεριφορά, ἀπήντησε :

«Ἐγώ, ὅταν θέλω γίνομαι διάβολος καὶ, ὅταν πάλι θέλω γίνομαι ἄγγελος· ἀπὸ τώρα καὶ πέρα θὰ γίνω μόνον δγγελος».

Κι ἐκράτησε τὸ λόγο του!

Μὲ τὸ Ζαΐμη ἦσαν ἔχθροι. «Οταν δ Καραϊσκάκης ἥλθε στὴν Πε- λοπόννησο νὰ καταστείλῃ τὴν τοπικὴ ἔξέγερσι τῶν Πελοποννησίων, ἐναντίον τῆς Κυβερνήσεως Κουντουριώτη, ἔκαψε ὅλα τὰ κτήματα τῶν Ζαΐμηδων καὶ δὲν τοὺς ἄφησε τίποτε. Ἄλλ' ὁ Ζαΐμης μπροστὰ στὴν ἀνάγκη τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος, ἄφησε κατὰ μέρος τὰ προ- σωπικά τῶν, διώρισε τὸν Καραϊσκάκη ἀρχιστράτηγο καὶ εἶπε :

«Ἄς σωθῆ ἡ πατρίδα κι ἀς δοξασθῆ ὁ ἔχθρός μου».



**Τὸ στρατόπεδο τοῦ Καραϊσκάχη**

«Τελειώσατε, συστρατιώται, τὸ ἔργον μου. Ἐλευθερώσατέ μου τὰς Ἀθήνας.  
Τὰς Ἀθήνας ἐλευθερώσατέ μου.»

Λόγος του στοὺς στρατιώτας του

Καὶ ἀμέσως οἱ δύο πρὶν ἔχθροι συνεφιλιώθησαν κι ἐφιλήθησαν γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδος.

\* \*

Ο Καραϊσκάκης ως ἀρχιστράτηγος ἀπέδειξε ὅτι εἶχε σπάνιες στρατηγικὲς ἀρετές. Ἀντελήφθη ὅτι δὲν συμφέρει νὰ ἐπιτεθῇ «κατὰ μέτωπον» ἐναντίον τοῦ Κιουταχῆ. Γι' αὐτὸν ἔθεσε σ' ἐφαρμογὴ τὸ σχέδιο τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἐσκόπευε νὰ καταλάβῃ δλους τοὺς δρόμους, ποὺ δῆμησαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ στὴν Θεσσαλία, καὶ νὰ κάμη μιὰ στρατιωτικὴ ζώνη ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ κόλπο ἥως τὴ Χαλκίδα. Θ' ἀπέκλειε δηλαδὴ τὸν Κιουταχῆ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. "Ετοι δὲν θ' ἀφηνε νὰ φθάσουν τροφές στὴν Ἀττική, καὶ θὰ τὸν ἡνάγκαζε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως καὶ νὰ φύγῃ."

Γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιό του δὲ Καραϊσκάκης ἔκαμε πολλὲς μάχες μὲ τοὺς Τούρκους, στὶς δόποῖς ἔδειξε καὶ τὴ στρατηγικὴ του ἰκανότητα καὶ τὴν παλληκαριά του. Ἡ κυριώτερη ἐπιτυχία του ἦτο στὴν **Ἀράχωβα** τῆς Βοιωτίας.

Ο Κιουταχῆς εἶχε στείλει ἐναντίον τοῦ Καραϊσκάκη τὸ Μουσταφάμπεη. Ο Καραϊσκάκης δύμας ἀπέκλεισε τὸν Μουσταφάμπεη μὲ 2.500 Ἀλβανοὺς στὴν Ἀράχωβα καὶ σὲ μιὰ χειμωνιάτικη νύκτα στὶς 24 Νοεμβρίου 1826 μέσα στὴν ἀγριότητα τοῦ καιροῦ καὶ τὰ χιόνια τοὺς κατέστρεψε σχεδὸν δλους. Ἀπὸ τοὺς 2.500 μόνον 300 ἔμειναν.

Αμέσως ἔφθασαν ἄλλοι Τούρκοι πρὸς ἐνίσχυσίν των. "Εγινε δευτέρα μάχη στὸ **Δίστομον**, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴν οἱ Τούρκοι ἐνικήθησαν καὶ κατεστράφησαν.

"Υστερ' ἀπ' αὐτὰ ἡ Ἐπανάστασις στὴ Στερεά Ἑλλάδα ἥρχισε νὰ παίρνη νέα ζωή. Ἡ υπαιθρος χώρα ἔξεσηκώθη πάλιν καὶ μόνον τὰ κάστρα ἀπέμειναν στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

Ἐν τῷ μεταξὺ κατὰ τὸ Μάρτιο τοῦ 1827 ἔγινε ἡ **τετάρτη** Ἐθνο-  
συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων στὴν **Τροιζηνία**, ἡ δόποια διώρισε δύο Φιλέλληνας ἀρχηγούς ἔνα γιὰ τὸ στρατὸ καὶ ἔνα γιὰ τὸ ναυτικό. Ἀρχιστράτηγο διώρισε τὸν Ἀγγλο Τζώρτζ καὶ ναύαρχο τὸ λόρδο **Κόκκαρ**. Ἐκάλεσε δὲ τὸν Καραϊσκάκη νὰ συνεννοηθῇ μαζί των γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Ἀκροπόλεως.

Ακόμη ἡ συνέλευσις τῆς Τροιζηνίας ἐψήφισε τὸ νέο Σύνταγμα. Κατ' αὐτό, ἡ νομοθετικὴ ἔξουσία ἦτο ἔργον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, δηλαδὴ τῆς Βουλῆς, ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ ἔξουσία ἀνῆκε σ' ἔνα

μόνον πρόσωπο, τὸν κυβερνήτη. Ἀπὸ τὴν ἵδια συνέλευσι ὡρίσθη κυβερνήτης ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας.

Περὶ ληψίς: Ὁ Καραϊσκάκης διορίζεται ἀρχιστράτηγος. Νικᾶ τοὺς Τούρκους στὴν Ἀράχωβα καὶ στὸ Δίστομο. Ἡ τετάρτη Ἐθνοσυνέλευσις ψηφίζει τὸ Σύνταγμα, δορίζει τὸν Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος καὶ διορίζει ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

Ἐρωτήσεις: Ποιὸς ἦτος ὁ Καραϊσκάκης; Τί κατορθώματα ἔκαμε; Πῶς κρίνετε τὴ συμφιλίωσι μὲ τὸ Ζαΐμη; Ποιεὶς ἦσαν οἱ ἀποφάσεις τῆς Τετάρτης Ἐθνοσυνέλευσεως;

Ἐργασίες: Κάμετε πίνακα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τοῦ ἔκτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ χρονολογικὴν σειράν.

## ΕΒΔΟΜΟΝ, ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η μάχη στὸ Κερατσίνι (1827). Ἀρχιστράτηγος τώρα τῶν Ἑληνικῶν δυνάμεων εἶναι ὁ Κόχραν. Ὁ Κιουταχῆς ἔξακολουθεῖ νὰ πολιορκῇ τὴν Ἀκρόπολι στενά. Ἡ φρουρά της εύρισκεται πάλιν σὲ δύσκολο θέσι, γιατὶ ἔχει σώσει τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμοφόδια.

Ἀπὸ τὴ δύσκολη αὐτὴ θέσι τὴν ἔβγαλε προσωρινῶς ὁ Γάλλος συνταγματάρχης φιλέλλην Φαβιέρος, ὁ δόποιος κατώρθωσε νὰ σπάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ νὰ φθάσῃ στὴν Ἀκρόπολι μὲ 650 πολεμιστάς, φορτωμένους μὲ τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια.

Ἔτοι ἡ ἄμυνα τῶν πολιορκουμένων ἦτο ἐξησφαλισμένη γιὰ ἀρκετὸ καιρό.

Μετὰ τὸν διορισμὸ τοῦ Κόχραν, ὁ Καραϊσκάκης διετάχθη νὰ συγκεντρώσῃ τὰ στρατεύματά του γύρω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Χωρὶς χρονοτριβὴ ἥλθε καὶ ἐστρατοπέδευσε στὸ Κερατσίνι, ἔξω ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σαλαμῖνα.

Ὁ Κιουταχῆς, γιὰ νὰ μὴ δώσῃ καιρὸ στὸν Καραϊσκάκη νὰ ὀχυρωθῇ, ἐπετέθη ἐναντίον του μὲ δλεῖς του τὶς δυνάμεις. Ἡ μάχη ἐκράτησε ἐπτὰ δλόκληρες ὥρες. Καὶ ἦτο σκληρὴ καὶ φονική. Τελικῶς οἱ Τούρκοι ἐνικήθησαν καὶ ἤναγκάσθησαν νὰ ύποχωρήσουν.

Ἡ νίκη τοῦ Καραϊσκάκη στὸ Κερατσίνι ἔδωσε θάρρος σὲ ὡρι. σμένους ἀδιαφόρους ἔως τότε "Ἑλληνας, οἱ δόποιοί ἔτρεξαν νὰ καταταχθοῦν στὸ στρατό του καὶ ν' ἀγωνισθοῦν μαζί του." //

## Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη

"Υστερα ἀπὸ τὴν μάχη τοῦ Κερατσινίου, ὁ νέος ἀρχιστράτηγος ἔκαλεσε τοὺς δύο ἄλλους ἀρχηγούς Τζώρτζ καὶ Καραϊσκάκη εἰς πολεμικὸν συμβούλιον. "Ἐπρεπε νὰ συσκεφθοῦν πῶς θὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν πολεμικὴν κατάστασιν, γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν.

Ο Καραϊσκάκης ἐπρότεινε νὰ συνεχισθῇ ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ νὰ γίνη στενώτερος. "Ἐτσι, κατὰ τὴν γνώμην του, δικῆς θὰ ἡναγκάζετο νὰ φύγῃ μόνος του ἀπὸ ἔλλειψι τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Οἱ δύο ἄλλοι ὅμως στρατηγοὶ Κόχραν καὶ Τζώρτζ ἐπρότειναν καὶ ύπεστήριξαν δτὶ πρέπει νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως ἐναντίον του.

"Υπερίσχυσε ἡ γνώμη τῶν δύο καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἐπίθεσις. Ο Καραϊσκάκης εἶχε δώσει αὐστηρὴν ἐντολὴν στὰ στρατεύματά του, χωρὶς δική του διαταγή, νὰ μὴν ἔλθουν δπωσδήποτε σὲ σύγκρουσι μὲ τοὺς Τούρκους. Τὴν παραμονὴν ὅμως τῆς ἐπιθέσεως, ἐνῷ αὐτὸς εύρισκετο στὴ σκηνή του μὲ ψηλὸν πυρετὸν μερικοὶ Κρήτες πολεμισταί, μεθυσμένοι, ἥρχισαν νὰ πυροβολοῦν κατὰ τῶν Τούρκων, οἵ δποῖοι ἦσαν ὀχυρωμένοι ἀπέναντι των.

"Ἐτσι ἐδημιουργήθη μιὰ μικροσυμπλοκή, ποὺ ἐξηπλώθη στὰ γειτονικὰ τμήματα καὶ μετεβλήθη σὲ πραγματικὴ μάχη, μὲ δυσάρεστη ἐξέλιξι γιὰ τοὺς "Ελληνας.

Ο Καραϊσκάκης ὅταν ἤκουσε τοὺς πυροβολισμούς, ἐσηκώθη, ἔβγηκε ἀπὸ τὴ σκηνή του, καὶ καθὼς εἶδε τοὺς "Ελληνας νὰ ὑποχωροῦν, ἐκαβαλίκευσε τὸ ἄλογό του καὶ ἔτρεξε νὰ προλάβῃ μεγαλύτερο κακό.

Κατώρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τὰ "Ελληνικὰ τμήματα τὰ δποῖα ὑποχωροῦσαν, καὶ νὰ καταδιώξῃ τοὺς Τούρκους. Στὴν καταδίωξιν ὅμως ἐπλησίασε πολὺ τὰ Τουρκικὰ ὀχυρώματα, δπότε μιὰ σφαῖρα ἔχθρικὴ τὸν ἐπλήγωσε βαρειὰ στὴ βουβωνικὴ χώρα.

Ο τραυματισμένος ἀρχηγὸς μετεφέρθη στὸ πλοῖο τοῦ ναυάρχου Τζώρτζ, ποὺ εύρισκετο στὸ Φάληρο. Τὴν νύκταν ἀπέθανε ἀπὸ τὸ τραύμα καὶ τὴν ἐπομένη ἡμέρα 23 Ἀπριλίου, ἔγινε ἡ κηδεία του καὶ ἐτάφη στὴ Σαλαμῖνα.

**Η πανωλεθρία στὸ Φάληρο.** Τὴν ἄλλη ἡμέρα, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὴν ταφὴ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐξηκολούθησαν οἱ ἐτοιμασίες γιὰ τὴ γενικὴ ἐπίθεσι, ποὺ θὰ ἥρχιζε τὴ νύκτα. Δυστυχῶς ἡ ἀποβί-

βασις μερικῶν τμημάτων στρατοῦ στὶς ἀκτὲς τοῦ Φαλήρου, ἀπ' ὅπου θὰ ἐπιτίθεντο, ἔγινε μὲ πολλὴ βραδύτητα καὶ μεγάλη ἀταξία,

Τέτοια σύγχυσις εἶχε ἐπικρατήσει, ὡστε δταν ἐξημέρωσε, δὲν εἶχαν προφθάσει οὔτε νὰ συνταχθοῦν. οὔτε νὰ καταλάβουν τὶς ὠρισμένες θέσεις, ποὺ ἔπρεπε.

'Ο Κιουταχῆς δὲν ἔχασε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἀταξία καὶ τὴ σύγχυσι, ποὺ παρετηρήθη. 'Αμέσως, μὲ δλες του τὶς δυνάμεις, πεζικὸ καὶ ἵππικὸ ὥρμησε ἐναντίον των καὶ κατώρθωσε σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα νὰ τὰ διαλύσῃ καὶ νὰ τὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν. Τὸ ἵππικό του μάλιστα τὰ κατεδίωξε ἔως τὸ Φάληρο.

Οἱ περισσότεροι "Ελληνες πολεμισταὶ ἐφονεύθησαν. Πολλοὶ ἔπεσαν στὴ θάλασσα καὶ ἐπνίγησαν καὶ ἄλλοι συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Περίου 1800 ἐφονεύθησαν καὶ ἐπνίγησαν, καὶ διακόσιοι πενήντα συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Αὔτοὶ μὲ διαταγὴ τοῦ Κιουταχῆ ἀπεκεφαλίσθησαν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Νοταρᾶς, Τζαβέλλας, Φωτομάρας καὶ ἄλλοι δὲν ὑπῆρχον πλέον. Ἡσαν νεκροὶ κι αὐτοὶ.

"Η συμφορά, ποὺ ἔπαθαν τὰ 'Ελληνικὰ στρατεύματα στὴ μάχη αὐτῇ, εἰναι ἡ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως.

"Υστερα ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴ μάχη τοῦ Φαλήρου ἡ φρουρὰ τῆς 'Ακροπόλεως ἤναγκάσθη νὰ συνθηκολόγησῃ. Καὶ στὸ τελευταῖο φρούριο τῆς Στερεάς 'Ελλάδος, τὸ δποῖον κατεῖχαν ἔως τώρα οἱ "Ελληνες, ἐκυμάτισε ἡ ἡμισέληνος.

"Ετσι μετὰ τὴν πτῶσι τῆς 'Ακροπόλεως, δλόκληρη ἡ Στερεά 'Ελλάς ὑπετάχθη πάλι στοὺς Τούρκους.

Περὶ ίλη ψις: "Ο Φαβιέρος ἐνισχύει τὴ Φρουρὰ τῆς 'Ακροπόλεως. 'Ο Καραϊσκάκης νικᾶ τὸν Τούρκον στὸ Κερατσίνι. Φονεύεται σὲ μικροσυμπλοκή. Οἱ "Ελληνες καταστρέφονται στὸ Φάληρο.

"Ἐρωτήσεις: Ποιὲς ἦσαν αἱ ἀπόψεις τοῦ Καραϊσκάκη στὸ συμβούλιο τῶν ἀρχηγῶν στρατοῦ καὶ στόλου; Πῶς ἐφονεύθη ὁ Καραϊσκάκης; Γιατὶ οἱ "Ελληνες ἔπαθαν πανωλεθρία στὸ Φάληρο καὶ τὶ συνέπειες εἶχε αὐτῇ;

## II. ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

α) **Η Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (1827).** Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν 'Ελλήνων, ἡ σκληρότης τῶν Τούρκων καὶ τοῦ 'Ιμβραῆμ καὶ

ἡ φιλελληνικὴ κίνησις τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης ἔκαμαν τὶς κυβερνήσεις τῶν κρατῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, ν' ἀλλάξουν πολιτικὴ καὶ νὰ ἐνδιαφερθοῦν ύπερ τῶν Ἑλλήνων.

Συνεννοήθησαν λοιπόν οἱ τρεῖς αὐτές μεγάλες δυνάμεις καὶ, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1827, ὑπέγραψαν στὸ Λονδῖνο τῇ λεγομένῃ... *συνθήκη τοῦ Δονδίνου*, ἡ ὁποία ἀνεγνώριζε τὴν Ἑλλάδα αὐτόνομον κράτος κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Σουλτάνου. Συγχρόνως δὲ γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀπόφασί τους αὐτή, ἔστειλαν κοινὸ στόλο μὲ ἀρχηγοὺς τὸν *Κόδριγκτων* ("Ἀγγλο), *Δεριγνύ* (Γάλλο) καὶ τὸν *"Εὔντεν* (Ρῶσο), οἱ ὁποῖοι ἐγνωστοποίησαν τὴν ἀπόφασίν των σ' "Ἐλληνες καὶ Τούρκους κι ἐζήτησαν νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο

Οἱ "Ἐλληνες ἐδέχθησαν τὴν συνθήκη τοῦ Λονδίνου μ' εύχαριστη, δχι ὅμως καὶ οἱ Τούρκοι, 'Ο Ἰμβραῆμ μάλιστα ἥρχισε μὲ περισσότερο πεῖσμα νὰ ἐρημώνῃ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν Πελοπόννησο.

Ο στόλος τῶν μεγάλων δυνάμεων μὲ 27 πλοῖα ἔπλευσε τότε στὸ λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου, στὸ ὁποῖον μέσα ἦτο δ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος μὲ 82 πλοῖα. Καὶ δο Κόδριγκτων, ὡς ἀρχιναύαρχος, ποὺ εἶχε ἐκλεγῆ, εἰδοποίησε τὸν Ἰμβραῆμ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο. "Εστειλε δὲ μιὰλέμβον μὲ μερικοὺς ἀξιωματικούς, γιὰ νὰ παραδώσουν τὸ σχετικὸ ἔγγραφο σ' αὐτόν.

Οἱ Τούρκοι μόλις εἶδαν τὴν λέμβον νὰ πλησιάζῃ στὰ πλοῖα των τὴν ἐπυροβόλησαν. 'Ο Κόδριγκτων τότε ἔδωσε διαταγὴν' ἀπαντήσουν τὰ πυροβόλα τῶν πλοίων του καὶ ἡ ναυμαχία ἥρχισε, "Υστερ" ἀπὸ 4 ὥρες τὰ Τουρκοαιγυπτιακὰ πλοῖα εἶχαν μεταβληθῆ σὲ συντρίμμια. Δὲν ἔμεινε κανένα,

**β) Ἐκδιώξις τοῦ Ἰμβραῆμ—Ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος (1829).** Ἡ καταστροφὴ τόσου στόλου δὲν ἐσυνέτισε τὸ Σουλτάνο. Ἀντίθετα μάλιστα, τὸν ἔξωργισε πιὸ πολύ. Διέταξε τὰ στρατεύματά του νὰ ἔξακολουθήσουν τὸν πόλεμο μὲ περισσότερη σκληρότητα.

Οἱ Μεγάλες δυνάμεις τότε διέκοψαν τὶς διπλωματικὲς σχέσεις των μὲ τὴν Τουρκία καὶ ἀνεκάλεσαν τοὺς πρέσβεις των ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι. Ἡ Ρωσία τῆς ἔκήρυξε τὸν πόλεμο καὶ ἔφθασαν ἔως τὴν Ἀδριανούπολι. Ἡ Γαλλία ἔστειλε στὴν Πελοπόννησο 14.000 πεζικὸ στρατὸ καὶ 800 ἵππεῖς μὲ τὸν *Μαιζών*, δο ὁποῖος ἤναγκασε τὸν Ἰμβραῆμ νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάσει στὴν Ἑλλάδα (Ιανουάριος 1828) δο πρῶτος *Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας*, δο ὁποῖος ἥρχισε ἀμέσως

τὸ ἔργον τῆς ὁργανώσεως καὶ ἀνορθώσεως τῆς χώρας.

‘Ο Τζάρτζι ἐπήγε στὴ Δυτικὴ Στερεὰ ‘Ελλάδα κι ἔδιωξε κι ἀπ’ ἔκει τούς Τούρκους.

Καὶ ὁ ‘Ψηλάντης ἔκαμε τὴν τελευταία μάχη στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας (Σεπτέμβριος 1829) καὶ ἡλευθέρωσε τὴν Ἀνατολικὴ Στερεὰ ‘Ελλάδα.

Τώρα οἱ δυνάμεις ἀνεκήρυξαν τὴν ‘Ελλάδα ‘Ανεξάρτητο Κράτος.

Τὸ πρῶτο ἀνεξάρτητο ‘Ελληνικὸ Κράτος τὸ ἀπετέλεσαν ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεὰ ‘Ελλάς, ἡ Εύβοια καὶ τὰ νησιὰ τῶν Κυκλαδῶν.

Τὴν 11ην Ιανουαρίου 1832 οἱ τρεῖς δυνάμεις ἀνεκήρυξαν τὴν ‘Ελλάδα βασίλειον τελείως ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον μὲ τὴν ἑκλογὴ δὲ ὡς βασιλέως τοῦ ‘Οθωνος μετέθεσαν τὰ βόρεια σύνορά του μέχρι τὸν ‘Αμβρακικὸ καὶ τὸν Παγασητικὸ κόλπο.

Περίληψις : Οἱ μεγάλες δυνάμεις ἐπεμβαίνουν στὴν ‘Ελλάδα. Κατανυμαχοῦν τὸν Τουρκικὸ στόλο στὸ Ναυαρīνο καὶ ἐπιτυγχάνουν τὴν ἀνεξαρτησία της. ‘Ο Καποδίστριας ἔρχεται στὴν ‘Ελλάδα.

Ἐρώτήσεις : Τί εἶναι ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου; Πῶς κατεστράφη ὁ Τουρκικὸς στόλος στὸ Ναυαρīνο; Πῶς ἔξεδιώχθη ὁ ‘Ιμβραήμ; Ποιὰ ἦτο ἡ τελευταία μάχη τῆς ἐπαναστάσεως; Πότε ἀνεκηρύχθη ἡ ‘Ελλὰς ἀνεξάρτητον Κράτος, καὶ πότε βασίλειον; Ποιὰ ἦσαν τὰ ἀρχικὰ σύνορά του;

Ἐργασίες : Κάμετε τὸ χάρτη τοῦ πρώτου ἐλευθέρου ‘Ελληνικοῦ Βασιλείου. Κάμετε πίνακα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τοῦ 7ου, 8ου, 9ου ἔτους τῆς ‘Ελληνικῆς ἐπαναστάσεως κατὰ χρονολογικὴν σειράν.



Δημήτριος ‘Ψηλάντης

## Α' Ιωάννης Καποδίστριας

‘Η έθνοςυνέλευσις τῆς Τροίζηνος, μὲ σκοπὸ τὴν κατάπαυσι τοῦ ἔμφυλίου πολέμου<sup>καὶ</sup> τὴν ἀποτελεσματικώτερη ἀντιμετώπισι τοῦ ἀγῶνος, ἡθέλησε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσία τοῦ “Ἐθνους σ’ ἔνα πρόσωπο ἵκανο. ’Ως τοιούτῳ ἔξελεξε τὸν **Ιωάννη Καποδίστρια**, ‘Υπουργὸ τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ρωσίας. ’Ο Καποδίστριας ἔγεννήθη στὴν Κέρκυρα τὸ 1776. Κατήγετο ἀπὸ σπουδαία οἰκογένεια. ’Εσπούδασε στὴν Εύρωπη καὶ ἥρχισε τὸ διπλωματικό του στάδιο ὡς γραμματεὺς τῶν **Ιονίων** νήσων. Στὴ θέσι αὐτὴ διώρισθη, δταν τὰ νησιὰ ἐκεῖνα τὰ κατεῖχε ἡ Ρωσία. ’Εκεῖ, χάρις στὴ μόρφωσι καὶ τὴν ἱκανότητά του, κατώρθωσε νὰ φθάσῃ στ’ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Τσάρου.

Τ’ ὄνομα τοῦ Καποδίστρια ἦτο γνωστὸ σ’ ὅλη τὴν Ελλάδα. “Ολοι ἀνεξαιρέτως οἱ “Ελληνες τοῦ εἶχαν μεγάλη ύπόληψι.

‘Ο **Ιωάννης Καποδίστριας** ἀπεδέχθη τώρα προθύμως τὴν ἐκλογή του ὡς κυβερνήτης τῆς Ελλάδος κι ἔφθασε στὸ Ναύπλιο τὸν **Ιανουάριο** τοῦ 1828. ”Εγινε δεκτὸς μὲ χαρὰ καὶ ἐνθουσιασμό. “Ωρισε πρωτεύουσα τοῦ Κράτους τὴν **Αλγινα**, στὴν δποία καὶ ἐγκατεστάθη. ’Εκυβέρνησε τὴν Ελλάδα τριάμιση χρόνια.

‘Ο Καποδίστριας εἶχε δλα τὰ προσόντα ἐνὸς καλοῦ κυβερνήτη. Εἶχε μόρφωσι ἔξαιρετική, ἦτο ἔμπειρος διπλωμάτης κι ἐγνώριζε μὲ ποιὰ μέσα ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνορθωθῇ τὸ κατεστραμμένο ἔθνος. ’Ακό-



I. Καποδίστριας

μη είχε τή διάθεσι καὶ τὴν ἀπόφασι νὰ κάμη τὴν ‘Ἐλλάδα κράτος πολιτισμένο, ὅπως τ’ ἄλλα Εύρωπαϊκά κράτη.

Τὸ ἔργο του ἦτο βέβαια δύσκολο. Τὸ ἀνέλαβε δῆμος μὲ θάρρος καὶ πίστι γιὰ τὴν ἐπιτυχία του. ‘Ο πόλεμος εἶχε ἐρημώσει τὴ χώρα. Τὰ κτήματα ἔμεναν ἀκαλλιέργητα, κτηνοτροφία δὲν ὑπήρχε, ἡ ληστεία ἐκυριαρχοῦσε σ’ ὅλη τὴν ‘Ἐλλάδα καὶ τὰ ἥθη τῶν κατοίκων ἥσαν ἐξηγριωμένα.

Καὶ γιὰ νὰ τὰ διορθώσῃ ὅλα αὐτὰ ἐχρειάζοντο χρήματα. Καὶ τὸ δημόσιο ταμεῖο ἦτο κενόν.

‘Ως πρώτη φροντίδα του λοιπὸν ἔθεσε τὴν τακτοποίησι τῶν οἰκονομικῶν. Κατώρθωσε καὶ ἐπῆρε δάνειο ἀπὸ τὴν Εύρωπη. Μ’ αὐτὸ καὶ μὲ τὴν ἀτομικὴ του περιουσία ἔκοψε τὰ πρῶτα νομίσματα (φοίνικες) καὶ ἵδρυσε τὴν ‘Εθνικὴ Τράπεζα.

Γιὰ τὸν περιορισμὸ τῆς ληστείας καὶ τὴν ἀποκατάστασι τῆς τάξεως, ἐσχημάτισε τακτικὸ στρατό.

Γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τῆς γεωργίας ἵδρυσε γεωργικὴ σχολὴ στὴν Τίρυνθα.

Γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων καὶ τὴν ἀνάπτυξι τῆς παιδείας, ἵδρυσε καὶ διδασκαλεῖο. Γιὰ τὴν περίθαλψι τῶν ὁρφανῶν τοῦ πολέμου, ἵδρυσε ‘Ορφανοτροφεῖο στὴν Αἴγινα.

Μὲ λίγα λόγια ἔθεσε τὶς ἀπαραίτητες βάσεις γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ τὴν ψυχικὴ ἀποκατάστασι τοῦ “Ἐθνους”.

‘Αλλὰ μέσα στὰ ἔξαιρετικά του προσόντα δὲ Καποδίστριας εἶχε καὶ δυὸ ἔλαττώματα. Συνεκέντρωνε δλες τὶς ἔξουσίες στὰ χέρια του διότι δὲν ἐνόμισε τὸν ‘Ἐλληνικὸ λαὸ ὥριμο δι’ ἀτομικὲς ἐλευθερίες.

Δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ψυχολογία τοῦ “Ἐλληνος καὶ γι’ αὐτό, παρ’ ὅλη τὴν διάθεσι καὶ τὴν ἀποφασιστικότητά του νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνασυγκρότησι τοῦ τόπου, μέσα σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα ἔγινε ἀντιπαθής καὶ στὸ λαὸ καὶ στοὺς προκρίτους,

‘Η δυσαρέσκεια τῶν προκρίτων σιγὰ - σιγὰ μετεβλήθη σὲ φανερὴ ἀντίδρασι, ἰδιαίτερα στὴ Μάνη ἀπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους καὶ στὴν “Υδρα ἀπὸ τὸ Μιασύλη καὶ τὸν Κουντουριώτη, οἱ δόποιοι καὶ ἐπανεστάτησαν. ‘Ο Καποδίστριας διέταξε καὶ συνέλαβεν ἐκείνους ποὺ ἐφέροντο ως ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τὸν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Αὐτὸ ἔθεωρήθη προσβολὴ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του καὶ εἶχε ως ἀποτέλεσμα τὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια στὶς 27 Σεπτεμβρίου 1831. Τὸν ἐδολοφόνησαν στὴν εῖσοδο τοῦ ναοῦ

τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος τοῦ Ναυπλίου, τὴν ὥρα, ποὺ ἐπήγαινε νὰ λειτουργηθῇ.

“Υστερα ἀπὸ τὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια, σ’ ὅλη τὴν Ἑλλάδα ἥρχισε μεγάλη ἀναταραχὴ καὶ νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι. Τὰ κόμματα ἐφιλονικοῦσαν, ποιὸ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴ καὶ πάντοτε ἐβασίλευε σωστὴ ἀναρχία.”

Σημειώσις: Ἐν τῷ μεταξὺ ἦ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος εἶχε μετατεθῆ στὸ Ναύπλιο.

Περὶ ίλη ψις: Ὁ Καποδίστριας διορίζεται κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. Φροντίζει γιὰ τὰ οἰκονομικά, τὸ στρατό, τὴν τάξι, τὴ γεωργία, τὴν Ἐκπαίδευσι καὶ τὰ δραφανὰ καὶ θύματα τοῦ ἄγῶνος. Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἐπικράτησι φοβερῆς ἀναρχίας στὴν Ἑλλάδα.

Ἐρωτήσεις: Ποῖος ἦτο ὁ Καποδίστριας; Τὶ προτερήματα καὶ ἔλαττώματα εἶχε; Τὶ μέτρα ἔλαβε γιὰ τὴν ἀνόρθωσι τοῦ ἔθνους; Πῶς ἐδολοφονήθη; Τὶ συνέπειες εἶχε ἢ δολοφονία του;

### ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ (1833 – 1862)

Οἱ μεγάλες δυνάμεις (Ἀγγλία – Γαλλία – Ρωσία), γιὰ νὰ προλάβουν τὴν τελειωτικὴ καταστροφὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ γιὰ νὰ φέρουν τὴν εἰρήνευσι τοῦ τόπου, ἐπρότειναν ὡς βασιλέα τὸν “Οθωνα, δευτερότοκο γυιὸ τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας (\*),

Ἡ πέμπτη Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἔγινε στὸ Ἀργος καὶ συνέχισε τὶς ἑργασίες τῆς στὴν Πρόνοια τοῦ Ναυπλίου, ἐπεκύρωσε παμψηφεὶ τὴν ἐκλογὴ τοῦ “Οθωνος ὡς βασιλέως κι ἔδωσε γενικὴ ἀμνηστεία.

Ο “Οθων ἔφθασε στὸ Ναύπλιο στὶς 25 Ιανουαρίου 1833. Τὸ “Εθνος ἡσθάνθη ἀνακούφισιν, γιατὶ ἐπίστευε ὅτι ἔτσι θὰ ἐτελείωναν ἡ ἀναρχία καὶ ὁ ἐμφύλιος σπαραγμός,

Ἄλλ ὁ “Οθων ἦτο ἀκόμη ἀνήλικος, μόλις 17 ἔτῶν, “Εως ὅτου ἐνηλικιωθῇ, ἀνέλαβε τὴν ἀσκησι τῆς βασιλικῆς ἔξουσίας μιὰ τριμελῆς ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Βαυαρούς “Αρμανσμπεργκ, Μάουερ κι “Εὐντεκ, ἡ δοποία ἐλέγετο ‘Αντιβασιλεία.

Ἡ ἀντιβασιλεία ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα περίπου τρία ἔτη. Ἡ-

(\*) Εἴπαμε ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητο βασίλειο στὰ 1832

κολούθησε τὸ σύστημα τοῦ Καποδίστρια. Εἶχε τὴν θέλησι καὶ κατέβαλε πολλὲς φροντίδες γιὰ τὴν ἔξυψωσι τοῦ Κράτους (έκπαίδευσι, γεωργία, οἰκονομικὰ κλ.). Προσέκρουσε δῆμος στὰ ἵδια ἐμπόδια μὲ τὸν Καποδίστρια καὶ κυρίως δὲν ἡδυνήθη οὕτε αὐτὴ νὰ ἔκτιμήσῃ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν νοοτροπία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἀντιβασιλεία δὲν ἐπρόσεξε καθόλου τοὺς ἀγωνιστάς. Καὶ ἐνῶ αὐτοὺς τοὺς ἄφηνε «παραπεταμένους» καὶ περιφρονημένους νὰ γυρίζουν στοὺς δρόμους, στὸ Ἑλληνικὸ στράτευμα διώριζε ἀξιωματικοὺς Βαυαρούς, Οἱ ἀγωνισταί, δυσφερεστημένοι ἀπεδοκίμαζαν τὴν ἀντιβασιλεία. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαός τὴν ἐμίσησε κι αὐτή, ὅπως καὶ τὸν Καποδίστρια.

”Ηρχισαν λοιπὸν μερικὲς συνεννοήσεις γιὰ νὰ τὴν ἀνατρέψουν. Οἱ ἀντιβασιλεῖς διέταξαν πολλὲς συλλήψεις καὶ φυλακίσεις, τὸ δὲ γέρο τοῦ Μωριᾶ, τὸν ὁποῖον ἐθεωροῦσαν ως πρωταίτιο τὸν ἐφυλάκισαν καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον.

Εὔτυχῶς στὶς 20 Μαΐου 1832 ἐνηλικιώθη ὁ βασιλεὺς καὶ ἀνέλαβε ὁ ἵδιος τὴν ἀσκησι τῆς ἔξουσίας του. ‘Ο λαὸς ἔχαιρέτησε τὸ γεγονός μ’ ἐνθουσιασμὸ κι ἐπερίμενε νὰ σταματήσουν τὰ δεινά του. ”Ἐτρεφε πολλὲς ἐλπίδες γι’ αὐτό, ἀφοῦ ἡ πρώτη πρᾶξι τοῦ ἐνηλικιωθέντος ”Οθωνος ἥτο νὰ χαρίσῃ τὴν ζωὴ καὶ ν’ ἀποφυλακίσῃ τὸν Κολοκοτρώνη. ”Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους εἶχε μεταφερθῆ ἀπὸ τὴν 1ην Ἰανουαρίου στὴν Ἀθήνα, ἡ ὁποία τότε ἥτο μιὰ μικρὴ κωμόπολις. ’Εκεῖ ὁ ”Οθων ὑπανδρεύθη τὴν πριγκήπισα Ἀμαλία.

’Ο ”Οθων ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἔξουσία μὲ διάγγελμά του, ὑπεσχέθη στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ διὰ τὴν κυβερνήση τὴν χώρα μὲ ἀγάπη καὶ ως μόνη του φροντίδα θὰ εἴχε τὴν ἀποκατάστασι δλοκλήρου τοῦ ”Ἐθνους διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῶν ὑπολοίπων ὑποδούλων Ἑλληνικῶν χωρῶν. ’Υπεστήριξε δηλαδὴ τὴν ποσιτικὴ τῆς **Μεγάλης ιδεας**.

’Αλλὰ τοῦτο δὲν ἥτο ἀρεστὸ στοὺς ξένους, οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέτο καὶ ὑπεστήριζαν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας.

Στὴν ἐποχὴ τοῦ ”Οθωνος ἰδρύθη στὴν Ἀθήνα τὸ **Πανεπιστήμιο** καὶ τὸ ἰδιαίτερο βασιλικὸ ἀνάκτορο, τὸ γνωστὸ σήμερα μὲ τ’ ὄνομα **«Παλαιὰ Ἀνάκτορα**.

’Ο ”Οθων ἐδιοίκησε τὴν χώρα ἀπολυταρχικῶς. ’Εκυβερνοῦσε μόνος του μὲ τοὺς ”Υπουργοὺς τοὺς δρούσους διώριζε ὁ ἵδιος «ἐλέω Θεοῦ». Δὲν ἐκάλεσε ”Ἐθνικὴ Συνέλευσι, γιὰ ν’ ἀντιληφθῇ προσωπικῶς τὶς ἀνάγκες, τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὶς γνῶμες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

’Ο τρόπος αὐτὸς τῆς διοικήσεως τοῦ ”Εθνους ἐγέννησε πολλὲς



Εἰσοδος τοῦ Ὀθωνος εἰς τὸ Ναύπλιον

δυσαρέσκειες στούς πολίτας καὶ σιγὰ - σιγὰ ἐδημιούργησε τὸ λεγόμενο **συνταγματικὸ κόδιμα**, τὸ ὅποιο ἐζητοῦσε στὴ διοίκησι τοῦ κράτους ν' ἀντιπροσωπεύεται καὶ ὁ ἕδιος δ λαός μὲ ἀντιπροσώπους, τοὺς ὅποιους θὰ ἔξελεγε ὁ ἕδιος δ λαός. 'Ο "Οθων δύμας δὲν ἐλάβανε ὑπ' ὅψι του τὴ λαϊκὴ ἀξίωσι κι ἔξακολουθοῦσε νὰ κυβερνᾶ ἀπολυταρχικῶς.

Τότε, στὶς 3 Σεπτεμβρίου 1843, μὲ ἀρχηγούς τὸν ἀγωνιστὴν Μακρυγιάννη καὶ τὸ συνταγματάρχη Καλλέργη, ἔγινε ἐπανάστασις στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ τὸ στρατό, δ ὅποιος κατέλαβε τὴν πλατεῖα ἡ δόποια εἶναι ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ Παλαιὰ ἀνάκτορα (πλατεῖα Συντάγματος) καὶ ἡνάγκασε τὸν "Οθωνα νὰ δεχθῇ τὸ... **Σύνταγμα**. Σύμφωνα μ' αὐτὸ δ βασιλεὺς δὲν πράττει δ, τι αὐτὸς θέλει, ἀλλ' δ, τι λέγει δ νόμος (σύνταγμα), ποὺ ψηφίζουν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ. Τὸ πολίτευμα τότε ὀνομάσθη **Συνταγματικὴ μοναρχία**.



Ιωάννης Μακρυγιάννης

'Αλλὰ καὶ ὑστερα ἀπ' αὐτὸ δ "Οθων δὲν μετέβαλε τακτικῇ. 'Εξακολουθοῦσε τὴν ἀπολυταρχικὴ του πολιτικὴ. Τοῦτο δυσηρέστησε πάλι τὸ λαὸ καὶ στὰ 1862 ἔκαμενά ἐπανάστασι, ἡ δόποια ἡνάγκασε τὸ βασιλικὸ ζεῦγος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν 'Ελλάδα (**ἔξωσις τοῦ "Οθωνος**).

\* \*

Ο "Οθων ἔζησε 30 χρόνια στὴν 'Ελλάδα. Εἶναι ἀναμφισβήτητο δτὶ ἥγάπησε τὴ χώρα μας πραγματικῶς τόσο αὐτὸς δσο καὶ ἡ βασιλισσα 'Αμαλία. "Αν ἔγινε ἀντιπαθής, ἔγινε ὅχι ἀπὸ τὴ θέλησι του ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀδυναμία του νὰ προσανατολισθῇ στὰ 'Ελληνικὰ ἥθη καὶ τὴν ψυχοσύνθεσι τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ, καὶ ἀπὸ τὴ δικῆ του ἀντίληψι περὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας.

Στὴν ἔξορια ἔζησε 5 χρόνια. Καὶ στὶς τελευταῖς στιγμὲς τῆς

ζωῆς του ἐπρόφερε μ' ἀγάπη τὴ λέξι «Ἐλλάς» καὶ τὴν Ἐλληνική στολὴ (φουστανέλλα) δὲν τὴν ἀπεχωρίσθη ποτέ. Οὕτε στὸν τάφο του.

Περὶ ληψίας: Ὁ Οὐθων ἐκλέγεται βασιλεὺς. Τὴ βασιλικὴ ἔξουσία ἀσκεῖ ἡ ἀντιβασιλεία. Ἡ πρωτεύουσα μεταφέρεται στὴν Ἀθήνα. Ὁ Οὐθων ἐνηλικιώνεται. Ἀπολυταρχικὴ διοίκησις. Ἔπανάστασις 1843 — Σύνταγμα — Ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος (1862).

Ἐρωτήσεις: Ποῖος ἦτο δῶν; Τί ἦτο ἡ ἀντιβασιλεία καὶ ποῖα σφάλματα διέπραξε: Τί ἦτο ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1843; Τί σημαίνει σύνταγμα; Πῶς ἔγινε ἡ Ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος στὰ 1862; Πῶς κρίνετε τὴν ἀγάπη τοῦ Ὁθωνος πρὸς τὴν Ἐλλάδα;

### ΓΥΡΟΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ο Α'

(1863 – 1913)

“Υστερ’ ἀπὸ τὴν ἐκθρόνισι τοῦ Ὁθωνος ἡ Ἐλληνικὴ συνέλευσις ἐξέλεξε κατόπιν ὑποδείξεως τῶν μεγάλων δυνάμεων, βασιλέα τὸν Γεώργιον, δευτερότοκο γυιό τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ, ἡλικίας 17 ἔτῶν.

Ο Βασιλεὺς Γεώργιος ἀργότερα ἐνυμφεύθη τὴν Μ. Δούκισσα τῆς Ρωσίας “Ολγαν.

Ο Γεώργιος βασίλευσε 50 δλόκληρα χρόνια. Ἐκυβέρνησε σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα καὶ ἐσεβάσθη πάντοτε τὴ λαϊκὴ κυριαρχία. Ἡτο πραγματικὸς συνταγματικὸς μονάρχης. Καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Γεωργίου δὲν ὑπῆρξε συμφωνία ἀνάμεσα στὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα, ποτὲ δμως δὲν ἔγιναν ταραχές, δπως πρω-



Γεώργιος ὁ Α'

τύτερα. 'Ο Γεωργιος ἀγαποῦσε τὸ λαό του γνησίως καὶ εἰλικρινῶς. 'Ως ἔμβλημά του εἶχε: **Ισχύς μου ή ἀγάπη τοῦ λαοῦ μου.** Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς πεντηκονταετοῦς βασιλείας τοῦ Γεωργίου ἡ 'Ελλὰς ἐμεγάλωσε ἀρκετά' συνέβησαν δὲ καὶ τὰ παρακάτω σημαντικά γεγονότα.

**1. "Ενωσις τῆς Επτανήσου μὲ τὴν Ελλάδα.** Αμέσως μετὰ τὴν ἀνακήρυξι τοῦ Γεωργίου ως βασιλέως τῆς 'Ελλάδος, ἡ 'Αγγλία μᾶς παρεχώρησε τὰ Ιόνια νησιά, τὰ δόποῖα ἀπὸ τότε ἀποτελοῦν μέρος τοῦ 'Ελληνικοῦ Κράτους.

**2. "Ενωσις τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρου τῆς Ηπείρου.** Τὸ 'Ελληνικὸ Κράτος, ὅπως εἴδαμε, ἀπετελέσθη στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεά 'Ελλάδα, τὴν Εύβοια καὶ τὶς Κυκλαδες. "Υστερα δύμως ἀπὸ τὸ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1877, ἡ Τουρκία ὑπεχρεώθη καὶ μᾶς παρεχώρησε τὴ Θεσσαλία καὶ ἀπὸ τὴν "Ηπειρο τὴν περιφέρεια τῆς "Αρτας (1881).

**3. Κρητικὴ ἐπανάστασις στὰ 1866 καὶ 'Ελληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.** Τ' ὄνειρο τῆς Κρήτης πάντοτε ἦτο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐλευθερία της καὶ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν μητέρα 'Ελλάδα. Γι' αὐτὸ κι ἐπαναστατοῦσε συχνὰ ἐναντίον τῶν Τούρκων. Περισσότερο μάλιστα τώρα, 'ὕστερος' ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς 'Ελλάδος καὶ τὴν ἀνακήρυξι τῆς ως ἐλευθέρου καὶ ἀνεξαρτήτου Κράτους. 'Επαναστάτησε λοιπὸν ἡ Κρήτη στὰ 1866, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. "Εδωσε δύμως στὴν 'Ιστορία τὸ ὀλοκαύτωμα τῆς μονῆς τοῦ **Άρκαδίου**, τὸ δόποιο συνεκίνησε δόλον τὸν κόσμο (ἀνατίναξις τῆς μονῆς ἀπὸ τὸν ἡγούμενον Γαβριὴλ μαζὶ μὲ τοὺς πολεμιστὰς, τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς Τούρκους).

Στὰ 1896 ἐπαναστάτησε πάλι καὶ τὸν Ιανουάριο τοῦ 1897 ἐκήρυξε τὴν ἔνωσι μὲ τὴν 'Ελλάδα.

'Η 'Ελληνικὴ Κυβέρνησις καὶ ὁ 'Ελληνικὸς λαὸς ὑπεστήριξαν μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴν Κρητικὴ ἐπανάστασι. Οἱ δὲ Τούρκοι ἥρχισαν τρομακτικὲς καταστροφές. Οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο Κυβερνήσεων, 'Ελλάδος – Τουρκίας, ὠξύνθησαν πάρα πολύ. Καὶ κατέληξαν νὰ κηρυχθῇ μεταξύ των νέος πόλεμος, ὁ πόλεμος τοῦ 1897.

'Ο πόλεμος τοῦ 1897 ἦτο ἀτυχῆς γιὰ τὴν 'Ελλάδα. Τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα διηλθον γρήγορα τὰ 'Ελληνικὰ σύνορα. Κατέλαβον τὴ



Χάρτης του Ελληνικού Κράτους κατά το 1881

Θεσσαλία κι ἔφθασαν ἔως τὸ ὄρος "Οθρυς. Μὲ τὴν ἐπέμβασι δύμως τῆς Ρωσίας—Ἀγγλίας, ἐσταμάτησαν οἱ ἐπιχειρήσεις, ἔγινε ἀνακωχὴ καὶ ἀργότερα συνθήκη εἰρήνης. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρεώθησαν ν' ἀφῆσουν τὰ Ἑλληνικὰ ἐδάφη, τὰ διοῖα εἶχαν καταλάβει, ἀφοῦ ἐπῆραν σοβαρὴ χρηματικὴ ἀποζημίωσι. Ἡ Κρήτη ἀνεκρύχθη **Αὐτόνομος Ηγεμονία** ύπό τὴν ἐπικυριαρχία τῆς Τουρκίας. Πρῶτος ἡγεμὼν διωρίσθη ὁ δευτερότοκος γυιός τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α', Πρίγκηψ **Γεώργιος**.

Μετὰ δέκα (10) ἔτη ἀργότερα δὲ Γεώργιος ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὸν πολιτικὸν **Άλεξανδρο Ζαΐμη**, δὲ διοῖος ἔφερε τὸν τίτλο **Άρμοστής τῆς Κρήτης**.

**4. Μακεδονικὸς ἀγώνας.** Οἱ Βούλγαροι ὠργανώθησαν σὲ ἀνταρτικὲς δύμαδες (κομιτατζῆδες). "Ἐκαμαν πολλὲς ἐπιδρομὲς ἐναντίον τῆς Μακεδονίας κι ἐπροσπαθοῦσαν νὰ τὴν ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν κάνουν Βουλγαρικὴ ἐπαρχία.

Τέτοια ἀνταρτικὰ σώματα ἔγιναν καὶ ἀπὸ τοὺς διαφόρους ὀπλαρχηγοὺς ἥ ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ στὴν Ἑλλάδα, τὰ διοῖα εύρισκοντο διαρκῶς σὲ ἀμείλικτα πόλεμο ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ τοὺς ἐματαίωναν κάθε τόσο τ' ἀνομα σχέδια των. "Ἐνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἡρωικοὺς ἀρχηγοὺς στὰ σώματα τῆς Ἑλλάδος ἦτο διοῖος **Παῦλος Μελᾶς**.

Νὰ διαβασθοῦν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Δέλτα «Στὰ Μυστικὰ τοῦ Βάλτου»

**5. Ἐπανάστασις τοῦ Γουδὶ στὰ 1909.** "Υστερ' ἀπὸ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἥ Ἑλλὰς εἶχε πολλὲς ἀνάγκες. Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις δὲν ἦτο καθόλου εὐχάριστη. Ὁ λαὸς ὑπέφερε πολὺ καὶ εἶχε τὴν ἀξίωσι ἀπὸ τὰ διάφορα κόμματα νὰ ἐργασθοῦν γιὰ τὴν **«ἀνάστασι** τῆς πατρίδος. Ἄλλ' ἐκεῖνα δὲν κατώρθωναν νὰ ἴκανοποιήσουν οὕτε τὶς πιὸ στοιχειώδεις ἀνάγκες τοῦ κράτους. Ἡ κατάστασις αὕτη ἤναγκασε τοὺς στρατιωτικοὺς νὰ ἰδρύσουν τὸ **Στρατιωτικὸν σύνδεσμο**, δὲ διοῖος στὰ 1909 ὡργάνωσε μιὰ εἰρηνικὴ ἐπανάστασι, τὴν **Ἐπανάστασι στὸ Γουδὶ** ἀπὸ τὸ στρατό, τὸ στόλο σύσσωμο τὸ λαὸ τῶν Ἀθηνῶν, Ἡ ἐπανάστασις αὕτῃ ἐζήτησε ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι νὰ τακτοποιήσῃ καὶ ν' ἀνασυγκροτήσῃ τὸ Κράτος.

Τότε προσεκλήθη ἀπὸ τὴν Κρήτη δὲ **Ἐλευθέριος Βενιζέλος**, δὲ διοῖος μὲ ἀπόλυτη σύμπνοια, συμφωνία καὶ συνεργασία μὲ τὸ Βασι-

λέα Γεώργιο, κατώρθωσε μέσα σὲ λίγο χρονικό διάστημα νὰ τακτοποιήσῃ τὰ ἐθνικὰ προβλήματα (οἰκονομικά – διοικητικά – στρατιωτικά) τοῦ Κράτους.

**6. Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.** Στά 1908 ἔγινε στὴν Τουρκία ἐπανάστασις. Οἱ **Νεότουρκοι** ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ τυραννικοῦ καὶ ἀπολυταρχικοῦ τῶν Σουλτάτου **Χαμίτ** καὶ τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ δεχθῇ τὸ Τουρκικὸν Σύνταγμα. "Υστερ'" ἀπὸ ἕνα χρόνο τὸν ἐξεθρόνισαν ἐντελῶς (τότε ὁ Χαμίτ εἶχε ἐπιχειρήσει ἀντεπανάστασι) καὶ ἀνεκήρυξαν σουλτάνο τὸ **Μωάμεθ τὸν Ε'**.

Οἱ Νεότουρκοι πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι, εἶχαν ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ προστατεύουν τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Τουρκίας. 'Ἐν τούτοις δὲν ἐτήρησαν τὴν ὑπόσχεσίν τους καὶ πολλάκις κατεπίεζον τοὺς Χριστιανοὺς δπως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαμίτ. "Ἐτοι στὶς Εὐρωπαϊκές ἐπαρχίες τῆς Τουρκίας ἥρχισαν νὰ ἐκδηλώνωνται ταραχές. Τότε εὗρε τὴν εὐκαιρία ἡ Αὔστρια νὰ καταλάβῃ τὴν Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίνη, καὶ ἡ Βουλγαρία νὰ ἀνακηρυχθῇ Κράτος ἀνεξάρτητο ἐνῷ ἔως τότε διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τῆς Τουρκίας. Τὴν ἰδία ἐποχὴ ἐπανεστάτησε πάλι καὶ ἡ Κρήτη, Δὲν ὑπεστηρίχθη ὅμως αὐτῇ τῇ φορᾷ ἀπὸ τὴν ἀνέτοιμη καὶ ἀπαράσκευη Ἐλλάδα. (Αὐτὸς ἦτο καὶ ἄλλος ἔνας ἀπὸ τοὺς σοβαροὺς λόγους, ποὺ ὅθησαν στὴν ἐπανάστασιτοῦ Γουδί).

'Ἡ καταπίεσις τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων ἔξακολουθοῦσε. Τοῦτο ἤναγκασε τὶς Κυβερνήσεις Ἐλλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Βουλγαρίας νὰ συμφωνήσουν μεταξύ των καὶ σὲ κατάλληλη εὐκαιρία νὰ ζητήσουν τὴν αὐτονόμησι τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, τὰς δποίας κατεῖχε ἡ Τουρκία, (Θράκη, Μακεδονία, Ἡπειρος κλπ. κλπ.), Καὶ πράγματι τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1912, οἱ Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Τουρκία τὴν αὐτονόμησι τῶν χωρῶν τούτων.

'Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέρριψε τὶς ἀξιώσεις αὐτές. "Ἐτοι ἐκηρύχθη δὲ γνωστὸς Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος στὶς 4 Ὁκτωβρίου 1912.

Τὰ Ἐλληνικὰ στρατεύματα μὲ ζωηρότατο ἐθνικὸ ἐθνουσιασμὸ ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου περνοῦν τὰ σύνορα. Μετὰ τὶς νικηφόρες μάχες τοῦ **Σαρανταπόρου** καὶ τῶν **Γιαννιτσῶν** φθάνουν στὴ Θεσσαλονίκη, τὴν καταλαμβάνουν στὶς 26 Ὁκτωβρίου, ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ πολιούχου Ἀγίου Δημητρίου. 'Ο Βασιλεὺς Γεώργιος εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς στὴ δευτέρα πρωτεύουσα τῆς Ἐλλάδος κι ἐγκαθίσταται ἐκεῖ. 'Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ Ἐλληνικὰ στρα-

τεύματα συνεχίζουν ἀκράτητα τὴν νικηφόρο προέλασί των. "Υστερός" ἀπὸ λίγο, μετὰ τὴν περίφημη μάχη τοῦ Μπιζανίου, κυριεύουν τὰ Γιάννενα κι ἐλευθερώνουν τὴν "Ηπειρο". Προχωροῦν στὰ βόρεια καὶ μετὰ ἀπὸ σκληρές καὶ πεισματώδεις μάχες στήνουν τὴν γαλανόλευκο στὶς πόλεις τῆς ἀδελφῆς Βορείου Ηπείρου Κορυτσᾶ, Ἀργυρόκαστρο καὶ Χειμάρρα.

Παραλλήλως ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Κουντουριώτη κερδίζει ἄλλες νίκες θριάμβους στὴ θάλασσα. Κλείνει τὰ Τουρκικὰ πλοῖα μέσα στὸν Ἑλλήσποντο κι ἀχρηστεύει τὴ δύναμί των. Δυὸς φορές, ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ ἔξελθουν ἀπὸ τὰ στενά, παθαίνουν πανωλεθρία. Τὰ Ἑλληνικὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, Λῆμνος. Σαμοθράκη, Ἰμβρος, Τένεδος, Χίος, Μυτιλήνη, Σάμος, ἐλευθερώνονται.

"Ἐνα θλιβερώτατο ὅμως γεγονός γεμίζει ἀπὸ ἀνείπωτη λύπη τοὺς Ἑλληνας μέσα στοὺς τόσους θριάμβους. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, δόποιος ἔμενε στὴ Θεσσαλονίκη ὅγρυπνος φρουρός τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων, δολοφονεῖται ἀπὸ ἕνα ἀνισόρροπο, δυστυχῶς Ἑλληνα, τὸ Σχινᾶ, στὶς 5 Μαρτίου 1913.

Περὶ ληψίς: 'Ο Γεώργιος ὁ Α' εἶναι πραγματικὸς ουνταγματικὸς μονάρχης. Στὸ διάστημα τῆς βασιλείας του συνέβησαν: 1. Ἡ ἐνωσις τῆς Ἐπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα 2. Ἔνωσις Θεσσαλίας—Ηπείρου. 3. Κρητικὴ ἐπανάστασις. Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος 1897. 4. Μακεδονικὸς ἄγών. 5. Ἐπανάστασις στὸ Γουδί. 6. Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Ο Γεώργιος δολοφονεῖται στὴ Θεσσαλονίκη.

Ἐρωτήσεις: Γιατί ὁ Γεώργιος ὁ Α' θεωρεῖται πραγματικὸς συνταγματικὸς βασιλεὺς; Τί εὐχάριστα συνέβησαν κατὰ τὴν περίοδο τῆς βασιλείας του; Τί δυσάρεστα; Τί ἦτο διαδοχικὸς ἄγών; Γιατί ἔγινε ἡ ἐπανάστασις στὸ Γουδί; Πῶς κρίνετε τὴν συμμαχία Ἑλλήνων—Βουλγάρων; Τί χαρακτηρισμὸς δίδετε στὸ δολοφόνο τοῦ Βασιλέως;

Ἐργασίες: Διαβάστε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς Δέλτα «Στὰ μυστικὰ τοῦ Βάλτου» σχετικὰ μὲ τὸ Μακεδονικὸν ἄγωνα, καθὼς καὶ τοῦ Κόκκινου γιὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμο.

#### Δ' Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Γεωργίου τοῦ Α' ἔγινε βασιλεὺς διάδοχος **Κωνσταντῖνος**, ὁ ἀρχιστράτηγος νικητὴς τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου.

‘Η Τουρκία κτυπημένη ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές, ἀναγκάζεται νὰ δεχθῇ εἰρήνη. ‘Υπογράφεται τότε ἡ συνθήκη στὸ Λονδίνο στὶς 27 τοῦ Μαΐου 1913, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Τουρκία ύπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ στοὺς συμμάχους ὅλα τὰ ἐδάφη, ποὺ κατεῖχε στὴν Εὐρώπη, ἀπὸ τὴ γραμμή, ποὺ ἐπερνοῦσε ἀπὸ τὴν παράλιο πόλι Αἶνο τοῦ Αιγαίου, ἔως τὴ Μήδεια τοῦ Εὔξείνου Πόντου. ἐκτός ἀπὸ τὴν Ἀλβανία. Παρεχώρησε ἀκόμη τότε τὴν Κρήτη καὶ ἄφησε στὴ διάθεσι τῶν συμμάχων, γιὰ τὴν δριστικὴ τύχη των, τὰ νησιὰ τοῦ Αιγαίου πελάγους καὶ τὸ “Αγιον” Όρος.

**1. ‘Ελληνο—σερβο—βουλγαρικὸς πόλεμος 1913.** ‘Αλλ’ ἡ ὁμόνοια τῶν συμμάχων δὲν ἐκράτησε πολύ. Προέκυψαν μεταξύ των σοβαρὲς διαφωνίες ἐπάνω στὴν διανομὴ τῶν χωρῶν, οἱ ὁποῖες ἡλευθερώθησαν. Οἱ Βούλγαροι, ἀπληστοί, ὅπως ἦσαν ἀπὸ τὰ παληά των χρόνια, παρὰ τὶς ἀρχικὲς συμφωνίες, ἐπρόβαλαν τὴν παράλογο ἀξίωσι νὰ πάρουν ὅλη τὴν Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη.

‘Η ἀξίωσις αὐτὴ βέβαια δέν ἡμποροῦσε ποτὲ νὰ γίνη δεκτὴ κι ἐπειδὴ καθημερινῶς στὶς ἀπὸ κοινοῦ κατεχόμενες περιοχὲς ἐδημιουργοῦντο σοβαρὰ ἐπεισόδια, οἱ “Ελληνες καὶ οἱ Σέρβοι τὸν Ιούνιο τοῦ 1913 ἐκήρυξαν τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν χθεσινῶν συμμάχων των.

Τὰ ‘Ελληνικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐκατανίκησαν τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα στὶς μάχες τοῦ **Κιλκίς** καὶ τοῦ **Λαζαρά** καὶ σὲ διάστημα λιγώτερο ἀπὸ ἓνα μῆνα. ἀφοῦ τοὺς ἐδιωξαν ἀπὸ τὴ Γευγελῆ, Δοϊράνη, Στρώμνιστα, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν Καβάλα, Δράμα, Νευροκόπι. “Ανω Τζουμαγιά κλπ., τοὺς κατεδίωξαν ἔως τὰ παληά των σύνορα.

Στὸν ἵδιο χρόνο καὶ οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους στὸν ποταμὸ **Βρεγαλνίτσα** καὶ τοὺς κατεδίωξαν καὶ αὐτοὶ πέρα ἀπὸ τὰ σύνορά των.

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ‘Ελληνοσερβοβουλγαρικοῦ πολέμου, ἡ Ρουμανία ἐκήρυξε ἐπίσης τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας καὶ τὰ στρατεύματά της ἔφθασαν 20 χιλιόμ, ἔξω ἀπὸ τὴ Σόφια.

‘Ο Βουλγαρος βασιλεὺς ἡναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνη. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐμπολέμων χωρῶν ‘Ελλάδος, Σερβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας συνῆλθαν στὸ Βουκουρέστι τὸν Ιούλιο 1913 καὶ ύπεγραψαν εἰρήνη. Σύμφωνα μ’ αὐτή, ἡ ‘Ελλάς ἐπῆρε τὴ νότιο Μακεδονία, ἀπὸ τὸ ὄρος Μπέλες πρὸς Β. μέχρι τὸ Νέστο καὶ τὴ Ροδόπη πρὸς Α. Τῆς παρεχώρησαν τότε δριστικῶς καὶ τὰ νησιὰ τοῦ Αιγαίου πελά-

γους καὶ τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῆς Ἡπείρου. "Ετσι ἐπραγματοποιήθη σὲ μεγάλο βαθμὸ δ προαιώνιος πόθος τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν πλήρη ἔθνική των ἀποκατάστασι. 'Ο Ἑλληνικὸς λαὸς τὶς ήμέρες ἐκεῖνες ἐδοκίμασε στιγμὲς πραγματικῆς ἔθνικῆς συγκινήσεως καὶ θριάμβου.

**2. Πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος 1914.** "Υστερ' ἀπὸ τὴν συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου, ἡ Ἑλλὰς ἐπεδόθη στὰ εἰρηνικά της ἔργα. Ἡσαν τόσες οἱ πληγὲς καὶ οἱ ἀνάγκες. ποὺ ἐδημιούργησαν στὴ χώρα οἱ πόλεμοι τοῦ 1912–13, ὥστε ἐπρεπε νὰ ἐργασθῇ σκληρά, γιὰ νὰ τὶς θεραπεύσῃ. Δυστυχῶς ὅμως ἔνα μεγάλο γεγονός ἐσταμάτησε τὴν εἰρηνική της προσπάθεια, δ **Ἐνρωπαϊκὸς πόλεμος τοῦ 1914.**

Στὰ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης ὑπῆρχε τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἔνας φοβερὸς ἀνταγωνισμὸς ἐξ αἰτίας τῶν ἐφευρέσεων καὶ τῶν προόδων, ποὺ ἐσημείωσαν καθένα χωριστά, καὶ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἐπεκταθοῦν δλα, δσο ἡμποροῦσαν περισσότερο, εἰς βάρος ἄλλων πιὸ ἀδυνάτων χωρῶν κ.ο.κ. 'Υπῆρχε δηλαδὴ μὲ μιὰ λέξι, ἀντίθεσις συμφερόντων. 'Ανάμεσα μάλιστα στὴ Γαλλία καὶ τὴ Γερμανία ὑπέβοσκε τρομερὸ μῆσος, ἐπειδὴ στὸν πόλεμο τοῦ 1870, ἡ Γερμανία ἐπῆρε ἀπὸ τὴ Γαλλία τὶς δυὸ πλουσιώτατες περιοχές της, 'Αλσατία καὶ. Λωραΐη.

"Ετσι ἡ Εὐρώπη ἦτο χωρισμένη σὲ δυό, ἀντίθετες ὅμαδες. Γερμανία, Αύστρια, Ἰταλία ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ (*τριπλῆ συμμαχία*), Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσία ἀπὸ τὴν ἄλλη (*Ἀντάντ*).

'Η δολονοφία τοῦ διαδόχου τῆς Αύστριας στὸ Σεράγεβο τῆς Ἐρζεγοβίνης ἀπὸ Σέρβους, ἔχρησιμευσε ὡς ἀφορμή, γιὰ νὰ κηρυχθῇ πόλεμος μεταξὺ τῶν δυὸ συνασπισμῶν τὸ θέρος τοῦ 1914. Στὴν ἀρχὴ δ πόλεμος αὐτὸς περιωρίσθη στὴν Εὐρώπη, ἀργότερα ὅμως ἐξηπλώθη καὶ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρική. Στὸ τέλος ἔλαβε σ' αὐτὸν μέρος καὶ ἡ Ἀμερική. Γι' αὐτὸ καὶ δ πόλεμος ἀπὸ εὐρωπαϊκὸς ἔγινε **παγκόσμιος**.

'Η Ἑλλὰς δέν ἔλαβε μέρος στὸν πόλεμο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ. 'Ο Βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἤθελε νὰ μείνῃ οὐδέτερος. 'Ενόμιζε ὅτι ἔτσι θὰ ὑπεστήριζε καλύτερα τὰ Ἑλληνικὰ δίκαια. 'Ακόμη εἶχε καὶ πολλὲς ἀμφιβολίες, ἃν θὰ ἡμποροῦσαν τελικῶς νὰ νικήσουν οἱ σύμμαχοι, ἀφοῦ μάλιστα οἱ Γερμανοὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου εἶχαν σημειώσει πολλές ἐπιτυχίες.

'Αλλὰ δ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος εἶχε ἄλλη γνώμη, "Ηθελε· νὰ πολεμήσῃ ἡ Ἑλλὰς δπωσδήποτε καὶ μὲ τὸ μέρος τῆς Ἀντάντ. Καὶ τοῦτο διότι μὲ τὸ μέρος τῆς τριπλῆς συμμαχίας εἶχαν ταχθῆ οἱ Βούλ-

γαροι και οι Τούρκοι. 'Ο Βενιζέλος έπιστευε άκλόνητα στη νίκη της 'Αντάντ κι ἔβλεπε πώς έπαρουσιάζετο μοναδική εύκαιρια για την δλοκληρωτική έθνική μας ἀποκατάστασι.

"Ετσι εἶχαν τὰ πράγματα, ώσπου δὲ Βουλγαρικὸς καὶ δὲ Γερμανικὸς στρατός, παραβιάζοντες τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα, εἰσέβαλον στὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ ἤχμαλώτισαν μάλιστα καὶ στρατεύματα Ἑλληνικά. Τότε δὲ Βενιζέλος ἔκαμε ἐπαναστατικὸ κίνημα ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως. 'Ηλθε στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ἐκεῖ συνεκρότησε νέα κυβέρνησι τὸ 1917 μὲ σκοπὸν νὰ λάβῃ μέρος ἡ Ἑλλὰς στὸν πόλεμο ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, 'Ἐν τῷ μεταξὺ κατόπιν πιέσεως τῶν συμμάχων δὲ Κωνσταντίνος ἔγκατέλειψε τὸ θρόνον του κι ἔφυγε. Βασιλεὺς ἔγινε δὲυτερότοκος γυιός του Ἀλέξανδρος.

'Η Ἑλλὰς ἐπεστρατεύθη κι ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων. Μὲ τὶς νίκες της στὴν περίφημη μάχη τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου (Σκρῆ) ἔγραψε νέες σελίδες δόξης στὴν ἔθνική μας ἴστορία.

'Ο πόλεμος ἐτελείωσε μὲ τὴ νίκη τῶν συμμάχων. Τὸ συνέδριο τῆς εἰρήνης παρεχώρησε στὴν Ἑλλάδα δλόκληρη σχεδὸν τὴ Θράκη. Τουρκικὴ καὶ Βουλγαρικὴ, καὶ τὸ Βιλαστίον τῆς Σμύρνης στὴ Μικρὰ Ασία. Τὰ μέρη ταῦτα κατέλαβαν τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα. 'Ἐπεκυρώθησαν δὲ δριστικῶς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴ συνθήκη τῶν Σεβρῶν τὸν Ιούλιο τοῦ 1920.

**3. Μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922.** Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1920 ἔγιναν στὴν Ἑλλάδα ἐκλογές. 'Ο λαός κατεψήφισε τὸ Βενιζέλο καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ φύγῃ γιὰ τὴν Εύρωπη. 'Ο Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπέθανε καὶ στὸ θρόνο ἐπανήλθε δὲ Κωνσταντίνος. Οἱ μεταβολές αὐτὲς δὲν ἤρεσαν στὶς Μεγάλες δυνάμεις οἱ ὄποιες κι ἔπαυσαν νὰ τὴν



Βασιλεὺς Κωνσταντίνος

θεωρούν σύμμαχο. Μάλιστα τής έκήρυξαν καὶ οἰκονομικὸ πόλεμο. Στὸ διάστημα αὐτὸ στὴν Τουρκία ἐσημειώνοντο ἄλλα σοβαρὰ γεγονότα. Ο **Μουσταφᾶς Κεμᾶλ** ἐπανεστάτησε ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. "Ωρισε πρωτεύουσα τὴν **"Αγκυρα** καὶ διεκήρυξε ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει τὴ συνθῆκη τῶν Σεβρῶν καὶ ὅτι ὁ σκοπός του ἦτο νὰ ξαναπάρῃ τὶς χῶρες, οἱ δρποῖες μὲ τὴ συνθῆκη τῶν Σεβρῶν εἶχαν παραχωρηθῆ στὴν Ἐλλάδα (Θράκη, Σμύρνη).

"Ηρχισαν νέοι ἀγῶνες. Τὰ Ἐλληνικὰ στρατεύματα ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν κι ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας. Κατέλαβαν τὸ **"Εσκὶ — Σεχῆρ, Αφιδν Καραχισάρ** κλπ. κλπ. Ἐπέρασαν τὴν **"Αλμυρὰ** **"Ερημο** καὶ ἔφθασαν ἔως τὸν ποταμὸ **Σαγγάριο** κοντά στὴν **"Αγκυρα**, ἔξηντλημένα ὅμως, κατακουρασμένα, καὶ χωρὶς ἐφόδια.

'Ηναγκάσθησαν ἐπειτα νὰ γυρίσουν στὴ γραμμὴ **'Εσκὶ — Σεχῆρ Αφιδν** καὶ νὰ δχυρωθοῦν. **'Αλλ' ὕστερ'** ἀπὸ ἔνα χρόνο, ἀφοῦ δ Κεμᾶλ μὲ τὴ βοήθεια τῶν Εύρωπαϊκῶν κρατῶν συνεπλήρωσε τὶς ἔτοιμασίες του, ἔξαπέλυσε γενικὴ ἐπίθεσι τὸν Αὔγουστο τοῦ 1922 ἐναντίον τοῦ Ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἡνάγκασε αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ. Μαζὶ μὲ τὸν στρατὸ ὑπεχώρησε δλόκληρος, δ **'Ελληνικὸς πληθυσμὸς** τῆς Μ. Ἀσίας, δ ὅποιος ἔκατοικοῦσε ἐκεῖ ἀπὸ 2.500 χρόνια. Στρατὸς καὶ ἀμαχος πληθυσμὸς ἔπαθαν τρομακτικὴ καταστροφή, αἰχμαλωσία, βάσανα κλπ.

Αὕτη εἶναι ἡ γνωστὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922, ἡ δρποῖα συνεκλόνισε τὴν Ἐλλάδα. Περισσότερο ἀπὸ ἐνάμισυ ἔκατομμύριο **"Ελλήνες τῆς Μ. Ἀσίας** ἥλθαν ἐδῶ ως πρόσφυγες.

**'Η Μικρασιατικὴ καταστροφὴ** ἐπροκάλεσε τὴ στρατιωτικὴ ἐπανάστασι τοῦ 1922 (**Πλαστῆρα — Γονατᾶ**) ἡ δρποῖα ἡνάγκασε τὸ βασιλέα Κωνσταντῖνο νὰ φύγῃ πάλι ἀπὸ τὴν **'Ελλάδα**. **'Η ἐπανάστασις**



Ἐλευθέριος Βενιζέλος

αύτή έφερε στὸ θρόνο τὸ γυιὸ τοῦ Κωνσταντίνου **Γεώργιο Β'**.

'Ο βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπέθανε στὴν Εὐρώπη ὑστερ' ἀπὸ δυὸ χρόνια. 'Η 'Ελλὰς ἡναγκάσθη μὲ τὴ **Συνθῆκη τῆς Δωξάνης** ν' ἀφῆσῃ δριστικῶς τοὺς Τούρκους τὸ Βιλαέτιο τῆς Σμύρνης καὶ τὴ Θράκη μέχρι τὸν ποταμὸ 'Εβρο. 'Εκράτησε δηλαδή, δπως ξέρομε, ἡ 'Ελλὰς μόνον τὴ Δυτικὴ Θράκη.

Οἱ "Ελληνες τῆς Τουρκίας καὶ οἱ Τοῦρκοι τῆς 'Ελλάδος ἀντηλλάγησαν μὲ κανονικὴ συμφωνία. Πολὺ λίγοι "Ελληνες ἔμειναν στὴν Τουρκία (Κωνσταντινούπολι), δπως καὶ πολὺ λίγοι Τοῦρκοι ἔμειναν στὴν 'Ελλάδα (Δυτικὴ Θράκη).

**Περίληψις :** Στὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου ἡ 'Ελλὰς νικᾶ τοὺς Βουλγάρους στὸν 'Ελληνοβουλγαρικὸ πόλεμο καὶ πραγματοποιεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ τ' ὄνειρο γιὰ τὴν 'Εθνικὴ μας ἀποκατάστασι. Στὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο παίρνει μέρος παφὰ τὸ πλευρὸ τῆς 'Αντάντ κι ὀλοκληρώνει τὴν πραγματοποίησι τῶν 'Εθνικῶν μας δικαίων. 'Αχολούθεε ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922.

**Έρωτήσεις :** Ποῖος ἦτο δ βασιλεὺς Κωνσταντίνος; Τί εἶχε προσφέρει στὴν πατρίδα ὡς διάδοχος; Γιατί ἔγινε δ 'Ελληνοβουλγαρικὸς πόλεμος; Πῶς κρίνετε τὴν ἀπληστία τῶν Βουλγάρων (θυμηθῆτε καὶ ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ 'Ιστορία); Γιατί ἔγινε δ Α' παγκόσμιος πόλεμος; Τί ἦτο ἡ 'Αντάντ καὶ τί ἡ τριπλὴ συμμαχία; Ποία ἡ θέσις τῆς 'Ελλάδος σ' αὐτόν; Τί συνέπειες εἶχε ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ; Ποῦ ὠφείλετο αὐτή;

## Ε' Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Β' (1922, 1935 – 1947)

Λίγους μῆνες εἶχε βασιλεύσει δ Γεώργιος δ Βος καὶ στὴν 'Ελλάδα τὸ 1923 ἔγιναν νέες ἐκλογές 'Εθνοσυνελεύσεως, οἱ δποῖες ἔφεραν Δημοκρατικὴ πλειοψηφία. 'Η 'Εθνοσυνέλευσις συνῆλθε στὶς 25 Μαρτίου 1924. Μὲ ψήφισμά της ἐκήρυξε ἔκπτωτο τὴ βασιλικὴ δυναστεία καὶ ἀνεκήρυξε τὴ **Δημοκρατία** τὴν δποία ἐπεκύρωσε δ λαός μὲ τὸ δημοψήφισμα τῆς 13 'Απριλίου τοῦ ίδιου ἔτους.

'Η 'Ελλὰς ἔζησε ύπὸ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα ἔως τὸ 1935. Τότε ἔγινε ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Βενιζελικοῦ κόμματος, τὸ δποῖο κατεστάλη ἀμέσως. 'Επηκολούθησε νέο δημοψήφισμα τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ στὸ 1935 μὲ ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῆς Συνταγματικῆς βασιλείας. Κατόπιν αύτοῦ ἐπανῆλθε στὸ θρόνο του δ βασιλεὺς Γεώργιος.

## Δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος

Κατά το 1939 έκηρυχθη ό δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος μεταξύ τής Αγγλίας, Γαλλίας, Βελγίου, 'Ολλανδίας, Αμερικής, Πολωνίας, Ρωσίας, 'Ελλάδος άπό τη μιά μεριά, Γερμανίας, Αύστροουγγαρίας, Ιταλίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας, Ιαπωνίας άπό την άλλη.

'Απ' αύτές τις χώρες ή Ρωσία δὲν έβγηκε άπό την άρχη στὸν πόλεμο, άλλ' άργότερα κατά τὸν

'Ιούνιο τοῦ 1941, γιατὶ προηγουμένως εἶχε σύμφωνο φιλίας μὲ τὴ Γερμανία. Στὸ τέλος πάλι τοῦ 1943 ή Ιταλία, ύστερ' άπό ἐπανάστασι ἐναντίον τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος τοῦ Μουσολίνι, ἀπεχώρησε άπό τὴ συμμαχία τῆς Γερμανίας καὶ προσεχώρησε στὴ συμμαχία τῶν 'Αγγλοαμερικανῶν κλπ. καὶ ἐστράφη ἐναντίον τῶν πρώτων συμμάχων των.

Κατὰ τὸν πόλεμο αὐτὸν ή 'Ελλάς ἐπῆρε τὴν ἔξῆς θέσι: Στὶς 28 'Οκτωβρίου 1940 ἐδέχθη ἀδικαιολόγητη ἐπίθεσι τῆς Ιταλίας διὰ μέσου τῆς Αλβανίας τὴν ὅποιαν εἶχε καταλάβει. Γιὰ νὰ ύπερασπίσῃ τὴν ἀκεραιότητα καὶ ἀνεξαρτησία της, άλλὰ καὶ τὴν τιμὴ τῶν Ελληνικῶν ὅπλων ἐπολέμησε ἐναντίον της κι ἔγραψε τὸ περίφημο **Βόρειο-ήπειρωτικὸν** ή 'Αλβανικὸν **ἔπος**.

'Ο ήρωϊκὸς 'Ελληνικὸς στρατὸς ἐπάνω στὰ βουνὰ τῆς Β. 'Ηπείρου ἔδρεψε νέες δάφνες. Κατεδίωξε τὸν ἔχθρὸ περ' άπὸ τ' ἀπάτητα 'Ελληνικὰ σύνορα καὶ σὲ λίγο διάστημα κατέλαβε τὴν **Κορυτσᾶ**, τὸ **Άργυροκάστρο**, τὴ **Χειμάρρα**, στὰ ὅποῖα ὑψώσε περήφανη τὴν 'Ελληνικὴ γσλανόλευκο.

Οἱ μικρές της στρατιωτικές δυνάμεις ύπέστησαν νέα ἐπίθεσι τὴν ἄνοιξι τοῦ 1941 άπὸ τὸν τεράστιο δύκο τῶν Γερμανικῶν μηχανοκι-



Βασιλεὺς Γεώργιος Β'

νήτων δυνάμεων. "Υστερ" άπό σκληρό διαγώνα. τό δύο έπεισφράγισε τὸ θρυλικὸ ἔπος τῆς Κρήτης, ὑπέκυψε.

'Αλλὰ τὸν διαγώνα δὲν τὸν ἐσταμάτησε· ἐπολέμησε ἡρωϊκῶτατα ἐναντίον τοῦ ἔχθροῦ, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων, μέχρις δτου ἐκερδήθη ἡ τελικὴ νίκη.

'Ο λαός, κάτω ἀπό τὴν τριπλῆ κατοχὴ τῶν Γερμανῶν, 'Ιταλῶν καὶ Βουλγάρων, οἱ δύοιοι κατόπιν ἀδείας τῶν Γερμανῶν κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης μας, ὡργάνωσε τὴν ἐθνικὴ του ἀντίστασι κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστο. Μὲ τὰ παντὸς εἰδους σαμποτάζ (δολιοφθορές), τὴν παθητικὴ του στάσι στὶς ἐργασίες τῶν στρατευμάτων κατοχῆς, τὴν ὄργάνωσι τοῦ ἐπισιτισμοῦ του κλπ. κλπ. ὅχι μόνον ἄνθεξε καὶ δὲν ἔχασε τὸ ἥθικό του, ἀλλὰ καὶ παρέλυσε συχνὰ τὶς ἐχθρικὲς δυνάμεις καὶ τὶς ἡμπόδιζε στὸ νὰ συνεχίζουν ἀπερίσπαστοι, τὸ καταστροφικό τῶν ἔργων ἐναντίον τῆς Φυλῆς μας.

## Κατοχὴ — Ἑθνικὴ Ἀντίστασις — Ἀπελευθέρωσις

Τὰ 'Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐπρόσθεσαν νέες σελίδες στὴν 'Ἑλληνικὴ Ἰστορία μὲ τὶς νίκες των στὸ 'Ἀλαμέῖν τῆς Ἀφρικῆς καὶ στὸ Ρίμινι τῆς 'Ιταλίας.

"Ετοι μαζὶ μὲ τὴν τελικὴ νίκη τῶν συμμάχων καὶ ἡ 'Ἑλλὰς εἶχε τὴν εύτυχία νὰ ἐλευθερωθῇ τὸν 'Οκτώβριο τοῦ 1944. Τὶ ρίγη συγκινήσεως κατέλαβον τὸ λαό τῶν 'Αθηνῶν, δταν στὶς 24 'Οκτωβρίου εἶδε τὴ γαλανόλευκο νὰ κυματίζῃ πάλι ἐπάνω στὸν ἵερὸ βράχο τῆς 'Ακροπόλεως !

## Κομμουνιστικὸ κίνημα. Νίκη Ἑθνικῶν δυνάμεων

'Αλλ' εἶναι, φαίνεται, μοιραῖο ἡ 'Ἑλλὰς νὰ μὴ χαίρεται γιὰ πολὺ καιρὸ τὴ χαρά της. Στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, ὕστερ" ἀπὸ καθοδήγησι τῆς Ρωσικῆς κομμουνιστικῆς Κυβερνήσεως, ἐσχηματίσθη στὴν 'Ἑλλάδα μιὰ ἀντεθνικὴ ὄργάνωσις ύπὸ τὸ δύνομα E.A.M. Αὕτη ἔξεμεταλλεύθη τὸν πανελλήνιο πόθο γιὰ τὴν ἐθνικὴ του ἀπελευθέρωσι καὶ κατώρθωσε γὰ παρασύρη μὲ τὸ μέρος της ἀρκετὸ λαὸ καὶ ν' ἀναπτύξῃ μεγάλη δύναμι. 'Υπὸ τὸ πρόσχημα δὲ τῆς ἀντιστάσεως ἐναντίον τῶν κατακτητῶν, εἰργάζετο δολίως γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ κοινωνικοῦ μας καθεστῶτος καὶ τὴν καταστροφὴ τῆς 'Ἑλλάδος. Μόλις

ένόμισε ότι έφθασε ή κατάλληλη στιγμή για τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ, ἔστρεψε τὰ ὅπλα ἐναντίον τῆς πατρίδος. Τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1944 ἐκήρυξε τὸ ἀντεθνικό της κίνημα καὶ στὴν πρωτεύουσα καὶ στὶς ἐπαρχίες.

Οἱ ἑθνικές μας δυνάμεις – στρατὸς καὶ λαός – παρ’ ὅλη τὴν κόπωσι, ποὺ εἶχαν ύποστῆ, δὲν ἐκάμφησαν. Ἀντέταξαν γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ ΟΧΙ στὸν ἐπίβουλο νέο ξενοκίνητο ἔχθρὸ καὶ τὸν ἐπολέμησαν μὲ τὴν ἴδια ἀποφασιστικότητα, μὲ τὴν ὁποίᾳ, λίγο πρίν, εἶχαν πολεμήσει τοὺς Γερμανούς, Ἰταλούς καὶ Βουλγάρους, καὶ ἐνίκησαν. Ἐντὸς μηνὸς οἱ Κομμουνιστικὲς δυνάμεις κατέθεσαν τὰ ὅπλα καὶ ἐζήτησαν συνδιαλλαγή. Ἡκολούθησε ἡ συμφωνία τῆς **Βάρκιζας**, ἡ ὁποία ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπανέλθουν οἱ παραστρατημένοι στοὺς κόλπους τῆς Ἐθνικῆς πατρίδος, ἀφοῦ ἀνεγνώριζαν καὶ ἀπεκήρυσσαν τὸ ἐθνοκτόνο κίνημά των τοῦ ξενόδουλου Κομμουνισμοῦ.

## Ἐνσωμάτωσις Δωδεκανήσου

Λίγο ἀργότερα, ἡ Ἑλλὰς ἐδοκίμασε πάλιν ρίγη ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ἔνωσι τῆς **Δωδεκανήσου**. Ἡτο πλέον καιρὸς νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ τὸ ὄνειρο αὐτὸ τῆς Φυλῆς. "Ἄς εὐχηθοῦμε ν' ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ ἔνωσις τῆς ἄλλης μας ύποδούλου κόρης, τῆς Πανέμορφης **Κύπρου**.

## Τέλος τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'

‘Αλλ’ ἀς ἴδωμε τὶ ἀπέγινε δ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων στὰ χρόνια αὐτά. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος δ Βος μετὰ τὴν εἰσβολὴ τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων στὴν Ἑλλάδα κατέφυγε μὲ τὴν Κυβέρνησι στὴν Κρήτη καὶ ἀπ’ ἐκεῖ στὸ ἐξωτερικό. Παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν κατακτητῶν καὶ ἔπραττε πᾶν δ, τι ἡδύνατο διὰ τὴν γρηγορώτερη ἀπελευθέρωσι τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐπανῆλθε στὸ θρόνο του ἀμέσως μετὰ τὴ νίκη, γιατὶ δὲν τὸν ἀφηναν οἱ ἐσωτερικὲς διαφωνίες καὶ κυρίως οἱ Κομμουνισταί, οἱ ὁποίοι εἶχαν κατορθώσει νὰ συμμετάσχουν στὴν Ἑλληνικὴ κυβέρνησι τοῦ ἐξωτερικοῦ κατὰ τὴν κατοχὴ καὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ὀλιγοχρόνιο μεταπελευθερωτικὴ περίοδο.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ διήρκεσε μέχρι τὸ 1946., Τότε κατὰ μῆνα Σεπτέμβριο ἔγινε δημοψήφισμα. Ὁ Ἑλληνικὸς λαός ἀπεφάσισε διὰ

παμψηφίας τήν ἀμεσον ἐπαναφορά του. Δυστυχώς δὲν ἔζησε πολύ.  
Ἐπρόφθασε μόνον νὰ νοιώσῃ καὶ Αὐτὸς τὴ χαρὰ ἀπὸ τὴν ἔνωσι τῆς  
Δωδεκανήσου, καὶ ἀπέθανε αἰφνιδίως τὴν 1ην Ἀπριλίου 1947.

Περίληψις: Στὸ διάστημα τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Β' ἡ Ἑλλὰς δημιουργεῖ τὸ ἀπαράμιλλο Βορειοηπειρωτικὸ ἔπος, ἀνωνύζεται ἐναντίον τῆς εριπλῆς κατοχῆς, βοηθεῖ τοὺς συμμάχους καὶ ἔκτὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ συντελεῖ σπουδαιότατα στὴ νίκη τῶν συμμαχικῶν ὅπλων. Χειμάζεται ἀπὸ τὸ ἔθνοκτόν κομμουνιστικὸ κίνημα, ἀλλὰ πάλιν νικᾶ. Δοκιμάζει ἐντοναργή ἔθνικο ἐνθουσιασμοῦ γιὰ τὴν ἔνωσι τῆς Δωδεκανήσου.

Ἐρώτήσεις: Ποιὲς ἦσαν οἱ περιπέτειες τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'; Πῶς ἦσαν διαμοιρασμένα τὰ κράτη κατὰ τὸ Β' παγκόσμιο πόλεμο; Τί γνωρίζετε περὶ κατοχῆς καὶ περὶ Δεκεμβριανοῦ κινήματος; Φέρετε πληροφορίες γιὰ τὴ Δωδεκάνησο;

Ἐργασίες: 1) Νὰ διαβασθοῦν σχετικὰ κεφάλαια στὸ ἀναγνωστικό. 2) Γράψετε ἔκθεσιν μὲν ὅμοια : «Ἡ γαλανόλευκος κυματίζει πάλι στὴν Ἀκρόπολι». «ἡ Δωδεκάνησος στὴν ἀγκάλη τῆς μητέρας Ἑλλάδος» κ. ἄ.

### ΣΤ' Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΑΥΛΟΣ Ο Α' (1947)

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Γεωργίου τοῦ Β' ἀνήλθε στὸ Θρόνο τὸ 1947 ὁ μέχρι τότε διάδοχος Παῦλος ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παῦλος δ' Α'**.

Τὰ προβλήματα, ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή, ἦσαν πολλὰ καὶ δύσκολα. Ἡ χώρα, κατεστραμμένη ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς, εἶχε ἀνάγκη ταχείας ἀνασυγκροτήσεως. Τὰ ἐρείπια ἔπρεπε ν' ἀνοικοδομηθοῦν καὶ οἱ πληγές νὰ ἐπουλωθοῦν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δύμως δεινόδουλος κομμουνισμὸς εἶχε ἀρχίσει πάλι τὸ καταχθόνιο ἔργον του. Ὁ ἀπαίσιος **τρίτος γύρος** ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ συμμοριτοπολέμου ἔζητο μεσε πάλι ν' ἀφανίσῃ τὰ πάντα καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν αἰωνία **Ἑλλάδα στὴ βουλιμία τῶν Σλαβικῶν λαῶν**.

'Αλλ' δ' Ἑλληνικὸς λαὸς ἀγρυπνοῦσε. Υπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ ἀκαμάτου Βασιλέως Παύλου τοῦ Α' καὶ τῆς λαοφιλεστάτης Βασιλίσσης του **Φρειδερίκης**, τὴν ἐνεργὸν ὑποστήριξε καὶ βοήθεια τῆς συμμάχου **Ἀμερικῆς**, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχιστρατηγία τοῦ **Άλ. Παπάγου**, κατέφερε ἀλλεπάλληλα κτυπήματα κατὰ τοῦ ἔχθροῦ στὰ Μακεδονικὰ βουνὰ **Βίτσι, Γράμμο, Καϊμακτσαλάν, Πιέρια**, κλπ. Καὶ ἐντὸς τοῦ 1948

τὸν κατετρόπωσε. Οἱ καταχθόνιες δυνάμεις του ἥρχισαν νὰ διαιλύωνται καὶ ν' ἀποσυνίθενται.

"Υστερ' ἀπ' αὐτὰ βασιλεῖς, κυβέρνησις καὶ λαὸς ἔστρεψαν τὴν προσοχή των στὴν ἀνόρθωσι τοῦ τόπου, πρὸς τὴν δοπία βαδίζουν μὲν γοργὸ ρυθμό.

"Ἄς εύχηθοῦμε νὰ εἶναι πλησίον τὸ τέρμα τῶν προσπαθειῶν των. Αὔτὸ δὲλλωστε τὸ ἐγγυᾶται ἡ Ἰδιαὶ ἴστορία τῆς Ἑλλάδος, ποὺ δείχνει ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ πατρὶς γνωρίζει νὰ πολεμᾷ καὶ νὰ νικᾷ στοὺς πολέμους καὶ στὴν εἰρήνη.



Βασιλεὺς Παῦλος Α

Περίληψις : "Υπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Βασιλέως Παύλου ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διέλυσε ἔκ νέου τὶς ἔνοικίνητες κομμουνιστικὲς δυνάμεις καὶ ἡ Ἑλλὰς βαδίζει γοργῶς πρὸς τὸ δρόμο τῆς ἀνασυγκροτήσεως.

"Ἐρωτήσεις : Πότε ἔγινε Βασιλεὺς ὁ Παῦλος ὁ Α'; Τί προβλήματα εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ ; Πῶς κατερροπώθησαν οἱ κομμουνισταί ; Τί συμπέρασμα βγάζετε διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ;

## ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Σὲ δλόκληρο τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο ἔξητάσαμε τὴν ἴστορία τοῦ "Ἐθνους μας ἀπὸ τὴν μυθικὴ ἐποχὴ μέχρι σήμερα. Καὶ τὴν ἔχωρίσαμε σὲ τέσσερες μεγάλες περιόδους : Τὴν **Μυθική**, τὴν **Ἀρχαία**, τὴν **Βυζαντινὴ** καὶ τὴν **Νέα**.

**Μυθική :** Ἐξεκινήσαμε ἀπὸ τοὺς θεούς, τοὺς ἡμιθέους καὶ τοὺς ἥρωες μὲν τὴν ἀναζήτησι τῆς ἀληθινῆς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ὡραίου, τὴν ἀδιάκοπη πάλη γιὰ τὴν ἐπικράτησι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὴν δημιουργία καλυτέρων δρων ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

**Αρχαία :** 'Εξητάσαμε ἀργότερα τὴν ἐνότητα καὶ τὴν πρόοδο τῶν σπουδαιοτέρων 'Ελληνικῶν πόλεων καὶ τὴν νικηφόρο ἀντίστασί των ἐναντίον τῆς εἰσβολῆς τῶν ἀπειραρίθμων Περσικῶν στρατευμάτων.

'Εμείναμε ἔκπληκτοι ἐμπρὸς στὴ θαυμαστὴ ἐπίδοσι, ποὺ ἐσήμει-  
ωσαν τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες στὴν ἀφθαστη ἐποχὴ τῆς 'Αθηναϊ-  
κῆς δημοκρατίας τοῦ Περικλέους.

'Αλλὰ μὲ θλίψι παρηκολουθήσαμε τὸ μικρόβιο τῆς διχονοίας, ποὺ  
δὲν ἄφησε τὴν πατρίδα μας νὰ συνεχίσῃ τούς δοξασμένους θριάμ-  
βους της.

'Ιδιαιτέρα ἐντύπωσι μᾶς ἔκαμε ἡ δημιουργία τοῦ πανελληνίου  
κράτους ἀπὸ τὸ Φίλιππο καὶ Μέγαν 'Αλέξανδρο, ἡ ἔξαπλωσις τῆς  
'Ελληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ 'Ελληνικοῦ πολιτισμοῦ στὰ πέρατα τῆς  
Οἰκουμένης καὶ ἡ προπαρασκευὴ τῶν λαῶν γιὰ τὴν ύποδοχὴ τῆς  
νέας θρησκείας τοῦ Θεανθρώπου.

'Επροχωρήσαμε στὴν ύποδούλωσι τῆς 'Ελλάδος στούς Ρωμαίους  
ἔξ αιτίας τῆς ἔξασθενήσεώς της ἀπὸ νέες ἐσωτερικὲς διαμάχες,

**Βυζαντινή :** 'Αντικρύσαμεν καὶ τώρα τὴν ζωτικότητα τῆς 'Ελλη-  
νικῆς φυλῆς, ἡ ὅποια σκλαβωμένη ἀκόμη, μετέδιδε τὰ φῶτα τοῦ  
ἀπαραμίλου πνεύματός της στούς κυριάρχους της καὶ ἐφωτίσθη-  
μεν ἀπὸ τὸ ἄστρον τῆς Βηθλεέμ, ποὺ ἤνοιξε τὸν δρόμο τοῦ Χρι-  
στιανισμοῦ.

Καὶ ἐνοιώσαμε ἐθνικὴ ύπερηφάνεια γιὰ τὸ στενώτατο καὶ ἀδιά-  
σπαστο σύνδεσμο 'Ελληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, καὶ τὴ μεγάλη  
ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴ δημιουργία τοῦ θαυμα-  
στοῦ 'Ελληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸ σύνδεσμο καὶ  
τὸν πολιτισμὸ αὐτὸν ἐσημειώθη νέα ἄνοδος τοῦ "Εθνους μας, και-  
νούριοι θρίαμβοι καὶ κατακτήσεις, διαρκεῖς ἀγῶνες, οἱ ὅποιοι, πα-  
ρὸ τὶς λίγες ἀδυναμίες καὶ κάμψεις, ὡδήγησαν τὸ κράτος σὲ ὑψιστο  
σημεῖον δυνάμεως, μέχρις δου τὴν ἥλθε ἡ ἐποχὴ τῆς παρακμῆς, ἡ ὅποια  
ἡρχισε μὲ τὴ Φραγκοκρατία καὶ ἔφθασε στὸ κατακόρυφο μὲ τὴν ύπο-  
δούλωσι τοῦ "Εθνους στούς Τούρκους.

**Νέα :** 'Αλλὰ καὶ ύπόδουλοι πάλιν οἱ "Ελληνες δὲν ἐσταμάτησαν  
τὴν ἐκπολιτιστικὴ καὶ τὴν πατριωτικὴ τῶν δρᾶσι.

Αύτοὶ μετέδωσαν τὰ φῶτα τοῦ 'Ελληνοχριστιανικοῦ πνεύματος  
καὶ συνετέλεσαν κατὰ μέγα μέρος στὴν ἀναγέννησι τῶν γραμμάτων  
καὶ τῶν τεχνῶν τῆς Δύσεως.

Αύτοί έπαιρναν κάθε λίγο τὰ δπλα ἐναντίον τοῦ κατακτηκτοῦ καὶ ἄφηναν γιὰ τὶς ἐπερχόμενες γενεές παραδείγματα αὐτοθυσίας καὶ ἡρωισμοῦ.

Καὶ ἦλθε τὸ 1821. Ἡ Ἐπανάστασις γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τοῦ Γένους ἦτο καθολικὴ καὶ ἀποφασιστική. Οἱ “Ἐλληνες μὲ τὰ ἐλάχιστα μέσα, μὲ τὶς διχόνοιες καὶ πλεῖστες ἄλλες ἀδυναμίες ἀνθρώπινες, ἀλλὰ μὲ τὴ μεγάλη πατριωτικὴ ψυχή, τὸ ὑψηλὸ φρόνημα καὶ τὴν αὔστηρὴ προσήλωσι στὰ εύγενέστερα ἰδανικά: Θρησκείας – Πατρίδος (πίστεως – ἐλευθερίας) ἐπέτυχαν νὰ κατατροπώσουν τὴν ἴσχυροτάτη τούρκικη δύναμι καὶ νὰ κατακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν.

Τὸ ‘Ἐλληνικὸν Κράτος μικρὸ στὴν ἀρχῇ, κατώρθωσε, μὲ νέες θυσίες τῶν παλληκαριῶν του, νὰ δημιουργήσῃ μιὰ νέα ἴσχυρὴ ‘Ἐλλάδα, ἡ ὅποια ἀνθεξε σὲ τόσες καὶ τόσες ἔχθρικὲς πιέσεις καὶ κατέπληξε τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τὰ πρόσφατα ἔπη καὶ τὶς χθεσινὲς δόξες τῆς.

Καὶ δ ἀγῶν συνεχίζεται. “Ο, τι κι ἂν εἶναι δμως καὶ αὐτός, εἰρηνικὸς ἢ πολεμικός, ἐλαφρὸς ἢ σκληρός, σύντομος ἢ μακροχρόνιος δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ στεφθῇ ἀπὸ ἀπόλυτη ἐπιτυχία.

Τὸ ‘Ἐλληνικὸ ‘Ἐθνος παρ’ ὅλους τοὺς κινδύνους, τὶς καταστροφὲς καὶ τὶς ἐρημώσεις σὰν τὸ μυθικὸ φοίνικα, ποὺ ἀπὸ τὴν τέφρα του ἀναγεννᾶται, θὰ ἀγωνίζεται, θὰ προχωρῇ πάντα ἐμπρός. Θὰ ἔξακολουθῇ δὲ νὰ διδάσκῃ στὴν οἰκουμένη, πῶς τὰ τέκνα του νοιῶθουν νὰ ἔκτελοῦν τὸ καθῆκον των ἀγωνιζόμενα ἐναντίον τῶν παντὸς εἴδους ἔχθρων, γιὰ νὰ προασπίσουν τὴν ἐλευθερία ὅλου τοῦ κόσμου καὶ νὰ σώσουν τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ποιού, ἀλήθεια, μεγάλη καὶ σπουδαία ἡ ἀποστολή του.



ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ  
ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1453	Μάιος	29	"Αλωσις Κων)πόλεως ύπο τῶν Τούρκων — "Υποδού- λωσις τῆς Ἐλλάδος.
1770			'Επανάστασις Ἐλλάδος ("Ορλωφικά).
1788			» (Λάμπρος Κατσώνης).
1790			'Αγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ.
1798			Θάνατος Ρήγα Φεραίου.
1803			Πτῶσις — Καταστροφὴ τοῦ Σουλίου.
1814			"Ιδρυσις Φιλικῆς Ἐταιρείας.
1821	Φεβρουάριος	22	'Επανάστασις στή Μολδοβλαχία — "Αλέξ. "Υψηλάντης.
	Μάρτιος	25	"Γιωσις σημαίας Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο— "Αγία Λαύρα — "Ἐπίσκοπος Γερμανός.
	Απρίλιος	10	'Απαγχονισμὸς Πατριαρχού Γεργυρίου Ε'.
	»	23	'Αλαμάνα — "Αθανάσιος Διάκος.
	Μάιος	8	Χάνι τῆς Γραβιᾶς — "Οδυσ. "Ανδρούτσος.
	»	12	Μάχη στὸ Βαλτέτο (Βέρβενα — Διοιανά).
	»	24	'Επανάστασις στή Δυτική Στερεά Ἐλλάδα.
	Αὔγουστος	25	Μάχη στὰ Βασιλικά.
	Σεπτέμβριος	23	"Αλωσις Τριπόλεως.
	Δεκέμβριος	29	Α' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἐλλήνων στήν "Επίδαυρο. Καταστροφὴ Ναούσης — "Αράπιτσα.
1822	Μάρτιος		Καταστροφὴ τῆς Χίου.
	Απρίλιος	2	Καταστροφὴ "Ελλήνων στὸ Πέτα.
	Ιούλιος	4	Μάχη στὰ Δερβενάκια — Καταστροφὴ Δράμαλη.
	»	20	Α' Πολιορκία Μεσολογγίου.
	Οκτώβριος	25	Λύσις πολιορκίας »
	Δεκέμβριος		B' Ἐθνοσυνέλευσις στὸ "Αστρος.
1823	Μάρτιος		Μάχη στὸ Κεφαλόβρυσο — θάνατος Μ. Μπότσαρη.
	Αὔγουστος	9	"Αφιξις λόρδου Βύρωνος στὸ Μεσολόγγι.
	Δεκέμβριος	24	Θάνατος Λόρδου Βύρωνος.
1824	Απρίλιος	19	Καταστροφὴ Κάσου — Κρήτης.
	Ιανουάριος	4	» Ψαρῶν.
	Ιούλιος		Ναυμαχία Γέροντος.
	Αὔγουστ. - Σεπτεμβρίος		"Οξυνσις ἐμφυλίου πολέμου—Φυλάκισις Κολοκοτρώνη.
1825	Ιανουάριος		'Απόβασις τοῦ Ἰμβραήμι στήν Πελοπόννησο.
	Φεβρουάριος		B' Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.
1825	Απρίλιος		'Αποφυλάκισις Κολοκοτρώνη.
	Ιούλιος		Μάχη στὸ Μανιάκι — Θάνατος Παπαφλέσα.
	»		Θάνατος Ὁδ. Ανδρούτσου.
	»		Γ' πολιορκία Μεσολογγίου — "Εξαδος — Πτῶσις.
1826	Ιανουαρ. - Απρίλ.		Γ' Ἐθνοσυνέλευσις στήν "Επίδαυρο.
	Ιανουάριος		Πολιορκία Ἀκροπόλεως ύπο Τούρκων.
	Αὔγουστος		Μάχη στήν "Αράχωβα — Καραϊσκάκης.
	Νοέμβριος		

1827	Μάρτιος		Δ' Ἐθνοσυνέλευσις στὴν Τροιζῆνα.
"	Ἄπριλίος		Θάνατος Καραϊσκάκη — Πανωλεθρία στὸ Φάληρο.
"	Ιούλιος		Ἐπέμβασις δυνάμεων — Συνθήκη Λονδίνου.
"	Οκτώβριος		Καταστροφὴ τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου στὸ Ναυαρῖνο.
1828	Ιανουάριος		Ἀφιξις Καποδίστρια στὴν Ἑλλάδα.
"	Αὔγουστος		Τελευταῖοι ἀγῶνες Μεγ. Δυνάμεων ἐναντίον τῶν Τούρκων.
1829	Σεπτέμβριος		Μάχη στὴν Πέτρα.
"	"		Ἀνακήρυξις Ἐλλάδος ἀνεξαρτήτου Κράτους.
1831	"	27	Δολοφονία Καποδίστρια.
1832	Ιανουάριος		Ἀφιξις Ὁθωνος στὴν Ἑλλάδα.
1835	Μάϊος		Ἐνηλικίωσις Ὁθωνος.
1843	Σεπτέμβριος	3	Ἐπανάστασις Μακρυγιάννη. Σύνταγμα.
1862	Αὔγουστος		Ἐκθρόνισις Ὁθωνος.
1863			Ἀφιξις Βασιλέως Γεωργίου Α' — Ἔνωσις Ἐπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα.
1866			Κρητικὴ Ἐπανάστασις — Ἀρκάδι.
1896			Κρητικὴ Ἐπανάστασις.
1897			Ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος — Ἡττα Ἐλλάδος.
1900—1904	κλπ.		Μακεδονικὸς ἀγών — Παῦλος Μελᾶς.
1909			Ἐπανάστασις Γουδί.
1912	Οκτώβριος		Ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος.
"	"	26	Κατάληψις Θεσσαλονίκης.
1913	Φεβρουάριος	21	Κατάληψις Ἰωαννίνων (Μπιζάνι).
"	Μάρτιος		Δολοφονία Γεωργίου Α' — Βασιλεὺς Κων)τίνος.
"	Μάϊος		Συνθήκη Λονδίνου.
"	Ιούνιος		Ἐλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος.
"	Ιούλιος		Συνθήκη Βουκουρεστίου.
1914	Ιούνιος		Κήρυξις Α' Παγκοσμίου πολέμου.
1917			Ἐξοδος Ἐλλάδος στὸν πόλεμο.
1918			Συνθήκη Βερσαλλιῶν.
1922			Μικρασιατικὴ καταστροφὴ — Ἐπανάστασις Πλαστήρα — Ἀνοδος βασιλέως Γεωργίου Β'.
1924			Ἀνακήρυξις Δημοκρατίας.
1935			Ἐπαναφορὰ Βασιλείας — Γεωργίου Β'.
1939			Κήρυξις Β' Παγκοσμίου πολέμου.
1940	Οκτώβριος	28	Πόλεμος Ἰταλίας κατὰ Ἐλλάδος.
1941	Ἀπρίλιος		Εἰσβολὴ Γερμανῶν — Κατοχή.
1944	Οκτώβριος		Ἀπελευθέρωσις Ἐλλάδος.
"	Δεκεμβρίος		Κομμουνιστικὸν κίνημα.
1946			Νέον Κομμουνιστικὸν κίνημα.
1947			Θάνατος Γεωργίου Β'.
1947			Βασιλεὺς Παῦλος Α'.
1949			Καταστολὴ νέου Κομμουνιστικοῦ κινήματος.

ΒΙΒΛΙΑ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ

- |   |                      |
|---|----------------------|
| 1. Ἰστορία Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως                          | Σπ. Τρικούπη         |
| 2. Ἰστορία » »  | Διον. Κοκκίνου       |
| 3. Ἰστορία Ἀνθολογία                                    | Γ Βλαχογιάννη        |
| 4. Τὰ μεγάλα χρόνια                                     | » »                  |
| 5. Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας                          | Εὐαγγελίδη           |
| 6. Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς                                     | Σαλαμάγκας           |
| 7. » »  | Σωφρ. Παπακυριακοῦ   |
| 8. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος κλπ.                          | Βοβολίνη             |
| 9. Τὰ ματωμένα ωάσα                                     | Σπ. Μελᾶ             |
| 10. Παπαφλέσας  | » »                  |
| 11. Γέρος τοῦ Μωριᾶ Τόμ. Α' καὶ Β'                      | » »                  |
| 12. Ἀνδρέας Μιαούλης                                    | » »                  |
| 13. Γέρος τοῦ Μωριᾶ                                     | Εἰρ. Γαλανοῦ         |
| 14. Ἀπομνημονεύματα Κολονοτρώνη                         | Φωτάκου              |
| 15. Οἱ Ρουμελιῶτες στὴν Ἐπανάστασι                      | Λάππα                |
| 16. Ἡμερολόγιον πολιορκίας Μεσολογγίου                  | Πράσινη σειρὰ Σ.Ω.Β. |
| 17. Δημοτικὰ τραγούδια κλπ.                             | Ν. Πολίτης           |
| 18. Σχολικὴ Ἀνθολογία                                   | Θ. Γιαννόπουλος      |
| 19. Ἔργα Τόμ. Β'  | Βαλαωρίτη            |
| 20. Ὁ Μπαρμπαδῆμος                                      | Γ. Δροσίνη           |
| 21. Τὰ 100 χρόνια                                       | Γατοπούλου           |
| 22. Ἡμερολόγιον Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως                     | »                    |
| 23. Τὸ Μανιάκι καὶ ὁ Παπαφλέσας                         | Χρ. Παρασκευοπούλου  |
| 24. Ἐμμανουὴλ Παπᾶς                                     | Γ. »                 |
| 25. Μικροτάξειδα  | Δημ. Κοντογιάννη     |
| 26. Τὸ θαῦμα τῆς ἔξοδου                                 | Χρ. Εὐαγγελάτου      |
| 27. Νὰ ξῆ τὸ Μεσολόγγι                                  | Β. Ρώτα              |
| 38. Τὰ μυστικὰ τῶν Βάλτου                               | Πην. Δέλτα           |
| 39. Στὰ πεδία τῶν μαχῶν                                 | Γ. Τσοκοπούλου       |
| 30. Ἀναγνωστικὰ Α' Β' Γ' Γυμνασίου                      | Ο.Ε.Β.Σ.             |
| 31. » ΣΤ' Δημοτικοῦ                                     | »                    |
| 32. Πίνδος  | Χρ. Ζαλοκώστας       |
| 33. Παιδικὴ Ἐγκυρολοπαίδεια Τόμ. Α' Β'                  | Άν. Μεταξᾶ           |
| 34. Περιοδικά: «Διάπλασις Παιδων»,<br>«Ζωὴ τοῦ Παιδιοῦ» |                      |

ΣΗΜ: 'Υποδεικνύομε πλουσιωτάτη βιβλιογραφία, προσιτή στοὺς μαθητάς, γιὰ νὰ διευκολυνθοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ δημοδιδάσκαλος νὰ προμηθεύωνται κατὰ δύναμιν.

# ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ



Σελίς	Σελίς		
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ . . . . .	3	32. Τὸ Σοῦλι . . . . .	35
2. Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 15ο ΑΙΩΝΑ . . . . .	5	33. Ὁ Ἀλῆ - Πασᾶς . . . . .	35
3. Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ . . . . .	5	34. Πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου . . . . .	37
4. ΤΑ ΕΥΡΩΠΑ·Ι·ΚΑ ΚΡΑΤΗ . . . . .	6	35. Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατά τοῦ Σουλίου . . . . .	37
5. Γερμανικὴ αὐτοκρατορία . . . . .	6	36. Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατά τοῦ Σουλίου . . . . .	39
6. Βενετία . . . . .	6	37. Πτῶσις τοῦ Σουλίου . . . . .	40
7. Ρωσία . . . . .	7	38. Οἱ Σουλιώτισσες καὶ τὸ Ζάλογγο . . . . .	42
8. Γαλλία . . . . .	7	39. Τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ . . . . .	42
9. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥΡΚΩΝ ΜΕ ΤΑ ΕΥΡΩΠΑ·Ι·ΚΑ ΚΡΑΤΗ . . . . .	7	40. Η ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18ο ΑΙΩΝΑ . . . . .	43
10. Πόλεμοι πρὸς τὰ Γερμανικὰ κράτη . . . . .	7	41. Ἀπολυταρχικὰ πολιτεύματα . . . . .	43
11.     » πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς . . . . .	8	42. Γαλλικὴ ἐπανάστασις . . . . .	44
12.     » πρὸς τοὺς Ρώσους . . . . .	8	43. ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ . . . . .	46
13. ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ . . . . .	10	44. ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ . . . . .	49
14. ΔΕΙΝΟΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ . . . . .	10	45. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ . . . . .	51
15. Ἐξισλαμισμός, κεφαλικὸς φόρος, παιδομάζωμα κλπ. . . . .	10	46. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης . . . . .	51
16. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΑΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ . . . . .	13	47. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ . . . . .	55
17. Προνόμια: α) θρησκευτικά, β) πολιτικά . . . . .	14	48. Α' ΕΤΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. Ἐπανάστασις Πελοποννήσου . . . . .	55
18. ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ . . . . .	16	49. Ἄγια Λαύρα 25 Μαρτίου 1821 . . . . .	57
19. Κλέφτες, ἀρματωλοί . . . . .	16	50. Οἱ Τοῦρκοι ἐφαρμόζουν ἀντίποινα . . . . .	59
20. Δημοτικὸς τραγούδι . . . . .	20	51. Ὁ Πατριάρχης Γοηγόριος δὲ . . . . .	61
21. Σουλιώτες, Ἀγραφιώτες, Μανιάτες, Σφακιανοί . . . . .	21	52. Γεγονότα στὴν Πελοπόννησο — Θεόδωρος Κολοκοτρώνης . . . . .	62
22. Τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν . . . . .	21	53. Πολεμικὸ σχέδιο Κολοκοτρώνη . . . . .	64
23. Φάναριώται . . . . .	23	54. Μάχη στὸ Βαλτέτσι . . . . .	65
24. Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ . . . . .	23	55. Μάχη στὰ Δολιανὰ . . . . .	67
25. Κρυφὸ σχολεῖο . . . . .	23	56. Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως . . . . .	67
26. Οἱ μεγάλοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι . . . . .	26	57. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΣΤΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ — Ἀθυνάσιος Διάκος — Ἀλαμάνα . . . . .	69
27. Ἀδαμάντιος Κοραῆς . . . . .	27	58. Ὁδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος — Χάνι Γραβιᾶς . . . . .	72
28. ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ . . . . .	29	59. Ἡ μάχη στὰ Βασιλικὰ . . . . .	75
29. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770 . . . . .	29	60. Ἡ πρώτη Ἐθνοσυνέλευσις . . . . .	77
30. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1790 (Λάμπρος Κατσώνης—Ἀνδροῦτσος) . . . . .	31	61. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΙ Β. ΕΛΛΑΔΑ . . . . .	79
31. ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΑΛΗ.	35		

62. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ	82	78. Ἀποφυλάκισις Κολοκοτρώνη . . . . .	114
63. Πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος στὴν Ἐρεσσό . . . . .	85	79. Δευτέρα πολιορκία Μεσολογγίου . . . . .	115
64. Β' ΕΤΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — Καταστροφὴ Χίου	87	80. ΣΤ' ΕΤΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ . . . . .	117
65. Πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος—Κ. Κανάρης . . . . .	88	81. Τρίτη πολιορκία Μεσολογγίου . . . . .	121
66. Γεγονότα στὴ Δυτικὴ Στερεά Ἐλλάδα (Μάχη Πέτα) . . . . .	92	82. Ἡ κατάστασις στὴν Ἐλλάδα μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μεσολογγίου . . . . .	121
67. Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου . . . . .	93	83. Γεώργιος Καραϊσκάκης Μάχης Ἀράχωβας καὶ Διστόμου . . . . .	123
68. Ἐκστρατεία Δράμαλη — Μάχη στὰ Δερβενάκια . . . . .	95	84. Ζ', Η' καὶ Θ' ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ . . . . .	126
69. Γ' ΕΤΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — Μάρκος Μπότσαρης, Μάχη στὸ Κεφαλόβρυσο . . . . .	99	85. Μάχη στὸ Κερατσίνι . . . . .	126
70. Ἐμφύλιος πόλεμος. Φυλάκισις Κολοκοτρώνη . . . . .	102	86. Θάνατος Καραϊσκάκη . . . . .	127
71. Φιλελληνισμός. Λόρδος Βύρων . . . . .	104	87. Πανωλευθήρια στὸ Φάληρο . . . . .	127
72. Δ' ΕΤΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — Τουρκοαιγύπτιοι — Ἰμβραήμ . . . . .	106	88. Ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων. Ναυαρινον. Ἐκδίωξις Ἰμβραήμ . . . . .	128
73. Καταστροφὴ Κορήτης — Κάσου . . . . .	106	89. Η ΕΛΛΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΑΣΙΑΕΙΟ . . . . .	131
74. Καταστροφὴ Ψαρῶν . . . . .	107	90. Ιωάννης Καποδίστριας . . . . .	131
75. Ναυμαχία Γέροντος . . . . .	109	91. Βασιλεὺς Ὁθων . . . . .	133
76. Ε' ΕΤΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — Ἰμβραήμ στὴν Πελοπόννησο. Ἡ μάχη στὸ Κρεμμύδι καὶ Σφακτηρία . . . . .	111	92. Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α' . . . . .	137
77. Μάχη στὸ Μανιάκι — Θάνατος Παπαφλέσσα . . . . .	113	93. Βασιλεὺς Κωνσταντίνος . . . . .	142
		94. Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β' . . . . .	147
		95. Κομμουνιστικὸ κίνημα—Νίκη Ἐθνικῶν δυνάμεων . . . . .	149
		96. Βασιλεὺς Παῦλος . . . . .	151
		97. Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς ιστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους . . . . .	152
		98. Χρονολογικὸς πίναξ . . . . .	155
		99. Βιβλία διὰ τοὺς μαθητὰς . . . . .	157







Ξιμή λιαν. πωλήσεως δρχ. 15